

Filozofski fakultet u Sarajevu

**KRITIČKO IZDANJE
DJELA *PERIVOJ SLAVUJA*
(BOLBOLESTĀN)
AUTORA FEVZIJA MOSTARCA**

Paleografsko-filološka obrada

NAMIR KARAHALILOVIĆ

Sarajevo, 2014

Namir Karahalilović

KRITIČKO IZDANJE
DJELA *PERIVOJ SLAVUJA* (BOLBOLEŠTĀN)
AUTORA FEVZIJA MOSTARCA

Urednik:

Prof. dr. Salih Fočo

Recenzenti:

Prof. dr. Ismet Bušatlić

Prof. dr. Sabina Bakšić

Lektor:

Omer Resulović

Korektor:

Hajra Polovina

Izdanje:

Prvo

Izdavač:

Filozofski fakultet u Sarajevu

Sarajevo, 2014.

Elektronsko izdanje

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6).09 Mostarac F.

KARAHALILOVI , Namir

Kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja*
(Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca :
paleografsko-filološka obrada [Elektronski izvor]
/ Namir Karahalilović . - Sarajevo : Filozofski
fakultet, 2014. - 1 elektronski optički disk
(CD-ROM) : tekst, slike ; 12 cm

Način dostupa (URL):

<http://www.ff-eizdavastvo.ba/Knjige.aspx>. - Naslovni ekran.

ISBN 978-9958-525-43-8

COBISS.BH-ID 21266694

Sažetak

Djelo *Perivoj slavuja* (Bolbolestān) autora Fevzija Mostarca jedno je od najznačajnijih djela bošnjačke i bosanskohercegovačke književne baštine na orijentalnim jezicima. Premda je nastalo u prvoj polovini XVIII stoljeća, do prije tri godine bilo je dostupno isključivo u formi rukopisnih primjeraka koji se čuvaju u bibliotekama u nekoliko zemalja. Takvo stanje umnogome je otežavalo pristup djelu i njegovo korištenje, te su ga mogli konsultirati isključivo iranisti koji posjeduju potreban nivo jezičke i paleografske kompetencije. Od 2011. objavljena su dva kritička izdanja djela. Uvidom u ta izdanja utvrđeno je da su ona opterećena brojnim nedomicama i nejasnoćama, kao i propustima i pogreškama metodološke naravi, te da postoje uvjerljivi naučni razlozi za pripremu novog kritičkog izdanja spomenutog djela. Ovo kritičko izdanje priređeno je na osnovu šest najznačajnijih rukopisnih primjeraka djela, koji se čuvaju u bibliotekama u Zagrebu, Bratislavi i Istanbulu, a opremljeno je odgovarajućom naučnom aparaturom. U njemu su otklonjene uočene greške iz prethodna dva kritička izdanja, kao i nepravilnosti uočene u rukopisnim izvorima koji su korišteni za njegovu pripremu. Kritičkom izdanju izvornika na perzijskom jeziku prethodi uvodna studija, a nakon njega slijede prijevod teksta obrađenog djela na bosanski jezik i komentari.

Ključne riječi: Fevzi Mostarac, *Perivoj slavuja* (Bolbolestān), kritičko izdanje, paleografija, kodikologija, filološka obrada teksta.

Predgovor

Prema rezultatima dosada provedenih naučnih istraživanja, u vrijeme vladavine Osmanskog carstva na području Bosne i Hercegovine, više od dvije stotine pripadnika obrazovanih krugova znali su jedan, dva ili sva tri orijentalna jezika (arapski, perzijski i turski), čitali i komentirali djela napisana na tim jezicima, ali i sami na njima pisali naučna i književna djela. Na perzijskom jeziku većinom je pisana poezija; djelo *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca, nastalo u prvoj polovini XVIII stoljeća, spada među najznačajnija djela bosanskohercegovačke i bošnjačke književne baštine na orijentalnim jezicima i jedno je od dva prozna djela koja su u okviru spomenute baštine napisana na perzijskom jeziku.

Do sada su o tom djelu napisane dvije doktorske disertacije; u jednoj je ono analizirano iz ugla književnih nauka i književne historiografije, a u drugoj su, sa stanovišta savremene lingvostilistike, istražene odlike jezika i spisateljskog stila njegovog autora.

Do prije tri godine *Perivoj slavuja* bio je dostupan isključivo u formi rukopisnih primjeraka, pohranjenih u bibliotekama u Zagrebu, Bratislavi i Istanbulu. Time je mogućnost njegovog čitanja i korištenja bilo ograničena isključivo na istraživačespecijaliste, iraniste s potrebnim nivoom jezičkih, paleografskih i kodikoloških kompetencija. 2011. objavljeno je prvo, a 2012. i drugo kritičko izdanje djela. Na taj je način ono približeno široj naučnoj javnosti i čitalačkoj publici, tj. onim potencijalnim recipijentima koji su u stanju čitati tekst na perzijskom jeziku, pripremljen i štampan prema za to uobičajenim uzusima.

Međutim, uvidom u oba ranije objavljena kritička izdanja, kao i rukopisne izvore koji su za njihovu pripremu poslužili, utvrđena su određena sporna, i uz to načelna pitanja metodološke prirode, kao i materijalne greške prilikom čitanja izvora, odnosno odabira građe koja je poslužila za ispravku teksta, te nepravilnosti prilikom postupka ispravke. Ti nedostaci prouzročili su da objavljena kritička izdanja ne postignu u potpunosti svoju svrhu; drugim riječima, tekst *Perivoja slavuja* u tim izdanjima nije priređen u formi identičnoj, ili barem što je moguće bližoj, onoj koju je svojom rukom zapisao ili diktirao sam autor, ili barem nadgledao njen prijepis.

Uzimajući u obzir navedene okolnosti, odlučio sam se za pripremu novog kritičkog izdanja *Perivoja slavuja*. U njemu su otklonjeni sve uočeni nedostaci iz prethodnih, kao i pogreške zatečene u rukopisnim izvorima koji su korišteni prilikom njegove pripreme. Time, dakako, ne želim ustvrditi da je tekst u predočenom obliku besprijekoran, ali vjerujem da ovo kritičko izdanje predstavlja pomak ka dosezanju ranije spomenutog cilja.

Recenzentima knjige i dr. Amiru Ljuboviću zahvaljujem na korisnim primjedbama i sugestijama koje su mi dali. Također se zahvaljujem kolegicama dr. Amini Šiljak-

Jesenković i dr. Aleni Ćatović na pomoći tokom obrade teksta na turskom jeziku. Zahvalnost dugujem i kolegici dr. Andreji Lešić, koja mi je omogućila uvid u literaturu na francuskom jeziku i ukazala na mjesta u tekstu obrađenog djela koja je za potencijalne čitaoce-neciljane recipijente trebalo dodatno objasniti.

Ovu knjigu posvećujem mojoj majci.

Namir Karahalilović

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1 Uvodne napomene.....	1
1.2 O autoru	4
1.3 O djelu.....	6
1.3.1 Struktura djela.....	7
1.3.2 Sadržaj djela.....	10
1.3.3 Ishodišta djela	12
1.3.4 O jezičko-stilskim karakteristikama djela.....	16
1.3.5 Vrijednosti djela.....	28
1.4 O pripremi kritičkog izdanja djela	30
1.4.1 Dosadašnja kritička izdanja djela i razlozi za pripremu novog.....	30
1.4.2 Rukopisni primjerci korišteni prilikom pripreme kritičkog izdanja.....	33
1.4.3 Ortografske karakteristike osnovnog rukopisa.....	39
1.4.4 Metod pripreme kritičkog izdanja.....	49
1.4.5 Skraćenice i znakovi	57
2. Kritičko izdanje.....	58
3. Prijevod i komentari.....	128
4. Rezime.....	220
Literatura	223
Izvori	229
Internet izvori	229
Prilozi	230
Biografija.....	242

1. Uvod

1.1 Uvodne napomene

Kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja* (Bolbolestān) autora Fevzija Mostarca sastoji se od tri temeljna dijela. To su:

1. *Uvod*

U *Uvodu* je navedena kratka autorova biografija. Potom je o samom obrađenom djelu raspravljano iz više aspekata (sadržaj, struktura, utjecaj ranijih djela istog žanra, moguća ishodišta, karakteristike proznog jezika djela sa stanovišta stilistike klasične proze, te vrijednosti vrijednosti djela). Završni dio *Uvoda* posvećen je raspravi o pripremi kritičkog izdanja, od historijskog okvira o neophodnosti takvog postupka u obradi tekstova na području orijentalno-islamskog kulturnog kruga, do predstavljanja rukopisnih izvora obrađenog djela i odabranog metoda pripreme kritičkog izdanja. Na kraju su navedeni korišteni znakovi i skraćenice.

2. *Kritičko izdanje* izvornika na perzijskom jeziku

U ovom dijelu knjige predočen je tekst obrađenog djela koji je priređen na osnovu raspoloživih rukopisnih izvora, po odgovarajućoj metodi pripreme kritičkih izdanja, te u skladu s karakteristikama raspoloživih rukopisnih primjeraka obrađenog djela i uz neophodnu naučnu aparaturu.

3. *Prijevod i Komentari*

U završnom dijelu knjige predočen je *Prijevod* djela *Perivoj slavuja* na bosanski jezik. U prijevodu sam pokušao sačuvati pojedine bitne karakteristike izvornika, prije svega rimovanost i ritmiziranost proze u invokaciji djela, kao i na počecima poglavlja.

Tekstu *Prijevoda* su pridodani i *Komentari*. Nihov je cilj da se čitaocu omogući lakše snalaženje kroz djelo, odnosno da se otkloni potreba za konsultiranjem drugih izvora o različitim pitanjima.

Komentari namijenjeni specijalistima većinom su filološke prirode i odnose se na objašnjenja o određenim gramatičkim kategorijama imanentnim klasičnom perzijskom jeziku, kao i upotrebi pojedinih leksema, složenica i fraza u neuobičajnom značenju. Također su data objašnjenja o leksemama koje su u kasnijim fazama razvoja perzijskog jezika postale manje frekventne te su poprimile status arahizama, kao i o autorovim neologizmima.

Širem krugu čitalaca namijenjeni su komentari u kojima su predočena objašnjenja o različitim ličnostima, pojmovima, toponimima i događajima iz povijesti i hijeropovijesti.

Treba naglasiti da se u *Kritičkom izdanju* djela u više navrata upućuje na komentare u kojima su objašnjeni razlozi za određene intervencije u tekstu izvornika na perzijskom jeziku i navedeni izvori koji te razloge potvrđuju. Zbog toga je tekst kritičkog izdanja pozicioniran prije *Prijevoda* i *Komentara*, kako bi bio uspostavljen prirodan slijed korištenja knjige.

Na kraju rada navedeni su *Rezime*, *Literatura*, *Izvori*, te *Prilozi* koji sadrže faksimile nekoliko stranica iz rukopisnih izvora.

Za tekst i naslove djela napisanih na arapskom jeziku, te imena njihovih autora i ostalih ličnosti s arapskog govornog područja, korišten je ZDMG-sistem transkripcije za arapski jezik.

Za tekst i naslove djela napisanih na perzijskom jeziku, te imena njihovih autora i ostalih ličnosti sa perzijskog govornog područja, korišten je sljedeći sistem transkripcije za perzijski jezik:¹

Vokali	
Dugi	Kratki
اَ – ā	اَ – a
اُ – ū	اُ – o
اِ – ī	اِ – e/i

Diftonzi
اَوْ – ou
اِي – ei

Konsonanti	
ب – b	ض – z
پ – p	ط – t
ت – t	ظ – z
ث – s	ع – ‘
ج – ğ	غ – ğ
چ – ċ	ف – f
ح – h	ق – q
خ – x	ک – k
د – d	گ – g

¹ Više o sistemu transkripcije za perzijski jezik, korištenom u knjizi, vidjeti: Namir Karahalilović, “Prilog rješenju problema transkripcije za perzijski jezik”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 54/2004, Sarajevo, 2005, str. 199-213.

ذ – z	ل – l
ر – r	م – m
ز – z	و – w
س – s	ه – h/e
ش – š	ی – y
ص – s	ء – ’

Kada je riječ o transkripciji, treba naglasiti sljedeće:

- Vlastita imena Arapa u obliku arapske genitivne konstrukcije čiji je drugi član imenica “Allāh” transkribirana su sastavljeno (naprimjer: ‘Abdullāh).
- Vlastita imena Iranaca u obliku arapske genitivne konstrukcije čija druga komponenta sadrži arapski određeni član “al-” transkribirana su sastavljeno, pri čemu je određeni član reduciran (naprimjer: Abolqāsemī).
- Grafem za glotalni plozivni konsonant ء (hamza) u inicijalnoj poziciji u riječi nije transkribiran ni u arapskoj ni u perzijskoj transkripciji (naprimjer: umma, agar).
- Kako u dostupnom sistemu simbola nema odgovarajućeg ekvivalenta za znak iz ZDMG-sistema kojim se transkribira arapski grafem za oznaku velarnog frikativa خ (hi), taj je grafem transkribiran podvučenim latiničnim grafemom “h”, tj. znakom u obliku “h” (naprimjer: hayr).
- Imena, toponimi i pojmovi imanetni orijentalno-islamskom kulturnom krugu, koji su poznati našoj sredini i udomaćeni u bosanskom jeziku, u *Uvodu* i *Komentarima* nisu navođeni u naučnoj, već u praktičnoj transkripciji (naprimjer: Ibrahim, Mekka, šejh).
- Kako bi bilo olakšano čitanje i praćenje teksta *Prijevoda*, u njemu je umjesto naučne korištena praktična fonetska transkripcija.

1.2 O autoru

Fevzi Mostarac, u izvorima poznat i kao Blagajac, jedan je iz niza bošnjačkih književnika koji su pisali na orijentalnim jezicima. Sačuvan je njegov književni opus na turskom i perzijskom jeziku. O Fevzijevo životu i djelu pisano je u više navrata. Ovdje ću ukratko prenijeti rezultate ranijih istraživanja o Fevzijevoj biografiji, te podsjetiti na jedan podatak koji se u izvorima rjeđe navodi.

O životu Fevzija Mostarca nema mnogo sačuvanih podataka u primarnim historijskim i biobibliografskim izvorima. Šabanović navodi da najstariji podatak o njegovom životu pruža jedna *elegija* (marsiyye) koju je sam Fevzi spjevao 1707. povodom smrti Mustafe Ejubovića, *šejha Juje*, poznatog mostarskog mevlevijskog šejha i učenjaka iz druge polovine XVII stoljeća.² Fevzi je rođen u Blagaju kod Mostara, između 1670. i 1677. Osnovno i srednje obrazovanje završio je u zavičaju, da bi potom školovanje nastavio u Istanbulu. Po povratku sa studija postavljen je za muderrisa Derviš-pašine medrese i šejha mevlevijske tekije. Iz dostupnih izvora nedvojbeno je da je u Mostaru držao *ders* (katedru) *Mesnevije* Dželaluddina Rumija. Bašagić navodi pjesmu na turskom jeziku iz pera pjesnika Zejnil-bega Čengića – pisao pod poetskim pseudonimom *Kudsi* – zapitanog o Fevzijevoj sudbini; u njoj pjesnik ukazuje na Fevzijev boravak u Istanbulu, kao i na predavanja perzijskog jezika koja je držao u Mostaru. Pjesma je očito nastala u Fevzijevo pozno životno doba, pošto ga Kudsi u njoj naziva “starцем srebrenog obraza.”³

Ne zna se tačno godina Fevzijevo povratka iz Istanbula. Šabanović pretpostavlja da se to moglo desiti 1707. nakon smrti šejha Juje, koga je Fevzi, možda, naslijedio na mjestu šejha mevlevijske tekije; no u zavičaj se Fevzi sasvim sigurno vratio prije 1737. i znamenitog Boja pod Banjom Lukom, u kojem je i sam učestvovao i o njemu spjevao tri hronograma.

Temeljem dokumenta koji spominje Čehajić,⁴ Hasandedić navodi kako se bez ikakve dvojbe može zaključiti da je Fevzi Mostarac, između ostalih javnih poslova kojima se bavio i funkcija koje je obnašao, jedno vrijeme vršio dužnost mostarskog muftije.⁵ Sam Čehajić takav stav očito ne dijeli, ili je vremenom od njega odustao, pošto u svojoj opsežnoj

² Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, str. 450.

³ Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Preporod, Sarajevo, 2007, str. 342-343.

⁴ Džemal Čehajić, “Pjesme Fevzije Mostarca na turskom”, *Prilozi Orijentalnog instituta*, XVIII–XIX, Sarajevo, 1973, str. 287.

⁵ Hivzija Hasandedić, “Mostarske muftije: prilog kulturnoj povijesti Mostara”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji*, XXXVIII, Broj 9–10, septembar – oktobar 1975, Sarajevo, str. 438.

studiji o Fevzijevoj životu i književnom djelu, u predgovoru prijevoda *Perivoja slavuja*, taj podatak ne navodi.⁶

Fevzi je umro u Mostaru oko 1747. Malić, Handžić i Šabanović slažu se oko godine njegove smrti, dok Bašagić navodi kako je Fevzi umro u prvoj polovini XIII stoljeća po Hidžri.⁷

⁶ Vidjeti: Džemal Ćehajić, “Fevzi Mostarac: Život i djelo”, u: Fevzi Mostarac, *Bulbulistan*, Prijevod s perzijskog: Džemal Ćehajić, Stilizacija: Džemaludin Latić, Kulturni centar Ambasade IR Iran, Sarajevo, 2011, str. 20-24 (dio studije posvećen Fevzijevoj biografiji).

⁷ O životu Fevzija Mostarca i njegovom stvaralaštvu opširnije vidjeti: S. Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci...* str. 342–346; Mehmed Handžić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, 1934, str. 64-65; Milivoj Malić, *Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète herzégovinien de langue persane*, Librairie L. Rodstein, Paris, 1935, pp. 10-12; H. Šabanović, *Književnost muslimana...* str. 449–452; Dž. Ćehajić, “Pjesme Fevzije...” str. 284–314; Dž. Ćehajić, “Fevzi Mostarac...” str. 20–24; *Beharistan*, specijalni broj, broj 12, Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Iran – Sarajevo, Sarajevo, April 2004.

1.3 O djelu

Pored jednog kratkog traktata iz sufizma od Abdullaha Bošnjaka,⁸ *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca jedino je poznato prozno djelo u okviru bošnjačke književne baštine na perzijskom jeziku. Riječ je o djelu moralno-didaktičkog karaktera, snažno nadahnutom sufijским učenjem koje je protkano prigodnim stihovima navedenim u *argumentativne svrhe* (estešhād). Pojedini prozni pasaži teksta, pogotovo u invokaciji i početnim dijelovima poglavlja, kao i dijalogima likova u nekim pričama, napisani su u formi *rimovane i ritmizirane proze* (nasr-e mosaḡḡa‘ wa mouzūn). Kako je vidljivo iz invokacije djela i njegovog završetka, *Perivoj slavuja* posvećen je Hekimoglu Ali-paši, turskom namjesniku u Bosni u Fevzijevo vrijeme.

U žanrovskom smislu *Perivoj slavuja* nije samosvojno djelo; on predstavlja nastavak, slijed žanrovskih tendencija koje su svoje formalne i poetičke konture poprimile u XIII stoljeću, i to u čuvenom djelu Sa‘dīja Šīrāzīja pod naslovom *Ružičnjak* (Golestān), nedvojbeno najznačajnijem proznom djelu na perzijskom jeziku nastalom u klasičnom periodu. *Ružičnjak* je ne samo književnoestetski fenomen *par excellence*, djelo u kojem je do savršenstva doveden prozni žanr *makama* (maqām); povrh toga, riječ je o tekstu koji je u mnogome odredio dalji tok razvoja perzijske proze i perzijskog jezika uopće.⁹ Razloge za ogromnu popularnost *Ružičnjaka*, još od vremena njegovog nastanka, Malić vidi u njegovoj bliskosti mentalitetu naroda Bliskog Istoka: “[...] draž misli jednostavne i jasne, šarm slika, dostupnih čak i najskromnijim duhovima, stvaraju između Sa‘dīja i njegovog čitaoca takvu komunikativnu prisnost da se i jedan i drugi skupa uzdižu u poetskom i etičkom jedinstvu.”¹⁰

Kao krucijalno prozno djelo na perzijskom jeziku, *Ružičnjak* je doživio brojne pokušaje oponašanja. Desetine Sa‘dījevih epigona pisali su prozna djela pod snažnim utjecajem *Ružičnjaka*, na području od Indijskog potkontinenta, preko Irana, do teritorije Osmanskog carstva.¹¹ Iz korpusa tih djela izrazito epigonskog karaktera tri su – a uz njih, dakako, i sam *Ružičnjak* – Fevziju Mostarcu poslužila kao uzor tokom pisanja *Perivoja slavuja*; stoga autor u inovokaciji svoga djela eksplicitno navodi kako je ono nastalo pod

⁸ Vidjeti: Mubina Moker, “Tajna jekina u svjetlu gnostičkoga nauka šejha Bošnjaka”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 60/2010, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 209-220.

⁹ O tome opširno vidjeti: Mohammad Taqī Bahār, *Sabkšenāsī*, Ğeld-e awwal, Ćāp-e haštom, Mo’assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1375. (1996), pp. 124-156; Hosein Xatībī, *Fann-e nasr dar adab-e pārsī*, Ćāp-e dowom, Zawwār, Tehrān, 1375. (1996), pp. 599-623.

¹⁰ M. Malić, *Bulbulistan du Shaikh...*, pp. 17-18.

¹¹ Vidjeti: Nasrīn Xodābande, “Moqalledān-e Golestān”, *Rošd-e āmūzeš-e zabān wa adab-e fārsī*, Šomāre-ye 83, Pāyīz-e 1386. (2007), pp. 4-11.

utjecajem *Ružičnjaka* Sa‘dīja Šīrāzīja, *Proljetnog vrta* (Bahārestān), ‘Abdorrahmāna Ğāmīja, *Oslikanog dvorca* (Negārestān) Kamāl-pāšāzādea, te *Vrta zumbula* (Sonbolestān) šejha Šuĝā‘uddīna Ğūrānīja. Iz invokacije je također vidljivo kako je Fevzijevo namjera bila da pridodavanjem njegovog djela na spomenuta četiri bude oformljeno svojevrsno petoknjžje istog žanra perzijske proze, nastalo na različitim geografskim i jezičkim područjima, kao i u različitim vremenskim razdobljima.¹²

Malić ubraja Fevzija Mostarca u nastavljače žanrovskog strujanja proisteklog iz Sa‘dījevog *Ružičnjaka*, pri čemu je ta činjenica za njega “frapantna” utoliko što je Fevzi živio udaljen od perzijskog govornog područja i središta iranske kulture i tradicije. U takvim okolnostima, Fevzi je po Maliću uspio ne samo da “asimilira” perzijski duh i istančane estetske kriterije Iranaca, već i “finese” perzijske književnosti, “najuzvišenije na Orijentu” u Fevzijevoj epohi.¹³

1.3.1 Struktura djela

Djelo *Perivoj slavuja* podijeljeno je na šest poglavlja, u izvorniku nominiranih kao *xold*. Riječ je o leksemi arapskog porijekla, čije primarno značenje glasi “vječnost”, odnosno “vječni život”.¹⁴ U perzijskom jeziku iz tog je značenja izvedeno značenje “Džennet/Raj”; međutim, kad je riječ o nazivu za poglavlja djela *Perivoj slavuja*, bilo bi pogrešno pripisivati mu navedeno značenje, pošto su u islamskoj tradiciji u opticaju predanja o osam Dženneta, odnosno osam stupnjeva Dženneta¹⁵, pa je i u tekstovima na perzijskom jeziku česta sintagma *hašt xold* (osam Dženneta/stupnjeva Dženneta). Time bi autoru djela s pravom moglo biti prigovoreno kako analogija kojom se rukovodio nije u skladu s islamskom tradicijom. Takva vrsta neopreza i proizvoljnosti teško da se može očekivati od obrazovanog čovjeka kakav je bio Fevzi. Stoga smatram da je temeljem navedene sintagme, kojoj se pripisuje i značenje “osam džennetskih bašča”, autor leksemu *xold* krajnje promišljeno koristio upravo u značenju “bašča”, što blisko korespondira sa semantičkom vrijednošću naslova djela.¹⁶

Ćehajić navodi kako šest poglavlja *Perivoja slavuja* imaju sljedeće naslove:

1. O šejhovima;

¹² Premda je riječ o sasvim legitimnoj i hvale vrijednoj autorskoj intenciji, treba kazati da djelo *Perivoj slavuja*, kao i ostala djela nastala po uzoru na *Ružičnjak*, nisu dosegla književnoestetske domete Sa‘dījevog proznog remek-djela.

¹³ Vidjeti: M. Malić, *Bulbulistan du Šaiḵh...*, p. 19.

¹⁴ Sva značenja u raspravi o leksemi *xold*, kao i prilikom prevođenja teksta obrađenog djela, preuzeta iz perzijsko-perzijskog enciklopedijskog rječnika *Dehxodā*.

Vidjeti: <http://www.loghatnaameh.org/>.

¹⁵ O tome vidjeti: Namir Karahalilović, *Kritičko izdanje djela Svjetiljka srcima (Serāĝ al-qolūb) autora Qattāna Ğaznawīja*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2012, str. 190-191.

¹⁶ Usporediti sa: F. Mostarac, *Bulbulistan...*, str. 35, bilješka 25.

2. O mudrosti i pokajanju;
3. O pravednosti i skromnosti;
4. Kratka antologija poezije;
5. Dosjetke i duhovitosti;
6. Priča o darežljivosti.¹⁷

Nije jasno temeljem čega su određeni gornji naslovi; naime, ni u jednom od rukopisnih primjeraka djela oni nisu navedeni, nego su sva poglavlja naslovljena sa *Xold-e awwal* (Bašča prva), *Xold-e sānī* (Bašča druga), *Xold-e seyūm* (Bašča treća) itd. Pretpostavljam da je Čehajić za naslove odabrao pojedine ključne riječi u poglavljima, odnosno u pričama navedenim u tim poglavljima. Te riječi zapisane su na margini ili crvenom tintom, kako bi bile uočljive i razlikovale se od ostatka teksta, a radi se o sljedećim riječima: *hekmat* (mudrost) u drugom poglavlju, *latīfe* (dosjetka) u petom poglavlju i *saxāwat* (darežljivost) u šestom poglavlju. Međutim, u tom su slučaju kao naslovi morale biti uzete u obzir i ključne lekseme *karāmat* (keramet, natprirodno djelo) u prvom poglavlju, *exlās* (iskrenost) u trećem poglavlju, te *nekāt* (bilješke) u četvrtom poglavlju. No, bez obzira na taj propust, treba istaknuti da je odabir svih navedenih leksema za naslove poglavlja sporan, pošto se one pojavljuju ne samo na početku poglavlja već i na početku većine zasebnih cjelina unutar svakog poglavlja.

Već je spomenut utjecaj *Ružičnjaka*, *Proljetnog vrta*, *Oslikanog dvorca* i *Vrta zumbula* na Fevzijevo djelo. Taj se utjecaj, u većoj ili manjoj mjeri, osjeća i kad je riječ o strukturi djela, s tim da je broj poglavlja *Perivoja slavuja* manji od broja poglavlja djelâ pod čijim je utjecajem nastao.

Sa'dījev *Ružičnjak* ima osam poglavlja (bāb) sa sljedećim naslovima:

1. *O ophođenju kraljeva* (Dar sīrat-e pādešāhān);
2. *O čudoređu dervišâ* (Dar axlāq-e darwīšān);
3. *O pohvalnom svojstvu umjerenosti* (Dar fazīlat-e qenā'at);
4. *O koristima šutnje* (Dar fawāyed-e xāmūšt);
5. *O ljubavi i mladosti* (Dar 'ešq wa ġawānī);
6. *O slabosti i starosti* (Dar za'f wa pīrī);
7. *O utjecaju odgoja* (Dar ta'sīr-e tarbiyat);
8. *O pravilima druženja* (Dar ādāb-e sohbat).¹⁸

Ġāmījev *Proljetni vrt* također je podijeljen na osam poglavlja (rouze). Čehajić navodi kako njihovi naslovi glase:

1. O šejhovima;
2. O mudrosti;
3. O pravednosti;

¹⁷ Vidjeti: F. Mostarac, *Bulbulistan...*, str. 35.

¹⁸ Vidjeti: *Golestān-e Sa'dī*, Be kūšeš-e doktor Xalīl Xatīb Rahbar, Čāp-e dahom, Entešārāt-e Safī 'Alīšāh, Tehrān, 1374. (1995). (Sadržaj knjige nije paginiran.)

4. O darežljivosti i plemenitosti;
5. O ljubavi i prijateljstvu;
6. Dosjetke i duhovitosti;
7. Kratka antologija poezije;
8. Šaljive priče.¹⁹

Po svemu sudeći, i u ovom slučaju Čehajić je naslove poglavlja odredio prema njihovom sadržaju, odnosno ključnim riječima koje određuju temu tih poglavlja; naime, u izvorniku *Proljećenog vrta* na perzijskom jeziku – kao i kad je riječ o *Perivoju slavuja* – poglavlja su nominirana imenicom arapskog porijekla *rouze* (/bujna/ bašča), uz dodavanje odgovarajućeg rednog broja u atributivnoj sintagmi: *Rouze-ye awwal* (Bašča prva), *Rouze-ye dowom* (Bašča druga)...²⁰

Gūrānījev *Vrt zumbula* ima najviše poglavlja od svih razmatranih djela, ukupno deset. Kao i Sa‘dī, poglavlja označava imenicom arapskog porijekla *bāb*. I naslovi poglavlja bliski su naslovima poglavlja Sa‘dījevog *Ružičnjaka*:

1. *O ophođenju kraljeva* (Dar sīrat-e pādešāhān);
2. *O čudoređu dervišā* (Dar axlāq-e darwīšān);
3. *O čudoređu učenjaka* (Dar axlāq-e ‘olamā);
4. *O pohvalnom svojstvu umjerenosti* (Dar fazīlat-e qenā‘at);
5. *O koristima šutnje* (Dar fawāyed-e xāmūšī);
6. *O darežljivosti bogatih* (Dar saxāwat-e aġniyā);
7. *O škrtosti i susprezanju* (Dar boxl wa emsāk);
8. *O ljubavi i naklonosti* (Dar ‘ešq wa mohabbat);
9. *O starosti* (Dar pīrī);
10. *O odgoju* (Dar tarbiyat).²¹

Poglavlja Kamāl-pāšāzādeovog *Oslikanog dvorca* označena su imenicom *bāb* (poglavlje). U dostupnom rukopisu tog djela nedostaje invokacija – a time i sadržaj koji se u invokaciji obično navodi – i početni dio teksta. Naslovi u samom tekstu, na početku svakog poglavlja, od trećeg pa nadalje, glase:

3. *O pohvalnom svojstvu umjerenosti* (Dar fazīlat-e qenā‘at);
4. *O pohvalnim svojstvima šutnje* (Dar fazāyel-e xāmūšī);
5. *O ljubavi [i] mladosti* (Dar ‘ešq [wa] ġawānī);
6. *O starosti* (Dar sefat-e pīrī);
7. *O utjecaju odgoja* (Dar ta’sīr-e tarbiyat);
8. *O pravilima ponašanja drugova i druženja* (Dar ādāb-e ashāb wa sohbat).²²

¹⁹ Vidjeti: Dž. Čehajić, “Fevzi Mostarac...” str. 39–40.

²⁰ Vidjeti: *Bahārestān wa rasā‘el-e Ġāmī*, Ta’līf: Nūroddīn ‘Abdorrahmān Ġāmī, Moqaddeme wa tashīh: A’lā Xān Afsahzād, Mohammad Ġān ‘Omarof, Abū Bakr Zohūroddīn, Čāp-e awwal, Mīrās-e maktūb, Tehrān, 1379. (2000), p. 7.

²¹ Vidjeti: Šeīx Šoġā‘oddīn Gūrānī, *Sonbolestān*, Tashīh: doktor Mohammad Mehdīpūr, Čāp-e awwal, Entešārāt-e Dānešgāh-e Tabrīz, 1383. (2004). (Prva stranica sadržaja, koja nije paginirana.)

Vidljivo je da se broj i naslovi poglavlja *Oslikanog dvorca* gotovo u potpunosti podudaraju s brojem i naslovima poglavlja Sa‘dijevog *Ružičnjaka*.

Na osnovu izloženog, vidljivo je da je u strukturnom smislu, kao i u pogledu tematske usmjernosti poglavlja, Fevzijevo *Perivoj slavuja* bliži Ğāmījevom *Proljetnom vrtu* nego Sa‘dijevom *Ružičnjaku*, Ğūrānījevom *Vrtu zumbula* i Kamāl-pašazādeovom *Oslikanom dvorcu*. Stoga je razumljivo da je i u sadržajnom smislu veza Fevzijevo djela s Ğāmījevim znatno bliža od njegove veze s ostalim spomenutim djelima-pripadnicima istog žanra. Kao i *Proljetni vrt*, *Perivoj slavuja* snažno je nadahnut sufijskim idejama, a zasigurno i sufijskom praksom samog autora. “Čitavo Fevzijevo djelo slika je njegovog autora i sufijskog obrazovanja koje je primio. Ono se kupa u atmosferi misticizma, poniznosti, odricanja od svijeta, nostalgije, mizantropije i ljubavi, duboke, stvarne, prema ljudima.”²³

1.3.2 Sadržaj djela

Invokacija djela napisana je u formi rimovane i ritmizirane proze i prožeta stihovima. U njoj su zadovoljeni svi uobičajeni maniri i redosljed invokacijskog izlaganja, zahvala Bogu, najljepše želje Poslaniku, njegovoj porodici i bliskim prijateljima, te objašnjeni razlozi za pisanje djela, odnosno njegova pretpostavljena svrha. Na kraju invokacije, autor moli sve potencijalne čitaoce da upute dovu za njegovo dobro i oproste mu greške koje su mu se eventualno potkrale u tekstu djela.

U prvom poglavlju navedene su *hikaje* (priče) o *kerametima* (natprirodnim djelima) glasovitih sufijskih prvaka; Ğunayda Baĝdādīja, Abū ‘Imrāna Wāsītīja, Ahmada Saraxsīja, Yūsufa Šīrwānīja, Ībrāhīma Hawwāša, Dū al-Nūna Mišrīja, Salmāna Fārsīja, Šadrudđīna Qunawīja, Ĥarīrīja i Abū al-Ĥasana Taynātīja. U ovo poglavlje također je smještena priča o dvojici sufijskih prvaka o kojima u dostupnim izvorima nema podataka, tj. o Abū al-‘Abbāsu i Maḥmūdu Iskandarīju, te o jednom neimenovanom sufijskom šejhu. Zanimljivo je da autor u ovu skupinu ubraja i Ğalāloddīna Rūmīja, premda on nije bio poklonik, član niti predvodnik nijednog formalnog sufijskog bratstva. Fevzi to čini kao pripadnik mevlevijskog reda i muderris *Mesnevije*, koji u Rūmīju vidi svog duhovnog učitelja.

Drugo poglavlje sadrži niz priča koje nose identičan naslov *hekmat* (mudrost); iz njih se može izvući određena moralna pouka, odnosno pouka opće prirode. Među njih spadaju priče o vladaru koji je uzalud pokušavao da izbjegne smrt, čovjeku oboljelom od lepree koji je izliječen prema uputama Lukmana Mudrog, kao i Lukmanova rasprava o četiri vrste ljudskih naravi. U okviru ovog poglavlja navedeno je i nekoliko priča o odnosima pobožnih

²² Vidjeti: Ahmad b. Sulaymān Ibn Kamāl, *Negārestān*, NUB-Rs 618, fol. 102b, 143a, 164a, 187b, 195a i 202b.

²³ M. Malić, *Bulbulistan du Shaikh...*, p. 21.

Ljudi sa ženama. Jedna od njih je priča o mladiću koji je čitav život zahvaljivao Bogu što mu je omogućio da se oženi voljenom djevojkom, pri tome nikada ne konzumiravši brak. U istu skupinu spada i priča o isposniku što se oženio nekadašnjom bludnicom, kako je vidio u davnašnjem snu, koja na kraju stradava od uboda škorpije, kao i priča o pobožnjaku koga je obuzela strast prema jednoj bludnici iz Basre, potom se pokajao i tim pokajanjem doveo i bludnicu do duhovnog preobražaja. Na kraju ovog poglavlja navedene su sentencije imama Ġazālīja o tajnama *unutrašnjeg* (bātin) i *izvanjskog* (zāhir), te nekoliko priča čija je osnovna tema znanje. Prva od njih posvećena je stanovištu sufijskog prvaka Šiblija o četiri vrste ljudi sa stanovišta njihovog (ne)znanja i svijesti o tom (ne)znanju. Potom slijedi alegorijska priča o planinama na kojima raste drveće čiji plodovi oživljavaju mrtve, pri čemu planina simbolizira učenjake, plodovi njihovo znanje, a mrtvi srca neukih koji pomoću tih plodova ožive. Na samom kraju poglavlja smještena je priča o moralnim poukama koje je Bog putem Svog neimenovanog poslanika među Israilcima uputio jednom velikom učenjaku.

Treće poglavlje *Perivoja slavuja* posvećeno je pričama o *iskrenosti* (exlās). Prva se odnosi na šejha ‘Osmāna Nasafīja, kome je jedan njegov učenik dao novčanu pomoć uz obavezu da šejh to ne razglasi među ljudima. Potom slijede priče o sufijskim prvacima kao što su Šaqīq b. Ibrāhīm, Hāmīd al-Kaffāf i Ġunayd Baġdādī, koji svoje učenike podučavaju iskrenosti, navodeći im prigodne primjere u vezi s tom temom. Njihove su priče potkrijepljene hadisima i izrekama ‘Alīja b. Abī Tālība, četvrtog sunijskog halife i prvog šiitskog imama, koji u tarikatskim krugovima uživa poseban ugled i smatra se odabranim znalцем ezoterijske dimenzije islama. Potom slijedi priča o Israilcu kome je šejtan onemogućio da učini dobro djelo radi Boga, potaknuvši ga da djeluje u bijesu. U ovom poglavlju potom se govori priča o dvojici sufijskih prvaka, Sufyānu Tawrīju i Šaybānu Rā‘tju, koji su, zahvaljujući iskrenosti namjere jednog od njih, uspjeli savladati lava. Poglavlje završava pričom o mladiću koji je, u vrijeme suše, jedini iskreno uputio kišnu dovu; njegova je molba uslišena, i ljudi su se izbacili iz nevolje.

Četvrto poglavlje predstavlja izbor iz poezije iranskih, osmanskih i bošnjačkih pjesnika koji su pisali na perzijskom jeziku. Za svakog spomenutog pjesnika autor navodi sažet i uopćen vrijednosni sud o njegovom opusu, a za pojedine od njih doneseni su i šturi biografski podaci; potom je, kao primjer, predočena po jedna pjesma. Ovom kratkom antologijom obuhvaćeni su Ġalāloddīn Rūmī, Bajezid, sin Sulejmana Veličanstvenog, Hilālī, Bāqī-afandī, Derviš-paša Bajezidagić, Derviš-pašazade, Husrev-paša, Hayālī-afandī, Futūhī, Ahmed Rušdi Mostarac i Āzeri.

Peto poglavlje sadrži priče obogaćene duhovitim dosjetkama. Ono počinje pričom o starici koja Poslanika pita da li će na drugom svijetu biti smještena u Džennet. Druga je priča posvećena sufijskom prvaku Aḥmadu b. Ašammu, kome se, radi dodjele jednodnevne opskrbe, obratio jedan derviš. Sljedeća priča odnosi se na čovjeka koji je izgubio kravu, te govori o šaljivom razgovoru koji je tim povodom vodio s jednim svojim prijateljem. U nastavku poglavlja slijedi priča o dervišu koji se zadesio na konaku kod škrtog domaćina, te načinu na koji je od domaćina iskamčio hranu. Potom slijedi šaljiva priča o nepoznatom čovjeku po imenu Hilālī i Rāzīju, sufijskom prvaku iz X stoljeća; Hilālī različitim

alegorijskim iskazima nastoji privoliti svoga domaćina da pred njega iznese bogatu trpezu, što mu na kraju i uspijeva. Na kraju poglavlja navedena je priča o vladaru koji je oglasio da će bogato nagraditi laž koju ranije nikada nije čuo, i načinu na koji je to obećanje iskoristio jedan šeret.

Posljednje, šesto poglavlje, djela *Perivoj slavuja* posvećeno je *velikodušnosti* (saxāwat). U njemu je sadržana samo jedna, nešto duža i potresna priča o gorkoj sudbini mladića, jedinog preživjelog iz iranske vezirske porodice Bermekija, koju je abasijski halifa Hārūn ar-Rešīd surovo iskorijenio. Mladić je, udesom sudbine, postao radnik u javnom kupatilu; vlasnik kupatila je u vrijeme mladićevog rođenja bio napisao hronogram koji se mladićevom ocu, veziru Fazlu Barmakīju, svidio više od ostalih, te je autora hronograma obilato nagradio. Kad je vlasnik kupatila shvatio iz kakve loze potječe nesretni mladić, želio je da mu prepusti pola svoga bogatstva, ali ponosni mladić je to odbio i nestao.

Na *Završetku knjige* (Xātemat al-ketāb) naveden su jedan Kit'a, potom distih u kojem je naznačena godina završetka pisanja djela, te kratki poetski fragment u formi mesnevijske.

1.3.3 Ishodišta djela

Strukturalna podudarnost Fevzijevog *Perivoja slavuja* s Ğāmījevim *Proljećnim vrtom*, kao i tematska bliskost njihovih poglavlja, ukazuje na mogući utjecaj Ğāmījevog spomenutog djela na sadržajnom planu. U tom smislu, u obzir treba uzeti i Ğāmījevo djelo *Dahovi bliskosti* (Nafahāt al-ons), u kojem su sadržane kratke biografije velikog broja sufijskih prvaka. Prilikom pisanja *Perivoja slavuja*, oba ta djela Fevzija je, barem kad je riječ o pojedinim dijelovima teksta, očigledno koristio.

O ishodištima *Perivoja slavuja* do sada su pisali Malić, Čehajić i Haverić.²⁴ Njihovi se nalazi o tom aspektu Fevzijevog djela skoro u potpunosti podudaraju. Ovdje ću ukratko prenijeti te nalaze²⁵, koji će povremeno biti i kritički valorizirani. Usto će, na nalaze spomenutih istraživača, biti pridodano još nekoliko izvora koji su moguća ishodišta pojedinih priča obrađenog djela.

Predgovor

²⁴ Vidjeti: M. Malić, *Bulbulistan du Shaikh...* pp. 63–74; Dž. Čehajić, “Fevzi Mostarac...” str. 51–54; Đ. Haverić, *Jezik i stil...*, str. 63–73.

²⁵ U prethodnoj bilješci upućeno je na izvore Malićeve, Čehajićeve i Haverićkine rasprave o ishodištima *Perivoja slavuja*; kako bi se izbjegla ponavljanja, u nastavku teksta neću referirati na te izvore u vezi sa svakim pojedinačnim stavom njihovih autora. Kada je stav sva tri istraživača istovjetan, većinom se imenuju kao “raniji istraživači”, a njihova se imena spominju isključivo u slučajevima kad to zahtijevaju struktura i smisao rečenice; ukoliko je jedno ili dvoje od njih navelo neki podatak, spomenuti su poimenično.

Malić navodi kako su u prvom i drugom poetskom Kit'au *Perivoja slavuja* izgrađene aliteracije po uzoru na Ğāmījev *Proljetni vrt*, dok Ćehajić u predgovoru Fevzijevog djela primjećuje rimovanu prozu nastalu pod utjecajem istog Ğāmījevog djela.

Prvo poglavlje

Druga priča iz prvog poglavlja *Perivoja slavuja*, o Ğunaydu Baĝdādīju i kršćaninu, preuzeta je iz Ğāmījevog djela *Dahovi bliskosti*.

Malić navodi kako je treća priča prvog poglavlja, o Abū 'Imrānū Wāsiṭīju, podsjećanje na budistička predanja s istim motivom – sposobnošću kretanja čovjeka kroz zrak; međutim predanja o kretanju kroz zrak, utemeljena na sposobnosti *smotavanja zemlje* (ṭayy al-arḍ), tj. kretanja posredstvom volje, bez preuzimanja bilo koje aktivnosti fizičke prirode, zastupljena su i u islamskoj tradiciji i većinom se odnose na sufijske prvake, u skladu s njihovim *nadnaravnim sposobnostima* (karāmāt).²⁶ Tako je priča o Abū 'Imrānū Wāsiṭīju, uz određene promjene i u nešto dužem obliku, bez imenovanja glavnog junaka, tj. čovjeka koji se kreće kroz zrak, navedena dva puta u Hoĝwīrījevom djelu *Raskrivanje skrivenog* (Kašf al-Mahĝūb); u jednoj verziji, bližoj priči navedenoj u *Perivoju slavuja*, čovjeka koji leti kroz zrak susreće gnostik Dū al-Nūn Misrī, a u drugoj poslanik Ibrahim.²⁷

Sedmu priču prvog poglavlja, o sufijском prvaku Ībrāhīmu Hawwāšu i dervišu koji mu se obraća radi osiguravanja sredstava za život za jedan dan, Malić smatra reminiscencijom na Isusov *govor na gori*, kojim je poručio apostolima da vjeruju u Božiju providnost i ne brinu za hranu (Matej, 6:26). I pored očigledno istovjetne poruke, treba uzeti u obzir kako su priče i predanja čiji je nauk da je čovjekova svakodnevna opskrba u Božijim rukama, te da se za nju ne treba brinuti, snažno zastupljena i u islamskoj tradiciji; ta predanja idejni temelj imaju u principu *oslanjanja* (tawakkul) na Boga i u islamskoj se tradiciji smatraju dijelom *vjerovanja* (īmān).²⁸

Za osmu priču prvog poglavlja, o Dū al-Nūnu Mišrīju i njegovom učeniku koji za života ne uspije potrošiti četiri dirhema, Malić smatra da je nastala pod utjecajem predanje o proroku Eliji, koji je boravio kod udovice iz Sarepta; zahvaljujući tome, oskudna sredstava za život koja su udovici bila na raspolaganju trajala su danima (*Prva knjiga o kraljevima*, 52:8-16). Priča navedena u *Perivoju slavuja* nedvojbeno se može smatrati podsjećanjem na navedenu biblijsku priču; ali, ne treba zaboraviti kako su slična predanja o održanju

²⁶ Naprimjer vidjeti: Ebul Hasan Muhamed Bakir ibn Ali, *Sirertu'š-Šahi Nakšibend*, Prijevod s perzijskog na bosanski jezik: Muamer Kodrić, Nakšibendijska tekija 'Mejtaš', Sarajevo, 2011, str. 97.

²⁷ Vidjeti: 'Alī ben 'Osmān Hoĝwīrī, *Kašf al-mahĝūb*, Moqaddeme, tashīh wa ta'liqāt: Doktor Mahmūd 'Ābedī, Ćāp-e awwal, Sorūš, Tehrān, 1383 (2004), pp. 314 i 347.

²⁸ O tome vidjeti: K. 3: 137; Emām Mohammad Ğazālī, *Kīmiyā-ye sa'ādat*, Be tashīh-e Ahmad Ārām, Ğeld-e dowom, Ćāp-e awwal, Entešārāt-e Sīrūs, Tehrān, 1379. (2000), pp. 920-923, 931-934; Helmūt Rīter, *Daryā-ye ĝān*, Tarĝome: doktor 'Abbās Zaryābxūyī; doktor Mehrāfāq Bāybūrdī, Ğeld-e awwal, Ćāp-e dowom, Entešārāt-e beinolmelalī-ye al-Hodā, Tehrān, 1377. (1998), pp. 313-319.

naizgled oskudne opskrbe po blagodati prisustva nekog duhovnog prvaka – bilo da je riječ o Božijim poslanicima, vjerovjesnicima ili sufijskim prvacima – veoma frekventna i u islamskoj tradiciji.²⁹

Četrnaesta priča prvog poglavlja, o Abū al-Ḥusaynu Taynātiju i dvije jabuke, preuzeta je iz Ğāmījevog djela *Dahovi bliskosti*.

Drugo poglavlje

Prvu priču iz drugog poglavlja *Perivoja slavuja*, o caru i škorpiji, Malić i Ćehajić smatraju parafrazom jedne anegdote indijskog porijekla. U skladu s vjerovanjem u predestinaciju, tj. prihvatanjem da je *čovjekov život u Božijim rukama*, i u islamskoj su tradiciji zastupljene brojne priče o nemogućnosti da se izbjegne određen smrtni čas.³⁰

Haverić navodi kako je četvrta priča drugog poglavlja, o čovjeku koji se nakon niza teškoća oženio voljenom djevojkom i potom s njom sedamdeset godina zahvaljivao Bogu na ukazanoj milosti, nikada ne konzumiravši brak, uz određene izmjene navedena u djelu *Raskrivanje skrivenog*. Ovdje treba dodati da, za razliku od verzije u *Perivoju slavuja*, prema kojoj ženika u različitim fazama njegovog života susreće neimenovani *filozof-mudrac* (filsūf-e dānā), u *Raskrivanju skrivenog* njegov je sabesjednik sufijski prvak Ibrāhīm Ḥawwās.³¹

Prema meni dostupnim izvorima, dio šeste priče ovog poglavlja, o isposniku koji plaća za intimni susret s bludnicom, naveden je i u *Raskrivanju skrivenog*.³² Gazalijevu parabolu o halvi i pljuvački Malić smatra podsjećanjem na budistička predanja o Sidartinim susretima s gubavcima, koji su pred njim ustvrdili kako je život samo patnja, te da se u svakoj mladosti i ljepoti krije zrno buduće starosti, rugobe i teškoće. Navedeni Malićev stav smatram problematičnim s obzirom na to da je tema Gazalijeve parabole niža vrijednost materijalnog u odnosu na duhovni svijet.

Malić i Ćehajić navode kako je alegorijska priča o drvetu koje oživljava mrtve, uz određene modifikacije, preuzeta iz čuvenog moralno-didaktičkog djela *Kelila i Dimna*. Međutim, nijedan od njih ne navodi o kojoj je priči riječ.

Jedna od priča pri kraju ovog poglavlja posvećena je nekom israilskom učenjaku koji bijaše prikupio osamdeset sanduka knjiga. I Malić i Ćehajić, koji tu priču greškom smatraju dijelom sljedećeg, trećeg poglavlja, i Haverić navode kako je Fevzi tu priču – riječ je predanju koje prenosi Ibn Muqaffa‘ – preuzeo iz Ğāmījevog *Proljetnog vrta*. Međutim, znatno bliža verzija te priče navedena je u poznatom korpusu priča i predanja na perzijskom

²⁹ Vidjeti: K. 19: 24-25; E. H. M. Bakir ibn Ali, *Sirertu’š-Šahi...* str. 93-94.

³⁰ Naprimjer vidjeti: *Masnawī-ye Ma’nawī*, Bar asās-e nosxe-ye Qūnye, Ğeld-e awwal, Be tashīh wa pišgoftār-e ‘Abdolkarīm Sorūš, Šerkat-e entešārāt-e ‘elmī wa farhangī, Tehrān, 1378. (1999), pp. 46-47.

³¹ Vidjeti: ‘A. B. ‘O. Hoġwīrī, *Kašf al-mahġūb...*, pp. 531-532.

³² Ibidem, p. 344.

jeziku pod naslovom *Sabrane priče i blistava predanja* (Ġawāme‘ al-hekāyāt wa lawāme‘ al-rewāyāt), autora Sadīdoddīna Mohammada ‘Oufija, iranskog historičara i spisatelja iz prve polovine XII i druge polovine XIII stoljeća. Sam ‘Oufi ne navodi odakle je preuzeo spomenutu priču.³³

Treće poglavlje

Nijedan od ranijih istraživača ne spominje da su dva hadisa – jedan prenosi Abū Hurayra, dok prenosač drugog nije imenovan – u prvoj priči trećeg poglavlja, o Abū ‘Umaru i šejhu ‘Utmānu Nasafiju, parafraza hadisa koji prenosi Anas b. Mālik, a naveden je u *Kušejrijevoj poslanici* (Resāle-ye qošeiriyye).³⁴

Kao ishodište četvrte priče trećeg poglavlja, o Ġunaydu i berberinu, raniji istraživači identificiraju ‘Attārevo djelo *Spomenica dobrih* (Tazkerat al-’ouliyā’).

U korpusu priča o idolatriji jevreja Malić prepoznaje starozavjetne reference o proroku Ezekielu, koji kudi jevreje zbog toga što obožavaju idole (Hošea, 4:13-18). Ćehajić smatra kako je svrha tih priča diskreditiranje jevrejskih predrasuda. Prema meni dostupnim izvorima, peta priča trećeg poglavlja, o Israilcu koji je krenuo da sjekirom posiječe drvo koje su pripadnici njegovog naroda obožavali, u nešto dužoj verziji navedena je u čuvenom tesavvufskom tefsiru *Raskrivanje tajni* (Kašf al-Asrār) Xāġe ‘Abdollaħa Ansārīja,³⁵ te u Ġazālījevoj *Alhemiji sreće* (Kīmiyā-ye sa‘ādat).³⁶

Sedmu priču iz trećeg poglavlja, o sufijskim prvacima Šaybānu Rā‘īju i Sufyānu Tawrīju, koji su tokom putovanja u Meku u pustinji naišli na lava i na njega natovarili svoje stvari, Malić smatra podsjećanjem na jedno predanje iz Talmuda. S druge strane, i Malić i Ćehajić ovu priču dovode u vezu s predanjem o iranskom predislamskom vladaru Bahrāmu Gūru. I pored tih mišljenja, s uzimajući u obzir da su junaci priče ličnosti iz islamskog perioda, bilo bi razložno pretpostaviti da je njeno stvarno ishodište neko djelo nastalo upravo u tom razdoblju, prije svega neki od biografskih izvora o sufijskim prvacima. Istovremeno, navedena je priča i snažna podsjećanje na predanje o Safīni, oslobođenom Poslanikovom robu, i njegovom susretu s lavom, koju prenosi Ibn al-Aṭīr.³⁷

³³ Vidjeti: *Matn-e enteġādī-ye Ġawāme‘ al-hekāyāt wa lawāme‘ al-rewāyāt-e Sadīdoddīn Mohammad ‘Oufi*, Bā moġābele wa tashīh-e doktor Amīrbānū Mosaffā (Karīmī), Ġoz’-e dowom az qesm-e awwal, Ćāp-e awwal, Pažūhešġāh-e ‘olūm-e ensānī wa motāle‘āt-e farhangī, Tehrān, 1387. (2008), p. 34.

³⁴ Vidjeti: *Tarġome-ye Resāle-ye qošeiriyye*, Ba tashīhāt wa estedrākāt-e Badī‘ozzamān Forūzānfar, Ćāp-e ĉahārom, Šerkat-e entešārāt-e ‘elmī wa farhangī, Tehrān, 1374. (1995), p. 322.

³⁵ Vidjeti: *Kašf al-asrār wa ‘eddat al-abrār*, Ma‘rūf be Tafsīr-e Xāġe ‘Abdollaħ Ansārī, Ġeld-e dowom, Be sa’y wa ehtemām-e ‘Alī Ašġar Hekmat, Mo’assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1376. (1997), pp. 723-724.

³⁶ Vidjeti: E. M. Ġazālī, *Kīmiyā-ye sa‘ādat*, pp. 874-875.

³⁷ Vidjeti: Abdul-Kādir ‘Īsā, *Istine o tesavvufu*, S arapskog izvornika preveo Ahmed Mešić, Odbor Islamske zajednice, Tuzla, 1998, str. 257.

Četvrto poglavlje

Kako je ranije kazano, četvrto poglavlje djela *Perivoj slavuja* predstavlja izbor iz pjesama perzijskih, osmanskih i bošnjačkih pjesnika na perzijskom jeziku. Njihov su izvor za Fevzija mogli biti pojedinačni *divani* (zbirke) tih pjesnika, odnosno *skupne zbirke* (maġmū‘e) pjesama više pjesnika; međutim Fevzi niti u jednom slučaju ne referira odakle je preuzeo navedene pjesme.

Raspravljajući o pjesmi Derviš-paše Bajezidagića, Malić navodi kako se ona može usporediti sa stihovima ‘Omara Xayyāma; takav je stav iznenađujući, s obzirom na to da je, znatno prije Malića, Bašagić pravilno ustvrdio kako je riječ o *naziri* (paraleli) na jedan gazel Hāfeza Šīrazīja.³⁸

Malić također navodi da je prvi Hayālījev distih preuzet iz Ğāmījevog *Proljetnog vrta*.

Peto poglavlje

Prva priča iz petog poglavlja, o Poslaniku i starici, ustvari je preuzeta i razrađena kratka opaska iz uvodnog dijela šestog poglavlja *Proljetnog vrta*.

Priča o čovjeku koji je izgubio kravu, prema prema mišljenju Malića i Ćehajića, predstavlja podsjećanje na priču Abu Hāmida al-Andalusīja al-Ğarnatīja, sadržanu u njegovom djelu *Dar srdaca* (Tufḥa al-albāb).

Za sve ostale priče navedene u djelu *Perivoj slavuja* nisu pronađena ishodišta u dostupnoj literaturi. Sve dok se to ne desi, one se mogu smatrati originalnim pričama iz pera Fevzija Mostarca.

1.3.4 O jezičko-stilskim karakteristikama djela

I

Nakon dvostoljetne dominacije Arapa, ustoličenjem dinastije Safarija (873–903.) Iranci stječu potpunu političku nezavisnost u odnosu na Abasijski hilafet. Time se počinju stvarati preduvjeti da tada nastali *novoperzijski jezik* (fārsī-ye darī) prevlada nad arapskim i

³⁸ Vidjeti: S. Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci...* str. 148–149; usporediti s: Namir Karahalilović, “Prilog tumačenju jednog perzijskog gazela Derviš-paše Bajezidagića”, *Život, djelo i vrijeme Derviš-paše Bajezidagića*, BZK Preporod, Mostar, 2005, str. 55-68.

pahlevi jezikom.³⁹ Pojavom dinastije Samanija (874–999), perzijskom jeziku kao sredstvu oživljavanja drevne tradicije i bogate nacionalne baštine počinje se pridavati veliki značaj. Stoga se početni period samanijske vladavine smatra jednim od najznačajnijih za razvoj perzijskog jezika i književnosti.

Od vremena nastanka novoperzijskog jezika i njegova procvata u vrijeme Samanija pa sve do danas, perzijska proza doživljavala je brojne promjene. Prema periodizaciji koju je načinio rodonačelnik savremene perzijske stilistike Mohammad Taqī Bahār (1884–1951), razvojni tok perzijske proze, sa stanovišta njenih jezičko-stilskih karakteristika, hronološki se može podijeliti u četiri osnovne faze:⁴⁰

1. Period od prve polovine X do sredine XII stoljeća. Perzijska proza u ovoj fazi je veoma jednostavna, jezgrovita i tečna. Rečenica u proznim djelima nastalim u ovom periodu je kratka. Autori ne posežu za stilskim figurama i ukrasima. Arapske riječi i druge tuđice koriste se u manjoj mjeri. Ovakva vrsta proze naziva se *jednostavna* (nasr-e sāde) ili *neukrašena proza* (nasr-e morsal). U izrazite primjere proze iz ovog perioda spadaju *Prijevod Taberijevog tefsira* (Tarğome-ye tafsīr-e Tabarī) i *Bel'amijeva istorija* (Tārīx-e Bal'amī).

2. Period od sredine XII do XIV stoljeća. Ova faza otpočinje nastankom perzijske verzije *Kelile i Dimne* (Kalīle wa Demne). Proza iz ovog perioda može se podijeliti u dvije osnovne vrste: I, još uvijek jednostavna proza na tragu proze iz prethodnog perioda, u kojoj se kao novina primjećuje upotreba kur'anskih ajeta, hadisa, poetskih fragmenata, perzijskih i arapskih sinonima, veći broj arapskih riječi, kao i *paralelizam* (mowāzene).⁴¹ Najznačnije djelo iz ove grupe svakako je Sa'dijev *Ružičnjak* (Golestān); II, *rimovana i dotjerana proza* (nasr-e mosağğā' wa fannī), u kojoj je, osim brojnih sinonima i paralelizama, primjetno i korištenje drugih stilskih figura i ukrasa, te rimovane proze. Najočitiiji primjer ovakve vrste proze jeste *Vassafova historija* (Tārīx-e Wassāf).

3. Period od XIV do XVIII stoljeća. Ovo je period dekadencije perzijske proze. Jednostavnost i jezgrovitost proznog izraza, osim u rijetkim djelima napisanim po uzoru na stare umjetnike, gotovo da potpuno nestaju. Uslijed dodavanja različitih, najčešće nepotrebnih elemenata (poput nizanja velikog broja epiteta ili nadimaka uz ime neke poznate ličnosti), rečenica proznih djela napisanih u ovom periodu postaje neprirodno duga. U perzijski jezik ulazi veliki broj riječi arapskog, turskog i mongolskog porijekla. Nastojeći

³⁹ O tome više vidjeti: Bećir Džaka, *Historija perzijske književnosti*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 1997, str. 61-65.

⁴⁰ Vidjeti: M. T. Bahār, *Sabkšenāsī...* pp. 284–289.

⁴¹ O ovom stilskom ukrasu vidjeti: M. T. Bahār, *Sabkšenāsī...* pp. 273–275. Također usporediti s: Teufik Muftić, *Klasična arapska stilistika*, El-Kalem, Sarajevo, 1995, str.117.

da pokažu i naglase vlastitu erudiciju i naobrazbu, autori koriste obilje stručnih termina, mahom arapskih, iz različitih naučnih disciplina. Kao dokaz spisateljskog umijeća i vještine, bez uočljivih kriterija i osjećaja za mjeru, poseže se za raznovrsnim stilskim figurama i ukrasima. Uz sve to, rimovana proza koristi se u tolikoj mjeri da čitanje djela ovakve vrste ubrzo postaje zamorno, a pažnja čitaoca se sa sadržaja odvlači na formu. Ovakve tendencije naglašene su u doba vladavine dinastije Timurija. Proza iz ovog perioda najčešće se naziva *izvještačenom i kitnjastom* (nasr-e masnū‘ wa motakallef). Njen najbolji primjer jeste historija timurijske dinastije, pod nazivom *Knjiga o pobjedi* (Zafarnāme).

4. Period od XVIII stoljeća pa nadalje. Ova faza predstavlja razdoblje poznato kao *književna obnova* (bāzgašt-e adabī).⁴² Suočeni s razornim posljedicama dekadencije prethodnog razdoblja, autori se okreću jezgrovitosti i čistoti stila nepremašenih umjetnika iz klasičnog perioda, prije svih Sa’dija. Duga rečenica, navođenje sinonima, paralelizmi i rimovana proza, te brojne druge stilske figure i ukrasi – polahko bivaju potisnuti iz proze ovog perioda, koja time postepeno poprima obrise nekadašnje jednostavnosti i tečnosti. Važnu ulogu u pojednostavljivanju proznog stila tog vremena imali su teološki autoriteti poput Qāzī Nūrollāha Šūštarija i Mohammada Bāqera Mağlesīja. Jednostavan prozni stil djela, u kojima su oni propagirali šiitsko učenje, vremenom će prevladati i u djelima iz drugih oblasti, između ostalih, i u lijepoj književnosti. (Naravno, kad je posrijedi dotjeranost, istančanost i ljepota izraza, djela nastala u ovom periodu teško da se mogu porediti s remek-djelima klasika perzijske proze.)

Ovaj proces doživljava zamah sredinom XVIII stoljeća, dakle u vrijeme kad Fevzi Mostarac završava pisanje svog *Perivoja slavuja*.

II

Razmatrajući jezičko-stilske karakteristike *Perivoja slavuja*, pridržavao sam se sljedećeg kriterija: da bi neka od karakteristika s većom vjerovatnoćom bila tretirana kao dio jezičko-stilskih karakteristika analiziranog djela, trebalo je da bude uočena više puta, i to u različitim dijelovima teksta. Osobnosti uočene u manjoj mjeri također su spomenute, ali nisu uvrštene u glavne jezičko-stilske karakteristike, već su tretirane odvojeno, kao osobnosti koje se pojavljuju sporadično. Prilikom određivanja ovakvog kriterija u obzir smo uzeli dvije činjenice: I, manje frekventne osobnosti, čak i kad predstavljaju dio izvorne, autorove verzije teksta, ne mogu se ubrojiti u glavne jezičko-stilske karakteristike djela; II, nijedan od sačuvanih primjeraka *Perivoja slavuja* nije autograf, niti ima pouzdanih dokaza o tome da je neki od sačuvanih rukopisa autor diktirao, nadzirao prijepis od početka

⁴² Doslovan prijevod ove sintagme glasi “književni povratak”.

do kraja, ili barem na kraju prijepisa pregledao rukopis i potvrdio njegovu tačnost.⁴³ U takvim okolnostima uvijek postoji mogućnost da je neki od prepisivača, ne mogavši da pročita ili razumije neku riječ, više riječi ili čitavu rečenicu, ili pak na osnovu vlastitih jezičkih i estetskih kriterija (što nije bio rijedak slučaj kad je riječ o obrazovanijim prepisivačima), napravio određene izmjene i dopune, kako na morfološkoj, leksičkoj i sintaksičkoj, tako i na stilskoj ravni. Takve intervencije većinom odudaraju od karakteristika izvornog autorovog teksta i ima ih manje. Stoga se čini razumljivim da osobenosti koje se u perzijskom izvorniku *Perivoja slavuja* pojavljuju rjeđe treba tretirati oprezno i olahko ih ne ubrajati u jezičko-stilske karakteristike ovog djela.

III

Prilikom analize perzijskog izvornika *Perivoja slavuja* u osnovnom rukopisu, uočene su sljedeće frekventnije jezičko-stilske karakteristike proze iz prvog perioda:

1. *Lapidarnost* (īgāz) i kratkoća rečenice.

Jezik *Perivoja slavuja* često je koncizan i jezgrovit, a rečenica kratka, u toj mjeri da bi izbacivanje bilo kojeg od njenih dijelova dovelo do stvaranja semantičke praznine.

من و زخم بر پاره لوحی بماندیم. زخم حامله بود؛ در آن پاره لوحی دختری زاد؛ گفت: تشنه ام. آب دریا شور است. مرا
آب شیرین بیاب. [fol. 4b]⁴⁴

Man wa zanam dar pāre-ye louhī bemāndīm / zanam hāmele būd / dar ān pāre-ye
louhī doxtarī zād / goft / tešne am / āb-e daryā šūr ast / marā āb-e šīrīn biyāb

“Žena i ja spasismo se na jednom komadu daske. Žena mi je bila noseća; na onom komadu daske rodi djevojčicu. ‘Žedna sam’, reče. ‘Morska voda je slana. Nađi mi slatke vode.’”

2. Upotreba perzijskog sufiksa “ān” za tvorbu množine imenica i pridjeva preuzetih iz arapskog jezika.

و آنگه گفت: من حرامم بر همه ریاکاران و بر همه بخیلان. [fol 33a]

⁴³ Čehajić navodi da se rukopis koje se pod oznakom OZ-6 čuva u Orijentalnoj zbirci HAZU u Zagrebu prepisan “vjероватно s autografa”, ali ne navodi nijedan dokaz u prilog toj tvrdnji. Vidjeti: Dž. Čehajić, “Fevzi Mostarac...” str. 57.

⁴⁴ Svi primjeri na perzijskom jeziku preuzeti iz: Fouzī Mostārī, *Bolbolestān*, OZHA-6, 48 fol.

Wa āngah goft man harāmam bar hame riyākārān wa bar hame baxīlān.

“A onda reče: ‘Zabranjen sam svim dvoličnjacima, i svim škrtim!’”

3. Upotreba sufiksalnog dugog vokala “i” za oznaku trajanju glagolske radnje (yā’-e estemrārī) na kraju glagolskih oblika, i to:

3.1 uz glagole u *preteritu* (māzī-ye sāde), čime se dobija značenje *imperfekta* (māzī-ye estemrārī).

تو آن خانه را دیدی که برمکیان در آن نشستندی؟ [fol. 47a-47b]

To ān xāne rā dīdī ke barmakiyān dar ān nešastandī

“Jesi li vidio kuću u kojoj su Bermekiji obitavali?”;

3.2 u pogodbenim rečenicama.

[...] اگر ما چنان کار دانسته بودیم، نخست از مرگ خود پیام گرفتیمی که عمر ما دراز است یا کوتاه. [fol. 14a]

Agar čenān kār dāneste būdīm noxost az marg-e xod payām gereftamī ke ‘omr-e mā derāz ast yā kūtāh

“[...] kad bismo mi nešto takvo umjeli, prvo bismo o svojoj smrti vijest priskrbili, hoće li nam život dugačak ili kratak biti”;

3.3 uz negativni oblik pomoćnog glagola “biti” u 3. Licu jednine *indikativa prezenta* (mozāre‘-e exbārī).

آیا هیچ از خویشوندانش کس نیستی که مرا بحلالی نکاح کند؟ [fol. 26a]

Āyā hič az xīšwandānaš kas nīstī ke marā behalālī nekāh konad

“Ima li među njegovim rođacima iko ko bi me na dopušten način uzeo za ženu?”;

3.4 u slučajevima kad upotreba sufiksalnog dugog vokala “i” izgleda suvišnom.

[...] آیا من در رستاخیز به بهشت می رومی؟ [fol. 41b]

Āyā man dar rastāxīz be behešt mīrawamī

“[...] hoću li ja na Ustanuću otići u Raj?”

4. Upotreba prefiksa “be” intenziviranja značenja (bā’-e ta’kīd), i to:

4.1 na početku glagola u *preteritu* (māzī-ye sāde).

[fol 36a] [...] باران آغاز بریدن کرد؛ چندان بیارید که از چکد بام جویها روان شد. [fol 36a]

Bārān āgāz-e bārīdan kard čandān bebārīd ke az čekadbām (?) ġūyhā rawān šod.

“[...] poče padati kiša. Toliko je snažno padala da su niz oluk potekli potoci”;

4.2 na početku *infinitiva* (masdar).

[fol. 28b] سیم بار گفت: اگر یک تن نتواند بدادن، دو تن یا سه تن یا ده تن بدهید. [fol. 28b]

Siyom bār goft agar yek tan natawānad bedādan do tan yā se tan bedehīd.

“Po treći put reče: ‘Ako ne može dati jedan čovjek, neka daju dvojica, trojica ili deseterica.’”

5. Upotreba arhaičnog oblika lične zamjenice 3. l. jednine وی [wei], i to:

5.1 umjesto imenica koje označavaju ljudsko biće.

[fol. 10a] برو حال خودت به وی عرضه کن. شاید که ترا کاری آموزد. [fol. 10a]

Borou hāl-e xodat be wei ‘arze kon šāyad ke torā kārī āmūzad.

“Idi i ispričaj mu u kakvom si stanju. Možda te nečemu podučiti”;

5.2 umjesto imenica koje označavaju stvari.

[fol. 32a] آنکه کاغذی سرپیچیده – زری چند در وی بود – به من داد و گفت... [fol. 32a]

Āngah kāgāzī sarpīčīde zarī čand dar wei būd be man dād 21ag oft

“Potom mi dade umotan papir – u njemu bijaše nekoliko zlatnika – i reče...”

6. Upotreba *punog oblika infinitiva* (masdar-e kāmel) uz modalne glagole.

چهار کس را شناختن نتوانست، مگر به چهار چیز. [fol. 18a]

Čahār kas rā **šenāxtan** natawānest magar be čahār čīz

“Četiri [vrste] ljudi mogu se prepoznati samo po četiri stvari.”

7. Upotreba *prefiksa za negaciju* (pīšwand-e nafy) نه [na] odvojeno od glagola.

مرا ستایش مردمان نه مطلوب است... [fol. 29a]

Marā setāyeš-e mardomān **na** matlūb ast

“Ja ne težim za pohvalom ljudi...”

IV

U tekstu *Perivoja slavuja* zastupljene su i neke, po navedenom kriteriju, manje frekventne jezičko-stilske karakteristike iz prve faze razvoja perzijske proze.

1. *Reduplikacija predikata* (tekrār-e fe‘l) u dvije ili više rečenica koje slijede jedna iza druge.

هر که با پادشاهان نشیند، تکبیرش زیاده شود، و هر که با درویشان نشیند، شکر و رضایش زیاده شود. [fol. 28b]

Har ke bā pādešāhān nešīnad takabboraš **ziyāde šawad** wa har ke bā darwīšān nešīnad šokr wa rezāyaš **ziyāde šawad**.

“Ko god s vladarima sjeda, oholost mu se uvećava; ko god s dervišima sjeda, uvećavaju mu se zadovoljstvo i zahvala.”

2. *Tvorba apstraktnih imenica od pridjeva ili participa arapskog porijekla i perzijskog sufiksalnog dugog vokala “i” za tvorbu apstraktnih imenica* (yā-ye masdarī).

[...] اول چون تنها باشد، در عبادت کردن کاهلی کند... [fol. 33a]

Awwal cūn tanhā bāšad dar ‘ebādat kardan **kāhelī**⁴⁵ konad

“[...] prvo, kad je sam, bogoslužje obavlja bezvoljno...”

3. Upotreba sufiksalnog dugog vokala “i” za neodređenost (yā’-e nakere) iza glavnog broja یک [yek] u značenju “jedan/a/o”, nakon čega i imenica na koju se broj odnosi stoji s istom vrstom sufiksalnog dugog vokala “i”.

زاهدی از زن خویشوندان خود یکی دختری زاده بود. [fol. 20a]

Zāhedī az zan-e xīšwandān-e xod **yekī doxtarī** zāde būd

“Žena jednog rođaka nekog isposnika rodi djevojčicu.”

4. Upotreba dativno-akuzativnog sufiksa (‘alāmat-e maf‘ūl) را [rā] u značenju prijedloga “za, radi”.

ای مرد مریض، خدا را در میان گله میا... [fol. 16b]

Ei mard-e marīz Xodā **rā** dar miyān-e galle mayā

“Čovječe oboljeli, tako ti Boga ne dolazi među stado...”

V

U tekstu *Perivoja slavuja* takođe uočljivo je i nekoliko frekventnih jezičko-stilskih karakteristika iz drugog perioda razvoja perzijske proze.

1. Navođenje kur’anskih ajeta.

⁴⁵ Dodavanjem sufiksalnog dugog vokala *i* na arapski particip aktiva *kāhel* (lijen), nastala je apstraktna imenica *kāhelī* (lijenost). Potom je od nastale apstraktne imenice i pomoćnog glagola *kardan* dobiven složeni glagol *kāhelī kardan*, u značenju *biti lijen, ljenčariti* (literalno: *činiti lijenost*).

[...] فَذَٰ أَلْفَحَ الْمُؤْمِنُونَ... [fol. 33a]

Qad 'aflaḥa al-mu'minūn

“[...] Pravovjernici su spašeni!”

2. Navođenje hadisa, i to:

2.1 u izvornom obliku na arapskom jeziku.

الْعُلَمَاءُ أَمَنَاءُ الرُّسُلِ عَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ تَعَالَىٰ. [fol. 26b]

Al-'ulamā-' 'umanā-' al-rusul 'alā 'ibād Al-lāh Ta'ālā.

“Učenjaci su povjerenici poslanikâ kod robova Svevišnjeg Boga”;

2.2 u prevedenom i parafraziranom obliku na perzijskom jeziku.

و در خبر دیگر آمده است که خدای تعالی هیچ کرداری نپذیرد، إلا که باخلاص باشد؛ به رضای ایزد تعالی کرده باشد، و چون دریش اخلاص نبود، حق تعالی آن عمل را نپذیرد، و در آخرت او را هیچ ثوابی نباشد، و جایگاه عاملش در دوزخ بود. [fol. 29a]

Wa dar xabar-e dīgar āmade ast ke Xodāy Ta'ālā hīc kerdārī napazīrad, ellā ke beexlās bāšad be rezā-ye Īzad Ta'ālā karde bāšad wa čūn darīš (?) exlās nabowad Haqq Ta'ālā ān 'amal rā napazīrad wa ḡāygāh-e 'āmelaš dar dūzax bāšad

“U drugom je hadisu navedeno da Svevišnji Bog prihvata djelo samo ako je iskreno; ako je radi zadovoljstva Svevišnjeg Boga učinjeno. A ako u njemu nema iskrenosti, Svevišnji Bog to djelo ne prihvati. Na ahiretu od njega neće biti nikakve koristi, a mjesto onog ko ga je počinio jeste u Paklu.”

3. Navođenje poezije između prozih dijelova teksta.

خرد آباد کاخی در شباب است چنین پندار که در پیری خراب است [fol. 5a]

Xerad ābād kāxī dar šabāb ast čonīn pendār ke dar pīrī xarāb ast

“Pamet je raskošan dvorac u mladosti – Uistinu smatraj ga srušenim u starosti”

4. *Rimovana proza* (sağ‘).

[fol. 12a] وزیر گفت: ای زبدهٔ افسرداران، و ای گزیدهٔ سپه سالاران ...

Wazīr goft ei zobde-ye afsardārān wa ei gozīde-ye sepahsālārān

“Vezir reče: ‘Najbolji među okrunjenima, odabrani među vojskovođama...’”

5. *Paralelizam* (mowāzene).

Primjer:

[fol. 14a] ... و هر یکی سبب سرمایهٔ عبرت برای تماشاویان ارباب **فطنت** ...

Wa har yekī sabab-e sarmāye-ye ‘**ebnat** barā-ye tamāšāyīyān-e arbāb-e **fetnat**

“[...] svaki je izvorište pouke za one koji posmatraju pametne.”

6. *Metafora* (este‘āre), i to:

6.1 metafora-zagonetka.

[fol. 3a] ... هر آن دمی که به نگاه اعتبار بنگرند **باغچه بان**ی که به ترتیب هر گیاهی ...

Har ān damī ke be negāh-e e‘tebār benegarand **bāgčebānī** ke be tartīb har giyāhī

“[...] kad god s odobravanjem pogled upute, neka baščovanu, koji je na njegu svake biljke...”;

6.2 metafora-poređenje, izražena u obliku *metaforičke genitivne konstrukcije* (ezāfe-ye este‘ārī).

[fol. 12b] ... و ای مسند کردهٔ کاخ کرامت!

Wa ei masnadkarde-ye **kāx-e kerāmat**

“[...] ti što stoluješ u dvorcu kerameta...”

7. *Upotreba participa preterita* (fe‘l-e wasfī), i to:

7.1 za oznaku *stanja* (hāl), pri čemu uz ovaj oblik ne stoji veznik و [wa].

[...] و به درون نگرېست: زنی در میان گوهرها گم گشته... [fol. 23a]

Be darūn negarīst zanī dar miyān-e gouharhā **gom gašte**

“[...] i pogleda unutra: jedna žena, obasuta draguljima...”

7.2 umjesto glagola u *perfektu* (māzī-ye naqlī):

[...] دید که شیر در شکمش رنگ دیگر گرفته و کبودتر شده... [fol. 17a]

Dīd ke šīr dar šekamaš rang-e dīgar **gerefte** wa kabūdtar **šode**

“[...] vidje da je mlijeko u njenu stomaku drugačiju boju poprimilo, i modro postalo.”

VI

Tekst *Perivoja slavuja* sadrži i nekoliko manje frekventnih jezičko-stilskih karakteristika iz drugog perioda razvoja perzijske proze.

1. Navođenje sinonima.

این بیتها که به پادشاه رسید، بسا ندامت و پشیمانی خورد... [fol. 13a]

Īn beithā ke be pādešāh resīd basā **nadāmat** wa **pašīmānī** xord

“Kad su ovi stihovi stigli kralju, on se silno pokaja.”

2. *Izostavljanje predikata* (hazf-e fe‘l) koji se ponavlja u dvije ili više rečenica koje slijede jedna iza druge, tako da predikat biva naveden samo u prvoj rečenici.

یا نشنیده ای که خدای تعالی پیره زنان را در سیزده ساله دخترک سازد و پیران را در سه سی ساله جوانک
[fol. 41b]...

Yā našenīde 'ī ke Xodā-ye Ta'ālā pīrezanān rā dar sīzdahsāle doxtarak **sāzad** wa pīrān rā dar sesīsāle ḡawānak⁴⁶

“[...] zar nisi čula da će Svevišnji Bog starice pretvoriti u trinaestogodišnje djevojčice, a starce u tridesettrogodišnje muškarce?”

3. Upotreba *indikativa prezenta* (mozāre'-e exbārī) u značenju *konjuktiva prezenta* (mozāre'-e eltezāmī).

[fol. 46b-47a] روزی گرمابه گری را تنبیه کرد که حمام را تخلیه می کند. از دلاک و ناظری دیگر کس نباشد.

Rūzī garmābegarī rā tanbīh kard ke hammām rā **taxliye mīkonad** az dallāk wa nāterī dīgar kasī nebāšad

“Jednoga dana zapovjedi upravniku kupatila da ga isprazni; da ne bude nikog osim dallaka i vratara.”

VII

U tekstu *Perivoja slavuja* primjećuje se i jedna frekventna karakteristika iz četvrtog perioda razvoja perzijske proze.⁴⁷

1. *Kongruencija* (motābeqat) *pridjeva* (sefat) s imenicom (mosūf) u broju.

[fol. 23a] و در دیوارهای خانه، گرد در گرد، پرده های ششتری آویخته، و دختران نورسیده گان در...

Wa dar dīwārḡā-ye xāne gerd dar gerd pardeḡā-ye šoštarī āwīxte wa **doxtarān-e nourasīdegān** dar

“[...] po zidovima kuće, svuda naokolo, obješene šuštarske zavjese; tek izrasle djevojke...”

⁴⁶ Ovdje je izostavljen predikat *sāzad*, koji bi trebao biti naveden iza lekesme *ḡawānak*.

⁴⁷ Neke karakteristike koje se inače ubrajaju u osobenosti proznog žanra iz ovog perioda (npr. navođenje kur'anskih ajeta, hadisa i poezije, upotreba participa preterita i sl.) već su spomenute u okviru karakteristika druge faze perzijske proze, stoga ih ovdje neću ponavljati.

Uvidom u perzijski izvornik *Perivoja slavuja* uočeno je sedam izrazito frekventnih kao i četiri rjeđe zastupljene jezičko-stilske karakteristike iz prvog perioda razvoja perzijske proze. Isto tako, kad je riječ jezičko-stilskim karakteristikama iz druge faze, naišli smo na sedam frekventnih i tri karakteristike koje se javljaju sporadično. Od osobnosti iz četvrtog perioda perzijske proze, u tekstu *Perivoja slavuja* primjećuje se jedna frekventnija, dok manje frekventne jezičko-stilske karakteristike iz ovog razdoblja nisu uočene.

Budući da je u relevantnim izvorima iz oblasti stilistike klasične perzijske proze definiran znatno veći broj karakteristika za prvu, drugu i četvrtu fazu u razvoju perzijske proze (posebno prvu)⁴⁸, te da treća faza, ustvari, predstavlja razdoblje u kojem su, pretjerano i nepotrebno, korištene karakteristike iz prva dva perioda (a pogotovo drugog), postaje jasno da se *Perivoj slavuja*, na osnovu njegovih jezičko-stilskih karakteristika, ne može smatrati izrazito bliskim ni jednoj od faza u razvoju perzijske proze. Međutim, s obzirom na prirodu utvrđenih jezičko-stilskih karakteristika *Perivoja slavuja* (koje se najvećim dijelom odnose na prve dvije faze u razvoju perzijske proze, tj. razdoblje prije dekadencije), kao i činjenicu da njegov jezik nije suviše težak za razumijevanje, može se reći da je stil ovog djela na tragu tendencija ka *jednostavnom pisanju* (sādenewīšī), ojačalih u okviru pokreta književne obnove upravo u vrijeme nastanka *Perivoja slavuja*, kao odgovor na dekadenciju prethodnog razdoblja.

Premda bi se, s obzirom na nivo njegovog vladanja perzijskim jezikom, moglo pretpostaviti da je autor, osim čitanja klasičnih djela, pratio i savremenu literaturu i kretanja u perzijskoj književnosti, s ove vremenske distance i bez pouzdanih dokaza i izvora ne može se procijeniti koliko su jezičko-stilske karakteristike *Perivoja slavuja* uvjetovane praćenjem tih kretanja, a koliko su rezultat autorovog jezičkog osjećaja, njegovih književnoestetskih kriterija ili jednostavno nemogućnosti da piše drugačije, komplikovanije, kitnjastije. No, ono što se na osnovu jedinog dostupnog izvora, a to je perzijski izvornik obrađenog djela, sa sigurnošću može zaključiti jeste to da *Perivoj slavuja*, po svojim jezičko-stilskim karakteristikama, najvećim dijelom odgovara tadašnjim, u svakom slučaju pozitivnim, tendencijama u razvoju perzijske proze.⁴⁹

1.3.5 Vrijednosti djela

Premda *Perivoj slavuja* ne spada u remek-djela književne tradicije na perzijskom jeziku, nedvojbeno ga krasi određene značajne karakteristike i vrijednosti, na koje ću ovdje ukratko ukazati.

⁴⁸ O tome vidjeti: M. T. Bahār, *Sabkšenāsī...*, Geld-e dowom, pp. 56-61 i 250-295; Sīrus Šamīsā, *Sabkšenāsī-ye nasr*, Čāp-e yāzdahom, Našr-e Mītrā, Tehrān, 1387. (2008), pp. 36-39, 76-77 i 216-219.

⁴⁹ O jezičkim i stilskim karakteristikama obrađenog djela, sa stanovišta savremenih lingvostilističkih analiza, vidjeti: Đenita Haverić, *Jezik i stil djela Bulbulistan Fevzija Mostarca*, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2014.

Kako je već ranije navedeno, uz jedan kraći traktat Abdulaha Bošnjaka iz sufizma, *Perivoj slavuja* jedino je prozno djelo u okviru bošnjačke književne baštine na perzijskom jeziku.

Činjenica da je jedan nenativni znalac, eventualno i govornik, perzijskog jezika napisao na tom jeziku relativno obimno djelo u prozi, svjedoči o autorovoj visokoj razini znanja o perzijskom jeziku i književnosti, odnosno o živoj obrazovnoj i kulturnoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini među pripadnicima užeg kruga prosvijećene i obrazovane elite.

Obradeno djelo pouzdano je svjedočanstvo o tome da je žanr moralno-didaktičke proze, povremeno rimovane i ritmizirane, te protkane prigodnim stihovima, koji je vrhunac dosegao u XIII stoljeću, bio prepoznat i cijenjen u kulturnim krugovima u Bosni i Hercegovini tokom postklasičnog perioda, tj. u XVIII stoljeću. Time se potvrđuje da su bošnjački autori koji su pisali na perzijskom jeziku bili upoznati s različitim žanrovskim tendencijama i kretanjima u matičnoj perzijskoj književnoj tradiciji nastaloj na perzijskom govornom području.

Četvrto poglavlje *Perivoja slavuja* donosi vrijedne informacije o nekoliko perzijskih i osmanskih pjesnika, ali i o nekoliko bošnjačkih pjesnika koji su pisali na perzijskom jeziku, o kojima autor iznosi u bosanskohercegovačkoj kulturnoj javnosti prve zabilježene vrijednosne sudove. Stoga je obradeno djelo vrijedan izvor za izučavanje kulturne historije Bosne i Hercegovine, a posebno bošnjačke književne baštine na perzijskom jeziku.

Perivoj slavuja predstavlja značajan izvor za izučavanje perzijskog jezika na kojem su pisali, i eventualno ga govorili, njegovi nenativni znalci/govornici koji, pored toga što perzijski nije bio njihov maternji jezik, tokom procesa učenja tog jezika nisu bili u prilici da borave na njegovom govornom području. Zbog toga se perzijski jezik takvih autora donekle razlikuje od perzijskog jezika njegovih nativnih govornika: u sintaksičkoj strukturi “njihovog” perzijskog primjećuje se utjecaj sintakse njihovih maternjih ili drugih jezika; utjecaj drugih jezika osjeća se i na fonetskom i ortografskom planu, a posebno se zanimljivim čini proces tvorbe neologizama, tokom kojeg su autori nenativni znalci/govornici perzijskog jezika, temeljem znanja perzijske morfologije, gradili lekseme čije izvorne oblike u perzijskom jeziku nisu znali, ili ih iz određenog razloga nisu željeli koristiti. Sve navedene karakteristike zastupljene su i u *Perivoju slavuja*; stoga to djelo zauzima značajno mjesto u korpusu tekstova koji mogu poslužiti za proučavanje procesa utjecaja domicilnih jezika na perzijski u djelima njegovih nenativnih znalaca/govornika, prilikom širenja perzijskog jezika na teritoriji Osmanskog carstva.

1.4 O pripremi kritičkog izdanja djela

1.4.1 Dosadašnja kritička izdanja djela i razlozi za pripremu novog

Prvo kritičko izdanje⁵⁰ djela *Perivoja slavuja* autora Fevzija Mostarca priredila je 2011. ‘Esmat Xo’einī.⁵¹ Ono nedvojbeno predstavlja značajan istraživački doprinos, pogotovo uzmemo li u obzir činjenicu da je sve do pojave tog izdanja tekst izvornika *Perivoja slavuja* na perzijskom jeziku bio čuvan u formi rukopisnih primjeraka u bibliotekama različitih zemalja svijeta; time je bio nedostupan, ili teže dostupan, široj naučnoj i kulturnoj javnosti, kao i čitalačkoj publici.⁵² Spomenuto kritičko izdanje prvi je neophodan korak ka objektivnom znanstvenom valoriziranju djela *Perivoj slavuja*. Istovremeno, ono je omogućilo da tekst izvornika na perzijskom jeziku postane upotrebljiv i za čitaoce koji znaju perzijski jezik, ali nemaju potrebne paleografsko-kodikološke kompetencije koje bi im omogućile da tekst čitaju iz njegovog rukopisnog primjerka.

S druge strane, uvidom u samo kritičko izdanje i uz njega priložen uvodni tekst⁵³, a pogotovo konsultiranjem rukopisnih izvora koji su korišteni prilikom istraživanja, utvrdio sam kako postoji znatan broj slučajeva koji zaslužuju ponovnu analizu i preispitivanje. Ovdje ću navesti samo neke od njih.

– Pojedine lekseme u osnovnom rukopisu nisu pravilno pročitane. Tako je u rukopisu OZ–6⁵⁴ (fol. 2a) zapisan oblik کشتند (keštand), tj. treće lice množine *preterita* (māzī-ye sāde) glagola کشتن (keštan) u značenju “(po)sijati”; u rukopisu je čak zabilježena i *kesra*, sekundarni znak perzijske grafije za oznaku kratkog vokala “e”, ispod grafema za

⁵⁰ Prema podacima koje sam imao 1997. godine, na pripremi kritičkog izdanja *Perivoja slavuja* radio je ‘Alī Mīr Ansārī, istraživač u *Velikom islamskom enciklopedijskom zavodu* (Markaz-e dā’erato’lma’āref-e bozorg-e eslāmī) u Iranu. 2011. godine obaviješten sam da je izdanje pripremljeno za štampu, ali do danas ono nije objavljeno.

Na “Međunarodnom simpoziju o Fevziji Mostarcu”, održanom 2003. godine u Mostaru, učestvovao je i dr. Mas’ūd Morādī, historičar i univerzitetski profesor iz Irana; učesnike simpozija dr. Morādī je izvijestio da je pripremio kritičko izdanje *Perivoja slavuja* i tom prilikom predočio ga je zainteresiranim u printanoj formi, no prema raspoloživim informacijama ni ono do sada nije objavljeno.

⁵¹ Vidjeti: Fouzī Mostārī, *Bolbolestān*, Be tashīh-e doktor ‘Esmat Xo’einī, Rāyzanī-ye farhangī-ye Ğomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān dar Sārāyewo, Sārāyewo, 1390/2011, 175 p.

⁵² Izuzetak u tom smislu predstavljaju jedan prijepis *Perivoja slavuja* iz pera Milivoja Abdurrahmana Mirze Malića, te rukopisni primjerak *Perivoja slavuja* koji je otprije predočen javnosti, i to kao faksimil pridodat tekstu prijevoda djela na bosanski jezik.

⁵³ Vidjeti: F. Mostārī, *Bolbolestān*... pp. 6–21.

⁵⁴ Riječ je o sljedećem rukopisu: F. Mostārī, *Bolbolestān*, OZHA, OZ–6, 48 fol.

O rukopisnim primjercima djela *Perivoj slavuja* u nastavku će biti više riječi.

oznaku konsonanta “k”. Xo’einī u svom kritičkom izdanju taj glagol bilježi (p. 41) u obliku کاشتند (kāštand), tj. u trećem licu množine *preterita* (māzī-ye sāde) glagola کاشتن (kāštan) u istom značenju; međutim istovjetnost značenja dva oblika ne može biti opravdanje za izmjenu oblika zabilježenog u rukopisu, tim prije što je *odgovornost* (amānatdārī) prema tekstu jedan od osnovnih principa kojih se istraživač mora pridržavati. S druge strane, premda su dvije spomenute varijante glagola u istom značenju u perzijskom jeziku zastupljene jednako dugo (o čemu, naprimjer, svjedoči upotreba obje varijante u glasovitoj Firdusijevoj *Šahnami*⁵⁵), infinitiv iz kojeg je izveden oblik zabilježen u rukopisu OZ–6 manje je frekventan u savremenom jeziku⁵⁶, tako da je prosječnom čitaocu uskraćena mogućnost da se s njim susretne prilikom čitanja izvornika djela *Perivoj slavuja* na perzijskom jeziku u ovdje razmatranom kritičkom izdanju. Osim toga, oblikom navedenim u kritičkom izdanju okrnjenom biva nesporna arhaična patina teksta izvornika, što je postupak koji se ne može opravdati.

– Zadržane su pojedine lekseme čiji je oblik nepravilan i nisu zabilježene u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Takva je, naprimjer, vlastita imenica (OZ–6: fol. 4a; kritičko izdanje: p. 48) ژاووگار (žāwūgār /?/), u kritičkom izdanju zabilježena, iako je u jednom od pomoćnih rukopisa naveden njen pravilan oblik زوگار (zūgār), koji odgovara imenu jednog od velikih zoroastrijanskih svećenika.

– U tekstu kritičkog izdanja zadržane su pojedine lekseme iz osnovnog rukopisa čiji je oblik pravilan, ali svojim semantičkim sadržajem ne odgovaraju značenju tekstualnog fragmenta u kojem su navedene, te ih je trebalo ispraviti. Tako je, naprimjer, naveden (OZ–6: fol. 4a; kritičko izdanje: p. 48) pridjev پاک (pāk) u značenju “čist”, dok značenju polustiha u kojem je leksema navedena odgovara značenje imenice باک (bāk) u značenju “strah”, navedene u pomoćnim rukopisima.

– Zanemarene su izvorne varijante pojedinih leksema, pogotovo onih arapskog porijekla, zabilježene u osnovnom rukopisu. Tako je u rukopisu OZ–6 (fol. 37a) zabilježena imenica وضوء (wozū’) u značenju “abdest”, dok je u kritičkom izdanju (p. 141) naveden oblik وضو (wozū) u istom značenju, u kojem je reduciran grafem za oznaku glotalnog ploziva “hemze” u finalnoj poziciji; taj oblik zabilježen je u pomoćnim rukopisima.⁵⁷ Osim što nije referirano o razlikama u bilježenju navedene lekseme u pomoćni u odnosu na osnovni rukopis, nenavođenjem te lekseme u njenom izvornom obliku, onako kako je zabilježena u osnovnom rukopisu, narušena je i arhaičnost izvornog teksta na ortografskom planu.

⁵⁵ Vidjeti: <http://www.loghatnaameh.org/home-fa.html>, pod odrednicama کاشتن (kāštan) i کشتن (keštan).

⁵⁶ U savremenom perzijskom jeziku rjeđi su slučajevi konjugacije infinitiva کشتن (keštan) u različitim glagolskim vremenima; znatno je češća upotreba njegove *preteritske osnove* (bon-e māzī) u složenicama, kao što je imenica کشتزار (keštžār), u značenju “usjev”.

⁵⁷ Reducirani oblik navedene lekseme frekventan je u savremenom perzijskom jeziku.

– Nisu ispravljani pojedini, u osnovnom rukopisu očito pogrešno zapisani, oblici leksema u tekstualnim fragmentima na arapskom jeziku. Tako je zadržan (OZ–6: fol. 1b; kritičko izdanje: p. 40) oblik المقتدين (al-muqtadi’īn), tj. netačan oblik genitiva/akuzativa množine participa aktiva glagola tzv. VIII vrste, u značenju “oni koji slijede”, umjesto njegovog pravilnog oblika المقتدين (al-muqtadīn), navedenog u pomoćnim rukopisima.

Osim što je u ovim i drugim sličnim slučajevima, u razmatranom kritičkom izdanju djela *Perivoj slavuja*, izvorni tekst na perzijskom jeziku predočen u netačnom obliku, i samim tim nije ispunjena osnovna zadaća i ostvarena ključna svrha pripreme kritičkog izdanja, navedeni i ostali primjeri iste vrste, kojih u tekstu ima u priličnom broju, mogu poslužiti kao temelj za izvođenje netačnih zaključaka o nivou jezičkih kompetencija autora djela, tj. za pogrešnu procjenu o mjeri u kojoj je Fevzi Mostarac znao perzijski, arapski i turski jezik.⁵⁸

Drugo kritičko izdanje *Perivoja slavuja* objavio je Ahmad Behnāmī.⁵⁹ Tokom njegove pripreme koristio je samo jedan rukopisni izvor, dostupan u Iranu; riječ je o mikrofilmu rukopisa OZHA OZ–6, pohranjenom u Centralnoj biblioteci Univerziteta u Teheranu. Tokom rasprave o rukopisnim izvorima *Perivoja slavuja* Behnāmī ne spominje ostale rukopisne primjerke djela, na što je kao istraživač bio obavezan. Da osim rukopisa koji mu je bio na raspolaganju, postoje još neki, ukazat će tek kasnije, tokom polemike u koju se upušta;⁶⁰ no ni tada ne objašnjava zbog čega se odlučio da kritičko izdanje *Perivoja slavuja* pripremi na osnovu samo jednog rukopisnog izvora. Sama ta činjenica dovoljna je da se ovom kritičkom izdanju pristupi s razložnom rezervom. Naime, u okolnostima kad je identificirano i dostupno osam rukopisnih primjeraka Fevzijevo djela, priprema njegovog kritičkog izdanja na osnovu samo jednog od njih (makar se radilo i o najstarijem i najvrednijem), drugim riječima, primjena *analognog metoda*,⁶¹ predstavlja nedopustivo odstupanje od temeljnih metodoloških principa u savremenoj perzijskoj kodikologiji. Analogni metod primjenjuje se isključivo u slučaju kada je nedvojbeno utvrđeno da postoji samo jedan rukopisni primjerak djela čije se kritičko izdanje priprema.⁶²

⁵⁸ Naprimjer vidjeti: F. Mostārī, *Bololestān...* p. 21.

⁵⁹ Vidjeti: “Bololestān (bar asās-e nosxe-ye mowarrax-e 1163. h. q. Zāgreb)”, Newīsande: Šeīx Fouzī Mostārī, Be kūšeš-e Ahmad Behnāmī, *Payām-e Bahārestān*, Doure-ye dowom, Sāl-e čahārom, Šomāre-ye pānzdahom, Tehrān, Bahār-e 1391. (2012), pp. 262-318.

⁶⁰ Ibidem, p. 265.

⁶¹ Ibidem.

⁶² O metodologiji pripreme kritičkih izdanja u savremenoj iranistici u nastavku će biti više riječi.

Posebno je zbunjujuća autorova tvrdnja kako rukopis koji je imao na raspolaganju nije najstariji i najvjerodostojniji dostupan rukopis *Perivoja slavuja*.⁶³ Da je Behnāmījeva tvrdnja tačna, njegova odluka da se prilikom pripreme kritičkog izdanja Fevzijevo djelo osloni isključivo na taj rukopis, bila bi još problematičnija nego što već jeste; međutim on nije u pravu i rukopis koji je imao na raspolaganju, prema svim dosadašnjim istraživanjima, saznanjima i podacima objavljenim u djelima naučnoistraživačkog karaktera i različitim rukopisnim katalozima, uistinu jeste najstariji i najvjerodostojniji poznati rukopisni primjerak *Perivoja slavuja*. Postoji, dakako, mogućnost da je Behnāmī tokom svog istraživanja otkrio i pribavio stariji i vredniji primjerak obrađenog djela, ili barem priskrbio informacije o njemu. Međutim, ukoliko je to tačno, ostaje nedoumica oko dva pitanja koja se, vjerujem, s razlogom nameću: 1. ako je Behnāmī otkrio i pribavio stariji i vredniji rukopisni primjerak *Perivoja slavuja* od svih do sada poznatih, zašto ga nije koristio prilikom pripreme svog kritičkog izdanja?; 2. ako je priskrbio informacije o postojanju rukopisa vrednijeg od svih dosada identificiranih rukopisnih primjeraka *Perivoja slavuja*, zašto o takvom eventualnom vrijednom saznanju nije obavijestio naučnu javnost?

I bez ulaženja u razmatranje samog priređenog teksta obrađenog djela, već na osnovu navedenih zapažanja uočljivo je kako je znanstveni i istraživački kredibilitet Behnāmījevog kritičkog izdanja *Perivoja slavuja*, uslijed više razloga temeljne metodološke prirode, opterećen brojnim i sasvim razložnim rezervama i kontroverzama, te stoga ne može izdržati iole ozbiljnu i objektivnu naučnu valorizaciju.

Iz svega navedenog o dosadašnja dva objavljena kritička izdanja *Perivoja slavuja*, smatram da se može zaključiti kako je postojalo dovoljno uvjerljivih razloga metodološke i naučnoistraživačke naravi za pripremanje novog kritičkog izdanja obrađenog djela.

1.4.2 Rukopisni primjerci korišteni prilikom pripreme kritičkog izdanja

U dostupnim kodikološkim izvorima navedeni su podaci o osam rukopisnih primjeraka djela *Perivoj slavuja*.⁶⁴ Četiri rukopisa pohranjena su u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (OZHA), i zavedena su pod inventarnim brojevima OZ-6, OZ-1232, OZ-1503 i OZ-1531.⁶⁵ Dva rukopisna primjerka navedenoga djela čuvaju se u Biblioteci Univerziteta u Istanbulu, pod inventarnim brojevima IÜK. FY.

⁶³ Vidjeti: “Bolboleštān (bar asās-e-...”, p. 265.

⁶⁴ Usporediti s: Muhamed Ždralović, “Rukopisi ‘Bulbulistana’ u OZHA Univerzitetskoj biblioteci u Bratislavi”, *Beharistan*, Broj 12, Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Iran – Sarajevo, Sarajevo, 2004, str. 17.

⁶⁵ O navedena četiri rukopisa vidjeti: M. Ždralović, “Rukopisi ‘Bulbulistana’, u OZHA...”, str. 19–26.

41 i IÜK. FY. 1242⁶⁶, a još dva u Biblioteci Univerziteta u Bratislavi, pod inventarnim brojevima 595–TG 14 i 596–TF 135.⁶⁷ Posljednja dva navedena rukopisna primjerka pripadaju čuvenoj zbirci orijentalnih rukopisa Safvet-bega Bašagića, koja je spletom okolnosti završila u Univerzitetskoj biblioteci glavnog grada Slovačke.⁶⁸ O *autografu* (nosxe-ye mādar) ovoga djela nema podataka.

1. Rukopis O

Najznačajniji od svih navedenih rukopisnih primjeraka djela *Perivoj slavuja*, u kritičkom izdanju označen sa “O”, jeste onaj koji se pod inventarnim brojem OZ–6 čuva u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dva su ključna argumenta za takav vrijednosni sud: 1. najstariji je od svih raspoloživih rukopisnih primjeraka djela; 2. usporedbom s drugim rukopisima, u njemu je uočen najmanji broj grešaka, kao i slučajeva reduciranja teksta odnosno dodavanja fragmenata koji izvorno ne spadaju u tekst djela. Džemal Čehajić navodi da je ovaj rukopis prepisan “vjerovatno s autografa”⁶⁹, međutim taj stav ne potkrepljuje nijednim argumentom.

Navedeni je rukopis dio kodeksa u koji su uključena još dva djela, i zaprema njegovih prvih četrdeset osam listova, od 1b do 48b, veličine 13,1x20,8 cm. Ovdje prenosim fizički opis rukopisa iz pera Muhameda Ždralovića: “Tvrdi kartonski povež presvučen kožom bez prijeklopa, miklaba. Utisnute tri linije po rubovima korica popunjene zlatnom bojom. Na unutarnjoj liniji točke na kutovima i sredini rubnih linija, a na sredini korica točkicama utisnut romboidni oblik. Rub prve korice na lijevoj gornjoj strani fali. Ostao je samo kartonski dio. Unutarnja strana rukopisa je oblijepljena ružičastim papirom. Ostali dio rukopisa ima ujednačeni glatki bijeli papir. Zadnja je korica kao i prva, s tim što je netko naknadno šestarom načinio kružnicu iz središnje točke romba. Linija kružnice nije potpuna već je prekinuta na prvoj unutarnjoj liniji ruba korice.

Rukopis je uopćeno u vrlo dobrom stanju s dobro očuvanim rozetama utisnutim na kutovima poveza. Tekst je pisan nastalikom srednje veličine, veoma čitko, crnom tintom, mjestimice na početku kit'e - stiha ili cjeline – crvenom. Naslovna vinjeta je ukrašena višebojnim ornamentima, ali sami naslov nije ispisan. Prva i druga strana teksta obrubljene su dvjema pozlaćenim linijama različite debljine. Stihovi su pozlaćenim horizontalnim crtama odvojeni od proznog teksta. Tekst ovog rukopisa je poslužio Čehajiću za prijevod

⁶⁶ O tim rukopisima vidjeti: *Fehrest-e nosxehā-ye xattī-ye fārsī-ye ketābxāne-ye Dānešgāh-e Estānbūl*, Gerdāwarān: Toufīq Hāšem Sobhānī, Hosāmuddīn Āqsū, Čāp-e noxost, Pažūhešgāh-e ‘olūm-e ensānī wa motāle‘āt-e farhangī, Tehrān, 1374. (1995), pp. 31 i 540.

⁶⁷ O tim rukopisima vidjeti: *Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava*. Unter der Redaktion Jozef Blaškovičs bearbeiteten: Die arabischen Handschriften Karel Petráček; Jozef Blaškovič; Die türkischen Handschriften Jozef Blaškovič; Die persischen Handschriften Rudolf Veselý, Bratislava, 1961, pp. 426–427.

⁶⁸ O Bašagićevoj zbirci rukopisa na orijentalnim jezicima iscrpno vidjeti: Amir Ljubović, *Nad Bašagićevom zaostavštinom*, Arhiv Hercegovine, Mostar, 1998, 128 str.

⁶⁹ Vidjeti: F. Mostarac, *Bubulistan...* str. 57.

Bulbulistana na bosanski jezik. Prepisao ga je Mustafa ibn Salih Naimi iz Mostara 1160/1747. godine, koja je označena kao godina Fevzijeve smrti. Prijepis je učinjen neposredno iza Fevzijeve smrti, ‘a možda i za života autora, vjerovatno s autografa’.⁷⁰

Ovaj temeljit i precizan opis zahtijeva tek jednu opasku. Naime, Ždralović navodi da je rukopis prepisan 1160/1747; s njim su saglasni Čehajić i Dizdarević⁷¹; međutim Xo’einī i Behnāmī pravilno primjećuju da je rukopis prepisan 1163/1750⁷², pošto je u *kolofonu* (anġāme) rukopisa OZ–6 (fol. 48b /a ne 49a, kako navodi Xo’einī/) zapisano:

"قد وقع الفراغ عن يد عبد الضعيف المذنب المحتاج الى رحمة ربه [...] سنة ثلث و ستين و مائه و الف."
“Završeno rukom slaboga grešnog roba, kojem je potrebna milost njegova Gospodara, [...] godine hiljadu stotinu šezdeset i treće.”

Time se može zaključiti da za stav o završetku prijepisa opisanoga rukopisa u vremenu autorova života ne postoje uvjerljivi argumenti.

2. Rukopis A

Rukopisni primjerak djela *Perivoj slavuja* u kritičkom izdanju označen slovom “A” pohranjen je u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pod inventarnim brojem OZ–1531. Rukopis sadrži 213 listova, veličine 15x20,5 cm. “Povez kartonski, pojačan na rubovima i pregibima kožom. Ima prijeklop - miklab na zadnjoj korici. Korice su bile oblijepljene ebri papirom. Njegov se izgled sačuvao samo na miklabu. S vanjske strane u nizovima smeđa, svijetlo smeđa, oker, zelena boja i njihove kombinacije; a s unutarnje ravnomjerne polukružnice u svijetlo smeđoj boji. Papir je deblji, bijeli, po rubovima mrlje od vlage. U rukopisu su tri djela [...]

Bulbulistan Tekst na listovima 153a-200b, 15 redaka (9x13,8 cm) Djelo je pisano nastalikom srednje veličine, crnom tintom, na bijelom i kvalitetnom papiru. Na kraju se nalazi deset praznih listova. Nema nikakvih bilježaka, ali na kraju, na listu 200b ima kolofon iz koga saznajemo ime prepisivača – Ahmed b. Abdullah-beg zade i godina prijepisa – 1185/1771.”⁷³

3. Rukopis B

Rukopisni primjerak *Perivoja slavuja* koji je u kritičkom izdanju označen slovom “B” čuva se u Biblioteci Univerziteta u Istanbulu pod rednim brojem IÜK. FU. 41. Rukopis zaprema 58 listova, dimenzija 24,2x15,5 cm. Dimenzije teksta su 15,3x7 cm. Na svakoj

⁷⁰ M. Ždralović, “Rukopisi ‘Bulbulistana’ u OZHA...” str. 20.

⁷¹ Vidjeti: F. Mostarac, *Bulbulistan...*, str. 57; Sedād Dīzdārewīč, *Az Golestān-e Sa’dī tā Bolboleštān-e Fouzī*, Čāp-e awwal, Entešārāt-e beinolmelālī-ye al-Hodā, Tehrān, 1384. (2005), p. 33.

⁷² Vidjeti: F. Mostārī, *Bolboleštān...* p. 17; “Bolboleštān (bar asās-e...)”, 265.

⁷³ M. Ždralović, “Rukopisi ‘Bulbulistana’ u OZHA...” str. 23, 25–26.

stranici zapisano je 17 redova. Pismo *nasta 'līq*. Papir *elvan*, uškrobljeni. Rukopis ima tvrdi povež. Na hrbatu i marginama povremeno stoje šare crnom i crvenom tintom. Na naslovnoj stranici nacrtani su pozlaćeni floralni motivi. Na listovima od 1b do 20b tekst je uokviren i tabelarno podijeljen pozlaćenim linijama; na ostalim listovima nema okvira ni iscrtanih tabela. Na listovima 49a i 50b nekoliko redova zapisano je indigoplavom tintom. Rukopis je 1174/1760. prepisao Muḥammad Tawfīq b. al-Ḥāḡḡ Ibrāhīm al-Mūstārī.⁷⁴

4. Rukopis C

Rukopisni primjerak djela *Perivoj slavuja* koji je u kritičkom izdanju označen slovom "C" čuva se u u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pod inventarnim brojem OZ – 1502. Rukopis sadrži 89 listova, veličine 9,8x14,8 cm. "Meki kožni uvez. Korice s unutarnje strane oblijepljene bijelim papirom koji je na prvoj korici uzduž prepolovljen. Hrbat mjestimično izlizan, iako je u cjelini rukopis dobro očuvan. Papir bijeli po rubovima patinirao. Listovi, 1a-86a (14,5x9,5 cm) 11 redaka (9x5 cm). Na početku se nalazi deset praznih listova, a na kraju tri lista ispunjena stihovima na turskom i perzijskom jeziku. Vlasnik rukopisa je Mustafa ibn Ali, a u njegovom žigu stoji Mazhar-u Lutf-i ilahi Mustafa.

Bulbulistan, Listovi 10b- 86b, tekst pisan u po 11 redaka na stranici (5,2x9,1 cm). Na 11b spomenut je naslov djela, a ime autora na kraju 13a lista. Uz tekst djela na marginama bilješke koje tumače pojedine riječi *Bulbulistana* preuzete iz nekoliko veoma korisnih leksikona."⁷⁵

5. Rukopis D

Rukopisni primjerak obrađenog djela koji je u kritičkom izdanju označen slovom "D" pohranjen je u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pod inventarnim brojem OZ – 1232. Rukopis zaprema sedamdeset dva lista, veličine 12,5x18 cm. Ima tvrdi kartonski uvez koji je s vanjske strane "...oblijepljen ebrom papirom svijetlo zelene boje sa smeđim šarama, koji dijelom zahvata unutarnju stranu. Hrbat je pojačan crvenom kožom. Rubovi su malo pohabani. Papir je tanki bijeli. Na donjem rezu su ispisani naslovi djela: *Bulbulistan* i *Risāle-i samā'*. Poklon je Aleksandra Poljanića iz Sarajeva. Rukopis ima dva djela [...]

⁷⁴ Kataloški podaci o rukopisu preuzeti iz: *Fehrest-e nosxehā-ye xattī-ye...* p. 31.

⁷⁵ M. Ždralović, "Rukopisi 'Bulbulistana' u OZHA..." str. 23.

Drugo je djelo *Bulbulistan*, listovi 12b - 69b (18x12 cm) 13 redaka (12,5x7 cm). Na listu 12b naslov *Bulbulistan li Šayh Fawzi al-Mostārī* ispisan crvenom tintom jednako kao i oznake za stihova kit'a, nazm, huld, bayt, hikmet, mesnevi, sanf kroz tekst djela od početka do kraja. Ostali dio teksta pisan crnom tintom u nastalik varijanti pisma srednje veličine. Stihovi nisu pisani u strofama, niti im je dat bilo kakav formalin poredak ustaljene poetske forme. Oni se prosto nastavljaju na prozni tekst priča i anegdota, a samo kružići, koji su jedina oznaka da se radi o poeziji, razdvajaju polustihove. Nema podataka o prijepisu niti o prepisivaču. Ipak, sudeći po bilješci na listu 10b ispisanom crvenom tintom, rukopis je 1271/1854. godine bio u vlasništvu derviša nakšibendijskog reda Fadil efendije Kaytas-zade (Kajtaza ili Kajtazovića).⁷⁶

6. Rukopis E

Rukopisni primjerak djela *Perivoj slavuja* koji je u kritičkom izdanju označen slovom "E" čuva se u Univerzitetnoj biblioteci u Bratislavi pod inventarnim brojem 595 – TG 14. Kako je ranije navedeno, riječ je o jednom od dva rukopisa obrađenog djela iz zbirke orijentalnih rukopisa Safvet-bega Bašagića. Sadrži pedeset četiri lista dimenzija 18x11,5 cm. Na svakoj stranici zapisano je petnaest redova. Dimenzije teksta iznose 12,5x7 cm. Papir rukopisa je gladak. "Ovaj primjerak je dosta lijepo napisan razgovijetnim talikom na žutom papiru. Stranice su obrubljene širokom zlatnom i s tri tanke crne crte. Veoma dobro sačuvan u kožnom uvezu."⁷⁷ Nema podataka o prepisivaču i datumu završetka prijepisa ovog rukopisa.

Još dva rukopisna primjerka *Perivoja slavuja*

U Biblioteci Univerziteta u Bratislavi, pod inventarnim brojem 596–TF 135, čuva se još jedan rukopisni primjerak *Perivoja slavuja*. I ovaj je rukopis dio nekadašnje rukopisne zbirke Safvet-bega Bašagića. Sadrži osamdeset listova čije su dimenzije 18,5x13 cm. Na svakom listu zapisano je jedanaest redova. Dimenzije teksta iznose 14x7,5 cm. Prepisan je pismom *nash*. Papir je bijeli, oštećen vodom. Na listu 1a na marginama su navedene bilješke bez posebnog značaja i vrijednosti, napisane različitim rukama. Vlasnik rukopisa bio je Husejn-efendi Tulo-zade, 1239/1823-4. Nema podataka o prepisivaču i datumu završetka prijepisa.⁷⁸

⁷⁶ Ibidem, str. 21–23.

⁷⁷ Ibidem, str. 18.

⁷⁸ Ibidem.

Još jedan rukopisni primjerak obrađenog djela čuva se pod inventarnim brojem IÜK. FY. 1242 u Biblioteci Univerziteta u Istanbulu. U katalogu perzijskih rukopisa tog univerziteta⁷⁹ navedeno je da ovaj rukopis zaprema osamdeset jednu *stranicu* (safhe/?/). Napisan je lijepim *nasta'liqom*. Dimenzije listova su 25x17,5 cm, a samog teksta 19,8x12,7 cm. Na svakoj stranici zapisan je dvadeset jedan red. Papir je uškrobljen, korice su presvučene zelenim pozlaćenim osmanskim plišem. Naslovi i pojedine oznake u tekstu ispisani su crvenom tintom. Okviri teksta izvučeni su pozlaćenim linijama. Naslov djela (9b) je pozlaćen, na početku je naveden i sadržaj. Nema podataka o prepisivaču i datumu završetka prijepisa ovog rukopisa. U njegovom kataloškom opisu navedena je 1310/1892. godina, ali bez ikakvog objašnjenja o tome na šta se navedena godina odnosi.

Uzimajući u obzir činjenicu da ova dva rukopisa ne krasi nijedna posebna, bitna odlika zbog koje bi njihovo korištenje tokom pripreme kritičkog izdanja *Perivoja slavuja* bilo neophodno, odustao sam od njihovog pribavljanja i ograničio se na šest ranije prikupljenih i gore opisanih rukopisnih primjeraka obrađenog djela.

Uz dosad navedene, u izvorima se spominju još tri rukopisa *Perivoja slavuja*. Šabanović navodi kako je jedan lijep primjerak tog djela “navodno” bio u posjedu Mehmed-efendije Muftića u Sarajevu, te da se još jedan – prepisao ga je Sadik Voljevica, sin Ibrahima, iz Mostara, 1283/1866. godine – čuva u Biblioteci Franjevačkog samostana u Mostaru pod inventarnim brojem 110.⁸⁰ Ždralović navodi kako je jedan rukopisni primjerak *Perivoja slavuja* prepisao hadži Mustafa b. Ahmed Mostarac 1160/1747. godine, te da ga je *usporedio s autografom*. Rukopis je bio u vlasništvu sarajevskog kadije Mustafe Muhibića.⁸¹ Ukoliko su ti podaci tačni, riječ je o najstarijem datiranom rukopisu *Perivoja slavuja*, starijem tri godine od najstarijeg dostupnog rukopisa koji je poslužio kao osnova za pripremanje kritičkog izdanja djela; međutim, taj je rukopis, kao i dva prethodno spomenuta, nedostupan i njihova je sudbina nejasna.

⁷⁹ Vidjeti: *Fehrest-e nosxehā-ye xattī-ye...* p. 540.

⁸⁰ Vidjeti: H. Šabanović, *Književnost muslimana...* str. 452. O tom rukopisu tokom istraživanja nisam priskrbio relevantne podatke. Podrobnije istraživanje o njemu, kao i njegovo eventualno konsultiranje, ostat će za pripremu printane verzije ovog kritičkog izdanja.

⁸¹ Vidjeti: M. Ždralović, “Rukopisi ‘Bulbulistana’ u OZHA...” str. 17, bilješka br 1. Prema tom navodu, podatke o rukopisu zapisao je Omer Mušić u popisu rukopisa Muhibićeve biblioteke, koja se čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. Ukoliko je to tačno, ostaje nejasno zbog čega Ždralović u citiranom radu taj rukopis nije uvrstio među sačuvane rukopisne primjerke *Perivoja slavuja*, nego se ograničio isključivo na četiri rukopisa pohranjena u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Paić-Vukić u *Popisu rukopisa Biblioteke Muhibić* taj rukopis ne spominje. (Vidjeti: Tatjana Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, Srednja Europa, 2007, str. 201-236.) Stoga je sudbina rukopisa iz Muhibićeve biblioteke neizvjesna.

U okviru iste bilješke Ždralović navodi da bi i prijepis *Perivoja slavuja* iz pera Milivoja Mirze Abdurrahmana Malića također trebalo smatrati rukopisom; no, s obzirom na vrijeme i okolnosti njegovog nastanka, taj stav smatram prijepornim.

1.4.3 Ortografske karakteristike osnovnog rukopisa

I

Nakon što su Arapi sredinom I/VII stoljeća pokorili tadašnje iransko Sasanijsko carstvo, na području Irana šire se arapski jezik i pismo. Njihova je upotreba, prema pojedinim izvorima, od 124(5)/724. postala obavezna u svim dijelovima zemlje, između ostalog, i u Horasanu i Transoksaniji.⁸² Tome su prije svega doprinijeli koraci koje je nešto ranije preduzeo Haġġāġ b. Yūsuf, emevijski namjesnik u Iranu; njihov je cilj bilo uspostavljanje sistema državne uprave na arapskom jeziku.⁸³ Međutim, u vremenskom razmaku od pada Sasanijskog carstva do uvođenja obavezne upotrebe arapskog jezika i pisma, administrativni poslovi vođeni su na perzijskom, tj. srednjoperzijskom *pahlawī* jeziku. Uzrok takvom stanju bio je, za tadašnju društvenu praksu muslimanskih Arapa, vrlo kompliciran sistem državne uprave koji je zahtijevao stručne i iskusne administrativne službenike. Kako takvih među Arapima, odmah nakon uspostavljanja njihove vlasti u Iranu, nije bilo, poslove državne administracije i dalje su vodili Iranci, dakako na svom jeziku i pismu, pošto najveći broj njih u to vrijeme još uvijek nije znao arapski jezik.⁸⁴

S druge strane, status arapskog jezika kao službenog ne znači da je taj jezik postao i općeprihvaćen među Irancima. Njime su se koristili, prije svih, činovnici u državnoj upravi, ali i vjerski službenici, naučnici i književnici, tj. oni kojima je znanje arapskog jezika bilo neophodan preduvjet za bavljenje njihovim poslovima, ili su ga smatrali značajnim preimućstvom u društvenim odnosima, nekom vrstom statusnog simbola⁸⁵; međutim pripadnici širokih, nižih slojeva društva i dalje su govorili maternji jezik, pri čemu je u narodu tekao proces preobražaja srednjoperzijskog u *novoperzijski jezik*.⁸⁶

Istovremeno s tim preobražajem, koji u historiji iranskih jezika predstavlja prijelaz iz jedne u drugu jezičku epohu, desit će se i odsutne promjene na planu pisma. Iranci, naime, odustaju od svog dotadašnjeg *pahlawī* pisma i prihvataju arapsko pismo. Osim nespornih uzroka socijalne naravi, koji su tom činu nedvojbeno pridonijeli⁸⁷, kao i neumitnih

⁸² Vidjeti: Hamīdrezā Qalīcxānī, “Xatt wa xošnewīsī dar gozar-e zamān”, *Ketāb-e māh-e honar*, Xordād wa tūr 1383, Šomāre-ye 69 wa 70, Tehrān, 1383. (2004), p. 65.

⁸³ O tome vidjeti: Wahīde Ramazānī, “Barresī-ye waz‘iyyat-e xatt-e fārsī dar Īrān”, *Tārīxpažūhī*, Zemestān-e 1383, Šomāre-ye 21, Tehrān, 1383. (2004), p. 30.

⁸⁴ Vidjeti: doktor Parwīz Nātel Xānlarī, *Tārīx-e zabān-e fārsī*, Ğeld-e awwal, Čāp-e šešom, Enteshārāt-e Ferdūsī, Tehrān, 1377. (1998), p. 307.

⁸⁵ O tome vidjeti: W. Ramazānī, “Barresī-ye waz‘iyyat-e ...” *Tārīxpažūhī*, Zemestān-e 1383, Šomāre-ye 21, Tehrān, 1383. (2004), p. 30.

⁸⁶ Vidjeti: dr Teufik Muftić, *Arapsko pismo*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1982, str. 215.

⁸⁷ Vidjeti: W. Ramazānī, “Barresī-ye waz‘iyyat-e...” pp. 30–31.

historijskih procesa, za takvu odluku postojali su i određeni razlozi krajnje praktične prirode. Jedan od njih, možda i najznačajniji, jeste kompliciranost *pahlawī* pisma aramejskog porijekla, koja je još više naglašena u srazu s krajnje jednostavnim pismom kakvo je arapsko. U skladu s ortografskim i fonetskim pravilima *pahlawī* jezika i pisma jednim grafemom moguće je iskazati vrijednost više fonema, kako vokala, tako i konsonanata. Osim toga, posebnu teškoću u *pahlawī* pismu predstavljaju *hozwāreši*, tj. ideogrami kojima se bilježe lekseme porijeklom iz aramejskog, a čitaju, tj. izgovaraju, njihovi prijevodni ekvivalenti u *pahlawī* jeziku.⁸⁸

Dakako, proces preuzimanja arapskog pisma među govornicima novoperzijskog jezika bio je prilično dug. U tom razdoblju, i prije nego što je arapsko pismo definitivno preuzeto, tekstovi na *novoperzijskom* sporadično su bilježeni pismima iranskih vjerskih manjina, i to hebrejskim, sirskim i manihejskim, pa i samim *pahlawī* pismom (uz sve njegove spomenute poteškoće i ograničenja).⁸⁹

II

Ne postoje pouzdani podaci o tome kada su Iranci u potpunosti prihvatili arapsko pismo. Prijepis prvog datiranog rukopisa na perzijskom jeziku, zapisanog arapskim pismom, okončan je relativno kasno, 447/1055. Riječ je o rukopisu djela *Temeljne činjenice o lijekovima* (al-'Abniya 'an ḥaqā'iq al-'adwiya), čiji je autor Abū Mansūr Mowaffaq b. 'Alī Harawī. Rukopis je prepisao Asadī Tūsī, čuveni iranski leksikograf i pjesnik iz XI stoljeća.⁹⁰

Međutim, teško je vjerovati da tekstovi na perzijskom jeziku nisu zapisivani arapskim pismom i prije navedenog datuma. Čak i ako zanemarimo sve ostale oblasti ljudskog djelovanja, postoje nedvojbeni dokazi da su iranski pisari i kaligrafi i prije navedenog datuma, još od II/VII stoljeća, prepisivali tekst Kur'ana, a uz sami tekst nerijetko i njegov prijevod, često interlinerani, na perzijski jezik.⁹¹ Glasoviti arapski bibliograf Ibn al-

⁸⁸ O kompliciranim ortografskim rješenjima *pahlawī* pisma vidjeti: doktor Mohsen Abolqāsemī, *Tārix-e zabān-e fārsī*, Čāp-e sewom, Sāzmān-e motāle'e wa tadrīs-e kotob-e 'olūm-e ensānī-ye dānešgāhhā (Samt), Tehrān, 1380. (2001), p. 135.

⁸⁹ O tome opširno vidjeti: P. N. Xānlārī, *Tārix-e zabān-e...* pp. 315–33; Hasan Rezāyī Bāgbīdī, "Kohantarīn motūn-e fārsī be xotūt-e ġeir-e 'arabī ('ebrī, soryānī, mānawī)", *Nāme-ye Farhangestān*, Tābestān-e 1385, Šomāre-ye 30, Tehrān, 1385. (2006), pp. 12–28.

⁹⁰ O tome vidjeti: Nağīb Māyel Harawī, *Naqd wa tashīh-e motūn (marāhel-e nosxešenāsī wa šīwehā-ye tashīh-e nosxehā-ye xattī-ye fārsī)*, Bonyād-e pażūhešhā-ye eslāmī-ye āstān-e qods-e razawī, Mašhad, 1369. (1990), p. 23.

⁹¹ Jedan takav primjerak rukopisa Kur'ana s interlineranim prijevodom na perzijski jezik pohranjen je i Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

Vidjeti: Šāhfūr Abū al-Mozaffar Tāher b. Mohammad al-Esfārāyenī, *Tāğ al-tarāğīm fī tafsīr al-Qur'ān li al-a'āğīm*, GHB–389, 211 fol.

Nadīm navodi da su Iranci u prvim stoljećima islama imali pismo kojim su zapisivali tekst Kur'ana. Ono je bilo jedno od podvrsta pisma *kūft*, i dosta slično pismu *nash*. Iranci su ga nazivali *pīrāmūz*, tj. toliko jednostavno pismo da ga mogu naučiti i starije osobe.⁹²

Osim što su obogatili arapsko pismo s četiri grafema za konsonante [p], [t], [č] i [g]⁹³, kojih u arapskom jeziku nema, Iranci su učestvovali i u dodatnom profiliranju i razvoju temeljnih *šest vrsta arapskog pisma* (*ḥuṭūṭ sitta/xatthā-ye šešgāne*)⁹⁴. Pismo *ta'līq* praktično je iranski izum,⁹⁵ dok su kasnije osmišljene i njegove podvrste: *nasta'līq*, *šekastenasta'līq* i *siyāhmašq*.⁹⁶

Kao pisari i prepisivači, Iranci su zajedno s pripadnicima drugih muslimanskih naroda, učestvovali u razvoju brojnih prepisivačkih centara, te na taj način doprinijeli širenju vrijednosti orijentalno-islamske kulture, kako u središnjim dijelovima islamskog svijeta, tako i u njegovim pokrajnim, pograničnim oblastima, kakav je položaj imala Bosna i Hercegovina u vrijeme vladavine Osmanskog carstva na Balkanu. Taj sveobuhvatni kulturni pokret potaknuo je i domicilno stanovništvo da se posveti prepisivanju djela na orijentalnim jezicima. Jedan od značajnih rezultata tog poticaja u Bosni i Hercegovini nedvojbeno jesu rukopisi djela *Perivoj slavuja* (Bolbolestān) autora Fevzija Mostarca, ispisani rukama domaćih prepisivača.

III

Od preuzimanja arapskog pisma i početka njegove upotrebe u perzijskom jeziku, s obzirom na dužinu od tada proteklog vremenskog razdoblja i značaj samog pitanja koje je ovdje predmet rasprave, preduzete su prilično oskudne mjere za normiranje i standardizaciju ortografskih pravila. Stoga se rukopisi na perzijskom jeziku, zapisani arapskim pismom, teško mogu klasificirati na osnovu ortografskih pravila, kojih su se njihovi prepisivači pridržavali. Nije pretjerano kazati da je praktično svaki prepisivač (ili manja grupa prepisivača istomišljenika), definirao vlastita ortografska pravila, ponajprije zato što nije bio institucionalno obavezan da poštuje nekakav općeprihvaćeni ili pak općenametnuti, ortografski standard.

No, i pored te posvemašnje šarolikosti na planu ortografskih pravila, u savremenim izvorima iz oblasti perzijske kodikologije definirana su tri razdoblja u kojima je moguće

⁹² O tome vidjeti: N. M. Harawī, *Naqd wa tashīh-e...* pp. 24, 420–421.

⁹³ Premda se ovdje radi o latiničnim ekvivalentima, koji se u sistemu transkripcije koriste za oznaku navedenih konsonanata, odnosno grafema kojima se ti konsonanti bilježe u perzijskom jeziku, latinični ekvivalenti navedeni su prema redoslijedu grafema koje predstavljaju u perzijskom alfabetu.

⁹⁴ O temeljnih šest vrsta arapskog pisma vidjeti: W. Ramazānī, “Barresi-ye waz'iyat-e...” pp. 33–42.

⁹⁵ Vidjeti: T. Muftić, *Arapsko...* str. 172–178.

⁹⁶ Vidjeti: W. Ramazānī, “Barresi-ye waz'iyat-e...” p. 45.

uočiti neke generalne, zajedničke ortografske osobenosti za sve rukopise nastale u svakom od tih razdoblja. Riječ je o sljedeće tri hronološke faze:

- prva faza, razdoblje tokom IV/X i V/XII stoljeća;
- druga faza, razdoblje od početka VI/XII do kraja VIII/XIV stoljeća;
- treća faza, razdoblje od početka IX/XV do početka XIII/XIX stoljeća.⁹⁷

Budući da je *Perivoj slavuja* napisan u XII/XVIII stoljeću, jasno je da će ortografske karakteristike njegovog najznačajnijeg rukopisa ovdje biti primarno analizirane u svjetlu trećeg definiranog razdoblja, odnosno generalnih ortografskih karakteristika rukopisa prepisanih u vremenu koje ono obuhvata.

Potom će, retrospektivno, biti istražena i eventualna zastupljenost ortografskih karakteristika iz druge i prve definirane faze.

IV

1. Ortografske karakteristike iz treće faze

1.1 U analiziranom rukopisu zabilježeni su različiti načini pisanja odnosnog/vremenskog veznika که [ke].

1.1.1 U prvom razdoblju treće faze, tj. tokom IX/XV stoljeća, primjetno je pisanje odnosnog/vremenskog veznika که [ke] rastavljeno, kako od lekseme koja stoji ispred, tako i lekseme koja stoji iza nje.

هر آن دمی که [fol.3a]; [har ān damī ke]; literalno: “svakog trenu kad”, tj. “kad god”.

باغچه بانى که [fol. 3b]; [bāḡčebānī ke]; “baščovan koji”

1.1.2 U kasnijem razdoblju treće faze, a pogotovo od XI/XVII stoljeća pa nadalje, sve je frekventnije pisanje veznika که [ke] sastavljeno s leksemom koja stoji ispred nje. U analiziranom rukopisu takav je slučaj primjetan kad je riječ o nekoliko složenih veznika.

بلکه [fol. 44b]; [balke]; “nego, već”

چنانکه [fol. 44b]; [čenānke]; “kao što”

1.2 U početnom razdoblju treće faze konsonanti [p], [č] i [ž] bilježeni su s tri tačke, to jest u oblicima پ , چ i ژ. Takav je slučaj i u analiziranom rukopisu.

پادشاه [fol. 11a]; [pādšāh]; “kralj”

چهل [fol. 8a]; [čehel]; “četrdeset”

مژگان [fol. 3b]; [možegān]; “trepavice”

1.3 U rukopisima nastalim tokom IX/XV stoljeća konsonant [g] sporadično je bilježen grafemom گ iznad kojeg su dopisivane tri tačke, tj. u obliku گ. Međutim, od

⁹⁷ O tome opširno vidjeti: N. M. Harawī, *Naqd wa tashīh-e...* pp. 138–158.

sredine treće faze spomenuti konsonat bilježen je samim grafemom ک, kakav je slučaj i u analiziranom rukopisu.

اکر [fol. 21b]; [agar]; “ako”

1.4. Glagolski prefiks می [mī] bilježen je u tekstu analiziranog rukopisa na različite načine.

1.4.1 Kako je bilo i uobičajeno u trećoj fazi, najčešće je zapisan sastavljeno s glagolskim oblikom koji stoji iza njega.

میبینی [fol. 3۴b]; [mībīnī]; “vidiš”

1.4.2 U malom broju slučajeva navedeni prefiks zapisan je rastavljeno od glagolskog oblika koji slijedi.

[fol. 25a]; می ترسم [mītarsam]; “bojim se”

1.4.3 U jednom slučaju, u tekstu analiziranog rukopisa navedeni glagolski prefiks u istom je redu zapisan na dva načina: sastavljeno s glagolskim oblikom koji stoji iza njega, ali i rastavljeno od njega.

میخورند [fol. 26a]; [mīxorand]; “jedu”

می ربایند [fol. 26a]; [mīrobāyand]; “otimaju”

1.5 Sufiks تر [tar] za tvorbu pridjevskog oblika komparativa pisan je na dva načina.

1.5.1 U skladu s tendencijama treće faze ortografskih karakteristika rukopisa na perzijskom jeziku, taj sufiks pisan je sastavljeno s oblikom pozitivna pridjeva na koji se odnosi.

مکرمتار [fol. 6b]; [mokarramtar]; “plemenitiji”

1.5.2 Navedeni sufiks zapisan je rastavljeno od oblika pozitivna pridjeva na koji se odnosi u slučajevima kad je to sa stanovišta pravila perzijske grafije neophodno, tj. kada se našao uz pridjeve koji se završavaju na vokale/konsonante obilježene grafemima: ز, ر, د, ا, ه, و, ژ.

سردتر [fol. 4b]; [sardtar]; “hladniji”

دشوآرتار [fol. 9b]; [došwārtar]; “teži”

آواره تر [fol. 39a]; [āwāretar]; “veći prognanik, prognaniji”

1.5.3 U veoma rijetkim slučajevima sufiks تر [tar] zapisan je rastavljeno od oblika pozitivna pridjeva na koji se odnosi, a da za to, po pravilima perzijske grafije, nema razloga.

شیرین تر [fol. 4b]; [šīrīntar]; “sladi”

1.6 U tekstu analiziranog rukopisa uočljivi su i različiti načini bilježenja pokaznih zamjenica آن [ān] i این [īn].

1.6.1 Suprotno važećem pravilu za rukopise iz treće faze, navedene pokazne zamjenice u analiziranom rukopisu nisu pisane sastavljeno s imenicom ispred koje stoje, ukoliko iza te imenice ne stoji odnosni/vremenski veznik که [ke].

آن زاهد [fol. 25b]; [ān zāhed]; “taj duhovnjak”

این دختر [fol. 22b]; [īn doxtar]; “ova djevojčica”

1.6.2 Međutim, ukoliko nakon jedne od dvije navedene pokazne zamjenice i imenice na koju se odnose stoji odnosni/vremenski veznik که [ke], pokazne zamjenice pisane su

sastavljeno s imenicom koja slijedi iza njih. Takav je postupak u skladu s ortografskim karakteristikama rukopisa iz treće faze.

آندم که [fol. 39b]; [āndam ke]; “onog trenu kad”

Navedene pokazne zamjenice u analiziranom su rukopisu zapisane sastavljeno i s upitno-odnosnim zamjenicama چه [če] i که [ke], odnosno s neodređenom zamjenicom کسی [kasī].

هر آنچه [fol. 43b]; [har ānče]; “sve što”

هر آنکه [fol. 26b]; [har ānke]; “svako ko”

هر آنکسی که [fol. 46a]; literalno: “svaki onaj neko ko”, tj. “svako onaj ko”

Pokazna zamjenica آن [ān] sastavljeno je zapisana i s kopulom است [ast], tj. oblikom trećeg lica jednine pomoćnog glagola “biti” u prezentu.

آنست [fol. 19b]; [ānast]; “to je”

1.6.3 U čitavom tekstu uočen je samo jedan slučaj pisanja pokazne zamjenice این [īn] uz kopulu است [ast], i to rastavljeno.

این است [fol. 16b]; [īn ast]; “ovo je”

2. Ortografske karakteristike iz druge faze

U tekstu analiziranog rukopisa primjetne su i pojedine ortografske osobnosti imanentne rukopisima iz druge hronološki definirane faze profiliranja ortografskih karakteristika rukopisa na perzijskom jeziku.

2.1 Odnosna zamjenica که [ke] ponekad se bilježi u njenom arhaičnom obliku کی [kī].

هر کی [fol. 18b]; [har kī]; literalno: “svako ko”, tj. “ko god”

2.2 Dugi vokal [a] u inicijalnoj poziciji ponekad se, umjesto grafemom ā, tj. *elifom* na koji je dodato *medde*, bilježi samo grafemom ʾ, tj. *elifom*. Takvi su slučajevi zastupljeni kada leksema s inicijalnim dugim vokalom [a] stoji samostalno, ali i kada je dio prijedložne fraze.

ارایش [fol. 8a]; [ārāyēš]; “ukras”

در اندم [fol. 8a]; [dar āndam]; “u tome trenu”

2.3 *Intervokalno [j]*, tj. konsonant/poluvokal [j] kojim se premoštava hijatus između finalnog vokala prvoga člana genitivne konstrukcije/atributivne sintagme i *izafetske kesre* (kratkoga vokala [e] kojim su vezuju dva člana genitivne konstrukcije/atributivne sintagme), u tekstu analizirano rukopisa bilježeno je na dva načina.

2.3.1 Iza dugih vokala [a] i [u] – grafemom ی.

با آشنای خودش [fol. 9b]; [bā āšenāhā-ye xodaš]; “sa svojim poznanicima”

بسوی صدر الدین [fol. 10a]; [besū-ye Sadroddīn]; “ka/prema Sadruddinu”

2.3.2 Iza kratkoga vokala [e] zabilježenog grafemom ۛ – karakterističnim znakom sličnim grafemu ۛ, koji se bilježi na grafemu ۛ.

زبده دلربایان [fol. 19b]; [zobde-ye delrobāyān]; “odabrana među zavodnicama”

2.4 *Dugi vokal [i] za oznaku jediničnosti* (yā-ye wahdat), iza leksema koje završavaju kratkim vokalom [e] zabilježenim grafemom ۛ, bilježen je na isti način kao u primjeru 2.3.2.

قَلَّة [fol. 22b]; [qolle'ī]; “jedna kula”

2.5 Sastavni veznik هم [ham] zapisivan je sastavljeno s leksemama koje slijede iza njega.

همچو [fol. 8a]; [hamcū]; “kao, poput”

همچنین [fol. 12a]; [hamcēnīn]; “isto tako”

2.6 Sufiks ها [hā] za tvorbu plurala pisan je sastavljeno s leksemom ispred sebe.

کوهها [fol. 16a]; [kūhhā]; “planine”

بیتهها [fol. 13a]; [beithā]; “bejtovi, distisi”

Od tog pravila odstupano je samo u slučajevima kada je to sa stanovišta pravila perzijske grafije bilo neizbježno, tj. kada se navedeni sufiks našao uz imenice koje se završavaju na vokale/konsonante obilježene grafemima: ا, د, ذ, ر, ز, ژ, و, ی.

بلاها [fol. 16a]; [balāhā]; “belaji, nevolje”

پردهها [fol. 23a]; [pardehā]; “zavjese, koprene”

U tom je smislu uočen jedan izuzetak, očito kao greška prepisivača.

شکوفهها [fol. 46b]; [šokūfehā]; “pupoljci”

2.7 Različiti sufiksi u rukopisima iz druge faze pisani su i sastavljeno i rastavljeno od leksema na koje su dodati. U analiziranom rukopisu prevladava sastavljeno pisanje sufiksâ.

آخشمند [fol. 9a]; [āxešmand]; “dragocjen”

توانگر [fol. 32a]; [tawāngar]; “bogat”

2.8 *Prefiks ب [be] za intenziviranje glagolske radnje* (bā-ye ta'kīd) pisan je sastavljeno s glagolskim oblikom na koji je dodan.

بنه [fol. 30b]; [beneh]; “stavi”

بیدید [fol. 47a]; [bedīd]; “vidje”

2.9 *Prefiks نه [na] za negaciju glagolske radnje* (nūn-e nāfy) u analiziranom rukopisu bilježen je na dva načina.

2.9.1 U najvećem broju slučajeva sastavljeno s glagolskim oblikom na koji je dodan.

ندانم [fol. 9b]; [nadānam]; “ne znam”

2.9.2 U malom broju slučajeva zabilježen je rastavljeno od glagolskog oblika na koji je dodan, pri čemu se između prefiksa i glagolskog oblika nalazi nekoliko leksema (pogotovo ako je navedenim prefiksom negiran pomoćni glagol “biti”).

نه از آن عرقم [fol. 47b]; [na⁹⁸ az ān 'erqam]; “nisam od toga soja”

3. Ortografske karakteristike prve faze

U tekstu analiziranog rukopisa primjećuju se i pojedine karakteristike prve, hronološki početne faze u procesu profiliranja ortografskih karakteristika rukopisa na perzijskom jeziku.

⁹⁸ Treba naglasiti da grafem ۰, koji se javlja prilikom rastavljenog, tj. samostalnog pisanja ovoga prefiksa, nema fonetsku vrijednost i služi isključivo za grafemsku zaokruženost oblika. Upravo zato se, prilikom pisanja prefiksa sastavljeno s glagolskim oblikom koji se njime negira, lahko reducira.

3.1 Pojedine lekseme arapskog porijekla koje sadrže arapski sufiks za oznaku ženskog roda َ-ة [at], kao i one u kojima je dugi vokal [a] – po svemu sudeći, pod utjecajem kur’anske grafije – zabilježen grafemom و, sačuvane su u svojoj izvornoj ortografskoj formi. زيارة [fol. 42a]; [ziyārat]; “zijaret, posjeta”
زكاة [fol. 21b]; [zakāt]; “zekat”

3.2 Ortografski status grafema ء, poznatog pod nazivom *hemze* i sadržanog najčešće u leksemama arapskog porijekla, dvojak je.

3.2.1 Ponekad se grafem ء bilježi.

علماء [fol. 27b]; [‘olamā’]; “učenjaci, ulema”

3.2.2 Ponekad se taj grafem reducira.

تأثير [fol. 7b]; [ta(‘)sīr]; “utjecaj”⁹⁹

3.3 Grafem ی u finalnoj poziciji ponekad je zabilježen s dvije tačke ispod njega, tj. u obliku ي.

کمالی [fol. 3b]; [kamālī]; “savršenstvo”

3.4 Umjesto grafema د ponekad je zabilježen grafem ذ.

ذف [fol. 3b]; [daf]; “def”

3.5 Dativni prijedlog به [be], kojim se označava i pravac kretanja, ponekad je zapisan sastavljeno s leksemom s kojom tvori prijedložnu frazu pri čemu je finalni grafem و reduciran, tj. u obliku ب.

بلخ [fol. 7a]; [be Balx]; “u Belh, ka Belhu”

3.6 Prefiks نه [na] za negaciju glagolske radnje ponekad je zapisan u arhaičnom obliku نی [nī].

نی نی [fol. 11a]; [nī nī]; “ne, ne”

3.7 U jednom slučaju izafetska kesra obilježena je grafemom ی. Riječ je o neuobičajenom primjeru načina obilježavanja izafetske kesre, na koji se, i to veoma rijetko, najčešće nailazi u rukopisima nastalim znatno prije ovdje analiziranog.¹⁰⁰

نزدیکی او [fol. 35b], [nazdīk-e ū]; “blizu njega”

Osim navedenih, ortografske karakteristike opisane u primjerima 1.2, 1.4.3, 2.2, 2.4, 2.6, 2.8 i 2.9.1 smatraju se i osobenostima rukopisa nastalih u prvoj fazi.

4. Ortografske karakteristike imanentne samome rukopisu

Osim ortografskih karakteristika iz tri hronološke faze, u tekstu analiziranog rukopisa uočene su i pojedine osobenosti koje su očito imanentne samom rukopisu, odnosno ortografskom stilu njegovog prepisivača.

⁹⁹ O statusu grafema ء u perzijskoj grafiji i neduomicama s tim u vezi postoje, vidjeti: Mohammad ‘Alī Haqqšenās, “Hamze dar zabān wa xatt-e fārsī”, *Mağalle-ye Dāneškade-ye zabān wa adabiyāt-e fārsī-ye Dānešgāh-e Xārazmī, Tābestān, Pāyīz wa Zemestān-e 1374, Šomāre-ye 9, 10 wa 11, Tehrān, 1374. (1995), pp. 23–36.*

¹⁰⁰ Naprimjer vidjeti: N. Karahalilović, *Kritičko izdanje...* str. 76.

- 4.1 U jednom slučaju umjesto dugog vokala [a] zapisan je kratki vokal [a].
گلبنگ [fol. 1b]; [golbang]; “slavujev pjev”
- 4.2 U pojedinim leksemama umjesto kratkog vokala [a] zapisan je dugi vokal [a], obilježen grafemom ا.
پانیر [fol. 43b]; [pānīr]; “sir”
- 4.3 Umjesto grafema ب, po svemu sudeći pod utjecajem izgovora u osmanskom turskom jeziku, u jednom je slučaju zapisan grafem پ.
پازار [fol. 8b]; [pāzār]; “bazar, pijaca”
- 4.4 Umjesto grafema ج u jednom je slučaju zapisan grafem چ.
چاروها [fol. 14a]; [čārūhā]; “metle”
- 4.5 Umjesto grafema ح u brojnim je slučajevima zapisan grafem خ.
تحسین [fol. 46b]; [taxsīn]; “pohvala”
- 4.6 Umjesto grafema خ u u brojnim je slučajevima zapisan grafem ح.
درحتها [fol. 2b]; [derahthā]; “drveće”
- 4.7 Umjesto grafema ذ u manjem je broju slučajeva zapisan grafem ز.
پزیرم [fol. 5b]; [pazīram]; “prihvatam”
- 4.8 Umjesto grafema س u tri slučaja zapisan je grafem ص.
صرّه [fol. 32a]; [sarre]; “zlatnik”
- 4.9 Umjesto grafema ء koji se nalazi u fonetskom okruženju dva vokala zapisivan je grafem ی, i to:
- 4.9.1 između dva duga vokala.
مرایی [fol. 33a]; [morāyī]; “dvoličnjak”;
- 4.9.2 između dugoga i kratkoga vokala.
جایع [fol. 43b]; [ğāye]; “gladan”;
- 4.10 Između imenice i *spojene lične zamjenice* (zamīr-e šaxsī-ye mottasel) trećega lica množine شان [šān] zapisivano je intervokalno [j], i to na dva načina:
- 4.10.1 iza dugog vokala [a] – grafemom ی.
دعای شان [fol. 35b]; [do‘āyeshān]; “njihova dova”;
- 4.10.2 iza kratkog vokala [e] zabilježenog grafemom ء – kao u primjeru 2.3.2.
نصفه شان [fol. 7a]; [nafaqeyeshān]; “njihova nafaka”

Uvidom u najznačajniji rukopisni primjerak djela *Perivoj slavuja* autora Fevzija Mostarca uočeno je šest karakteristika iz treće hronološke faze u procesu profiliranja ortografskih karakteristika rukopisâ na perzijskom jeziku. Neke od tih osobnosti posebno su izražene upravo u vrijeme kada je spomenuto djelo nastajalo, dok su neke – kad je riječ o trećoj fazi, radi se o dužem vremenskome razdoblju od nekoliko stoljeća – bile više zastupljene u vremenu prije nego što je Fevzi Mostarac napisao *Perivoj slavuja*.

S druge strane, retrospektivnom analizom utvrđeno je da se među ortografskim karakteristikama analiziranog rukopisa javlja i devet karakteristika iz druge, kao i sedam iz prve faze (uz još sedam osobnosti koje su zajedničke za prvu i drugu fazu).

U analiziranom rukopisu uočeno je i šest ortografskih karakteristika koje ne spadaju niti u jednu od tri definirane faze, te ih se može smatrati osobenostima grafije samog razmatranog rukopisnog izvora.

Iz navedenog se može zaključiti da je prepisivač analiziranog rukopisa, Mustafa ibn Salih Naimi, bio dobro upućen u ortografska pravila za pisanje rukopisâ na perzijskom jeziku u njegovom vremenu, te da ih je u znatnoj mjeri primjenjivao u svojoj prepisivačkoj praksi. S druge strane, zastupljenost ortografskih karakteristika iz ranijih vremenskih razdoblja, tj. ranijih faza razvoja perzijske ortografije, svjedoči o prepisivačevom uvidu u rukopisnu građu nastalu u različitim periodima prije njegovog života.

Sve navedene osobenosti, uz neke ortografske karakteristike koje se mogu pripisati samom prepisivaču, potpomogle su izgradnju vrlo uspjelog i prepoznatljivog prepisivačkog stila. Ta činjenica nedvojbeno predstavlja bitnu odliku i vrijednost najznačajnijeg rukopisnog izvora djela *Perivoj slavuja* autora Fevzije Mostarca.

5. Ortografske promjene izvršene tokom pripreme kritičkog izdanja djela

Uzimajući u obzir činjenicu da u perzijskom jeziku, kako u njegovom savremenom, tako i u klasičnom i postklasičnom periodu, nisu definirana općevažeća pravopisna pravila, prilikom pripreme kritičkog izdanja djela *Perivoj slavuja* nastojao sam da ortografske karakteristike osnovnog rukopisa budu sačuvane u što je moguće većoj mjeri. Samo u slučajevima kada je zadržavanje tih karakteristika moglo dovesti do nepravilnog čitanja, a time i pogrešnog razumijevanja teksta, izvršene su sljedeće izmjene:

- u svim potrebnim slučajevima na grafem ا u inicijalnoj poziciji dodano je medde, tj. pomoćna oznaka dugog vokala [a] u inicijalnoj poziciji, tako da je zabilježen oblik آ;
- u svim potrebnim slučajevima na grafem ا dodan je grafem آ, tako da je zabilježena grafemska kombinacija آا;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema پ zabilježen je grafem ب;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema چ zabilježen je grafem ج;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema ح zabilježen je grafem خ;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema ح zabilježen je grafem ح;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema ذ zabilježen je grafem ز;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema ز zabilježen je grafem ذ;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema ص zabilježen je grafem س;
- u svim potrebnim slučajevima umjesto grafema ک zabilježen je grafem گ;
- prijedložna fraza ازین [az īn] pisana je u obliku این از;
- pokazna zamjenica نی [īn] pisana je odvojeno od riječi koja slijedi iza nje;
- prijedlog به [be] pisan je rastavljeno od leksema koje slijede iza njega;
- prijedložna fraza پاسازان [pas az ān] pisana je u obliku نازا سپ;
- prijedložna fraza زین [zīn] pisana je u obliku زاین;

- glagolski prefiks مى [mī] pisan je rastavljeno od glagolskog oblika ispred kojeg stoji;
- sufiks za tvorbu komparativa تر [tar] pisan je sastavljeno s oblikom pridjeva na koji dolazi, osim u slučajevima kada to, po pravilima perzijske grafije, nije moguće;
- radi veće preglednosti i jasnoće, dativno-akuzativni sufiks را [rā] pisan je rastavljeno od riječi uz koju stoji;
- radi veće preglednosti i jasnoće, kopula است [ast] u svim slučajevima pisana je rastavljeno od riječi koje se završavaju na konsonant;
- u svim potrebnim slučajevima dopisan je *tešdid* (pomoćna dijakritička oznaka za geminirani konsonant);
- u svim potrebnim slučajevima umjesto ُ (pomoćna dijakritička oznaka za dugi vokal [i]) zabilježeno je اى.

1.4.4 Metod pripreme kritičkog izdanja djela

I

Definiranje i unapređivanje metodologije pripreme kritičkih izdanja u zemljama orijentalno-islamskog kulturnog kruga imaju dugu historijsku genezu. To pitanje tijesno je povezano s procesom usvajanja tehnologije štampe u okviru spomenutog kulturnog kruga.

Prema raspoloživim podacima, prvu štampariju u islamskom svijetu namijenjenu muslimanima¹⁰¹, pod nazivom *Dar ūl-Tibā'a*, pokrenuo je 1727. u Istanbulu Ibrāhīm Müteferrika, osmanski diplomat porijeklom iz Transilvanije, izdavač i štampar, ujedno i intelektualac polihistor renesansnog tipa. Tom činu prethodilo je dugo razdoblje u kojem je za muslimane važila zabrana pokretanja štamparija. Sultan Bajezid II o tom je pitanju donio ferman 1485, a sultan Selim I 1515. Prvu štampariju u arapskom svijetu pokrenuo je u Kairu Muhammed Ali, osmanski namjesnik u Egiptu, a kasnije praktično i samostalni vladar Egipta i Sudana, i to 1822.¹⁰² U Iranu je prva muslimanska štamparija pokrenuta 1854. u gradu Tabrizu, prijestonici iranske provincije Azerbejdžan, u vrijeme Abbasa Mirze, princa iz dinastije Kadžar, koji je ujedno bio i upravitelj Azerbejdžana. Znakovito je da su i na području Irana nemuslimani znatno ranije počeli primjenjivati tehnologiju štampe. Riječ je o armenskim kršćanima, koji su prvu knjigu na teritoriji Irana odštampli 1639. u Isfahanu.¹⁰³

¹⁰¹ Nemuslimani su na području Osmanskog carstva dobili dozvolu za pokretanje štamparije znatno ranije od muslimana. Tako su Jevreji, nakon njihova protjerivanja iz Španije, pokrenili štampariju u Istanbulu već 1494, dok su Armeni isto učinili 1567.

¹⁰² Vidjeti: *Atlas islamskoga svijeta*, Udruženje ilmije IZ-e u BiH, Sarajevo, 2004, str. 800.

¹⁰³ O historiji štamparstva u Iranu vidjeti: <http://encyclopaediaislamica.com/madkhal2.php?sid=5338> (stranica posjećena 08. 04. 2012.)

Sve do spomenutih godina, djela pisana na arapskom, perzijskom i osmanskome turskom jeziku bila su umnožavana rukom, tj. prepisivana od samih autora tih djela, ili rukama prepisivača (što je, naravno, mnogo češći slučaj). Prepisivan je, dakako, prije svega tekst Kur'ana, potom izvori iz oblasti *tefsira* (egzegeze Kur'ana), zbirke hadisa (izreka poslanika Muhammeda), djela iz sufizma i gnosticizma uopće, a potom, kako je vrijeme odmicalo, i djela iz različitih naučnih oblasti (filozofije, sociologije, biologije, medicine...), pa sve do književnih djela, prije svega zbirki poezije.

Vremenom su u tom procesu, gotovo bi se moglo reći pravoj industriji, ustanovljena posebna pravila, utvrđene predispozicije koje prepisivač mora imati¹⁰⁴, etablirani su pojedini prepisivački centri (škole), koji su uživali priličan ugled u društvu. Drugim riječima, prepisivanje djela postalo je prepoznatljiva i priznata društvena djelatnost kojom su se najčešće bavili pripadnici solidno obrazovanog srednjeg društvenog sloja. Smatram da je upravo ekonomska ovisnost srazmjerno velikog broja pripadnika društva bila jedan od ključnih razloga što se u zemljama orijentalno-islamskog kruga na tehnologiju štampanja knjiga prelazi s četiri stoljeća zakašnjenja u odnosu na Zapad. Naime, teško je povjerovati u to da na Orijent nisu stizale vijesti sa Zapada (prije svega podsredstvom raznih zapadnih emisara, kojih je na Orijentu bio veliki broj), da u zemljama orijentalno-islamskog kulturnog kruga nisu znali za Gutenberga i njegov rad, odnosno da nisu bili upućeni u progres tehnologije štampe na Zapadu; ali prihvatanje tog progressa teklo je veoma sporo i uz veliko oklijevanje. Osim činjenice da je prepisivanje predstavljalo izvor egzistencije priličnom broju prepisivača, u literaturi se navode još neki razlogi za kašnjenje s usvajanjem štamparske tehnologije u islamskom svijetu, kao što su: početak kulturne stagnacije islamskog svijeta; centralizam islamske vlasti i odlučnost da se kontrolira pisana riječ; strah od kompromitiranja svetog teksta i Allahovog imena u procesu štampe; konzervativni pristup islamskih učenjaka tumačenju islama, te njihova želja da ekskluzivitet svetog znanja zadrže isključivo za sebe u odnosu na neuki široki puk.¹⁰⁵

II

Kad štampanje knjiga u zemljama orijentalno-islamskog kruga uzima maha, javlja se potreba ne samo da se štampaju djela koja tek nastaju već i ona koja su nastala u prethodnih jedanaest stoljeća islamskog razdoblja, tj. prije ovladavanja tehnologijom štampanja. Štaviše, priprema kritičkih izdanja klasičnih djela imala je, iz više razloga, znatno veću vrijednost i značaj.

¹⁰⁴ O predispozicijama prepisivača i drugim pitanjima u vezi s njegovom ulogom i značajem opširnije vidjeti: N. M. Harawī, *Naqd wa tashīh-e...* pp. 256–265.

¹⁰⁵ Vidjeti: F. Kadić-Žutić, "Počeci štampe..." str. 275.

Ukoliko je bio dostupan *autograf* (nosxe-ye mādar) nekog djela, tj. rukopisni primjerak za koji je nedvojbeno utvrđeno da ga je napisao, ili neposredno diktirao, sam autor tog djela, postupak je bio prilično jednostavan i, uz manju pripremu, djelo je na osnovu takvog rukopisnog izvora moglo biti štampano bez većih poteškoća. Međutim, u znatno većem broju slučajeva, pogotovo kad je riječ o djelima nastalim u daljoj prošlosti, *autograf* nije sačuvan. Zbog toga su se izdavači susretali s brojnim problemima u pripremi za štampanje djela na osnovu rukopisnih primjeraka koje su prepisali prepisivači, a ne sam autor. Ovdje ću navesti neke od tih problema.

– Ukoliko je rukopis s kojeg je prepisivač prepisao svoj primjerak prepisan lošim, nečitkim rukopisom, bilo je moguće da prepisivač ne bude u stanju tačno pročitati, i da zbog toga pogrešno zapiše neku riječ, složenicu, sintagmu...

– S identičnim problemom prepisivač se mogao suočiti ukoliko je imao ograničen vokabular, pogotovo kad je riječ o leksemama stranog porijekla, udomaćenim u perzijskom jeziku.

Ovdje posebno treba naglasiti da u perzijskom pismu (tj. arapskom pismu koje je prilagođeno karakteristikama fonetskog sistema perzijskog jezika) jedna tačka iznad ili ispod grafema u potpunosti mijenja značenje riječi. Tako, naprimjer, dodavanjem tačke na grafem kojim se označava konsonat “r” dobija se grafem za oznaku konsonanta “z”, te se imenica arapskog porijekla رحمت (rahmat) u značenju “milost” lahko može preobratiti u, također, imenicu arapskog porijekla زحمت (zahmat) u značenjima “trud” i “smetnja”.

– Također je bilo moguće da prepisivač nema potrebnu predmetnu kompetentnost, tako da nema uvid u odgovarajuću, stručnu, specijalističku terminologiju (najčešće preuzetu iz arapskog jezika) iz oblasti koja je predmet prepisivanog djela, te da je prilikom prepisivanja teksta ne zabilježi u pravilnom obliku.

– Isto tako, dešavalo se da natprosječno obrazovan i kompetentan prepisivač, oslanjajući se na vlastitu naobrazbu i jezički osjećaj, po vlastitom nahođenju “preuređuje” i “ispravlja” pojedine dijelove teksta (riječi, složenice, sintagme, dijelove rečenica, pa čak i čitave rečenice), nešto na tekst dodaje ili od njega oduzima i sl.

Iz navedenog je jasno da svaki rukopisni primjerak ne može poslužiti kao relevantna osnova za štampanje jednog djela, i to iz različitih razloga, odnosno propusta koji se, kako smo vidjeli, svi, ili barem većina njih, mogu pripisati prepisivačima. Jasno, još davno prije usvajanja tehnologije štampe i autori i prepisivači bili su svjesni navedenih problema. Zbog toga su pribjegavali različitim metodama za provjeru ispravnosti rukopisne građe koja im je bila na raspolaganju, kako bi se stekli potrebni uvjeti za što tačnije prepisivanje narednih rukopisa.¹⁰⁶ No, i pored tih nastojanja, veliki broj spornih pitanja u vezi s tačnošću prijepisa rukopisne građe ostajao je neriješen.

¹⁰⁶ O tome opširno vidjeti: *Nosxešenāxt*, Pažūheš wa ta'līf: 'Alī Safarī Āq Qal'ē, Bā moqaddeme-ye Īrağ Afšār, Mīrās-e maktūb, Čāp-e awwal, Tehrān, 1390. (2011), pp. 25–49.

III

U navedenim okolnostima i u svjetlu opisanih problema javila se potreba za pripremom tzv. *kritičkih izdanja* djela, tj. kodikološko-paleografsko-filološkim istraživačkim postupkom kojim se dolazi do one verzije djela koja bi bila identična, ili što je moguće bliža, verziji koju je autor zapisao ili ju je neposredno izdiktirao.¹⁰⁷ To kritičko izdanje se, naravno, priprema na osnovu najrelevantnijih dostupnih rukopisnih primjeraka djela.

Prije same pripreme kritičkog izdanja, tj. rada na tekstu, potrebno je izvršiti i neke predradnje, a to su: *identificiranje* (šenāsāyī), *pribavljanje* (tahiyye), *kolacija* (tatbīq) *klasificiranje* (dastebandī) i konačno *selekcioniranje* (entexāb) najznačajnijih rukopisnih primjeraka koji će poslužiti prilikom pripreme kritičkog izdanja.

Ukoliko se jedan rukopisni primjerak po svojim karakteristikama izdvaja od ostalih, on se koristi kao osnovni rukopis, dok ostali služe kao pomoćni rukopisi. Na osnovu karakteristika i broja rukopisa u savremenoj iranistici definirana su četiri metoda pripreme kritičkih izdanja. Ovdje ću ih ukratko opisati.

1. *Kritički metod* (raweš-e enteqādī)

Ovaj metod zasniva se na odabiru najstarijeg rukopisa za osnovni izvor prilikom pripreme kritičkog izdanja. Tada se on vjerno zapisuje kao osnovni tekst, bez obzira i na očite greške koje u njemu eventualno postoje, dok se razlike u drugim rukopisima i mišljenje istraživača o greškama u osnovnom rukopisu bilježe u fusnotama.

2. *Zbirni metod* (raweš-e elteqātī)

Primjena ovog metoda uobičajena je kad nijedan od raspoloživih rukopisnih izvora nije izrazito stariji od ostalih. U takvim okolnostima, istraživač po vlastitoj procjeni određuje osnovni rukopisni primjerak (dakle, to više nije nužno najstariji rukopis), ali ga se više ne drži u potpunosti, bez ikakve intervencije u njegovom tekstu, već sebi dopušta da iz drugih rukopisnih primjeraka u tekst osnovnog rukopisa unosi dijelove koje smatra ispravnim, iz njega reducira ono što smatra pogrešnim, suvišnim i sl. Dakako, o svim preduzetim radnjama mora izvijestiti u fusnotama.

3. *Kombinirani metod* (raweš-e beinābein)

Kao što i njegov naziv nagovještava, riječ je o kombinaciji dva prethodna metoda. Sastoji se u tome da se najstariji rukopis odredi za osnovni, ali ga se istraživač ne pridržava bespogovorno, kao kad je riječ o *kritičkom metodi*, već u njemu intervenira, tj. ispravlja ga

¹⁰⁷ Usporediti sa: Ğūyā Ğahānbaxš, *Rāhnemā-ye tashīh-e motūn*, Ćāp-e awwal, Mīrās-e maktūb, Tehrān, 1378. (1999), pp. 13–14.

rješenjima iz pomoćnih rukopisa. I tokom primjene ovog metoda istraživač je dužan da o svemu učinjenom, svim korekcijama koje je izvršio, izvijesti u fusnotama.

4. *Analogni metod* (raweš-e qiyāsī)

Ovo je najnezahvalniji metod pripreme kritičkog izdanja. Primjenjuje se kad istraživač na raspolaganju ima samo jedan rukopisni primjerak, ali taj primjerak nije *autograf*. Tada je on prinuđen da na osnovu vlastitog iskustva, uvida u tekstove istog ili sličnog žanra, kao i na osnovu intratekstualnih argumenata iz teksta djela čije kritičko izdanje priprema, izvrši odgovarajuće zahvate i korekcije. Već je iz ovog šturog opisa jasno da se radi o krajnje nezahvalnom istraživačkom metodu, koji se preporučuje isključivo u slučaju kad nema drugog načina da se kritičko izdanje pripremi. Ovaj se metod izbjegava kad god je to moguće, naprosto zato što su mogućnosti pogreške prilikom njegove primjene znatno veće nego u primjeni ostalih metoda.¹⁰⁸

Kako je ranije istaknuto, izbor metode pripreme kritičkog izdanja zavisi od karakteristika i broja rukopisnih primjeraka koji se koriste tokom istraživanja; stoga se ne može govoriti o općem preimućstvu jednog nad ostalim metodima. Međutim, držim da je, procjenom postupaka utvrđenih svakim metodom, moguće pretpostaviti razinu vrijednosti, tj. autentičnosti konačnog rezultata, odnosno teksta priređenog u skladu sa svakim od četiri metoda. Naime, kao što je vidljivo iz opisa sva četiri metoda, *kritički metod* je, i pored naziva koji nosi, od svih, zapravo, najmanje kritički, budući se pod njim podrazumijeva mehaničko ispisivanje teksta osnovnog rukopisa, bez ikakvih intervencija u njemu, uz bilježenje različitih varijanti iz pomoćnih rukopisa u fusnotama. Ovim se metodom, nedvojbeno, drugim istraživačima i čitalačkoj publici omogućava cjelovit uvid u rukopisnu građu korištenu prilikom pripreme kritičkog izdanja; no prihvatimo li definiciju prema kojoj se pod pojmom *tekst* podrazumijeva “[...] kontinuirani jezički iskaz neograničene dužine, ali veći od rečenice, koji je određen svojom gramatičkom uređenošću i svojom jedinstvenom komunikacijskom funkcijom”¹⁰⁹, postaje jasno da se primjenom *kritičkog metoda* tekst djela, čije se kritičko izdanje priprema, ne dovodi u stanje propisano citiranom definicijom.

S druge strane kada je riječ o *zбирnom* i *analognom metodu*, zbog ograničenja s kojima se istraživač prilikom njihove primjene suočava (nepostojanje izrazito vjerodostojnog rukopisa pri primjeni *zбирnog*, odnosno postojanje samo jednog rukopisa, koji usto nije *autograf*, što iziskuje primjenu *analognog metoda*), čini se razložnim iskazati stanovite rezerve i kad je riječ o autentičnosti teksta dobivenog primjenom jednog od njih.

¹⁰⁸ O metodologiji pripreme kritičkih izdanja u savremenoj iranistici vidjeti: N. M. Harawī, *Naqd wa tashīh-e...* pp. 277–281; Mahdī Mohaqeq, “Raweš-e tashīh wa našr-e motūn”, *Mağmū‘e-ye maqālāt-e anğomanwāre-ye barresī-ye masā‘el-e īrānšenāsī*, Be kūšeš-e ‘Alī Mūsawī Garmārūdī, Mo’assese-ye čāp wa entešārāt-e wezārat-e omūr-e xārege, Tehrān, 1371. (1992), pp. 323–331.

¹⁰⁹ Zdenko Lešić, *Teorija književnosti*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005, str. 92–93.

Na osnovu svega navedenog, smatram da primjena *kombiniranog metoda* (dakako, u okolnostima kada je to sa stanovišta metodoloških pretpostavki moguće, tj. ukoliko postoji dovoljno vjerodostojan rukopis koji se, bez ikakve dvojbe, može odrediti za osnovni izvor) omogućava najviši stupanj vjerovatnoće da se istraživač može približiti temeljenom cilju pripreme kritičkog izdanja – verziji teksta koja bi bila identična, ili barem što bliža, autorovoj izvornoj verziji.

IV

Kako je ranije navedeno, kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja* autora Fevzije Mostarca priređeno je na osnovu šest najznačajnijih rukopisnih primjeraka tog djela.

Navedeni rukopisni izvori klasificirani su u dvije grupe: 1. rukopise za koje se zna datum završetka prijepisa; 2. rukopise za koje se ne zna datum završetka prijepisa. I u jednoj i u drugoj grupi našla su se po tri rukopisa. Potom je, prema datumu završetka prijepisa, utvrđen redoslijed rukopisa iz prve grupe: na prvom mjestu rukopis OZ–6 (godina prijepisa: 1163/1750); na drugom mjestu rukopis OZ–1531 (godina prijepisa: 1185/1771); na trećem mjestu rukopis IÜK. FÜ. 41 (godina prijepisa: 1274/1857).

Kad je riječ o rukopisnim primjercima *Perivoja slavuja* za koje se ne zna godina prijepisa, prilikom utvrđivanja redoslijeda prednost je data rukopisima koji se čuvaju u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Za taj korak odlučio sam se na osnovu pretpostavke Muhameda Ždralovića da su svi rukopisi iz te zbirke nastali u Mostaru i njegovoj okolini.¹¹⁰ Ukoliko je ta pretpostavka tačna, veća je i vjerovatnoća da su ti rukopisi prepisani po nekom vjerodostojnom rukopisu/vjerodostojnim rukopisima prepisanom/prepisanim sa autografa. Stoga je na prvo mjesto grupe rukopisa za koje se ne zna godina prijepisa postavljen rukopis OZ–1502, a na drugo mjesto rukopis OZ–1232; prvi je dobio prednost nad drugim iz dva razloga: 1. sadrži veći broj listova, čime je manja mogućnost da je iz teksta djela nešto izostavljeno; 2. riječ je o samostalnom rukopisu djela, dok se u drugom slučaju radi o rukopisu kao dijelu kodeksa. Na kraju ove skupine rukopisa našao se rukopis 595–TG 14.

Na taj način utvrđen je konačan redoslijed svih rukopisnih izvora djela *Perivoj slavuja*, tj. redoslijed kojim su ti izvori konsultirani. Taj redoslijed glasi:

1. OZ–6
2. OZ–1531
3. IÜK. FÜ. 41
4. OZ–1502

¹¹⁰ Vidjeti: M. Ždralović, “Rukopisi ‘Bulbulistana’ ...” str. 26.

5. OZ–1232

6. 595–TG 14

Premda Xo'einī pitanje vlastite metodologije podrobno ne definira i ne razjašnjava¹¹¹, u njenom je kritičkom izdanju djela *Perivoj slavuja* u značajnoj mjeri, mada ne u potpunosti dosljedno, primijenjen *kritički metod*; u potrebnim slučajevima navedene su varijante iz svih korištenih rukopisa, čime je istraživačima omogućen skoro cjelovit uvid u raspoloživu rukopisnu građu. Temeljem toga, smatrao sam da nema potrebe da u svom kritičkom izdanju ponavljam isti postupak. S druge strane, u skladu s karakteristikama raspoloživih rukopisnih izvora, kao i ranije iskazanom stavu o efikasnosti svakog od četiri definirana metoda pripreme kritičkih izdanja djelâ u savremenoj iranistici, odlučio sam se za primjenu *kombiniranog metoda*.

Za osnovni rukopis, označen sa O, određen je rukopis OZ–6. Dva ključna razloga za takav odabir jesu činjenica da je najstariji od svih raspoloživih rukopisnih primjeraka djela, te da je u njemu registriran najmanji broj grešaka, kao i slučajeva reduciranja teksta, odnosno dodavanja fragmenata koji izvorno ne spadaju u tekst djela.

Ostali rukopisni primjerci su, prema gore utvrđenom redoslijedu, označeni sa A, B, C, D i E, te konsultirani kao pomoćni izvori. Na osnovu njih vršene su ispravke netačnih mjesta u tekstu osnovnog rukopisa, te su dodavani dijelovi teksta koji su u osnovnom rukopisu izostavljeni. Osim toga, u fusnotama su navođeni različito zabilježeni oblici ličnih imena i toponima, kao i pojedine riječi, složenice ili fraze koje u odnosu na navode u osnovnom rukopisu djeluju stilski dotjeranije. Samo u rijetkim slučajevima kad pomoćni izvori nisu pružali mogućnost ispravke, intervenirao sam na osnovu *intratrekstualnih argumenata* (šawāhed-e darūnmatnī) i prema vlastitom nahodaženju. Te intervencije odnose se većinom na dodavanje pojedinih prijedloga i veznika, koji u tekstu svih rukopisnih primjeraka očito nedostaju.¹¹²

Ovdje ću navesti nekoliko primjera korekcije teksta djela *Perivoj slavuja*, prema opisanom metodu.

1. U rukopisu O (fol. 3b), navedena je rečenica:

"جنید بغدادی – قدس سره – پیش مردی روزی آمد."

Ova rečenica, na prvi pogled, ima potpuno jasno i nesporno značenje: "Jednoga dana, Džunejd Bagdadi, sveta bila njegova tajna, dođe kod nekog čovjeka." Međutim, iz nastavka teksta postaje jasno da se desilo obratno, tj. da je neki čovjek došao kod Džunejda

¹¹¹ Vidjeti: F. Mostārī, *Bolbolestān...* p. 21. Kako je ranije navedeno, metodologija koju je u svom kritičkom izdanju *Perivoja slavuja* primijenio Behnāmī krajnje je sporna i podložna ozbiljnoj kritici.

¹¹² U navedenim je slučajevima, praktično, primijenjen *analogni metod*. No, treba naglasiti da je broj takvih intervencija, u odnosu na opseg teksta, veoma mali.

Bagdadija. Tako literalno značenje navedene rečenice ustvari glasi: “Jednoga dana, Džunejd Bagdadi, sveta bila njegova tajna!, kod (?) dođe neki čovjek...”

U ovoj je rečenici ključna leksema پیش [pīš], prijedlog u značenjima “kod; k(a)”. Sporno pitanje u vezi s tim prijedlogom jeste to što uz njega ne stoji imenica ili zamjenica s kojom bi tvorio odgovarajuću prijedložnu frazu. Takav je slučaj i u rukopisu B. Međutim, u rukopisima A, C, D i E, uz navedeni prijedlog stoji enklitički oblik lične zamjenice trećeg lica jednine ش [aš], tako da je formirana prijedložna fraza پیشش [pīšāš], u značenju “(k) njemu”. Ta je fraza sintaksički i semantički u potpunosti kompatibilna s ostatkom rečenice (a konsekventno tome i porukom koja se odašilje u nastavku teksta), pri čemu se vezuje s vlastitim imenom “Džunejd Bagdadi”, tj. licem kome je “neki čovjek” došao, tako da značenje rečenice zapravo glasi: “Jednoga dana, Džunejdu Bagdadiju dođe neki čovjek.” Na taj način navedena rečenica funkcionira kao *rečenica s dva početka* (al-ḡumla *ḏāt al-waḡhayn*), što se može smatrati utjecajem arapske sintakse, odnosno stilskih manira iz arapske tradicije na prozni stil autora. Zbog toga je tekst rukopisa O ispravljen na osnovu rukopisa A, što je potvrđeno navodima u rukopisima C, D i E.

2. U rukopisu O (fol. 12a) navedena je rečenica:

"پادشاه گفت: ای مدبر و تحریر..."

“Razboriti [vezire] oslobođenja(?)...”

Iz prijevoda je jasno da navedena rečenica u ovom obliku semantički ne funkcionira. U tom smislu sporna je posljednja leksema تحریر [tahrīr], tj. infinitiv arapske II glagolske vrste u primarnom značenju “oslobođenje/oslobađanje”, te sekundarnom značenju “pisanje”. Niti jedno od ta dva značenja ne odgovara kontekstu rečenice. U rukopisima A i C naveden je oblik نخریر [naxrīr/?/], a u rukopisu B oblik بحریر [bahrbar/?/]; nijedan od njih nemaju semantičku vrijednost u perzijskom jeziku. Međutim, u rukopisima D i E naveden je oblik نحریر [nehrīr]; riječ je o arhaičnom pridjevu arapskog porijekla u značenjima “spretan; iskusan; pronicljiv”, koja u potpunosti odgovaraju rečeničnom kontekstu. Prema tome, upotrebom navedene lekseme značenje rečenice glasi: “Razboriti i pronicljivi [vezire]...” Zbog toga je tekst rukopisa O ispravljen na osnovu rukopisa D, što je potvrđeno navodom u rukopisu E.

3. U rukopisu O (fol. 8a) navedena je rečenica:

"اینک دختر ما به شوهر رفتن هنگام است."

“Eto, naša kćer (?) je vrijeme za udaju.”

Iz prijevoda je jasno da navedena rečenica u ovom obliku semantički ne funkcionira. U rukopisima A, B, C, D i E, nakon genitivne konstrukcije دخترما [doxtar-e mā] u značenju “naša kćer”, navedena je *dativno-akuzativna partikula* (‘alāmat-e maf’ūl) را [rā] koja, u ovom slučaju, navedenu konstrukciju stavlja u dativ. Njenim interpoliranjem citirana rečenica postaje semantički funkcionalna, tako da njeno značenje glasi: “Eto, našoj je kćeri vrijeme za udaju.” Zbog toga je tekst rukopisa O dopunjen (unutar uglastih zagrada)

dodavanjem partikule ۱ [rā] iz rukopisa A, što je potvrđeno navodima u rukopisima B, C, D i E.

1.4.5 Skraćenice i znakovi

Prilikom pripreme kritičkog izdanja obrađenog djela služio sam se sljedećim skraćenicama i znakovima:

1. O: oznaka za rukopis OZ–6, koji se čuva u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (OZHA) u Zagrebu;

2. A: oznaka za rukopis OZ–1531, koji se čuva u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (OZHA) u Zagrebu;

3. B: oznaka za rukopis IÜK. FÜ. 41, koji se čuva u Biblioteci Univerziteta u Istanbulu;

4. C: oznaka za rukopis OZ–1502, koji se čuva u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (OZHA) u Zagrebu;

5. D: oznaka za rukopis OZ–1232, koji se čuva u Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (OZHA) u Zagrebu;

6. E: oznaka za rukopis 595–TG 14, koji se čuva u Biblioteci Univerziteta u Bratislavi;

7. K. ... : ... : za oznaku kur'anskih ajeta u podnožnim bilješkama; nakon oznake "K." slijedi broj sure, potom dvije tačke i na kraju broj ajeta/ajetâ;

8. : za oznaku kur'anskih ajeta u tekstu osnovnog rukopisa;

9. fol.: za oznaku listova osnovnog rukopisa;

10. []: za oznaku broja listova i stranica osnovnog rukopisa, kao i za oznaku riječi, sintagme, dijela rečenice, rečenice ili više rečenica koje su u tekst osnovnog rukopisa dodate iz pomoćnih rukopisa, na osnovu intratekstualnih argumenata, ili temeljem vlastite procjene;

11. – –: za oznaku umetnutih rečenica u tekstu osnovnog rukopisa;

12. < >: za oznaku riječi, sintagme, dijela rečenice, rečenice ili više rečenica koje u tekstu osnovnog rukopisa djeluju suvišnim;

13. +: za oznaku riječi, sintagme, dijela rečenice, rečenice ili više rečenica koje su navedene na marginama osnovnog rukopisa ili intralinearно, ili u tekstu pomoćnih rukopisa, a funkcioniraju kao dodatak tekstu osnovnog rukopisa;

14. riječi koje su u tekstu osnovnog rukopisa, ili pomoćnih rukopisa iz kojih je preuziman tekst, zapisane crvenom tintom, u tekstu kritičkog izdanja djela su boldirane.

2. Kritičko izdanje

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چو گلبنگ^{۱۱۳} هزار دل ز آغاز
به مدح ایزدش آمد به آواز
چو با وی ذکر حق انواع مشق است
از آن شایسته گلزار عشق است

هزار قصاید مدح و ثنا از دهان شاعران بلبلستان صدق و وفا که از منابر توحید یزدان
ذوالفضل و الاحسان به آرایش اصوات وجدآور علی الدوام خوانند و به گوشهای نکته شناسان محافل
قربت نگاهنده گان^{۱۱۴} روزن گلشن سرای علویت در همه صبح و مسا عرضه دارند.

قطعه

خالقی را که همه صحن زمین
شده از عرصه صنعتش طبقی
باز آغشته^{۱۱۵} قدرت گشته
بهر ارزاق عبادش فرقی

قدّس ذاته و تعالی شأنه عن کل مذموم و مدخول، و هزاران سرود سرمایه بهجت، و درود
سبب رحمت، از زبان بلبلان نواسنجان بلاغت و ترنم شناسان باغچه صداقت که رهنمونان^{۱۱۶}
سرسبیل گلشن سرای هدایت و نغمه سازان امیدخانه لطف و شفاعتند.

قطعه

بر مه برج رسالت که هست
مهر رخشنده ز رویش شفقی
شده نه لوح سپهر منحلّ
از کتب خانه و صفش ورقی

و علی آله و صحبه المقتدین^{۱۱۷} إلى رسوم [fol. 1b] طریفته و شریعتہ.

¹¹³ A, B, C, D, E: jednako.

¹¹⁴ A, B: jednako; C, D: نگاهندگان; E: نگاهنده.

¹¹⁵ O, A, B, C, D, E: آغشته; ispravljeno.

¹¹⁶ A, B, C, D: jednako; E: رهنمونان.

¹¹⁷ O, A, E: المقتدین; B, C, D: المقتدین; ispravljeno.

روزی به کتاب بهارستان که متبرکۀ استاد سخن سازان و گزیدهٔ ارباب عرفان، ملا جامی عبدالرحمن – قدس الله سره فی کلّ حین و آن – است، ورقی چند به تحسین و آفرین همی خواندمی. در آن هنگام به دل آمد که بوستان و گلستان را شیخ سعدی، و بهارستان را ملا جامی، و نگارستان را کمال پاشازاده، و سنبلستان را شیخ شجاع – قدس الله تعالی سرهم – ساختند، و هر یکی تخم معرفت را به مزرع دعا کشتند. اساس ایمان و قیام کون و مکان بر شش است، و این پنج کتاب مستطاب در هر حالی محتاج بلبستان اند ایرا نزهت هنگام بهار، و رونق گل و سنبل و جویبار، به نغمه های عندلیب است.

قطعه

برنیامد صوت طبل شاه گل تا نبوده نغمه های عندلیب
داد و شیون را هزاران نیز نکرد تا ندیده خارها بر گل رقیب

این فقیر نیز به همت پیشوایان ورقی چند بر این اسلوب ساخت، و جزئی دو بر این منوال پرداخت.

قطعه

تمام شد بلبستانم ولیکن نداشته از کسی گوهرنشانش
مزین گردد آمد مدح آصف ز وصف گوهر آخشگرانش
سمی لافتی إلا علی شد گرفت از شیر مولا نام و نشانش
توانی کس ندارد با تعدی نرنجد بی گنه کس در زمانش [fol. 2a]

أعزه الله تعالی فی الدارین و حفظه عن الغموم والأضرار و الأکدار؛ طول الله عمره و عمّر
أولاده فی حمات حبه و شفقتة و عصمه الله تعالی عما یفضیه إلى التلّهف و التأسّف.

قطعه

شجاع و سعدی و جامی از این پیش به نام منتخب کردند تماش
از آنان بلبستانم نشد کم که یافت از مرد عالی زیب و نامش

قطعه دیگر

نگاهی کن بر این بلبلستانم
که تا بینی درو گلهای بویا
ببین سرمایه عمر هزار است
نواجسته به حکمت آن درختها

و ترتیب این بلبلستان به شش خلد دوچار افتاد. هر خلدی بهشت آیین به درختهای گوناگون و برگهای رنگاور و نهال و شاخه‌هایش و انواع شکوفه پرداخته؛ هر یکی الوان دلپذیری یافته و بویش کام‌گیری داشته، و هر شاخی را نغمه‌های عندلیبان خوش اصوات برخاسته؛ نه شکوفه‌هایش را از جور روزگار پایمالی باشد، نه برگ‌هایش را از ستم باد خزان پریشانی، و نه شاخه‌هایش را از تعب برف شتا افسردگی.

قطعه

ز هر سو رسته سبز و لاله زارش
گشوده غنچه‌ها در تخت گلبن
رسیده با کمال اطفال سبزه
در عشرت غنچه و نرگس برایش
ضمیران‌ها¹¹⁸ کشیده قدّ موزون
همین نزهت سرای اهل فضل است
صف و در صف نواجسته درختان
برآورده هزاران صوت و الحان
پر از نوبار و نوبر در هر اغصان [fol. 2b]
شده سرو و صنوبرها نگهبان
دمیده سنبل و شبو و ریحان
در این روضه نیاید پای نادان

التماس از جالسان این باغچه فرج انجام، و از تماشاییان این روضه خوش اندام که از خار غرض [و]¹¹⁹ عوض پاک مبراست؛ هر آن دمی که به نگاه اعتبار بنگرند باغچه بانی که به ترتیب هر گیاهی عمر گران مایه کاهیده، و پرورش هر درختی خون دل او باریده، از اثمار باغچه سبع المثنائی شادی بخشایند و به دعایی یاد کردند.

گویند که بنده فوزی پرورده این درختان
در همه دم به وی باد عون عطای دین

¹¹⁸ O, A, B, C, D, E: ضمیران‌ها: ispravljeno.

¹¹⁹ Dodano iz B; C, D, E: jednako.

خلد اوّل

شکفتن غنچه های سر بسته کرامت، و نکهت بویای عالیشان شان را به مشام بلبان ترتم
شناسان امت، برای رسانیدن باغبان خامه نهال پروار، باب نخستین باغچه ولایت را باز کرد.

کرامت جلال الدین رومی محمد البکری

مولانا^{۱۲۰} – قُدَسَ سِرُّهُ – روزی در سماع بود، و در بالای محفل مطربان به قدم زدن مأمور
بودند. یکی را از ایشان در دل آمد که در همه روز تا به شب در این حال مانده ایم و از تعیش فرزند
و زن باز شدیم و به این [fol. 3a] کار فقر و گرسنگی را گرفتار انیم.

قطعه

زن و فرزند و کودک را شناسی
که جز نوشیدن و خوردن نخواهند
اگر سیر کرده ای رستی و گرنه
که آنان هست و نیستی را ندانند

در آن دم مولانا^{۱۲۱} – قُدَسَ سِرُّهُ – دست به سوی باختر دراز کرد و باز آورد؛ در دف
مطربان ریخت. نگر بستند: هزار زر فرنگی که هنوز از سگه خانه بیرون آمده، و در عقبش گفت:

بیت

ای عاشقان، ای عاشقان، من خاک را گوهر^{۱۲۲} کنم
ای مطربان، ای مطربان، دف شما پر زر
کنم

قطعه

مکش نیستی و نادانی در عالم
بیاموز اکسیر عین کمالی
توانگرتر^{۱۲۳} کند رُفتن به مژگان
غبار درگه ملاّ جلالی

¹²⁰ A, C, E: jednako; B: مولا.

¹²¹ A, C, D, E: jednako; B: مولا.

¹²² A, C, D, E: jednako; B: جوهر.

¹²³ A, C, E: jednako; B: توانگر; D: توانگر نر (?).

کرامت

جنید البغدادی – قُدَسَ سِرُّهُ – پیشش^{۱۲۴} مردی روزی آمد و گفت: السَّلَامَ عَلَیْکُمْ. جنید – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: و علیکم السَّلَام، اگر تو از مسلمانانی. مریدان در وی نگاه کردند: جامه های سبز پوشیده و لباس اهل اسلام در بر کرده. با یکدیگر حرف انداختند که این مرد چند سال است که در هر رضائی ما در اعتکاف دیدم؛ از این سخن چه بر آید که اگر تو از مسلمانانی؟! جنید – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: من نگفتم که در هر رضائی اعتکاف نکرده است.

قطعه

ماه ایمان در سپهر دل ار هویدا نشد
سود ندارد در حریم کعبه کردن اعتکاف [fol. 3b]
هر که دانسته خدای خود بود در راه دین
باک^{۱۲۵} نیست چون زوگار^{۱۲۶} دیر پوشیدن لحاف

آن مرد گفت: ای شیخ بزرگوار، پیغمبر می گفته است که انْفُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ. جنید – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: آری، گفته است. اگر تو باور نیاوری، اُنْظُرْ إِلَیَّ

نظم

اگر باور نداری با حدیث پرتو یزدان
نگر خورشید اصلش را فراست چیست تا دانی

آن مرد سرخود را پیش افکند؛ پس برداشت؛ گفت: صدقت؛ اَنْتَهْدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ وَ اَنْتَهْدُ اَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُوْلُهُ. پس گفت: کنون دانستم که شما بر حَقِّی، و حَقِّ با شماست.

قطعه

آنی تو که^{۱۲۷} تأثیر دمت سنگ سیه را
در رتبه اوّل کندش در ثمن ور
یکبار ز فرمان شما اُنْظُرْ إِلَیْهِ
آویزه گوشم شده پیغام پیمبر

¹²⁴ O, B: پیش; A, C, D, E: پیشش; ispravljeno.

¹²⁵ O, A, D: پاک; B, C, E: باک; ispravljeno.

¹²⁶ O, A: ژاووگار; B: زوگار; C, D, E: ژاووگار; ispravljeno. Vidjeti komentare.

¹²⁷ E: +وت.

از هنگام زادن تا به این دم نصرانی بودم. از من گناهی برآمد؛ از ترسش مسلمان گشته بودم. چند سال است که در هر ماه روزه به مسجدها اعتکاف کردم؛ اما در نهانی خود به بتها عبادت کردم.

نظم

ز مادر شد سه و سی سال که زادم
کنون دیدم که از خود عاجزانند
به بتها در نهان کردم پرستش
جدا گشتم؛ ندامت خوردم از خویش

جنید – قُدَسَ سِرُّهُ – با مریدان خود خطاب کرد که بنگرید اعتکافش چه سود گرفت با کسانی که قبای اهل اسلام پوشیده و چلیپای [fol. 4a] گیری در بغل گرفته، و بسا مردمانی که به ظاهر خودش را نقش زنار و چلیپا دوخته و قندیل فیوض ذوالجلالی در بیت دل آویخته.

قطعه

نقوش دل چو دور است از فروغ بینش مردم
مپندار با دیگر یکسان هندوانه جهلی
تو بر تو دوربین باید به قرب آرد نگارش را
هر آنی که چشیده خوب داند زهر مارش^{۱۲۸}
را

کرامت ابو عمران واسطی – قُدَسَ سِرُّهُ –

مردی گوید که در دریا بودم. کشتی شکسته شد. من و زنم بر پاره لوحی بماندیم. زنم حامله بود؛ در آن پاره لوحی دختری زاد؛ گفت: تشنه ام. آب دریا شور است. مرا آب شیرین بیاب. گفتم: ای زن، آخر بینی که بر پاره لوحی مانده ایم. آب شیرین را از کجا می آرم؟!

قطعه

کوته است در نزد ارباب خرد ادراک زن
گر بماند در میان مرگ و آن یک تخته کی
خواه رأی خویشتن خواهی ز رأی راه دین
نیز از شوهر همی خواهد قبای اطلسین

¹²⁸ O: نارش; A, B, C, D, E: مارش; ispravljeno.

پس ابو عمران واسطی را – قُدَسَ سِرُّهُ – دیدم. در روی هوا پیدا شد؛ کوزه ای از یاقوت سرخ، به سلسله زرین بند شده، مرا داد و گفت: بستان و آب باز خورید. کوزه را ستدیم و آب نوشیدیم. سردتر بود از برف و شیرینتر از انگبین. [fol. 4b] بدو گفتم: ای ابا عمران، به چه این جایگه را رسیدی؟ گفت: هوای خودم از بهر او در گذشتم، و مرا بر هوا نشانند.

نظم

اگر خواهی پریدن بی پر و بال ز دل ترک هوا باید گرفتن
هر آنچه که غیر آن است در فرو کن طریق حق چنین باید گرفتن

کرامت

شیخ ابوالعباس – قُدَسَ سِرُّهُ – مردی پیشش آمد جامه های سبز پوشیده، و از روزگار خویش هشتاد و نود سال خورده؛ به ادب و تواضع سلام داد. شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – در باز کردن سلام توقّف کرد. حاضران همه در تحیّر ماندند که این پیر مبارک غریب است؛ به زیارتش آمد و به ارکان و ادب سلام داد. این چرا در باز کردنش توقّف کند؟ بعضی را در دل آمد: شیخ را از پیری شعور نه مانده است.

بیت

خرد آباد کاخی در شباب است چنین پندار که در پیری خراب است

شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – سر بالا کرد و گفت: ای یهودی، از کجا آمدی؟ انصافت در کجا ماند؟ چرا به دین احمدی ایمان نیاوردی؟ مریدان و غیر ایشان را دو تا حیرت آمد؛ با یکدیگر گفتند: این پیر مسلمان است. دی روز ما در مسجد دیدم. یکی از میان شان گفت: از این نخست^{۱۲۹} چهار سال من آن را در مگه دیدم. طواف همی کردی.

قطعه [fol. 5a]

¹²⁹ E: +و.

نیست از چشم ولی پنهان رسوم مهرگان^{۱۳۰} سود ندارد جامهٔ اسلام؛ چلیپا در دل است
مرد تاریک و شقاوة^{۱۳۱} در چه یابد از طواف تا نسوزد بیت دل قندیل ز خورشید آل سَت

دوم بار شیخ – قُدَس سِرُّه – گفت: بگو، شرم مدار! هنگام شرمیدن گذشت؛ کنون هنگام توحید است. آن پیر به گریستن و نالیدن و چشم و روی به خاک ندامت مالیدن آغاز تکلم کرد، و به گفتن لَأِ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ.

قطعه

چه گویم در حضورت چون نود سال گذشت از عمر من در کفر و عصیان
ولیکن کس نشد واقف به طورم مرا پندار کردندى مسلمان
به دل باور نکردم؛ در بیرونم بیوشیدم قباى اهل ایمان
رسید امروز مرا پیک هدایت ز دل آن کار بد گشتم پشیمان
نمی باشم ز درگاه شما دور در آن عمرى که زاین پس داده یزدان
چه فرمایى^{۱۳۲} مرا خدمت پذیرم کمر بستم چه خواهد بود فرمان

کرامت

از شیخ احمد^{۱۳۳} سرخسى – قُدَس سِرُّه – پرسیدند: از کرامات اولیا چه دیدی؟ گفت: در ابتدای ارادتى به صحرا رفته بودم برای استنجا کردن؛ سنگ بسیار جستم؛ نیاقتم. آخر از هوا سنگى به دستم درافتاد. بدو نگاه کردم: آلماسى از بیضه [fol. 5b] کبوتر بزرگتر. استنجا با وی کردم و به صحرا انداختم.

قطعه

¹³⁰ O: مهرگان; na kraju lekseme bio je zapisan grafem «, koji je prekrizhen i umjesto njega je zapisan grafem ن; A, B, C, D, E: مهرگاه. Vidjeti komentare.

¹³¹ O, A, C: سقاوة; B: سقات; D: سقاوت; E: شقاوة; ispravljeno.

¹³² O, A, B, C, E: فرمایى; D: فرمایى; ispravljeno.

¹³³ A, C, E: jednako; B: محمود.

زیب دهر پیره زن در نزد اصحاب قلوب جز به استتجا ندارند در دیگر کارش سزا
آن چه با اندوختنش باید بسا خوردن غموم از برای حاجت درویش نشانده است در خلا

کرامت

شیخ یوسف شیروانی – قُدَسَ سِرُّهُ – می گوید: در این عالم فانی از همه شهوات بازگشتم؛ امّا، ز محبّت انار خوردن به باز شدن نتوانستم. روزی به سر کوهی رفته بودم؛ مردی را دیدم: در جبینش فروغها شعشعه می زند. امّا، دردی را مبتلا گشته که بر پا خاستن توان ندارد. نزدش رفتم و بدو گفتم: ای پیر، به لطف خدا چنین پندارم که دعای من مستجاب است. اگر خواهی، برای تو دعا می کنم تا راست شوی. گفت: اگر دعای تو در نزد خدای مقبول است، برای تو دعا کن که تا^{۱۳۴} ترا از شهوت انار^{۱۳۵} خوردن باز دارد.

قطعه

مشو با ترک شهوت کب زننده بسا غم خوردنت^{۱۳۶} باید ز ترکش
درخت آرزو از دل نه آسان بیرون کردن بیخ و بار و برگش

کرامت ابراهیم خواص – قُدَسَ سِرُّهُ –

پیری می گوید: در بغداد بودم؛ با جماعتی فقرا در مسجد نشسته بودم. [fol. 6a] چندان روز برآمد. از آشامیدن و خوردن چیزی به دست ما نیفتاد. از گرسنگی ز تاب و توان باز شدیم.

بیت

شکیب فاقه بر دل بس گران است دو تا سختی به پیر ناتوان است

¹³⁴ O, A, B: که تا; C, D: تا; E: که.

¹³⁵ O: انار; A, B, C, D, E: انار; ispravljeno.

¹³⁶ O, A: خوردن است; B, C, D, E: خوردنت; ispravljeno.

آخر پیش ابراهیم خوّاص – فُذّسَ سِرُّهُ – رفتیم، از برای چیزی خواستن. چون ابراهیم خوّاص – فُذّسَ سِرُّهُ – بر ما نگاه کرد، گفت: آن حاجت را که برای خواستن آمدید، آن را خدای می داند یا نه؟ گفتیم: آری، می داند. گفت: خاموش باشید! به مخلوقات مگویید و از غیرش مجوید!

نظم

از برای روزی خود غم مخور می رسد آن چه نوشته در سر است
حاجت را جز خدا از کس مجو کو کدامین کس از آن مکرّمتر است

قطعه

آنی که شود بر تعب فاقه شکبیا زودتر رسدش رزق وی از کنج نهانی
آن چیزی که نوشته رسدت ضایع مپندار آینده ز حقّ قوّت تو در پیر و جوانی
مرغان هوا آینهٔ روزی مرد است بنگر که دهد تا به ایشان رزق خوانی

و از در شیخ – فُذّسَ سِرُّهُ – بیرون آمدیم؛ کسی را دیدیم که کیسه ای در دست گرفته ما را گفت: شما در کجا ماندید؟ من به یافتن شما بسیار گردیدم! و هر یکی را از ما پنجاه زر مسکک داد. آن دم که دادنش تمام شد، در میان گم شد.

قطعه

خازنان گنز لا یفنی به سوی اولیاست هر که با ایشان رضا بخشد توانگرتر شود
آن که حرف طعنه اندازد به اصحاب هدی^{۱۳۷} [fol. 6b] زود مردود خدا و هدا ابتر شود

کرامت ذوالنون مصری – فُذّسَ سِرُّهُ –

درویشی از بلخ زگرسنگی بگریخت و به مصر آمد، و به زیارت ذوالنون – فُذّسَ سِرُّهُ – رفت. ذوالنون گفت: از کجا آمدی؟ گفت: از بلخ. گفت: از برای چه چیز؟ گفت: در دیارهای ما چند سال است که گران افتاد، و در ده خود فرزند و زن دارم؛ برای نفقهٔ شان درآمدم. ذوالنون گفت: ای

¹³⁷ O, A, C, D: هدا; B, E: هدی; ispravljeno.

درویش، در آن سو معرفتی یا آشنایی هیچ به دست نیاوردی که ترا کفایت سازد؟ گفت: مرا فقر و فاقه معیوب کرد. برایش هر دو سو^{۱۳۸} نگرفت.

نظم

نشد هنگام تنگدستی در عالم کسی با داد و شفقت یار غارم
چو هیچ است نزد آن مرد لئیمی هزاران معرفت اگر زن ندارم
ذوالنون – قُدسِ سرُّه – وی را چهار تنگه داد و گفت: ای درویش، این تنگه ها را نفقهٔ فرزند و زن خود گردان، و ولایت خود باز برو! آن چهار تنگه را بگرفت و به بلخ باز رفت؛ تا در انجام عمرش نفقه کرد. پایانش نیامد.

قطعه

چو در بزم اولی الأَبصار کردی حاجت پیدا مخور اندوه ناداری توی زاین پس توانایی
کمر بستی اگر با خدمت درگاه درویشان [fol. 7a] شدن بی ریب شهنشاه سریر ملک دارایی

بیت

دوربینان شد چو در برج رضا مهر منیر صد هزاران کیمیا داند بهر ذرات شان

کرامت

سلمان فارسی را – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – روزی چند تن از اصحاب رسول به زیارتش رفتند و در بزمش بنشستند. سلمان کاسه ای را برای آب آشامیدن در میان نهاد. کاسه به ذکر الله آغاز کرد، چنانکه همه حاضران شنیدند و در تحیر ماندند.

نظم

هر که بینی آن به مهر ذکر او است هست هر آنی که هست حیران هو
شو چون پروانه با مهرش حریق گر می باید ترا^{۱۳۹} احسان هو

¹³⁸ A, C, D, E: jednako; B: سود. Vidjeti komentare.

¹³⁹ A, C, D, E: jednako; B: گر می بایدت را.

بیت

چو تأثیر دم تحویل در کام رهنمایان است شود از نیم نگاهشان گوهر کاسه صلصال

بیت دیگر

ذره ناچیز می یابد به ذکرش زیب و زین لمعه ذکر خدا می پرورد اصحاب خویش

کرامت شیخ محمود اسکندری – قُدَسَ سِرُّهُ –

اصمعی گوید: شیخ بیمار شد. به زیارتش رفته بودم. لحافی در برش دیدم که از شاخهای
سرنگون دوخته. با خود گفتم: ای دل، دیدی که اهل الله به چه قناعت می کنند؟!

نظم

بسا مردان حقّ در کنج عالم [fol. 7b] قناعت کرده با کهنه گلیمی
چو دانسته رموز مال و اولاد گرفته نکته قلب سلیمی

در آن دم شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – مرا نگاه کرد؛ گفت: ای اصمعی، این همّت دونی از دل خود
بیرون کن! خدای را – عَزَّ وَ جَلَّ – بسا لطفها هست. اگر با وی دوستی داشتی، آرایش ترا چه زیان
کند، همچو سلیمان نبی علیه السلام؟

نظم

نیست با مردان حقّ باکی ز آرایش و لیک شد همین در مهرگاهشان سوز مهر او
گفته چون الْفَقْرُ فَخْرِي خواجه هر دو سرا واجب آمد <با> دیگر افتاده ها را سیر او

کرامت

یکی از مشایخ – قُدَسَ سِرُّهُ – سنگی را از لب جویی به خانه خویش آورد، و آن سنگ
موزون و گرد خوش اندام بود. هر آن دم که ذکر الله می کرد، آن سنگ را در میان انگشتها گردیدی .

سالی چند بر این منوال برآمد. شیخ را دختری بود که به شوهرش رفتن آمده بود. مادرش به شیخ گفت: اینک دختر ما [را]^{۱۴۰} به شوهر رفتن هنگام است. آن را جهاز باید. در این کار تو چه می گویی؟ گفت: ای زن، تو خوبتر می دانی که چهل سال است که جز به گفتن لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ چیزی نکرده ام، [fol. 8a] و چند سال است که روی درهم و دینار نه دیده ام؛ آخر، جهاز از کجا می آرم؟!

نظم

عروس و دختر و کار جهازی	مجو از من، برو، ای کوتاه اذعان
در این دیر خرابی ^{۱۴۱} من به چیزی	نمی دانم بجز توحید یزدان
چو چوگان محبت زد به عشقش	شدم چون گویکی گردان و غلطان
اگر خواهی زمن دینار و درهم	شده نردم به خاک خواری یکسان
وگر پرسی ز مهر عالم دون	شده با روح قدسم فقر ^{۱۴۲} زندان
مرا آورند اورنگی در عالم	شده افسر شکیب و فاقه شیدان ^{۱۴۳}

زنش گفت: ای بزرگوار اصعب فقر و قانه، دختر ما را به ناداری کس نپذیرد. آخر گفت: ای زن، جز این سنگ رودی چیزی ندارم، و چهل سال است انیس من بود. هر آن دم که من ذکر الله کردم، آن در میان انگشتهایم گردان بود. اینک بگیر. اگر به چیزی خرنده، بفروش. زن آن سنگ را برگرفت؛ بر وی نگریست: از مالیدن [و] گردیدن رخشان شده. آن را به بازار برد و پیش گوهرگری نهاد؛ گفت: ای خواجه، اگر این به تو می باید – بخر، و چه ارزاند – راست بگو. گوهرفروش در وی نگاه کرد؛ گفت: این گوهری است که تا به این دم مثلش ندیده ام. به چند می فروشی؟ گفت: مرا دختری هست. به بهایش آن را جهاز خواهم [fol. 8b] خرید. گفت: ارزان [و]^{۱۴۴} گران^{۱۴۵} چیزی که می خواهی، در من هست. هر آن چه پسند می کنی، بخر. به تمامش جهاز خرید، و از دیگرش هزار زر مسگک نیز داد.

¹⁴⁰ Dodato iz A (zapisano iznad reda); B, C, D, E: jednako.

¹⁴¹ O, C: خوابی; A, B, E: خرابی; D: خرابی (?); ispravljeno.

¹⁴² A, C, D: jednako; B, E: قعر.

¹⁴³ A, C, D: jednako; B, E: شیلان.

¹⁴⁴ Dodato iz B; C, D, E: jednako.

¹⁴⁵ B, C, D, E: + هر آن.

نظم

کند سنگ سیه را گوهر والایی آخشمند
فیوض مجلس ارباب فطنت، این چنین باشد
نباشد این عجب از اولیا آنان مسلم شد
اگر گوهرها می خواهند همه روی زمین باشد

کرامت صدرالدین قنوی – قُدّسَ سِرُّهُ –

ملک هند پادشاه روم را بسیار تحف فرستاد، و در میانش گوهری بود که مانندش نه دیده^{۱۴۶}.
پادشاه گفت: اگر این گوهر را^{۱۴۷} من به خزینه می نهم، که داند که مرا چنین گوهر آمده است؟ ندما
گفتند: این گوهر را از زر سارا ظرفی سازانیم و در سقف دیوانگاه آویزیم تا همه کسان می بینند.

نظم

سزاوار است در ایوان شمالی
شود آویخته چون پروین لالی
که باشد از شما بهتر در عالم
ترا خوانند ظلّ ذوالجلالی

زرگری بیاوردند و با وی تعلیم کردند. زرگر گوهر را در دسته مالی نهاد و سه کنارش
گرفت؛ کناری نگرفت. گوهر در بر پادشاه افتاد. به گنجور فرمود گوهر را به خزینه داشت. زرگر
به خانه خودش آمد؛ دسته مال را به زمین نهاد؛ نگریست: در درونش گوهر نیست. [fol. 9a] بزودی
بیرون جست و بسیار جست و جو کرد؛ نیافت.

نظم

دوچار آمد مرا دردی که آخر
هویدا بی گنه از سر جدایی
کسی باور نبخشد حال زارم
پناهم در شده لطف خدایی

با آشناهای خودش گفت: مرا چنین قضایی برآمد که رهیدن نخواهد شد، مگر به دیار عدم
گریختن.

¹⁴⁶ A, E: jednako; B: نه دیدم; C, D: ندیده.

¹⁴⁷ B: + چنین.

نظم

ز شمشیر قضا خوردم گلوشه
که درمانش بجز مردن ندانم
نه غالد گرد من مردی به مرهم
مگر فرشته مرگ نهانم

یکی از میانشان گفت: ای بینوای روزگار، وای آزردۀ بیم افکار، سخنهایت همه راست ایرا
از کید پادشاهان رها یافتن دشوارتر است. دردی که چنان گوهر در این ولایتها معدوم و یافتن نتوان
است، وگر توان نیز بوده باشد، به قیمتش بسا خزینه باید.

نظم

رها یابی ز قهر کید شاهان
اگر باشد، بؤد به الطاف یزدان
نداند بوی^{۱۴۸} نابودی چو سربر
کشد با کشتنش شمشیر بُران

یکی دیگر از میانشان گفت: ای ناتوان جفای گردون، ترا داروی خواهم گفت. اگر دارویی
باشد، از آن توان شد؛ ورنه، از دیگر نباشد. حالا در ولایت ما رهنمون طریق کشور هدایت، و شمع
شبستان چراغچه ولایت، همین صدرالدین [fol. 9b] قونوی است. برو حال خودت به وی عرضه کن.
شاید که ترا کاری آموزد.

قطعه

اگر درد دلت درمان پذیرد
شود از درج اسرار ولایت
طیب حاذق دلها ولی شد
اگر باشد از آن باشد دوایت

آن مرد حزین، و آن غریب غمگین، برخاست و به سوی صدرالدین – قُدَسَ سِرُّه – رفت و
احوال دیگرگون خودش با وی تقدیر کرد. صدرالدین – قُدَسَ سِرُّه – گفت: ای مرد غم دیده، ملول
مباش! مرا مثنی خاک بیار. آن مرد از بیرون خاک آورد؛ به پیشش نهاد. صدرالدین – قُدَسَ سِرُّه –
به آب دهن گل ساخت و مدور کرد و گفت: این قدر هستی بود؟ گفت: آری، آن قدر بود. انگشتهایش

¹⁴⁸ O, A, C, D, E: بود; B: بوی; ispravljeno.

درگرفت؛ اندکی توقّف کرد و آن گه انگشتهاش برگشاد و زرگر را داد. نگریست: آن گوهری که پادشاه با وی داده بود. شادی یافت و دست پاکش بوسید و گفت:

قطعه

هر چه فرمایی پذیرفتم، بفرما چاکرم	با چه خدمت می کنم در آستانت تا به مرگ
چون کوشش با چه خدمت من ادایی آورم	از کسی بیرون نیامد همچو لطف بی دریغ
از کجا آید به جدّ ^{۱۴۹} مفلسی این گوهرم	گر شده عمرم هزاران سال به سعی و اهتمام
از نگاه لطف تو خورشید تابش گسترم	ذرّه ^{۱۵۰} ناچیز بودم در نخست اما کنون

شادان و خندان به مجلس احباب خودش آمد. گفتند: ای بینوای خوان عالم، و ای بی دوی تب تاب [fol. 10a] درد و الم، صدرالدین – قُدّس سِرُّه – ترا چه آموخت و چه چیز نمود؟ گفتا: ^{۱۵۱} مرا از خوان ولایت نوایاب کرد و از تاب تب غموم و تعب آزادی داد و از تند پادشاه بی داد رهایی نمود، و آن گوهر را در میان نهاد و گفت: اینک آن که مطلوب من بود. همه در تحیّر ماندند و گفتند: ای نظر کرده اصحاب فطنت، و ای عطا دیده کنوز کرامت، این آن گوهر است که گم کرده ای یا دیگر؟ گفتا: ^{۱۵۲} این آن گوهر است که صدرالدین – قُدّس سِرُّه – از گل ناچیزی ساخت. همه از دل باور تام آوردند که صدرالدین – قُدّس سِرُّه – به مرتبه ای رسیده است که گل ناچیز را به نیم نگاهی گوهر آخشگران سازد.

قطعه

در این عالم هر آن دشوار و آسان	چه خواهد مرد حقّ کان بر نیاید
تفکّر کن اگر داری تو اذعان	چو ز آتش مظهر ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ ^{۱۵۳} شد
فروغ عکس او باشد نمایان	هر آنی بیندیش همچو سجنل

¹⁴⁹ A, B, C: jednako; E: حد.

¹⁵⁰ O, A, B, C: زرّه; E: ذرّه; ispravljeno.

¹⁵¹ A: گفت; B, C, D, E: jednako.

¹⁵² A: گفت; B, C, D, E: jednako.

¹⁵³ K. 36: 82.

زرگر آن گوهر را از زر سارا ظرفی ساخت و به پیش پادشاه برد. آن دم که گوهر را دید، متحیر شد که این گوهر را در کجا یافته^{۱۵۴}، و ندما نیز گرد آمدند و نگر بستند آن گوهر که از ملک هند آمده بود. پادشاه به غضب و تندى زرگر را خطاب کرد و گفت: ای سارق کنوز پادشاهان، و ای دوزنده آرایش خزینه شاهان، [fol. 10b] و ای پیشوای ره زنان، این گوهر را^{۱۵۵} از کدامین خزینه دزدی^{۱۵۶} و از کجا آوردی؟ اگر راست می گویی، شاید راه یافته باشی؛ وگر نه، نه. گفتا: ^{۱۵۷} ای پادشاه کشورگشا، و ای سرفراز اهل تقوی، این آن گوهر است که تو برای ظرف ساختن مرا دادی. پادشاه گنجور را فرمود آن گوهر که در پیش پادشاه افتاده بود، بیاورد. گفت: ای غاصب، اینک آن گوهر که تو گم کرده ای. زرگر گفت: ای پادشاه کرم پیرا، اگر راستی را گویم، شما نپذیری. گفت: نی، نی؛ اگر راست گویی، چرا نپذیرم؟ گفت: ای پادشاه کرامت دان، و ای بزرگوار معرفت سنجان، این گوهر را صدرالدین – قُدس سرُّه – به لطف یزدان از گل ناچیز ساخت. پادشاه توان نداشت که دروغ گویی؛ همین گفت: راست گفتم. از آن چنین کرامت بسیار نیست. زرگر را خلعتی پوشانید و دو هزار زر داد.

قطعه

زهی خاصیت انفاس اهل الله ز فیض گل شود رخسند الماسی
ندارند چون تو آن کید کین کیان به هر آنی که کرده مرد حق پاسی

کرامت حریری^{۱۵۸} – قُدس سرُّه –

پادشاهی به بنا کردن جامعی <را>^{۱۵۹} آغاز کرد، و بسیار خزینه صرف کرد. روزی پیام اتمامش به پادشاه آوردند. ملک با حاضران بزمش گفت: بسا خوب شد این [fol. 11a] جامع شریف، و این شاءالله ما را دخر آخرت باشد. همه گفتند: آری، از این بهتر چه باشد در دنیا و آخرت؟

¹⁵⁴ A, B, C, D, E: jednako.

¹⁵⁵ O: گوهرا; A, C, D, E: گوهر را; ispravljeno.

¹⁵⁶ A, B, E: jednako; C, D: دوزدی.

¹⁵⁷ A: گفت; B, C, D, E: jednako.

¹⁵⁸ O, A, C, E: صریری; B, D: حریری; ispravljeno. Vidjeti komentare.

¹⁵⁹ A, B, C, D, E: jednako.

مگر شیخ حریری^{۱۶۰} – قُدَّسَ سِرُّهُ – در میان ایشان بود؛ آن خاموش شد. پادشاه دید که شیخ در این خطاب چیزی نگفت. مخصوص با وی خطاب کرد؛ گفت: ای شیخ بزرگوار اصحاب فقر و قافه، در این تأمل چگونه است؟ تو چون گویی؟ شیخ – قُدَّسَ سِرُّهُ – نگفت. پادشاه به تکرار خطاب کرد. شیخ – قُدَّسَ سِرُّهُ – گفت: ای پادشاه روی زمین، ما را از خدای تعالی برهان قوی آمده است، ﴿وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾.^{۱۶۱}

قطعه

اگر کردی اساسش را به اخلاص
وگر تخمیر شده خاکش ریایی
از آن بهتر نباشد در قیامت
چه سود گیرد بجز رنج ملامت

شیخ – قُدَّسَ سِرُّهُ – از بزمش بیرون رفت. پادشاه بسا به تندى آمد؛ وزیرش را فرمود که شیخ را قتل کند. وزیر گفت: ای پادشاه ذوالانصاف، شیخ حریری^{۱۶۲} – قُدَّسَ سِرُّهُ – بی ریب و گمان از اولیاء الله است. من آن را چگونه قتل می کنم؟! این کار اولی الالباب نیست.

قطعه

نگاه کج مکن با پادشاه ملکت قربت
زوال و عزّ و اقبال میان در دو لب دارد
اگر داری خرد، ای پادشاه بیخرد بشنو
هر آنی را که خواهد بی توقّف می کند بشنو

[fol.11b]

پادشاه گفت: ای مدبّر و نحری^{۱۶۳}، تو چنین پنداری. من نیز پندارم که آن مرد از کرامت و ولایت اثری ندارد. وزیر گفت: ای زبده افسرداران، و ای گزیده سپه سالاران، آزمایش آن آسان است. یک بار آزمایشیم. اگر در پندار من نشود، کشتنش بر من باد.

قطعه

¹⁶⁰ O, A, C, E: صریری; B, D: ضریری; ispravljeno.

¹⁶¹ K. 18:110.

¹⁶² O, A, C, E: صریری; B, D: ضریری; ispravljeno. Vidjeti komentare.

¹⁶³ O: تحریر; A, C: نحیر; B: بحریر (?); D, E: نحیر; ispravljeno. Vidjeti komentare.

اگر خواهی که تشویرت نباشد کار خود اندیش
هر آن کارش به تندی می کند خورد پشیمانی
رها یابی ز جز امضای پس اندیش نمی باشد
نترسد از تأمل هر که دست آورده برهانی

پادشاه گفت: ای سرافزار اصحاب تأمل، به چه چیز آزمایش می کنیم؟ گفت: مردی را به کفن پوشانیم و در تابوتی نهیم و در مصلی بریم. ز جز من و تو کس نداند که آن زنده است یا مرده. شیخ را گوییم: نمازش بگزار. اگر داند آن زنده است، گمان نماند؛ وگر نداند، من در پیش مصلی سرش ببرم. و مردی را همچنین ساختند و در مصلی نهادند؛ شیخ را – قُدَسَ سِرُّهُ – گفتند: این غریب بی نوا وصیت کرده است که نمازش را تو گذاری^{۱۶۴}. شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: خوب است. اما آن را نیت زنده می کنم یا مرده؟ وزیر گفت: این چه سخن است که تو می گویی؟! این مرده است. چون نیت زنده باشد؟! شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: شما خوبتر دانید، و در پیش گذست و تکبیر کرد. حاضران نیز اقتدا کردند و از نمازش بیرون آمدند.

وزیر گفت: ای شیخ نادان، من ترا از این بیشتر پنداشته بودم. مگر نبودی. شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: چون پنداشتی؟ گفت: آن مرد که در تابوت متکفّن شده است، آن نمرده است بلکه زنده. شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: نی، نی. غلط دانسته ای. در آن دم که من به تکبیر نخست آغاز کردم، ایزد تعالی جانش ستید. مردمان گرد آمدند و کفنش باز کردند؛ نگریستند؛ واقعاً مرده. همه در تحیر ماندند.

قطعه

مپیچ با رسم دونی حلقه ارباب همّت را
بترس ای مدّعی زاین مرد منکر ترک سر باشد
اگر یک بار با رنجی برایت^{۱۶۵} هو همی گوید
نماند سنگ بر سنگ صحن ایوانت ممرّ باشد

وزیر به پایش فتاد؛ گفت: ای صدرنشین سرای ولایت، و ای مسند کرده کاخ کرامت! ما کردیم، شما مکنید! از شما بخشایش عفو و عطا همی خواهیم^{۱۶۶}! شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – گفت: ای مرد معذور، برو با شاهت بگو: دیوان خدا هست، و مرگ سرهنگ آن دیوان است.
و این ترجیع بند را به پادشاه فرستاد، و این بند اوّل است:

¹⁶⁴ A, C: jednako; B, E: گزاری.

¹⁶⁵ O, C, D, E: برآیت; A, B: ispravljeno.

¹⁶⁶ A, B, C, D: jednako; E: همی خواهم.

ترجیع گفته شیخ [fol. 12b] حریری^{۱۶۷} – قُدَسَ سِرُّهُ –

بند^{۱۶۸} اوّل نوشته

شها یو دهر فانی نک نه سینه بویله خرم سین عجب بلسم نه مقصودی ایرشدک بویله بیغم سین
زمانک خسروی اولدک طوتالم شاه عالم سین یا اسکندر یا فغفور و یا خاقان و یا رستم سین
یا ضحاک و فریدون سین یا بهمن سین یا خود جم سین بیلور سین کلّ شیء هالک امرینه اعلم سین
نه اصّی عاقبت دسته اجل گیرد کده ابکم سین تکبّر لک خدایه یاراشور سن نسل آدم سین
وجودک اکلہ ای غافل که بر قطره من دن سین

این بیتها که به پادشاه رسید، بسا ندامت و پشیمانی خورد، و شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – از آن ولایت
گم شد. کسی پیغام نیافت که چون شد و کجا رفت. پادشاه نیز بسی نشد؛ به عدم رفت.

قطعه

مپندار که آنان است در این عالم که می بینی بسا مخلوق آمد [و] شد ز جور آسمان پنهان
بسا شاه و گدا و اهل دانش آمد، آخر کار ندیدند مهر پیوست از فلک، رفتند به گورستان [fol. 13a]

کرامت ابوالخیر تیناتی^{۱۶۹} – قُدَسَ سِرُّهُ –

شیخ ابوالحسین^{۱۷۰} قرافی^{۱۷۱} – قُدَسَ سِرُّهُ – گوید: به زیارت ابوالخیر تیناتی^{۱۷۲} رفته بودم.
چون وقت وداع درآمد، با من بیرون آمد تا به در مسجد؛ گفت: دامنم که چیزی نخورده ای، ولیکن این
دو سیب بگیر. برگرفتم و روی به راه ولایت خود کردیم^{۱۷۳}.

¹⁶⁷ O, A, C, E: صریری; B, D: حریری; ispravljeno.

¹⁶⁸ O: بند; C, D, E: بند; ispravljeno.

¹⁶⁹ O, A, C, D, E: ابو الحسن تیناتی; B: ابو الحسن تینافی; ispravljeno. Vidjeti komentare.

¹⁷⁰ B, C, D, E: jednako; A: ابو الحسن.

¹⁷¹ O, A, B, C, D, E: عراقی; ispravljeno. Vidjeti komentare.

¹⁷² O, A, C, D, E: ابو الحسن تینافی; B: ابو الحسن تینافی; ispravljeno.

¹⁷³ A, B, E: jednako; C, D: گردیدم.

سه روز رفتم. مرا گرسنگی نیامد. روز چهارم با خود گفتم: شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – مرا دو سیب داد. اکنون می خورم، و از جیب برای خوردن بیرون آوردم؛ درویشی را دیدم که بیمار شده و گلیمی در بر گرفته و بانگ همی زند: دلم سیب خواهد! آن دو سیب را بدو دادم.

قطعه

ز غربت بر دل مردم نباشد زورتر چیزی دو تا دشوارتر باشد به ناداری و بیماری
و لیکن ایزد تعالی دستگیر اهل غربت باشد و گرنه زنده در غربت نخواهد بود دشواری

و چل^{۱۷۴} و پنجاه گام از وی دور رفته بودم؛ با خود گفتم: شیخ – قُدَسَ سِرُّهُ – آن سیبها را مرا برای بیمار داده است.

بیت

هر آن طوری که می آید ز مرد حق کرامت دان که مسندگاه اسرارش به پنداشتی نمی گنجد
و بازگشتم که از آن درویش پرسم که چگونه مرد است و از کدام ولایت باشد. با جایش درآمدم؛ نیافتم.

قطعه

دوایی اهل فاقه جز طبیبان اولی الابصار [fol. 13b] نباشد از دیگر آیین، حکمت همچنین باشد
بروب خواهی رسیدن منزل قریب از این عزلت در فرزانه همت را که جاروها جبین باشد.

خلد ثانی

یافته از برگهای خوش اندام اورند^{۱۷۵} و زینت، و هر یکی سبب سرمایه عبرت برای
تماشاییان ارباب فطنت. باغبان گلگشت حمیت در باغچه حکمت را باز کرد.

¹⁷⁴ A, B, C, D, E: jednako. Vidjeti komentare.

¹⁷⁵ O: آورند; A, B, C, D, E: اورند; ispravljeno.

حکمت

پادشاهی در مملکت خودش چندان که اهل دانش و ارباب معارف هست بود، جمع آورد و به ایشان فرمود: دانید شما را برای چه در هم آوردم؟ گفتند: نمی دانیم. گفت: از برای آن آوردم که مرا خیر دهید: بعد از این، چند سال در این عالم معمر باشم؟ گفتند: ای گزیده اهل عقول، و ای گزیده ارباب فضل^{۱۷۶} فضول، اگر ما چنان کار دانسته بودیم، نخست از مرگ خود پیام گرفتمی که عمر ما دراز است یا کوتاه.

قطعه

کس نداند جز خدا پایان عمر اهل روح خواه روان اهل درد آید دمنده در گلو
یا نه گشتی از پس مرگ زیستن با امر حق باز شو زاین مشغله، از دل بگو: الله هو

گفت: اگر مرا پیام ندهید، اندکی شما از دست جور من رهایی یابد. در میان ایشان تنی چند مردم هستی^{۱۷۷} که از ارباب تنجیم بودند؛ [fol. 14a] آنان گفتند: ای پادشاه دادکار، و ای وسعت یافته روزگار، اگر پذیری بر مقتضای علم جزئیات شما خبر دهیم. گفت: بدهید؛ هر چه گوید، پذیرفتم. روزی چند وعده نهادند و بر مقتضای علم گفتند: ای پادشاه عاقبت اندیش، مترس. راستش ایزد تعالی داند. بر مقتضای اختر ترا بیست سال زندگی هست. گفتا^{۱۷۸}: در آن سال که پایان عمرم باشد، من به چه مرض میرم؟ آن را نیز خبر دهید. گفتند: در سال پسین که هنگام مردنت باشد، ترا کژدمی گزد، و از زخمش بمیری. به هیچ دارو نپذیرد. گفت: در کدامین روز است و در کدامین ساعت؟ گفتند: در ماه نخستین سال پسین و در روز شنبه در نیم روزی، و به این سخن آن را انجام دادند. پادشاه روز به روز شمرد تا سال پسین در آمد.

قطعه

¹⁷⁶ B, D: +و.

¹⁷⁷ A, B, C, D, E: jednako.

¹⁷⁸ A, B, C, E: jednako; D: گفت.

صدای طبل مرگ آمد ز آمدن چرا دوری از این ره یا نمی دانی رها یابی نخواهد شد
اگر لقمان باز آید ترا از آن چیزی نمی آید که مسموم اجل کرده دوا یابی نخواهد شد

و آن روز <را> که وعده کرده بودند، آن نیز در آمد. پادشاه اسبی را در حضور آورد؛ زین بر کرد و سوار شد، و پیش [fol. 14b] کاشانه او جویی بود. در وی زد که آن ساعت در میان آب بگذرد تا از مرگ رها یابد، ایرا در میان آب کژدم نباشد. صغار و کبار گرد آمدند به تماشای آن که چون خواهد شد. اسب در زیرش گردان گردید؛ دمی زد، و از بینی او کژدمی بیرون جست و پادشاه را گزید. چند دم برنیامد که از جان جدا شد.

قطعه

که رست با کوشش از دست اجل تا تو چنان باشی اگر دیدی از این بهتر نباشد رأی و تدبیری
و گر نه قوت ره اندوز که در صحن رستاخیز به ناداری نباشد جان خود را رنج تشویری

حکمت

مردی به درد جذامی مبتلا گشت. همه مویهایش ریخت، و پوستش پوسید، و از هیئت مردمی بیرون شد. آخر مردمان گرد آمدند و با وی گفتند: ای اسیر درد و بلا، و ای مرد فقیر و بی نوا، از این شهر بیرون شو ایرا از ترس تو فرزند و زن بیرون آمدن توان ندارند. چون این سخن بشنید، غریوان و نالان به نزد لقمان رفت و گفت: ای سرافراز ارباب حکمت، و ای مرد ممتاز ارباب فطنت، چنین دشواری بر من افتاد. مرا دارویی ببخشای و دوا بی بفرمای. لقمان گفت: ای [fol. 15a] <ای> پا زده درد عسیر، و ای مرد ضعیف و فقیر، برایت زجز مردن دوا دیگر نمی دانم زیرا دردی مبتلا گشته ای که زجز داروی مرگ درمان نپذیرد. گفت: ای زبده لبیبان، و ای گزیده طبیبان، چرا چونین گویی؟! ایزد تعالی در این عالم هیچ چیزی نیافرید که به دردم درمان باشد؟! گفت: ای مبتلای آه و انین، و ای مرد مغدور و حزین، آری، ایزد تعالی به هر دردی <را> درمان آفریده است، ولیکن در دست من و تو نیست.

قطعه

هر آن دردی که ایزد آفرید درمان آن نیز باشد ولی از چشم ارباب بصیرت کرده مستور

برای آن زجز خودش نخواهند بندگان خویش که از دیگر دواى درد دل خواستن نه
دستورى

آن مرد غم دیده، و آن دردمند و رنجیده، به نامیدی در بازار رفت. مردمان چون آن را دیدند، به سرش در هم آمدند؛ گفتند: ای مرد ناچار، و ای رنجور غمخوار، ما شنیدیم لقمان نیز ترا درمان نیافته. گفت: آری، نیافت. گفتند: خدا را از این شهر بیرون برو، ایرا چند روز است که فرزندان ما از غزیدن و اکراهی چیزی نخورده اند. ما فرزند و زنت را پرورانیم. اگر سلامت یابی، باز آى؛ و گر نه، خدا سلامت بخشاید.

ناچار، آن مرد سینه چاک، [fol. 15b] و آن حزین غمناک، غریوان و نالان و فریاد کنان، و از دیده اشک حسرت ریزان، فرزند و زنت را وداع کرد و روی به صحرا¹⁷⁹ نهاد و گفت:

قطعه

دریغ از وصل اولاد عیالم ¹⁸⁰	جدا کرد با تعدی دست دوران
که را دادی کنم از اختر خود	کرا گریم ز جور چرخ گردان
شدم با ورد رنج آور گرفتار	که آن را نیست کردن رسم درمان
ز ترکیب دوايش عاجزانند	بسا تدبیر افلاطون [و] ¹⁸¹ لقمان
نه ماند امید درمان از بد و نیک	زجز داروی عون حضرت یزدان

بیت

نیست از جان خود کس ناامید لیک ندارد ز جان ما امید

آن بی دوايی¹⁸² داروی عالم، و آن حسرت کش دیدار مرهم، گاه در کوهها و گاه در دشتها گردید. هر آن کس که آن را می بیند، می گریزد. هیچ کس قرار ندارد بود، و چند روز برآمد که از خوردن [و]¹⁸³ آشامیدن چیزی نخورد. آن را تشنگی و گرسنگی نیز درد دیگر شد.

¹⁷⁹ O: صحر; A, B, C, D, E: صحرا; ispravljeno.

¹⁸⁰ A, C, D, E: jednako; B: عیال اولادم.

¹⁸¹ Dodato iz B; C, D, E: jednako.

¹⁸² A, B: jednako; C, D, E: بی دوايی.

بیت

یک سو درد و یک سو هجران، یک سو سوز آرزو در هم آمد، در میان ماندم، بلاها سو به سو

آخر آن مرد اسیر درد و عنا، و آن فقیر بی برگ نوا، به نزد شوبانی درآمد. شوبان چون آن را دید که پوست و گوشتش پوسیده، [fol. 16a] و از هیئت مردمی بیرون شده، با وی گفت: ای مرد مریض، خدا را در میان گله میا ایرا میشها از تو می رمند. اگر از آشامیدن و خوردن چیزی می خواهی، من در این جای می نهم. از پس رفتن من بیا و بخور. آن نیز راضی شد. شوبان به بخت وی نیت کرد و بر توکل گوسفندی گرفت که همه موپهایش زرد بود؛ رنگ دیگری نیست. آن را دوشید و بر سنگی نهاد و گفت: ای چاره جوی درد عظیم، و ای مرد ضعیف و الیم، اینک ترا شیر دوشیدم. بیا و بنوش، و آن پس گله رفت. آن مرد ناتوان نیز به سوی شیر آهنگ رفتن کرد؛ هنوز نارسیده بود. از میان سنگها ثعبانی برآمد و آن شیر را آشامید و در سر کاسه استاد. آن مرد بی بهره نگریست که این کار چنین شد. با خود گفت: ای مرد بی نصیب، ترا اشارت بزرگ است که از این عالم ورق نصیبت نور دیده است.

قطعه

اگر کوشی و گرنه آیدت حکم خدا این است
هر آن روزی که روز نخستین شد ترا تقدیر
چه کاری می گذارد صد هزاران کوشش و تدبیر
چو قوت نامقدر نیز به دست کس نمی آید

قطعه

چو امضای نصیبت آیت ﴿نَحْنُ قَسَمْنَا﴾^{۱۸۴} شد [fol. 16b] نیفزاید نه کاسد آیدت مولا چنین فرمود
اگر باور نداری از جناب روزی بخشای
توی ای منکر برهان به هر ره^{۱۸۵} مردم مردود

¹⁸³ Dodato iz D.

¹⁸⁴ K. 43: 32.

¹⁸⁵ O, C, D, E: بهره; A, B: به هر ره; ispravljeno.

آن ثعبان بی امان، و آن ژیان ذی توان، از سر کاسه به هیچ سویی نرفت تا که باز به درون کاسه هراشید و باز در میان سنگها رفت. آن^{۱۸۶} مرد مأیوس نیز، افتان و خیزان، به نزد کاسه درآمد؛ دید که شیر در شکمش رنگ دیگر گرفته و کبودتر شده، با خودش گفت: این نیز اشارت است که شیر سمّ شده را بنوش تا بمیری. از این زنده گی مرا مردن بسا بهتر است. و آن کاسه را برداشت؛ همه آن شیر مسموم را آشامید و از خودش باز شد.

بیت

چون نمی باشد به درد دل دوا زاین خراش جان مردن بهتر است

ساعتی چند از هوش باز شد و آن گه باز آمد و گفت: آیا من به چه سبب زنده ماندم که کاسه سمّ نوشیده بودم؟! شاید اثر نکرده است؟ و بر پا خاست و دست خود فشرد. پوستش برآمد. نگریست: در زیر وی پوست نو روییده. دیگر دستش فشرد. آن نیز چنان شد. به نزد رودی رفت و تن خودش را شست. از پوست [fol. 17a] جذامی بازگشت و تندرستی یافت؛ گویی^{۱۸۷} که کنون از مادر زاده است.

قطعه

هر آن دردی که حقّ درمان او را کام می دارد طبیب حاذقش باشد سموم کام ثعبانی
دهد در یک دمک از رنجش دشوار آزادی چنین است هر که را خواهد فیوض عون
ربّانی

آن مرد شفا یافته، و آن فقیر حکمت شناخته، باز به شهر خودش روی نهاد و به در خانه لقمان درآمد؛ گفت: ای ممتاز دواشناسان، و ای سرفراز زمره حکمت دانان، نگفته ای که ترا زجز مرگ دوا نباشد؟ مرا از معالجه مأیوس کردی! گفت: ای مکرّم یزدان، و ای مستغرق دریای احسان، آری؛ هر آن چه گفتم، گفته ام، ولیکن دوایت را بر مقتضای حکمت ترا گویم. پس از آن انصاف کن.

¹⁸⁶ O: ای; A, B, C, D, E: ispravljeno.

¹⁸⁷ O, A: گیی; B, D, E: ispravljeno.

نخستین از همه گوسپند زردمویی باید بود که هیچ موی دیگر نداشته و در آن روز هفت ساله شده باشد. من به چون یافتنش را توان دارم؟! چنان برگیر که یافتم و از آن شیر دوشیدم؛ <یا> اژدری را در کجا یابم که در آن روز صدساله شده باشد؟! من گلهٔ ثعبان ندارم که این چندساله است و آن چند، می دانم. برگیر که آن را نیز یافتم؛ چگونه آموزم^{۱۸۸} که آن شیر را [fol. 17b] نوشد؛ پس از ساعتی باز هراشد تا تو آن را بنوشی و تندرستی یابی. ای مرد حق شناس، راست بگو: زجز خدا که چنین کار را توان دارد؟

گفت: ای گزیدهٔ ارباب اسعاف، و ای زبدهٔ اهل انصاف، آری، هر آن چیز که گفتی، همچنان شد. من نیز دانسته ام زجز خدای تعالی از دست کسی^{۱۸۹} نمی آید. از شادیدن آمدم که تا بینی مرا ایزد تعالی چون شفایی داد.

مثنوی

بمده دست آورده می گشتم دوایی	بمده الله من از لطف خدایی
مرا رسم فراخ جود غفار	رهانیده ز تنگ رنج دشوار
شه اورنگ صحت شادمانم	انیس شاهد مقصود جانم
که شد جای پناهم عون یزدان	چه غم زاین پس مرا از جور نادان

حکمت

لقمان پسر خود را گفته است: چهار کس را شناختن نتوانست^{۱۹۰}، مگر به چهار چیز.
اول مرد شکیبایی نتوان شناختن، مگر به وقت مصیبت و دشواری.

قطعه

هر کی ^{۱۹۲} آمد رنجشی ظاهر شود	هر کسی ^{۱۹۱} گوید شکیبایم و لیک
ورنه بی دردی همه صابر شود	شد شکفتن حین رنجش معتبر

¹⁸⁸ O, A, C, D, E: آموزم; B: امارم; ispravljeno.

¹⁸⁹ A: jednako; B, C, D, E: کس.

¹⁹⁰ A, B, C, D, E: jednako.

¹⁹¹ A, B, C, D: jednako; E: کس.

¹⁹² A, C, D: jednako; B, E: که.

دوم مرد حلیم را شناختن نتوانست^{۱۹۳}، مگر در اثنای غضب و تندى.

قطعه

مزن با بردبارى لاف بى سود
بیزما در خودت هنگام تندى
کبت را گر کند تصدیق کارت [fol. 18a]
پس از آن کن به خود لاف پسندى

سوم مرد شجیع را شناختن نتوانست^{۱۹۴}، مگر در وقت جنگ و پیکار.

قطعه

شجاعت نیست با تن درشتى
مگر ترک سر روز نبرد است
اگر پرسى همه گوید دلیرم
ولى در صحن پیکارى^{۱۹۵} نه مرد است

چهارم مرد صادق را شناختن نتوانست^{۱۹۶}، مگر در وقت حاجت و احتیاج.

قطعه

هر آن که کند با تو کب رسم صداقت
آزمایش او خواهش حاجات نتوانست^{۱۹۷}
مطلوب ترا گر کند اسعاف و گزارش
آن مرد وفادار تو بى ریب و گمان است

حکمت

¹⁹³ A, B, C, D, E: jednako.

¹⁹⁴ A, B, C, D, E: jednako.

¹⁹⁵ A, C, D, E: jednako; B: پیکار.

¹⁹⁶ A, B, C, D, E: jednako.

¹⁹⁷ A, B, C, D, E: jednako.

جوانی دختر عمّش را مبتلا گشت. دختر نیز با وی. هر دو یکدیگر را حیران و مشفق
مهربان. آخر از عمّش به نکاح خواست. راضی نشد ایرا جوان درویش و آن توانگر بود. چون کار
چنین شد، جوان زگریستن و نالیدن نحیف و لاغر شد که بر پا خواستن توان نداشت.

بیت

شدم آشفته سودای گیسویت چه درمانم ز رنج حسرت رویت اسیر فرش غروانم^{۱۹۸}

آخر کار مادرش برای معالجه به حکیم فیلسوف برد؛ گفت: ای [fol. 18b] طبیب دانا، و ای
لبیب بی همتا، پورم را رنج بیماری و شور دشواری افتاده است. بنگر چه^{۱۹۹} درمان فرمایی. فیلسوف
رگش^{۲۰۰} گرفت و گفت: ای زن ضعیفه، این پسر دردی را گرفتار شده است که زجز صبر و تحمل
دوا نپذیرد ایرا عشق چیزی است که دوایش درد است و دردش دواست.

بیت

درد و درمان هر دو عشقست یار طبیب حاذقش برنگیرد درد عشق آیین مرهم از دیگر

از فیلسوف نیز پیغام نامیدی گرفتند.

روزی بر مقتضای فرمان لایزالی عمّش را مرگ بی امان رسید و دفتر حیاتش را از لوح
عالم نوردید. ظرفا گفته اند از آن مرد زودتر تجهیز و تکفین یافته کس نیافریده است.
آن جوان ناتوان را مژدکی بردند که شما زنده باشید. عمّت از دنیا بیرون شد. آن مرد اسیر درد
فراش، و آن گرفتار رنج و خراش، چون این مژده را بشنید، بر پا خاست و می گفت:

قطعه

سیاسم با خدای ذوالمنن باد که داد از کید اغیارم رهایی
تشگر چون کنم پاداش او را که در من می سپرد آن دلربایی

¹⁹⁸ A, B, D, E: jednako; C: غروانم. Vidjeti komentare.

¹⁹⁹ A, C, D, E: jednako; B: که.

²⁰⁰ B: +; D: دلش را.

رَقِيبَ از سیرِ خطِّ حسن یارم نوردید دفتر عینِ نوایی [fol. 19a]
 بهین کاری مرا از این پس به اخلاص ز جان تا رستاخیز شکرِ خدایی

آخر آن دختر را به نکاح گرفت؛ در شب نخستین با دختر گفت: ای گزیدهٔ حسنیان، و ای زبدهٔ دلربایان، ببین ایزد تعالی ما را چه لطفها کرد؛ ترا به من و مرا به تو ارزانی داد. اکنون ما را کار بهین آن است که اوّل از همه کارها خدای را – عَزَّ وَ جَلَّ – شکر می‌کنیم که از حسرت رهایی داد و به وصلت سزاواری²⁰¹ بخشید. برخیز تا او را پرستش می‌کنیم. هر دو برخاستند؛ تا به روز نماز گزاریدند و به انواع سپاس تشکر کردند؛ دوم شب نیز چنان کردند؛ سوم نیز چنان. مدتی چند بر این منوال برآمد.

روزی فیلسوف دانا آن مرد را دوچار آمد که پیر شده و ریشش سپید گشته. از آن وقتی که برای معالجه به پیش فیلسوف دانا آمده بود تا به این هنگام که فیلسوف آن را باز دید، در میان هفتاد سال گذشته بود. از وی پرسید که تو نه آن جوانی که برای معالجه به من آمده بودی؟ گفت: اویم. گفت: ای پازدهٔ آسیب سودا، آخر کار تو به چه رسیدی، و آن دختر که عاشق آن بودی، آن چه شد؟ گفت: ای اوستاد دواکاران، و ای ذی داد مرهم داران، [fol. 19b] آن دختر را که می‌پرسی هفتاد سال شد که در تحت نکاح من است ولیکن حالا باکره است. گفت: ای مرد صداقت گزار، و ای عزیز امین اسرار، چرا نزدیکی نکرده ای که آن حلال تست؟ گفت: ای چاره رسان ارباب درد، و ای سازگار اصول اهل خرد، آری، من دانم که حلال من است. اما هفتاد سال شد با وی در همه شبها ایزد تعالی را به شکر می‌کنیم و در همه روزها رضای او را روزه داریم، و در کدامین هنگام تهی مانم که او را نزدیکی باشد؟ فیلسوف چون این سخن را بشنید، در تعجب ماند و گفت:

نظم

زهی مَنّت گذار و عبد مخلص	زهی دانای جود و ذوالجلالی
که جز ذکر خدا مهر ندارد	نبیند جز رضای حقّ جمالی
نجوید غیر ذات حقّ تعالی	نگوید جز سپاس وی مقالی

²⁰¹ O, A, C: سزاواری; B, D, E: ispravljeno.

نپوید جز طریق قرب هادی ننگجد در دلش غیر خیالی

حکمت

زاهدی از زن خویشوندان خود یکی دختری زاده بود. به تهنیتش رفت و در نزد گهواره نشست. وی را خواب غلبه کرد. آخر خسبید. در میان خواب کسی او را گفت: ای زاهد حقّ پرست، این دخترک با نه نود کس زنا کند وانگهی ترا منکوحه باشد. [fol. 20a] و سخت صاحب جمال خواهد بود. تو نیز او را بسیار محبت خواهی کرد، و مرگ این دخترک از گزیدن کژدم خواهد شد.

زاهد از خواب بیدار شد و با خود گفت: من آن زن را چون پذیرم که با نه نود کس زنا کند وانگه منکوحه من باشد! اگر این به جمال زلیخا باشد، من آن را نپذیرم. مرا کار بهین آن است که این دختر را در گهواره بسمل کنم تا که این چیزها بر وجود نیاید.

و آخر کار آهنگ کشتن کرد. مادرش برای چیزی بیرون شد. آن نیز فرصت یافت؛ بزودی گلپوش را سطره^{۲۰۲} کشید؛ پنداشت که بسمل شد. بیرون رفت و از ترسش مادر و پدر دختر از آن ولایت گریخت.

مادرش باز آمد؛ گهواره را نگریست: خون می چکد. <هر کی> دید که دختر بسمل شده. به بانگ زدان بیرون شد؛ همسایگان را پیغام داد. گرد آمدند؛ نگریستند: گلو بریده^{۲۰۳} اما رگهایش نبریده^{۲۰۴}. جراحی را آوردند. آن را دوخت و مرهم ساخت. آخر دختر از آن گلوشه نمرد. همچو موی در زیر گردنش نشانی ماند.

قطعه

ای گول و دنی چون کنی امر خدا را با کوشش و زوری نشود حکم دیگرگون [fol. 20b]
هر آینه خواهد رسدت کار نوشته شفتن نکنی گر بودت رأی فلاطون

وقتی که به چهارده ساله شد، آغاز زنا کرد، و از آن شهر بیرون راندند. در لب دریایی جای گرفت. هر آن کسی او را صد زر داد، یک بار با وی زنا کرد. تا که نه نود کس تمام شد.

²⁰² O, B, E: بستری; A, D: هرتس; C: ستره; ispravljeno. Vidjeti komentare.

²⁰³ O, A, B, C, D, E: برده; ispravljeno.

²⁰⁴ O, A, B, C, D, E: نبرده; ispravljeno.

آن زاهد نیز تا به آن وقت در غربت شد؛ روزی ولایت خود یاد آمد؛ آهنگ آمدن کرد؛ به یک کشتی سوار شد؛ به تقدیر خداوندی، در آن بندر^{۲۰۵} رسید که آن زن زانیه در آنجا خانه گرفته بود. زاهد از کشتی بیرون آمد و زن را بدید: گزیده حسنیان و زبده حسن داران است. بر وی آسیب سودایی و آشوب رسوایی در افتاد و در گرد خانه او آغاز گردیدن کرد.

یک زن بیوه نیز همدم آن زن زانیه بود. از آن بیوه پرسید که این زن جمیله منکوحه کیست؟ گفت: ای زاهد پاک نهاد، این برای تو نیست ایرا این زانیه است. هر که او را صد زر بدهد، یک بار ملاقات باشد و کان کند.

گفت: ای بیوه کان دیده، و ای در کار نهانی آزموده، یا^{۲۰۶} نباشد؟ [fol. 21a] من پنجاه زر بدهم زیرا از زمره تنگدستانم. مرا مرحمت شرط است.

گفت: ای زاهد شهوت کار، و ای عابد بدافکار، ترا ترحم در زکوة^{۲۰۷} دادن است، نه زنا کردن. گفت: ای زن، آن نیز توانست: پنجاه زر بدهم، و پنجاه دیگر را در زکوة^{۲۰۸} شمارید ایرا از آن بیشتر زر ندارم. آخر از سر تو نیز گذشته است. گفت: ای زاهد گول، برو به سلامت باش؛ چون زر نداری، چنین کار نیز مکن. گفت: ای بیوه، چرا بخیلی کنی؟ برو و یک بار بگو. اگر پنجاه زر راضی شود، خوب؛ ورنه، من باز روم.

آخر از لابه زاهد نرھید؛ زن را پیام برد؛ گفت: ای پیشوای حسنیان، و ای یکتای حسن داران، در بیرون زاهدی هست که ترا عاشق شده؛ لابه می کند که پنجاه زر دارم. دیگر پنجاه مرا ببخشید. همین یک بار ملاقات باشد.

گفتا^{۲۰۹}: ای بیوه، من از کار گذشته پشیمان گشتم و از زنا توبه کردم. مرا از این پس چنان کار نتوانست، مگر به نکاح. اگر من گنهکار را با^{۲۱۰} امر خداوندگار نکاح کند، ملاقات شود؛ ورنه، نه.

قطعه

²⁰⁵ O, A, B, C, D: بند; E: بندر; ispravljeno.

²⁰⁶ A, B, C, D: jednako; E: با. Vidjeti komentare.

²⁰⁷ A, C, D, E: jednako; B: زکات.

²⁰⁸ A, C, D, E: jednako; B: زکات.

²⁰⁹ A, B, C, D, E: jednako.

²¹⁰ A: jednako; B, C, D, E: به.

خدایا نادمم از جرم و عصیان	بیامرزم هزار ^{۲۱۱} استغفرالله
توی هین دستگیر توبه کاران [fol. 21b]	نهادم رو به عذری درگهت را
توی ارحم توی توّاب و رحمان	خدایا پادشاه لایزال

بیوه زاهد را باز پیام داد؛ گفت: ای اسیر نفس پلید، و ای رام شده دیو عنید، از این پس این زن صالحه از کار بد توبه کرده است و از جمله توبه کاران شده است. او را به حرامی کان کردن نتوانست، مگر به نکاح کردن. اگر او را نکاح کنی، وصلش را نایل باشی؛ ورنه، روی^{۲۱۲} دیگر نزدیکی نباشد. زاهد چون این کلام نیک فرجام و این پیام فرج انجام را شنید، به بطر جان و دل صد بار کلاهش را به آسمان انداخت و گفت:

بیت

به هر چه می رسم وصلش سپاس جان و دل دارم پذیرم اگر نیک و اگر بد، هر چه بادا باد

آخر نکاح کرد و ملاقات شد. مدتی چند بگذشت. روزی در زیر گردنش نگاه کرد؛ آن زه گلوشه را بدید: همچو موی مانده است. از وی پرسید که ای زن صالحه، این زه گلوشه که در زیر گردن تست، از چه چیز شده است؟ گفت: در کودکی من در گهواره بودمی^{۲۱۳}. از خویشوندان مادرم زاهدی آمد. مادرم برای چیزی بیرون رفته بود. کس نداند که زاهد را چه شد. مرا بی گنه بسمل کرده؛ پس از آن گریخته. <هر کی> مادرم [fol. 22a] [درون] ^{۲۱۴} آمد؛ مرا دید^{۲۱۵} که در گهواره بسمل شده ام. همسایگان را بانگ داده. همه گرد آمدند، و جراحی آوردند. مگر رگهای^{۲۱۶} گردنم نه بریده^{۲۱۷} بوده. جراح آن گلوشه را دوخته. سپاس به ایزد باد، تا اکنون زنده ام.

²¹¹ O: هزار; A, B, C, D, E: هزار; ispravljeno.

²¹² A, C, D: jednako; B: زروی; E: زروی.

²¹³ O, A, C, D, E: بوده می; B: بودمی; ispravljeno.

²¹⁴ Zapisano u sljedećem redu; A, B, C, D, E: jednako.

²¹⁵ O, A, B, C, D, E: ببند; ispravljeno prema navodu na fol. 20b.

²¹⁶ O, A: ریگهای; B, C, D, E: رگهای; ispravljeno.

²¹⁷ O, A: نه برده; B: نبرده; C, D: نه برد; E: نبرد; ispravljeno.

زاهد دانست که این، آن دختر است که در گهواره بسمل کرد. شناخت که از تقدیر یزدانی کسی به جدّ و سعی بیرون نخواهد شد.

قطعه

به سعی و کوشش و جدّ تمامی ز تقدیرش کسی بیرون نباشد
مپرس چیزی رضا ده ای خردمند که با آن زهردار چون نباشد

زاهد گفت: ای صالحه، من آن زاهدم که ترا در گهواره آهنگ بسمل کردم و گریختم. گفت: ای بی رحم، من هنوز زاده بودم؛ ترا چه دشمنی کردم که مرا چنان کار کردی؟! گفت: ای صالحه، مرا در خواب گفتند: این دختر با نه نود کس <را>²¹⁸ زنا کند و آنگه ترا منکوحه باشد، و تو وی را بسیار محبت کنی، و مرگش نیز از گزیدن کژدم باشد. مرا دشوار آمد که با نه نود کس <را>²¹⁹ زنا کند و آنگه مرا منکوحه باشد. از آن دشواری آغاز کشتنت کردم.

از روز به روز، زاهد محبت بسیار داشت؛ از ترسش کژدم زن را قلّه ای سازانید از سنگ تراشیده تا کژدم را به گزیدنش فرصت نباشد، و در همه روز و شب زن را از کژدم پاسید بر آن فکری [fol. 22b] که از مضرت کژدم رها یابد. این نیز از نشان گولی است، و نه که به پاس عصمت از مرگ رهید که آن رهد؟!

روزی به روزگار، از دریچه روزن کژدمی درون افتاد، و هر دو کژدم را دیدند و برپا خاستند. کژدم نیز برجست و از گردن زن گزید. نفسی چند برنیامد که بمرد.

قطعه

که دیدی کشتگیر مرگ را پنجه گیری کرد نه دیدی شفته سازد در تک یک قهرمان را
بکن آبشخور و توشه اگر کاری بهین خواهی که این ره بس تعب دارد عطاش ره روانان
را

حکمت

²¹⁸ Prema navodu na fol. 20a.

²¹⁹ Prema navodu na fol. 20a.

در بصره زنی زانیه پیدا شد. چند بار تعزیر کردند و از شهر بیرون راندند. از کان حرامی جدا نگشت. آخر به قسط سخن نهادند که در هر ماهی شحنه از وی صد زر بگیرد. روزی به در خانه وی زاهدی گذر کرد و به درون نگریست: زنی در میان گوهرها گم گشته، و در دیوارهای خانه، گرد در گرد، پرده های ششتری آویخته، و دختران نورسیده گان در پیشش دست در کمر صفها گرفته. اندر میان حرم تختی نهاده؛ همه با فیلقوس^{۲۲۰} و مروارید پیراسته، و در بالای آن [fol. 23a] اورنگ، به جامه های زر بافته، آن زن زانیه نشسته. زاهد چون این زیور و زینتها، و آن زن حسنا را نگاه انداخت، آشوب <دو> دلبستگی و آسیب آشفستگی بر کشور مهرگاهش تاخت، و به این افتادگی از هوش باز شد. اساس^{۲۲۱} زهد استوار برهم آمد.

چون دختران از درون دیدند که کسی در زیر آستان از پای درافتاد، همه بیرون جستند و بر پا آوردند و گفتند: ای زاهد پاک سرشت، و ای عابد مشتاق بهشت، ترا چه شد؟ زاهد چون چشمش گشاد، آسیب حیرت دو تا شد ایرا در نخست دور بودند. گفت: ای گزیده گان دلفریبان، و ای زبندگان حسنیان، از شما چیزی خواهم پرس^{۲۲۲}: این زن که در بالای تخت نشسته، آن زن کیست؟ گفتند: ای عابد پرهیزگار، و ای زاهد خجسته دیدار، پرسش آن به چه کارت آید که تو سالک طریق خدایی و سایر راه مولایی؟ نمی دانی که سالکان را تماشای پیکر غیر از قربت مطلوب حقیقی باز دارد؟!

قطعه

ز منزلگاه قربت عاشقان را دور می سازد به رسم آرزوی دل نگاهی بر دیگر کردن^{۲۲۳}
 مده جایی در اقلیم دلت با مهر آمد شد [fol. 23b] چو تحت مهر شینر^{۲۲۴} شد خطا آن را ممر کردن

گفت: ای آب رویان دختران، و ای نکته دانان شیوه گستران، به سرم سر سواد سودای زلفش افتاد، و دل ناکامم با سوزش مهرش به دیوانگی روی نهاد. زاین پس، از جمله سودازدگانم. چه زاهدی؟! چه زهد و طاعت؟! من زهوش بیرونم. هر چه بادا، بادا!

²²⁰ A, C, D, E: jednako; B: فیلقوق. Vidjeti komentare.

²²¹ O: اساس; A, B, C, D, E: اساس; ispravljeno.

²²² A, C, D: jednako; B, E: پرسیدن.

²²³ O: کرد; A, B, C, E: کردند; D: لردن (?); ispravljeno.

²²⁴ O, A, B, C, D, E: شیرز; Vidjeti komentare.

گفتند: ای زاهد شیفته حال، و ای عابد پرملال، آخر به این روش آشفته‌گی چه می خواهی؟ گفت: من نیز نمی دانم که چه خواهم جوی^{۲۲۵}؛ اما چنین پندارم که خواهش دل آن است که یک بار به آن زن تخت نشستن و تماشای جمال دلفریبش کردن و از گلشن رخسارش گلی چند چیدن. گفتند: ای پازده گردش خشک سال، و ای بینوای خوانچه سهم و نوال، آنها که خواهش جان و دل گفتم، نایل شدنش توان به نثار سیم و زر، <ور> نه به تنگدستی و خشک سالی. گفت: ای سرافرازان دلجویان، و ای ممتازان مهرویان، آری، در من خشک سالی هست. اما هر آن چیز را که توان دارم، فدای شما باد!

قطعه

ترا سر جمله سامانم فدا باد	چه کارم آیدش جز بذل راهت
نبخشد هر که جاننش با ره یار	شود از جمله مرد شقاوت

آخر هر آن چیز را که مالک بود، [fol. 24a] همه بفروخت و آخشش به در خانه زن بیاورد و گفت: اینک ثمن سر [و] سامان خود آورده ام. زن با پرستار خودش فرمود تا زاهد را به درون آرند؛ گفتند: ای ضعیف کام جو، و ای حریف تکاپو، اینک معوشقه تو ترا دستوری داد. بیا تا با وی ملاقات شوی.

زاهد چون پیام وصلت فرح انجام و کلام چهره نمای مرام را بشنید، زبیر خواهش وصلت و خبر تماشای رؤیت، پایهایش به لرزیدن شادی زتاب و توان گام زدن جدا شد. آخر به نزد تختگاه زن بردند. گفت: ای عابد نیک رو، و ای زاهد وصلت جو، بیا به من صحبت خاصّ الخاص کن، و ترا از جمله خاصان خود می سازم.

زاهد را گرفتند و به تخت بنشانند. به زن همزانو نشست، و با یکدیگر آغاز ناز و نیاز کردند.

قطعه

هر که با یار خودش صحبت خاصی کرده	تا به محشر نشود پازده رنج فراق
فکرت ناز و نیاز می شود حصن حصین	کی رسد با دل وی لشکر اشکنج فراق

²²⁵ A, B, C, D, E: jednako.

در آن دم، سرهنگ هدایت لامکانی، و پیک اورنگ پادشاه لازمانی، به نامه عون آگاهی به نگین ﴿يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ﴾ [fol. 24b] صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ²²⁶ مههور و در بالای ترقیم نشان وصول نوشته: ﴿وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَىٰ اللَّهِ﴾²²⁷ به این نامه سعادت انجام، <به> پیک سبکپای هدایت و قاصد پیغام رس عنایت به کشور قلب زاهد غفلت زده در رسید. همان دم لرزهای گوناگون به اندامش افتاد، و بر پا خاست؛ گفت: ای زن غافله، مرا دستوری ده تا به کلبه خود می روم. گفتند: ای عابد رمنده، و ای زاهد ترسنده، ترا چه شوری شد؟! از که ترسیدی و از چه چنان بیم داشتی که همه وجودت لرزان شد، و چنین صحبت و صلتی باز خواهی شد؟! گفت: ای زن غافله عذاب الیم، و ای جاهله شکنج قعر حجیم، من از خدای تعالی می ترسم که آن دین یوم الدین است. خدا را، مرا راه بده و در را بگشای. هر آنچه ترا داده ام، حلال باد! گفت: ای زاهد تقی، و ای عابد نقی، هیچ چنین کار نکرده ای؟ گفت: نه.

زن نیز دانست که از قبل لایزالی هدایت رسیده، و هر آن چیز که آورده بود، به وی باز دادند؛ از آن بیشتر نیز بسیار اکرام کردند. افتان و خیزان و نالان و غروان و سوزان و گریان، ز دل ندامت خواران و با خود ملامت کنان، [به] کلبه ندامت و حجره ملامت خودش درآمد و بر روی افتاد، و سیلاب سرشکش [fol. 25a] همچو نیل [و]²²⁸ فرات روان و شران شد.

زن نیز، از پس رفتن وی، تأمل احوال دگرگون خودش به پیش آورد؛ به ندامت و ملامت خود را خطاب کرد و گفت: ای غافله از عذاب رستاخیز، و ای به جرم و عصیان بی پرهیز، دانی که در نزدیکی یک روز خواهد شد که آن روز را رستاخیز خوانند، و دیوان کردگار بی مانند در آنجا می باشد. تو به چه حالی خواهی رفت؟! آن زاهد که در همه عمرش یک بار آهنگ زنا کرد؛ هنوز نکرده بود، دیدی که از عذاب خدای تعالی چون ترسید و چه گونه لرزان شد؟! تو که همه عمر بدین گذشته است، آخر چه خواهی کرد؟!

و از برکت ترسش آن زاهد پاک سرشت، زن را نیز پیک هدایت رسید. از جان و دل توبه کار شد و همه ماملکش را بفروخت و درویشان را صدقه کرد و پی زاهد را درگرفت و به کلبه وی رسید. زاهد را پیام دادند که ترا یک زن صالحه می خواند. زاهد چون بیرون آمد، نگریست: آن زن

²²⁶ K. 2:142.

²²⁷ K. 2: 281.

²²⁸ Dodato iz A; D, E: jednako.

است که در خانه وی بود. معصیت گذشته به خاطر زاهد باز آمد. از ترسش دیان یوم الدین نعره ای زد و جان شیرینش به خدای تعالی سپرد.

زن از مردن وی بسیار غمگین شد و گفت: من آمده بودم که این را به حلالی [fol. 25b] منکوحه باشم. ببین بختم را که این نیز از عالم فانی گذر کرد. آیا هیچ از خویشوندانش کس^{۲۲۹} نیستی که مرا به حلالی نکاح کند؟ گفتند: یک برادرش هست، اما درویش؛ چیزی ندارد. گفت: در من به کفایت نامردن چیز هست.

آخر برادر زاهد را منکوحه شد و از وی هفت پور به عالم آورد. هر یکی به زهد و ورع یکتا گشت.

قطعه

نباشد جز ندامت چاره سازی با گنهکاران
توی گوینده و او یلتا در صحن رستاخیز
بگو تبتُ اِلی الله ای غریق بحر عصیانی
اگر غافل شوی زین کار فوز آور به نادانی

حکمت

از امام غزالی پرسیدند که ای ناطق قلوب اهل سؤال^{۲۳۰}، و ای کاشف رموزات حال و قال، از چه سبب است که مردمان بر دو صنف اند: صنفی به دنیای دون طالب و راغب، و دیگر صنفی صالب و ناراغب؟ گفت: اگر شما بدیدید که حلواپازی^{۲۳۱} در وقت حلواپختن به درونش تفو کرد، شما از آن حلوای خیوامیغ می خوریدی^{۲۳۲} یا نه؟ گفتند: نه. گفت: اگر آن حلوا را به کسانی برند که از خیو پیام نداشته باشند، آیا آنان می خورند یا نه؟ گفتند: آری، به ده انگشت می ربایند و می خورند ایرا [fol. 26a] حلوا شیرین است. گفت: دنیا نیز همچین است. هر آن که واقف است که دنیا به مرداری آمیخته، آن رغبت ندارد، و هر آن که نشناخته که نهاد سرشتش <که> به جیفه تخمیز شده، آن همچو حلوای تفوآمیغ می خورند.

بیت

به جیفه راغبی کی می کند سیمرغ استغنا
که داند لاشه خواری رسم کار کرکس دون است

²²⁹ A, C, D, E: کسی; B: jednako.

²³⁰ A, C, D, E: jednako; B: سنال.

²³¹ A, B, C, D, E: jednako.

²³² A, B, C: jednako; D, E: می خورید.

حکمت

از شبلی پرسیدند که مردم بر چند صنف اند؟ گفت: بر چهار. گفتند: کدام کدام است؟ گفت: صنف اوّل آنان است که دانند؛ دانند که دانند؛ آنان علما اند. تابع ایشان باشید و از آنان دور مبادید ایرا خواجه هر دو سرا فرموده است: **الْعُلَمَاءُ أَمْنَاءُ الرُّسُلِ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ تَعَالَى.**

بیت

عالمان بر بندگان کردگار
رهنمایان شد به فضل بی شمار

صنف دوم آنان است که دانند؛ ندانند که دانند؛ آنان خفته گان اند. بیدار کنید!

بیت

بسا دانا که خود را می شمارد
ز نادانان به خود دانش نداند

صنف سیوم آنان است که ندانند؛ دانند که ندانند؛ آنان طالبان اند. بیاموزید و به رغبت علم
کوشایند.

بیت

چو اعمی است جاهلان عالم عصاکش
روند در پی نمی دانند بد و کش

صنف چهارم آنان است که ندانند؛ ندانند که ندانند؛ آنان جاهلان سرخ اند. از ایشان دور باشید.

قطعه

بسا نادان که پندارد خودش را [fol. 26b]
ولی در بزم ارباب فضیلت
به فضل و معرفت دانای یکتا
نگاهی بر ندارد از بر پا

حکمت

از شعبی^{۲۳۳} یک مسئله پرسیدند. گفت: ندانم. گفتند: ای زبده دانشمندان، و ای گزیده نکته سنجان، شرم نداری که گویی ندانم؟! توی فقیه تر عراقی! گفت: ملائکه چرا شرم نداشتند که گفتند: سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا؟ اگر من ندانم، چه کم و کاستم باشد؟

قطعه

علوم اولین و آخرین از قطره ای کم شد
از آن دریای وسعتمند که آن را نیست پایانی
در آنانی که عالم می شماری در پس و بالا
همه تعذیر خود خواهند به نزد علم یزدانی

حکمت

کسری در بعضی کتابهای هندوستان نوشته یافت که در هندوستان کوهها هست که میوه های درختش مردگان را زنده کند. همه وزرا و حکما و علما را درهم آورد و از ایشان پرسید. کس توان جواب نداشت. همه به تعجب فرو ماندند.
آخر فردی را یافتند که عاقل و کارآزموده^{۲۳۴} بود. به هندوستان فرستادند که آن میوه ها را بیزماید تا چون شود. سالی بر این کار و عده نهادند.
آن مرد به هندوستان رفت و یک سال در کوهها گردید؛ [fol. 27a] هر برگ و بار را تجربه کرد؛ چنان میوه ای نیافت که مرده را زنده کند. باز شد و شناخت که این سخن تمثیل است.
به نزد عالمی رفت از علماء هندوستان و از وی پرسید که به چه تمثیل است؟ جواب داد که این مثلی است که حکیمان هندوستان گفته اند. از آن کوهها مراد علما است، و از میوه ها مراد علم ایشان است، و از مردگان مراد دلهای جاهلان است که به علم عالمان زنده گردد.
مرد به سوی کسری باز آمد و از این تمثیل پیام داد. حکیمان کسری همه بر این بیان <را> تحسین و آفرین کردند و گفته اند:

قطعه

گر آب زندگی جوئی ز علم [و]^{۲۳۵} معرفت جوئی است هر آن یک قطره می نوشد حیات جاودان یابد

²³³ A, B, C: شعبی; D: نشعی; E: jednako. Vidjeti komentare.

²³⁴ O, A, B, C: کارآزموده; D, E: کارآزموده; ispravljeno.

²³⁵ Dodato iz D; E: jednako.

رهد از ظلمت جهلی رسد با اهل ارشادش قرین خضر می باشد نوین از سر روان یابد

حکمت

در بنی اسرائیل حکیمی بود که هشتاد صندوق کتب جمع کرده بود. خدای تعالی پیغمبر آن زمانه را وحی کرد که آن حکیم را بگو: اگر چندین دیگر نیز جمع آورد، منفعتی نیابد اگر به سه چیز کار نکند.

اول حبّ دنیا از دل بیرون کردن است ایرا دنیای دون نه سرای مؤمنان است. این را کلام خواجه هر دو سرا [fol. 27b] نیز دلیل بی ریب است. قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَ الْقَبْرُ حِصْنُهُ وَ الْجَنَّةُ مَأْوَاهُ ، وَ الدُّنْيَا جَنَّةُ الْكَافِرِ وَ الْقَبْرُ سِجْنُهُ وَ النَّارُ مَأْوَاهُ وَ الدُّنْيَا جَنَّةُ الْكَافِرِ وَ الْقَبْرُ سِجْنُهُ وَ النَّارُ مَأْوَاهُ.

قطعه

بدین دنیای دون کی دل ببندد رسوم طبع ارباب لبابت
چو با مؤمن چه آلام و غم شد فرح کی دارد این سجن فصاحت

دوم با پادشاهان ظلم کاران صحبت کردن است ایرا آنان رفیق عالمان و سالکان نیستند. این را نیز قول شهنشاہ اورنگ قاب قوسین او ادنی^{۲۳۶} دلیل است. قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْعُلَمَاءُ أُمَّاءُ الرُّسُلِ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ تَعَالَى^{۲۳۷} ، مَا لَمْ يُخَالِطُوا السُّلْطَانَ وَ لَا يَدْخُلُوا فِي الدُّنْيَا فَإِذَا دَخَلُوا فِي الدُّنْيَا فَقَدْ خَانُوا الرُّسُلَ فَاعْتَرَلُوهُمْ وَ أَحْدَرُوهُمْ.

بیت

رفیق سالک راه خدایی نباشد شاه ذی دست تطاول

²³⁶ O, B, C: ادنا; A, D, E: ادنی; ispravljeno.

²³⁷ O, D: تع; A, B, C, E: تعالی; ispravljeno.

سوم با رنجش کس دروغ گفتن است ایرا دل آزاری و دروغ [کاری] ^{۲۳۸} نه پیشه مؤمنان است بل کار اهل دوزخ. به این نیز فرمان شرف نشان حضرت ابوالقاسم ^{۲۳۹} برهان بی گمان است. **قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَ الْكُذْبِ فَإِنَّهُ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ النَّارِ.**

قطعه

نشاید کاذبی با سالک حقّ
که از راهش بیرون آرد دروغی
نگیرد مرد کاذب در دو گیتی
ز مهر ناب امنیّت فروغی [fol. 28a]

حکمت

هر که با پادشاهان نشیند، تکبرش زیاده شود، و هر که با درویشان نشیند، شکر و رضایش زیاده شود.

قطعه

به قرب شه رود از دست تواضع
ولی با انس درویشان دمامد
بجز کبر و سیه دلی نزاید
تشکر با رضا دل را فزاید

خلد سیوم

پر ز نغمه های بلبلان خلوص و صداقت. برای اندوختن رضای ورد شمامت، و لأجل عبرت تماشاویان اهل لبابت، باغبان خامه ذوالفراست، در اخلاص باغچه هدایت را باز کرد.

اخلاص

ابوعمر گوید که عثمان نسفی روزی در بالای کرسی خلق را وعظ می کرد و در میان وعظ گفت: ای مجلسیان، از شما [حاجتی خواهم که روا می کنید. گفتند: چه حاجت است؟ گفت: ^{۲۴۰} مرا

²³⁸ O: nečitko. Dodato iz A; B, C, D, E: jednako.

²³⁹ O, B, C: ابو القسم; A, D, E: ابوالقاسم; ispravljeno.

²⁴⁰ Zapisano na margini.

هزار درم اقتضا شد. آن را روا کنید. هیچ کس اجابت نکرد. دوم بار گفت: ای مردمان، در میان شما هیچ دوست خدا نیستی که خدا را حاجتم را روا کند؟! هیچ نگفتند. سیم بار گفت: اگر یک تن نتواند بدادن، دو تن یا سه تن یا ده تن بدهید. جواب ندادند. از کرسی فرو آمد و به خانه خود رفت.

ابو عمر گوید: من نیز هزار درم برگرفتم و در پیش به خانه وی رفتم؛ درش زدم. کنیزکی بیرون آمد و گفت: تو کیستی؟ چه [fol. 28b] می خواهی؟ گفتم: شیخ را بگو که در بیرون ترا کسی می خواهد. شیخ نیز بیرون آمد. هزار درم را به وی دادم و گفتم: خدا را به کس مگو که ابو عمر مرا زر داد! شاید به ستایش مردمان ریا آمیزد. مرا ستایش مردمان نه مطلوب است، بلکه رؤیت جمال رحمان و اتصال فرمان دیان است که می فرماید: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾.^{۲۴۱}

و از تهدید این حدیث قدسی که خدای تعالی در حق ریاکاران فرموده، ابوهریره – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – روایت کند که پیغمبر ما – صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – گفت: رَبُّ الْعِزَّةِ. – گوید: من آن خدایم که مستغنی ام از انبازی به سوی من. هر آن کسی که عملی کند به انبازی دیگر، من که خدایم بری از آن علم. – معنی خبر آن است که هر عملی و هر کاری که دریش^{۲۴۲} ریا آمیزد، آن انبازی باشد. خدای تعالی^{۲۴۳} مستغنی است از کردای که به انبازی دیگر است.

و در خبر دیگر آمده است که خدای تعالی هیچ کرداری نپذیرد، إلا که به اخلاص باشد؛ به رضای ایزد تعالی کرده باشد، و چون دریش^{۲۴۴} اخلاص نبود، حق تعالی آن عمل را نپذیرد، و در آخرت او را هیچ ثوابی نباشد، و جایگاه عاملش در دوزخ بود.

قطعه

چنان ده با کسی شکرانت را	که جز حق دیگری آن را نداند [fol. 29a]
برای آفرین هر کو کند کار	خدا از بزم نیکانش براند

روزی دیگر وعظ بود. من نیز رفته بودم. عثمان نسفی به پند آغاز کرد و در میان وعظ گفت: ای مجلسیان، حق من بر شما واجب است. از شما حاجتی خواستم. روا نکردید. لکن خدای

²⁴¹ K. 18: 110.

²⁴² A, B, C: jednako.

²⁴³ O: تع; A, B, C, E: تعالی; ispravljeno.

²⁴⁴ A, C: jednako; D: روشیور; E: روش.

تعالی به دست دوستی از دوستان خویش آن هزار درم به من فرستاد، و به وعظ مشغول شد. پس از ساعتی گفت: ای مجلسیان، اگر بگویم که خدای تعالی از دست کدام دوست به من آن درم را رسانید، چه زیان دارد؟ از دست ابو عمر به من رسید. خدای از وی راضی باد!

ابو عمر گوید: بر من بس دشوار آمد ایرا من آن درم به رضای خدای داده بودم^{۲۴۵} و خواستمی که کس نداند تا در وی ریا نیامیزد؛ خاصاً به رضای خدا باشد. چون عثمان نسفی افشای کرد، من نیز برخاستم و ردا را بر سر کشیدم و به دروغی آغاز گریستن کردم و به نزد کرسی رفتم و دامن عثمان نسفی را برگرفتم و گفتم: آن درم را که دی روز به تو دادم، از پدر دزدیده بودم! اکنون آگاه شده است که من دزدکاری کرده ام. مرا بسیار شکنجی کرد. خدا را بده آن درم را تا به وی دهم و از مکر [و]^{۲۴۶} کیدش برهم!

گفت: ای دزد، برایش گفتمی که با کس [fol. 29b] مگو! گفتم: آری، از آگاهیدن پدر ترسیدم؛ از برای آن ترا لایبدم که به هیچ مگوی! اما، تو گفتمی. آن نیز پیام گرفته. کنون مرا زوری کند که درهم را به هر که دادی، باز بستان! گفت: صبر کن تا به خانه روم. گفتم: به حق شینذر^{۲۴۷} تعالی که دامنت را از دست نهم تا به من ندهی. آخر کار به خادمش گفتم: برو از خانه درم این دزد بیاور. مرا به عتاب گفت: بنشین، ای خاین. خدا داند. من از آن درم تنگه ای نیز صرف نکرده ام. خادم درم را بیاورد و به من داد و گفت: بگیر! خواری در همه کار بر تو باد! از وی ستیدم و باز شدم.

مجلسیان را اینچنین بی ادبی بسا دشوار آمد، و دل تنگ شدند و به سر من گرد آمدند؛ بی شمار تقوی طعنه دادند و بر من لعنت کردند و گفتند: ای لئیم بدکار، و ای خسیس بدافکار، لعنت بر تو و بر درم و دینار تو! ای مردار، چون نخست در پنهان دادی، اکنون نیز در پنهان بجوی! هیچ از خدای تعالی شرم نداشتی که چنین دانشمند و کاملی را در میان خلق آهنگ رذالت کردی؟! گفتم: ای ناس، من مالک آن درم نیستم، از پدر دزدیده ام! گفتند: برو، ای منحوس! پدرت از تو منحوس، تو از آن منحوستر. لعنت بر هر دویت باد! [fol. 30a]

آخر پریشان گشتند، و هر کس به خانه خود رفت. من نیز شش هزار درم برگرفتم و به خانه عثمان نسفی رفتم و به در سرایش زدم. بیرون آمد و گفت: ای دزد، چه چیزت در من باز مانده است که برای خواستنش آمده ای؟ گفتم: در تو هیچ چیزم نمانده است. اینک ترا شش هزار درم آوردم.

²⁴⁵ O: بوم; A, B, C, D, E: بودم; ispravljeno.

²⁴⁶ Dodato iz A; B, D, E: jednako.

²⁴⁷ O, A, B, C, D, E: شیرز; ispravljeno.

برگیر، به شرط آنکه به هیچ کس مگویی. من این را همین به رضای خدا آورده ام. به حقّ ذات پاکش،^{۲۴۸} اگر با کسی آهنگ گفتن می کنی که ابو عمر مرا چیزی داده است، بتکرار از تو باز ستانم! گفت: ای دزد، شاید این را نیز از پدر و مادر دزدیده ای؛ از برای آن تأکید می کنی که با کس نگویم! گفتم: آن بر تو لازم نیست. اگر با کس مگویی آن مال من است، به حقّ خدا از تو هیچ کسی باز نستاند، و گر آهنگ گفتن می کنی، از پدر و مادر دزدیده ام. باز ستیدنش مقرر است. گفت: در آنجا بنه که من از دست تو چیزی نمی گیرم! من نیز در پیش وی نهادم و باز رفتم. پس از آن، با هیچ کس آهنگ گفتن نکرد.

قطعه

به ارباب رضا هرگز نباید ز مرد روستا باشان ستایش
عمل سیماب و تحسین همچو آتش نماند گر فتد در وی نمایش

اخلاص

مردی به پیش [fol. 30b] شقیق ابن^{۲۴۹} ابراهیم آمد و گفت: ای بزرگوار اصحاب لبابت، و ای سپه سالار جیوش نظافت، مردمان مرا صالح پندارند و مرد مخلص خوانند. من خود را چه گونه بدانم که از جمله مخلصانم یا نه؟ شقیق گفت: برو اسرار خودت را به مخلصان عرضه کن. اگر بیسندند، بدان که از جمله مخلصانی؛ دیگر لذت‌های دنیا بر دل خود عرضه کن. اگر ردّ کند، بدان که از جمله مخلصانی، و گر بپذیرد، بدان که تو از جمله ریاکارانی؛ دیگر مرگ را بر تن خود عرضه کن. اگر می خواهد، بدان که تو از جمله مخلصانی، و گر نخواهد، بدان که تو از جمله دنیادارانی، نه از جمله ارباب اخلاص.

قطعه

ندارد مرد مخلص آرزوی لذّت دنیا کز آن بوی فضاحت می رسد کام غفیفان را
اگر داری زر^{۲۵۰} اخلاص کردارت بکن عرضه محکّان معیّر راز اعمال حنیفان را

²⁴⁸ O, A, D, E: پاکش; C: ispravljeno.

²⁴⁹ A: jednako; C, D, E: بن.

²⁵⁰ A, C, D, E: jednako; B: زوی.

اخلاص

حامد الکفاف گوید: چون ایزد تعالی خواهد بنده ای را هلاک کند، به سه خصلت او را عقوبت کند.

اول به وی علم ارزانی کند؛ از عمل کردنش محروم کند.

قطعه

هر که با دانش نکوشد در عمل
از تبر خورد گلوشه عاقبت [fol. 31a]
همچو بید است در گلستان بی ثمر
می شود آتشکده با وی مقرّ

دوم آن است [که] ^{۲۵۱} صحبت نیکان را به وی ارزانی کند و از شناختن حقّ شان محروم کند.

قطعه

هر که نیکان را ندارد محترم
روزی چند گر چه خرامد همچو کبک
آن نیابد هر دو عالم احترام
می فند آخر به دام اغتمام

سوم ^{۲۵۲} آن است که طاعت و عبادت را ارزانی کند و از اخلاص محروم کند.

قطعه

گر خلوصت نیست با حقّ در عمل
در هم آوردن حذر کن، ای حنیف
زان نخواستی دید چیزی جز عذاب
چون زر است اعمال ریا همچو تیزاب ^{۲۵۳}

²⁵¹ Dodano prema primjeru na fol. 32b.

²⁵² A: jednako; B, C: سیم; D, E: سیوم.

²⁵³ O, A, C: تهیزاب; B, D, E: تیزاب; ispravljeno.

ابوهریره روایت کند که رسول – علیه السّلام – گفت: بسا روزه داری که از روزه داشتن وی بجز تشنگی و گرسنگی دیگر نصیبی نباشد، و بسا در شب نمازکنان که جز بی خوابی نصیب نیابد. – یعنی هر آنکه به اخلاص نمی کند ایرا در خبر است که عمل بی اخلاص را خدای تعالی نپذیرد. –

اخلاص

از جنید ابن^{۲۵۴} محمد پرسیدند که مرد مخلصتر که را دیدی؟ گفت: از این نخست سالی چند در مگه بودم. تنگدستی مرا بسیار روی نهاد چنان که یک تنکه را نیز مالک نیستم بود^{۲۵۵}. از درازی موی سرم مرا درد سر پیدا شد. به ناچاری در بازار گرد به گرد گردان بودم؛ مزینتی را دیدم: در دگانچه ای مردمان را تراش می کند. [fol. 31b] به حکمت [و] فراست در وی نگاه کردم؛ دانستم که از اهل خیرات است. در پیش وی رفتم و گفتم: موی سرم دراز شده است. بهر خدای تعالی، باز کن ایرا از جمله فقرایم؛ تنکه ندارم!

در دست وی توانگری بود. آن را بهشت؛ گفت: ای توانگر، تو یکبار صبر کن ایرا خدمت تو از بهر دنیاست، و خدمت این از بهر ایزد تعالی است. مرا در جایگاه توانگر بنشانند و تراش کرد، و آنگه کاغذی سرپیچیده – زری چند در وی بود – به من داد و گفت: این را بستان و نفقه کن. آن را از وی بستیدم و برفتم و با خود گفتم: اول چیزی که خدای تعالی به من دهد، من به وی دهم.

قطعه

محبّ راه حقّ جلّ جلاله	نخرید زیب عالم را بحبّه
رضا جوی خدا با یک کلاله	فدا دارد هزار صاحب نوالش

چون به در مسجد رفتم، دوستی را دیدم از اصحاب که مرا طلب می کند؛ چون مرا دید، گفت: یا جنید، در کجایی که از سحر تا به این دم من ترا طلب کرده ام؟! گفتم: خیر باشد. گفت: این سرّه از بصره ترا آمده است. بستان! من نیز ستیدم و از همیان بیرون آمدم و بشمردم: صد زر مسکک. شاد شدم و با خود گفتم: الحمد لله! خدای تعالی من مسکین را به کام رسانید و مرا در زیر عطای [fol. 32a] مزینتی شرمنده نه ساخت.

²⁵⁴ A, B, C: jednako; D, E: بن.

²⁵⁵ A, B, C, D, E: jednako.

قطعه

سیاس جان و دل به آن خدا باد که از تسهیل رسانیدم به مطلوب
نه مانم زیر بار منت کس به عونش بعد از این ناکام و محجوب

برخاستم و در کارگاه مزینى آمدم؛ گفتم: السّلام علیک، یا ذی الکرّم! گفت: وعلیک السّلام!
حاجتت هست؟ گفتم: بلی؛ آن سرّه را به وی دادم. گفت: این چیست؟! گفتم: با خدا عهد کرده بودم که
هر آن اوّل [چیزی] ^{۲۵۶} که به دست من فتاد، به تو دهم. اینک از همه نخست این درآمد. بستان! گفت:
لَا تَسْتَحْيِي مِنْ دِيَانٍ ^{۲۵۷} يَوْمَ الدِّينِ؟! – یعنی: شرم نداری از پادشاه رستاخیز؟! – نه مرا گفتی که از
بهر خدا موی سرم تراش کن؟! گفتم: آری. گفت: یا ^{۲۵۸} کنون با چه روی می گویی که مزدش بستان؟!
هیچ کسی را دیدی که از بهر خدا کاری کند و آنگه مزدش بستاند؟!!

و آن سرّه را ببنداخت و گفت: خدا می داند که تو از جمله مخلصان نیستی. اگر از جمله ایشان
باشی، مرا چنین رسوا نکرده ای. اگر من آن کار که بهر خدا کرده ام مزدش بستانم، رستاخیز را به
چه صورت خواهم رفت؟!!

من در وی عجب ماندم و با دل خود گفتم: ای هوایی، دیدی که مرد مخلص چون است، و
رضا جوی خدای تعالی چه گونه باشد؟!!

قطعه

اگر خواهی که باشی مرد مخلص [fol. 32b] هوای غیر حقّ هل حقّ رضا جو
زجز مهر شرف بخشا نخواهد هر آن ذاتی که شد از دل خدا جو

ابن عبّاس – رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ – روایت کند که رسول – علیه السّلام – گفت که خدای
تعالی بهشت را بیافرید و در وی چیزها نیز آفرید. هرگز چشم ندیده است، و هیچ گوش نشنیده است،

²⁵⁶ Zapisano ispod reda; A, B, C, D, E: jednako.

²⁵⁷ O, A, B, C, E: الدّيان; D: الايان; ispravljeno prema prijevodu na perzijski jezik u umetnutoj rečenici koja slijedi.

²⁵⁸ A, B, C, D: jednako; E: با.

و به هیچ خاطری خطور نکرده است. پس ندا کرد که سخن گوی! آنگه بهشت سه بار گفت: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾²⁵⁹، و آنگه گفت: من حرامم بر همه ریاکاران و بر همه بخیلان!

قطعه

ریاکار و مرایی را بسا زور	رها یابی به دیوان عدالت
مهیا عز و دولت با هر آن کو	بکوشش شد از ارباب سماحت
فلح با مؤمنان است، ای مرایی	فرح دشوار به مردان فسالت
اگر بهر دیگر کردی پرستش	بسا یابد خون از حقّ خجالت
بیا، ای فوزی، توبه کن از این کار	بخواه از ذوالمنن عون و عنایت

امیرالمؤمنین علی مرتضی - رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ - فرمود که مرایی را سه علامت باشد. اوّل چون تنها باشد، در عبادت کردن کاهلی کند، و چون در پیش مردم باشد، به نشاط و بهحتی عبادت کند، و چون مردمان او را ثنا گویند، در عمل زیاده کند، و چون نَمَش کنند، عمل را کمتر کند. هر آن کسی که به این سه صفت [fol. 33a] متّصف باشد، از آن دور باشید ایرا آن دشمن خداست.

قطعه

زهار از بزم مرایی دور باش	کان خطر دارد به مرد مستقیم
برنیاید پرتو فیض قبول	هر که طاعت از ریا کرده سقیم
خشک باشد نخل طاعت از ریا	بر نبخشند با کسی غصن هشیم

اخلاص

در بنی اسرائیل قومی <به> درخت بزرگتری را به اغوای شیطان پرستش کردند؛ آن هیزم خشک را خدا شمردند و به وی هر سحرگاه و شبنگاه سجده کردند.

مردی از مسلمانان به نزدشان گذر کرد؛ هر کی²⁶⁰ دید که به درختی عبادت می کند که معبود می شمارند.²²⁴ حمیت دین حقّ مرد را تندی آمد، و خشم گرفت. از بهر خدای تعالی برخاست؛

²⁵⁹ K. 23: 1.

²⁶⁰ A, C, E: jednako; B: یکی; D: هک;

تبری برداشت و قصد کرد که آن درخت را ببرد^{۲۶۱}. ابلیس بر صورت آدمی پیش او در آمد و گفت: ای بنده خدا، در کجا می روی؟ گفت: می روم که خدا را پرستش کنم و امر معروف نمایم به بریدن آن درخت. ابلیس گفت: ترا از بریدن آن درخت چه سود باشد؟ ترسم که گبران درهم آیند و ترا رنجانند. تو از این کار باز شو! من ترا چیزی دلالت کنم که از این بهتر اجر و ثواب یابی. گفت: چه چیز؟ گفت: من در هر صبحگاهی زری بیاورم و در زیر سجاده [fol. 33b] بنهم. تو آن زر را برگیر و به درویشان صدقه کن که از این بهتر اجر و ثواب حاصل شود. مرد نیز راضی شد و باز گردید؛ از غیرت و خشم ساکن شد.

روزی دو ابلیس بیامد و آن زر معهود را بیاورد؛ پس از آن نیامد و نیاورد. مردی دیگر به تندی آمد و خشم گرفت؛ برخاست؛ تبری را بردوش انداخت؛ به نیت بریدن، در سوی درخت رفت. ابلیس نیز به تکرار پیش وی آمد؛ گفت: ای مرد، بدین تبر کجا خواهی رفت؟ گفت: به بریدن این درخت. گفت: غلط پنداشته ای. آن هنگام در روز پریر رفت به سلامت. باز شو، و الا ترا لطمی می زرم که به خاک یکسان شوی! گفت: [چرا]^{۲۶۲} در [پریر]^{۲۶۳} روز نکردی چون چنان توان داری؟ گفت: در آن وقت خشم از حمیت دین و از بهر خدای تعالی بود، و نیت تو خالص. در آن دم خدا معین تو بود. هر چه خواستی، بتوانستی کردن. اما، اکنون از بهر دنیا به خشم آمدی که چرا نیاورد. چون آن خلوص رفت، تو نیز نتوانی آن درخت را شکستی دادن. مرد نیز دانست که هر آنچه به اخلاص نباشد، سود ندارد و به انجام نرسد.

شعر

هر آن کاری که باشد بهر یزدان	رسد با وی فیوض عون رحمان [fol. 34a]
اگر خیری کنی بهر ستایش	به دست خود خری کالای خسران
نباشد یآوری از کس به کس هیچ	در آن روزی که نامش یوم میزان
بکن بهر خدا کاری و گر نه	چه باشد ز آفرینهای خسیسان
خدایا پادشاهها از ^{۲۶۴} تو فوزی	همی خواهد عطا و عفو و غفران

²⁶¹ A, D, E: ببرد; B, C: jednako. Vidjeti komentare.

²⁶² Zapisano ispod reda; A, B, C, D, E: jednako.

²⁶³ Zapisano iznad reda; A, B, C, D, E: jednako.

²⁶⁴ O: ار; A, B, C, D, E: از; ispravljeno.

اخلاص

سفیان ثوری و شبیان راعی برای زیارت ابراهیم ادهم هر دو به مگه عازم شدند. در میان بیابان شیری برخاست و بر ایشان آهنگ آمدن کرد. سفیان گفت: ای شبیان، چه می بینی که دشمنی برخاست و آهنگ ما کرد. در ما سلاحی نیست. چون رها خواهیم یافت؟ گفت: ای امام اهل هدی، و ای همام تسویل هدی، مترس که در من سلاح هست. گفت: در کدام است؟ گفت: شمشیر اخلاص. هر که برای ستایش خلق عبادت نکند، از هیچ مخلوقی نترسد ایرا معینش خدای تعالی باشد. او بنده آن خداست که ما نیز بنده اویم. چون پرستش ما برای اوست، یاور ما نیز از آن است.

قطعه

نهیست شیر نر همچو صدای خر گزی آید به گوش مردمی کان ملکوت قرب خدا خاص است
توی گر طالب قربت بران بیرون ز دل جز حق [fol. 34b] متاع خاص و خاصیت چو در بازار
اخلاص است

شبیان راعی به سوی شیر جست و از گوشش گرفت؛ به زبر^{۲۶۵} و زیر^{۲۶۶} مالید. سفیان در تحیر ماند و گفت: ای شبیان، این چه رسوایی است که تو می کنی؟! شیر را بیشتر [به]^{۲۶۷} تند آوری که ما را هرگز سلامت نهد! گفت: ای سفیان، این رسوایی نیست. رسوایی آن است که مرد جز خدای تعالی پرستش کند؛ در هر دو سرا ترسش رسوایی یابد.
رسنی را در گردن شیر بند کرد و هر چه در نزد ایشان بود از جهاز راه چون نمد و خرقة و دیگر توشه را همه بر شیر تحمیل کردند، و شبیان نیز برنشست. شیر هیچ سرکشی کردن توان نداشت. تا به مگه سوار شد. آن دم که سکک مگه را نزدیک آمدند، از پشت شیر بار را فرو آوردند و رها کردند. به سوی بیابان رفت.

نظم

می شود خدمت گزار مرد مخلص شیر نر از برای آن نکرده از حدود حق گذر

²⁶⁵ A, B, C, D, E: زیر.

²⁶⁶ A: jednako; B, C, D, E: زبر.

²⁶⁷ Dodato iz A; B, C, D, E: jednako.

هر که با اخلاص رود در کشور قربت رسد می کند از خطّه دونی به منقبت سفر

۲۶۸ اخلاص

وقتی در شهری چند ماه گذر کرد که قطره باران [fol. 35a] نبارید، گیاهها همه خشک گشتند، و زمین از تشنگی و بی آبی شکافت، و کشتها^{۲۶۹} همه از تاب آفتاب سوخت. آخر مردمان به استسقا بیرون رفتند و دعا کردند. ابری بدید آمد چنان که همه عالم تاریک شد. جوان و پیر، کودک و بزرگ، همه شادی کنان به شهر عودت کردند. در حال بادی پیدا شد؛ ابرها را پریشان کرد. قطره ای نیز به زمین نیفتاد، و سراپا سحاب گم گشت، و مردمان غمگین شدند. پیری از بزرگان آن شهر را گذر به بیمارستان افتاد و جوانی را دید که بند بر پای نهاده و سر در پیش افکنده می نشیند. شیخ گفت: چون نزدیکی او رفتم، سلام دادم. جوان سر برآورد و گفت: و علیک السلام. یا شیخ، در کجا بودی؟ شاید در استسقا بوده ای؟ گفتم، آری، برای دعا رفته بودیم. گفت: ای ریاکاران، دعا کردید بی اخلاص! خدای تعالی نیز ابری فرستاد بی باران.

قطعه

دست رس کی می شود با کام خود اهل ریا بر دعای شان درهای اجابت بسته است
شاهد بزم اجابت می شود با روی انیس هر که از شرک خفی در دیر دل وارسته است [fol. 35b]

گفتم: ای جوان، چه شود اگر شما دعایی گویی تا خلق را راحتی باشد که سختتر درمانده اند؟
جوان برخاست و وضوء ساخت و سر بر آورد و چشم بر آسمان بگردانید و گفت: برخیز، ای خواجه، تا نیاغاری!

شیخ گوید: من نیز برخاستم؛ هنوز از در بیمارستان بیرون نیامده بودم. باران آغاز بریدن کرد؛ چندان ببارید^{۲۷۰} که از چکد بام^{۲۷۱} جویها روان شد.

²⁶⁸ O: خلاص; C, D, E: اخلاص; ispravljeno.

²⁶⁹ O: nakon grafema ت dodat još jedan zubac; A, B, C, D, E: کشتها; ispravljeno.

²⁷⁰ O, A, C, E: ببارید; B, D: ببارید; ispravljeno.

²⁷¹ A, B, C, D, E: jednako. Vidjeti komentare.

قطعه

باز شد باب اجابت بر دعای مخلصان نشکند با ردّ اجابت حقّ تعالی شان را
از خدا هر آنچه خواهند بی توقّف می شود در گذارد سهم اخلاص دعا کردان^{۲۷۲} را

جلد چهارم

پر از نکات بلبلان سنجیده مقال، به مدحت خصال جلیل ورد جمال، ز دُرهای منظوم رشته
قال، و گوهرهای رونق سوق بندر حال، برای تماشاییان محکّ داران لآل صراف کلک جواهر
صقال، در باغچه ذی نال و پرنهال، و انجیره گلشن سرای کمال را باز کرد.

نکات جلال الدین مولانا – قُدّس سِرُّه –

همه اشعار وی لطیف و شریف [و] نظیف است، و معنای ابیات وی همه اسرار کنوز ذوالجلالی^{۲۷۳}
[fol. 36a] و فیوض جمال لایزالی است. از گفته وی:

نظم

ای عاشقان ای عاشقان من عاشق دیرینه ام ای صادقان ای صادقان من صادق دیرینه ام
آن دم که نور عاشقان از عالم علوی گذشت آنجا کسی جز من نبود من عاشق دیرینه ام
آنجا که قومی گفته اند ﴿قَالُوا بَلَىٰ﴾^{۲۷۴} ﴿قَالُوا بَلَىٰ﴾^{۲۷۵} آنجا گواهی مطلقم من عاشق دیرینه ام
عالم نبود من بودم آدم نبود من بودم این دم نبود من بودم من عاشق دیرینه ام
با نوح در کشتی بودم با یوسف اندر قعر چاه با عیسی مریم بودم من عاشق دیرینه ام
وقت است آوازی کنم بر عرش پروازی کنم با حاملان عرش بگو من عاشق دیرینه ام
ای عاشقان ای عاشقان این شمس تیریزی که بود ای شمس نور مصطفی من عاشق دیرینه ام

نکات سلطان با یزید بن سلیمان خان – رَحِمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا –

²⁷² A, B, C, D, E: jednako.

²⁷³ O: ذوالجلالی; A, B, C, D, E: ذوالجلالی; ispravljeno.

²⁷⁴ K. 7:172.

²⁷⁵ K. 7:172.

حقاً پادشاه نکته دان و شاه معرفت سنجان است. همه اشعار وی متین [fol. 36b] و معنی دار، و هر بیتش فرح شعار است، و این غزل را در حال شهزاده گی^{۲۷۶} گفته است:

نظم

اگر تاج جهانداری میسر می شود ما را	به تیغ قهرمانی برگشایم روی دنیا را
سر طهماس را به ضرب تیغ بردارم	به زیر حکم خویش آرم سمرقند و بخارا را
گر بختم دهد یاری به نیروی جهانداری	به انس و جنّ فرمان آورم و زقاف عنقا را
محبّ چار یار و آل اصحاب محمد شو	بیا ای را فضی بر جان خود کن آن تبرّ را
امیدم هست این شاهی خدایم گر معین باشد	به شمشیر جهانگیری گشایم روی غیرا را

نکات هلالی – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

از شعرای روم است و بس کامل و داناست، و همه اشعار وی نازک و ایهام دار است، و چنین مشهور است که در عصر سلطان محمد خان بن ابراهیم خان، هلالی از خواجگان دیوان بود. این جمله از اشعار وی است:

غزل

عکس آن لبهای میگون در شراب افتاده است [fol. 37a]	حیرتی دارم که چون آتش در آب افتاده است
ظاهر است از خلقه های زلف ماه عارضت	در میان سایه نور آفتاب افتاده است
چون طیب عاشقان گه گه این دلخسته را	پرسشی می کن که بیمار و خراب افتاده است
بلبل افغان می کند هر لحظه بر شاخ دیگر	جلوه گل دیده و در اضطراب افتاده است
چون هلالی را به خاک آستانش دید و گفت	این گدا را بین چه خوش عالیجناب افتاده است

نکات باقی افندی – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

²⁷⁶ A, B, D: jednako; C, E: شهزادگی.

در صنایع اشعار از همه شاعران خرده بین و نکته دان است، و هر بیتش از ایهام و تجنیس خالی نیست، و دیوان وی در یزد و سرخس و شیراز و قندهار²⁷⁷ مشهور است، و ابیاتش را در اعتبار دارند و از استاد می خوانند چنانکه ما حافظ را می خوانیم، و این از جمله اشعار وی است:

غزل

گل رخان سوی چمن عزم تماشا می کنند ²⁷⁸	بلبل شوریده را سرمست و شیدا می کنند
در چنین قحط شراب از لاله ها در حیرتیم [fol. 37b]	کز کجا این ساغر گلرنگ پیدا می کنند
از جفای محتسب چون لاله امروز اهل عیش	دور جام باده را در کوه و صحرا می کنند
بر گل و شمشاد ²⁷⁹ از آن دل بسته شد ²⁸⁰ مرغان باغ	میل آن رخساره و قدّ دلارا می کنند
باقیا بر طره زنجیر مویان دل میند	چون ترا دیوانه می سازند و رسوا می کنند

نکات درویش پاشا – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

از گزیده²⁸¹ ارباب لبابت و زبده²⁸² اصحاب بسالت است، و همه اشعار وی نکته آمیز و رشحات کلکش ایهام ریز است، و دو دیوان دارد. یکی فارسی، و یکی ترکی است. هر دو لطیف و معنی دار و نظیف و نکته شعار است.

دو بار به بوسنه والی شده، و سالی چند نیز در آگره محافظ بوده.

و چنین مشهور است که از گزیده²⁸³ اولیاء الله بود و یادگار حضرت مولانا مثنوی را آغاز تنظیم کرد و جزی دو ساخت؛ شبی در خواب مولانا را دیده، و وی را گفته: ای درویش، کتاب من هرگز تنظیم نپذیرد. از این سودا باز شو! و آنگه فارغ شد و آن دو جز [fol. 38a] که نوشته، من آن را دیدم. بسیار معنی دار و لطیف بود. فقیر چنین پندارم که از وزرا آنچنان کامل و دانا نیامده است، و این از جمله اشعار وی است:

²⁷⁷ O: قندها; A, B, C, D, E: قندهار; ispravljeno.

²⁷⁸ O, A, B: می کند; C, D, E: می کنند; ispravljeno.

²⁷⁹ O, A, B, C, D: شمشاد; E: شمشاد; ispravljeno.

²⁸⁰ A, B, C, D, E: jednako.

²⁸¹ A, B, C, E: jednako.

²⁸² A, B, C, D, E: jednako.

²⁸³ A, B, C, E: jednako.

غزل

اگر آن سرو قد سازد مشرف خانه ما را
نثار مقدمش دارم همه دنیا و عقبا را
نگردد تشنگی عشق زایل از دل تشنه
اگر نوشد به یک دم آبهای هفت دریا را
به یک غمزه ربوده ترک چشمت صد هزاران را
کسی هرگز ندیده در جهان این گونه یغما را
اگر میل جمال دلبران دارم عجب نیود
چون آدم کو نباشد جان بخش روی زیبا را
نظر کن بر دل درویش و رحم آر ای شه خوبان
نصیحت بشنو و ضایع مگردان پند دانا را

نکات درویش پاشا زاده – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا –

در رسوم نظم و نثر از پدرش بیشتر نکته دان و خرده سنجان است. همه اشعار وی در ترکی و فارسی ایهام دار و متین و خوب است. بی ریب و گمان، اسرار اَلْوَلْدُ سِرُّ أَبِيهِ در وی ظاهر شده، [fol.38b] و این بیتها از ابیات وی است:

نظم

بیا که سیر خرابات عالمی دارد
عجب هوای خوش و خاک بی غمی دارد
منه پیاله که بهر بنای سست جهان
اساس میکده بنیاد محکمی دارد
مگر بی غم دوران از دل شود بیرون
کسی که لاله صفت داغ همدمی دارد
ز بهر برگ صبحی بهار عمر خوش است
ولی چون موسم گل فرصت کی دارد

نکات خسرو پاشا – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

کامل و فروهیده، و معانی پرور و عاقل فن دیده، و اشعر ذاتی است بسا تصوف شناس، و همه ابیاتش دارنده اجناس. در هر حالی استاد سخن سازان روم است. در بعضی مجموعه دیده ام که این غزل را به خسرو عجمی اسناد کنند. فقیر در دیوان خسرو پاشا دیده ام و چنین پندارم از آن است. صحتش ایزد تعالی می داند.

نظم

دلم در عاشقی آواره شد آواره تر بادا
تنم از ذلتی بیچاره شد بیچاره تر بادا
چه عیاری به تاراج عزیز من زلف پرپیچت
به خون ریز غریبان چشم تو عیاره تر باد

دلَم صد پاره شد از غم نه زانگونه که برگردد اگر جانان بدین شاد است یا ربّ پاره تر بادا
چو با تردامنی خو کرده خسرو با دو چشم تر [fol. 39a] به آب چشم پاکان دامنش همواره تر بادا

نکات خیالی افندی – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

از گزیده^{۲۸۴} اولیاء الهی است. ظاهر و باطنش به فیض علوم الهیه معمور و در هر فنّی متفّن.

و چنین مشهور شده: آن دم که از عالم سریع الزّوال به عالم نوال و کمال گذر کرد، در جیب تاریخ و فاتش یافتند که گفته:

بیت

خیالی هجرتینه دیدی تاریخ سوزی دلده حیاتی کوزده قالدی

و در فارسی اشعارش از ترکی نیز بهتر است، و این از جمله اشعار وی است:

غزل

ای تیر غمت را دل عشاق نشانه	خلق به تو مشغول و تو غایب زمیانه
گه معتکف دیرم و گه ساکن مسجد	یعنی که ترا می طلبم خانه به خانه
مقصود من از کعبه و بتخانه تو بودی	مقصود تویی کعبه و بتخانه بهانه ^{۲۸۵}
حاجی به ره کعبه و من طالب دیدار	او خانه می جوید و من صاحب خانه
افسون دل افسانه عشق است و گرنه	باقی به جمالت که فسون است و فسانه
هرکس به زبانی سخن عشق تو گوید	عاشق به سرود غم و مطرب به ترانه
تقصیر خیالی به امید کرم تست	یعنی که گنه را به از این نیست بهانه

نکات فتوحی – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

از مشایخ کرام است و بسیار تصوّف داند. چنین مشهور است: در عهد سلطان محمّد از پوست [fol. 39b] نشینان استانبول بود. این از جمله ابیات وی است:

²⁸⁴ A, B, C, D, E: jednako.

²⁸⁵ O: نهانه; A, C, D, E: بهانه; ispravljeno.

غزل

بازار بتان زان قد و رفتار شکسته
گلبرگ رخس رونق گلزار شکسته
فریاد که آن نرگس افسونگر مستش
رسم ورع و زهد به یکبار شکسته
آن دل که اساسش زغم عشق تو باشد
کی می شود از طعنه اغیار شکسته
دل شاد از آنم که شد از سیل سرشکم
غم خانه هستی در و دیوار شکسته
مستی فتوحی همه از ساغر عشق است
زان جام هوس بر سر اغیار شکسته

نکات رشدی – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

بس کامل و دانا و عاقل نظم آرا؛ در هر فنی استاد یکتا و بزرگوار بی همتاست و در صنایع اشعار ماهرتر. در فارسی همه شعرش نظیره عرفی است، و در ترکی نظیره باقی. این از جمله اشعار وی است:

غزل

مرا از جام می خوشتر نباشد همدمی دیگر
مرا از دختر رز به نباشد محرمی دیگر [fol. 40a]
به زخم کهکشان خویشتن نه مرهم صحبت
بباید ای فلک چاک دلم را مرهمی دیگر
بیرون آمد خط سبزش جنون تو مبارک باد
ترا ای دل نمود از نو غمی و ماتمی دیگر
ز رویت بردارم دیده پر خون که می بینم
گل رخسار سرخت را نشاند شبنمی دیگر
نماید رشدیا صد عالم از جام فلک لیکن
در آور جام می بنگر که بینی عالم دیگر

نکات آزی – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ –

بسا نکته آمیز ابیات سازد و دو دیوان دارد در ترکی؛ یکی بی نقط و یکی منقوط. از این دیگر نشنیده ام.

و در عصر رشدی بوده، و با یکدیگر بسیار تنظیر گفته اند. عقل چنین پذیرد که هر دو از یکدیگر کمتر نیستند. این از جمله اشعار وی است:

غزل

شراب صبر ای دل که چه تلخ و جان ستان باشد
ولیکن تلخی روزی جدایی بیش از آن باشد

فراق دوستان دیدن نشانی باشد از دوزخ
 معاذ الله غلط گفتم که دوزخ زو نشان باشد [fol. 40b]
 مرا از^{۲۸۶} هیبت روز قیامت چند ترسانی
 قیامت پیش ما روز وداع دوستان باشد
 به استغنائی وصل ایمن مباحث از عادت هجران
 که گر نوشی دهد ایام زهری در میان باشد
 قیامت آزری با یار بر جنت شرف دارد
 چو یار از یار دور افتد قیامت آن زمان باشد

خلد پنجم

پر از رقوم لطیفه های [لوح]^{۲۸۷} نزهت از زبان مرغان ریاض فصاحت که هر یکی
 بضاعت بزاعت و جان دلها را مایه بشاشت [و] براعت است. برای نشر نکات اصحاب نظافت،
 باغبان خامه باغ بلاغت در باغچه لطافت را باز کرد.

لطیفه

روزی پیش خواجه هر دو سرا، محمد علیه السلام،^{۲۸۸} پیره زنی آمد که پوست رویش درهم
 گرفته و همه دندانها ریخته، و حسن و آن آدمی از وی گریخته. خدای تعالی می داند که چند سال
 عمر از روزگار خویش خورده. قامتش از بار عمر خم گشته، و گیسویش همچو لیف سپید با یکدیگر
 پیچیده، و گر کسی از وی پیغام گیتی نافرجام پرسد، از قبیله مارچی خبر دهد.
 گفت: ای مصطفای انبیا، و ای منتهای اصفیا، [fol. 41a] آیا من در رستخیز به بهشت می
 رومی^{۲۸۹}؟ گفتا: ^{۲۹۰} ای خواهر دختر دنیا، و ای بیوه کالیوه بی صفا، هیچ چون تو فرتوتی به بهشت
 نخواهد رفت.

چون پیره زن از رسول علیه السلام^{۲۹۱} چنین پیغام شنید، آغاز گریستن کرد و گفت: یا رسول
 الله، در شأن من آیت آمده^{۲۹۲} که من به بهشت نروم؟ یا آن کجا رود که من در دنیا ترا دیدم و مصاحبه
 تو گشتم، در عرصه رستخیز مرا به لطف شفاعت از جمله اهل بهشت نمی خوهی کرد؟!

²⁸⁶ O, E: ار; A, B, C: از; D: z; ispravljeno.

²⁸⁷ O, C: zapisano na margini; A, B, D, E: jednako.

²⁸⁸ A, B: محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم; C, D: jednako; E: محمد مصطفی علیه السلام.

²⁸⁹ A, B, C, D, E: jednako.

²⁹⁰ A, C, E: jednako; B, D: گفت.

²⁹¹ A, B, C: jednako; E: علیه الصلوة والسلام.

²⁹² O, A, C: آمده ای; B, E: آمده; D: آمد; ispravljeno.

نظم

گر نکنی لطف و شفاعت مرا
شأن من است گفتن و او یلتا
جز تو مرا کس نکند یآوری
جان و سرم با تو فدا مصطفی
چون تو شدی رحمت حقّ با جهان
امّتت از جود تو خواهد عطا
با تو گواهم که توی در^{۲۹۳} جهان
شاهد حقّ پادشه ما سوا
چون شده بیمار گنه، ای طیب
از تو شود با دل فوزی دوا

وانگه پناه بی نوایان و پادشاه دلنوازان تبسم فرمود که ای ناکام روزگار، و ای خواهشگر دارالقرار، یا نشنیده ای که خدای تعالی پیره زنان را در سیزده^{۲۹۴} ساله دخترک سازد و پیران را در سه سی ساله جوانک و همه ارباب بهشت را بر این منوال گرداند وانگه به دارالسلام نهد؟ چون پیره زن از پیغمبر علیه السلام^{۲۹۵} چنین مژده ها شنید، [fol. 41b] شادی یافت و ذیلتش را بوسیدن گرفت.

قطعه

زهی لطف خداوندی که می سازد جوان ساله
سرپا کهنه سالان را ز شایستن نعیمش را
که دارد آنچنان قوت که با شکری بیرون باشد
زبارهای سپاس اینچنین لطف عظیمش را

لطیفه

درویشی به زیارة^{۲۹۶} احمد بن اصمّ رفت برای اندوختن نفقه یک روزه. احمد بن^{۲۹۷} اصمّ گفت: ای درویش، اگر مرا پیغمبران را یک به یک شماری، ترا بسیار اکرام می کنم و از خاصان خود می گردانم. درویش نیز آغاز شمردن گرفت و گفت: اول پیغمبران آدم – علیه السلام – که پدر بزرگوار ماست. دوم حضرت نوح – علیه السلام – که پدر دوم است. سوم حضرت ابراهیم – علیه

²⁹³ O, A, B, C, E: در; D: رو; ispravljeno.

²⁹⁴ O, A, C, E: سازده; D: سازه ده; ispravljeno.

²⁹⁵ A, B, C, D: jednako; E: علیه الصلوه والسلام.

²⁹⁶ A, B, D: زیارت; C: jednako.

²⁹⁷ O, A: این; B, C, D, E: بن; ispravljeno.

السَّلام – که جدّ اعلاّی پیغمبر ماست صلّعم. چهارم حضرت موسی – علیه السَّلام – که کلیم خداست. پنجم فرعون است که نیل را به فراز برد.

احمد بن اصمّ گفت: ای درویش، این چه دیوانگی است می کنی؟! دشمن خدا را پیغمبر می کنی؟! گفت: ای ملک، آن پیغمبری نیز راضی نشد؛ ادّعی خدایی کرد. پادشاه را این لطیفه خوشتر آمد، و دانست که این مرد [fol. 42a] ظریف از لطیفه گویان است. بر مقاوله سابق اکرام کرد و از خاصان خود ساخت.

قطعه

هر آینه نماند مرد خوش گوی
به زیر منتّ بار خسیسان
شود روزی ز ناداری برآرد
چنین باشد رسوم علم و عرفان

لطیفه

مردی را ماد گاوی بود؛ گم شد. دلّالی را به اجرت گرفت، و بانگ زدانید. نیافت؛ آخر ناامید شد و به گریستن آغاز کرد. مردی از دوستان خویش به تعزینش رفت و گفت: ای یار غار دیرینه، تا به چند می گریی؟ ماد گاوت نه در این شهر گم شده؟ گفت: آری، در این شهر گم شده است. گفت: گریه مکن ایرا هر آنکه دزدیده است بانگ دلّال را شنید؛ باز نداد. بی ریب است تو در رستاخیر بازستانی. گفت: ای برادر، من آن را نمی گریم. ترسش من آن است که به دست دانشمندی می افتد. آن نیز به اصول شرع می نهد و می خورد. من در رستخیز نیز ستیدن توان ندارم.

قطعه

اگر گم کرده را یابد حکیمی
به تأویلش خورد بی باک و پروا
ندارد میل دادن صاحبش را
اگر باشد هویدا گاو موسی

لطیفه

درویش خرسواری به خانه کسی مسافر شد، در آن وقتی که خوانچه آبشخور خورده و نوردیده بود. درویش [fol. 42b] نیز روزی چند گذشته بود که شاهد قرص نان را ملاقات نشده و در

هامون گرسنگی سلسله جنبان صبار بود، و تندیدن شکمش همچو صدای بخنوی خانه را لرزه گار کرد.

به چنین حال ساعتی چند انتظار خوان مهمانی کرد؛ آخر دید بی طلب نخواهد شد؛ آنکه آغاز تکلم کرد و گفت: ای میزبان مهمان نواز، و ای باذل خوان جوعان نکته انداز، من از بزرگواران شنیده ام که مردم را به دو چیز خمیازه غلبه می کند: یکی از گرسنگی و یکی از بیخوابی. هنوز خوابم نیست. نمی دانم که از چه مرا غلبه کرد. گفت: من چه دانم از چیست؟! طبایع مردمان با یکدیگر مخالفند.

بیت

چه داند^{۲۹۸} مردمان سیر و ریّان که چون حال است جیاع در کنج احزان

درویش دید که این میزبان از چنین نکته ها گفتن چیزی نخواهد داد. آخر بهویدا گفت: ای خاندان ذی نوال، و ای کامران خوش خصال، در آن دم که ما طعام خوریم، آیا در کجا می خسیم؟ گفت: ای درویش، ما نان خورده ایم. سپاس به ایزد باد، خانه ما فراوان است. در هر کجا که خواهی، بخشب، و هر آن جایی که بیسندی، راحت کن.

بیت

نیابد مردم گرسنه راحت مگر بخشد خدا صبر و قناعت [fol. 43a]

درویش آخر از خوردن و آشامیدن مأیوس گشت؛ برخاست و به آخور رفت؛ از پشت خر خودش پالان برگرفت و آغاز کوفتن کرد. خر از پاهکیدنش به فریاد آمد و بانگ بلند زد، چنانکه همه طفلان محله از بیم بانگش در گهواره آغاز گریستن کردند. مردمان از هر سویی برش گرد آمدند و گفتند: ای درویش حق شناس، این چه گنه کرده است به چنین کوفتنش شایسته شده؟ گفت: در تلیسه نامم بود. خورده است. برایش می کوبم. میزبان گفت: ای درویش، خدا را مکوب! ما کنون ترا نان بیاریم. گفت: من می دانم که شما پانیر^{۲۹۹} نیز می

²⁹⁸ A, C, D, E: jednako; B: دانند.

²⁹⁹ A, B, C, D, E: jednako.

بیارید^{۳۰۰}، اما این کم آموزد^{۳۰۱}؛ در دیگر بار نیز می خورد. میزبان با پرستار خویش فرمود: بروید و خوانچه بیارید تا [از]^{۳۰۲} بانگ بلا رها یابیم. بزودی پرستاران خوانچه ای رسانیدند. درویش نیز از کوفتن بازگشت و خر را گسیل داد.

قطعه

هر آینه نماند مرد فرزبان
به نابهره ز کار زفت فرناس
شود هر آنچه می گویند در عالم
ز دست مردم جایع نوا کاس

لطیفه

خیالی – رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ – به خانه رازی رفت؛ ساعتی چند بنشست. هنگام طعام شد. بسیار انتظار کشید. اما، چیزی بیرون [fol. 43b] نیامد. از روزن کاخ بیرون نگرید؛ دید که مرده ای را به گورستان می برند. خیالی نیز بر پا خاست و گفت: ای یار همدرد، آیا به چه دردی ترا مرگ رسیده است؟ اندکی توقّف کرد و آنگه گفت: برو ای یار قدیم که ما نیز به آن درد گرفتاریم. بسیار نماند که از پس تو می رسیم.

رازی گفت: ای برادر، خدای تعالی می داند که ترا جنون رسیده است ایرا مرد هشیار به مرده ای بی روان چون سخن اندازد؟! گفت: مرا جنون نرسیده است بلکه به همت بزرگواران ایزد تعالی مرا لسان حال را ارزانی کرده. این مرده^{۳۰۳} نیز از دوستان من بود. برایش سبب مرگ وی پرسیدم. گفت: ای برادر، چون لسان حال می دانی، از کدامین مرض مرده است. گفت: در خانه کسی چون من مسافر شده؛ چندان ساعت انتظار خوانچه آبشخور کرده. آخر نیامده. سبب مرگش این بوده. من گفتم که ما نیز همچنان دردی را مبتلا گشتیم. بسیار نماند^{۳۰۴} که مرگ ما نیز می رسد. رازی دانست که نکته از چه چیز است. در آن ساعت آراسته خوانی بیرون آورد.

بیت

³⁰⁰ A: (؟) سیارید؛ B, C, D, E: jednako.

³⁰¹ A, C, D, E: jednako; B: آزموده.

³⁰² Dodato iz A; E: jednako.

³⁰³ O, A, C, E: مرده ای؛ B, D: مرده؛ ispravljeno.

³⁰⁴ O, B, C, E: نماند؛ A, D: نماند؛ ispravljeno.

به جان خود روا³⁰⁵ داند خسیسان پاره نان را نماید پیکر تلخی برایش چشم مهمان را [fol. 44a]

لطیفه

پادشاهی را بسیار دل تنگی درآمد چنانکه در هیچ جایی آرام گرفتن نتواند بود. به وزیرش گفت: مرا چیزی بسازانید که تا از آن دلم درنگی می کند. وزیر نیز از زر خالص سیبی سازانید همچو بیضه شترمرغی و به پیش پادشاه بیاورد و گفت: ای شاه کرم گستر، و ای پادشاه خوش پیکر، اینک ترا یک درنگی دل سازانیده ام که هیچ کس مالک آن نشده است. پادشاه گفت: ای از دایره خردمندان دور، و ای از نگرستن سیم و زر مسرور، صد هزار سپاسم به ایزد باد که از لطف بی دریغش به چنین کشوری پادشاه شده ام! مرا سیم و زر چه درنگی دل می کند؟! بلکه آن را جز چون تو گدا چشمان کسی نظر نکند و باعتبار ننگرد.

بیت

به سیم و زر نظر کی می کند مردان مستغنی که آن دام فریب دهر و آرایش زن شد

وزیر گفت: ای شاه کامران، و ای پادشاه ذی عرفان، من آن را برای نگرستن نساوانیده ام، بلکه برای تماشای دروغ گویانی. بفرمای با مردمان: هر آنکسی که دروغ ناشنیده و نادیده می گوید، به وی می دهم. ببین تماشای دروغ زنان چه گونه باشد، و درنگی دل چون شود. پادشاه نیز فرمان [fol. 44b] داد: هر آنکسی که دروغ نادیده و ناشنیده می گوید، من این زر را با وی عطا می کنم. چون این خبر در بازارها شیوع یافت، مردان دروغزنان پی در پی به در پادشاه گرد آمدند، هر یکی به دروغ نو ساخته. پادشاه زر را برای ندادن، همه دروغ ایشان را تصدیق کرد. همچنان هر آنکسی که دروغ گفت، پادشاه گفت: راست گفتی. این نه دروغ است. آخر مردی خمی را بر پشت خویش بیندید و به در پادشاه رفت. دربانان گفتند: ای مرد، به این خم در کجا خواهی رفت؟ گفت: از دروغ گویانم؛ به حضور پادشاه خواهم رفت. گفتند: ای مرد، تو نه آنکسی هستی که دی روز در حضور شاه دروغ گفتی، و پادشاه ترا راستی داد؟ گفت: آری، امّا آن روز در نزد بسیار دروغ نبود. اکنون به خم آوردم. هر آن دروغی که بپسندید، بگیریید. و هر آنکه نپسندید، باز دهید.

³⁰⁵ O, A, B, C, D: درود; E: رور; ispravljeno.

آخر به حضور بردند، گفت: ای پادشاه حق گزار، و ای پادشاه خوش کردار، پدرم از تاجران مالداران بوده؛ با پدر شما بسیار خدمت کرده، و وقتی پدرت به خزینه محتاج بوده، از پدرم هفت بار به این خم وام گرفته. اکنون من نیز از محتاجان شدم. [fol. 45a] حَقَم بده تا پدرت در گور به وام نماند.

پادشاه چون این بشنید، جانش بر سر جَست، و دلش خراشی گرفت. به چنین حیرتی گفت: این چه دروغ است که می گویی؟! پدرم از هیچ کسی وام نگرفته است! گفت: ای پادشاه، اگر مرا تصدیق می کنی، خمها را پر کن و گر تکذیب می کنی، آن سیب زر را مرا بزودی ده که از تنگدستانم. پادشاه دید که مرادش دیگر است. سیب را به دستش کرد و گفت: ای مرد، خدا را در دیگر زمانی چنین دروغی مگو که دل خراش است.

قطعه

مگو با هیچ کس ای مرد پر فنّ	دروغی که از آن دل می خراشد
بگو با دوستان نرمی لطیفه	کزو با جان و دل شادی فزاید
اگر رسم لطیفه برنیاری	مگو زان می شود درد سر آمد

خلد ششم

پر از بوی گل‌های گلبن سیادت، و از نکهت افواه سنبلهای باغ سخاوت، و از شمّ شکوفه های ریاض سماحت، و از صدای شکستن خارهای سفالت و بیرون کردن خاشاک دناعت. برای پاک کردن خسه‌های خست [و] خساست، کلک باغبان گلگشت طراوت، در گلشن سرای سخاوت را باز کرد.

سخاوت

فضل برمکی را پسری به دنیا آمد. همه نکته [fol. 45b] سنجان بنو تاریخی تهنیتش را رفتند. اما در میان ایشان مردمی بود که در هر فنّی مهارت یافته و به هر عملی امتحان شده؛ لیک از روزگار بی وفا ستم تنگدستی کشیده و از گردش گردان جفای ناداری دیده بود؛ آن نیز به تاریخ در مجلس برمکی رفت و در صفّ نعال نشست.

قطعه

در این عالم نمی دانم چه حال است
چنان پندارد ارباب سفالت
که جای ذی هنر صفّ نعال است
عطا کردن به اهل دل و بال است
نمی داند که قلب نکته دانان
تجلی گاه حقّ جلّ جلال است

آنکه پسر را به شستری پوشانیده بیرون آوردند و به دست هر کسی دادند. هر یکی دعا کرد و تاریخ را در برّش نهاد، یک به یک، تا رجال محفلش تمام شد. وانگه پسر را به درون بردند و تاریخهایش در پیش فضل برمکی نهادند. آن نیز هر یکی را بخواند، آفرین کرد؛ اما تاریخ آن مرد ستم دیده را بر همه تقدیم کرد، و تحسینش بر وی زیاده شد. آنکه بفرمود هر آنکسی که حاضر بود، هر یکی را چهار هزار زر دادند، و ده هزار نیز آن دم که از درش بیرون رفتند، از روزنهای ایوان بر ایشان <را> نثار فرمود، و کردند.

قطعه [fol. 46a]

جوان مردی اگر ببیند ز مرد منقبت پیشه
سرش را زر نثار با هزاران عزّت و تحسین
پسندی کی کند جود کرمور کز درش مأیوس
رود مردان تنگدستی نیابد دولت تمکین

برمکی غلامی را گفت: آن مرد که در صفّ نعال نشستہ بود، مرا باز بیار. آن نیز از پیش رسید و باز آورد. وی را به تکرار دوازده هزار زر داد و خلعتی نیز پوشانید. اما بر مقتضای سیر سپهر واژگون، ماهی چند برنیامد که برمکیان را هارون الرشید غضب کرد و بکشت و جای خانه ایشان را جو کشت؛ اسبان را می چرانید. و در این عالم عرق برمکیان کم شد. کس ندانست که از چه گناه است برایشان چنین ظلمی.

بیت

مرد عاقل کی کند بر لطف شاهان اعتماد
توآمان است لطف و قهرش یکدیگر وابسته است

اما آن مرد از کرم فراوان فضل برمکی توانگر شد و چندان گرمابه و آسیاب خرید و چندان کارگاه به دست آورد؛ بسا خیل [و] ۳۰۶ حشم و بسیار پرستار اهل خدم پیدا کرد؛ در بغداد از بزرگواران ارباب شد. به این حال روزگاری در میان گذر کرد.

روزی [fol. 46b] گرمابه گری را تنبیه کرد که حمام را تخلیه می کند. از دلاک و ناطری دیگر کس نباشد. گرمابه گر همچنان کرد. جوانی بود در صنایع دلاکی از همه استاد؛ در خدمتش از همه خوش نهاد بود. از تخلیه حمام خبر دادند. آن نیز درآمد. جوان به خدمت آغاز کرد و خواجه را از خدمت وی فرخی برآمد. در این میانه بیٹی چند از تاریخ پور فضل برمکی بخواند. جوان چون [این] بیٹها ۳۰۷ بشنید، تابش نماند. از هوش بخورید و به زمین افتاد.

خواجه چون این بدید، به جستی بیرون گریخت؛ حمامی را تعزیر زبان کرد: این جوان را دانسته ای که مصروع است! چرا به خدمت من تعیین کردی؟! گفت: خدای تعالی می داند، پنج سال است که آن جوان در این گرمابه دلاکی می کند. من از آن چنین حالی ندیده ام و از کسی نیز نشنیده ام که چنین حالش هست.

جوان از آن حالتی باز آمد. خواجه به خانه خویش برد و گفت: ای جوان، این حال ترا از چه طاری شد؟ هیچ دیگر بار در نخست چنین می شده ای؟ گفت: نه. گفت: اکنون از چه سبب به چنین حالی گرفتار شدی؟ گفت: ای خواجه، تو چه خواندی در گرمابه، می دانی؟ گفت: می دانم. گفت: تو آن خانه را دیدی [fol. 47a] که برمکیان در آن نشستندی؟ گفت: آری، دیده ام. خدای تعالی روان برمکیان را به جنت و جمال مسرور گرداند. همه این مال و منالم که می بینی، از آنان است. گفت: آن پسر را نیز می دیدی که برای وی تاریخ ساخته ای؟ گفت: آری، پور فضل برمکی بود. جوان به تکرار از دایره عقل بیرون شد و در افتاد.

به رویش آب فشانند. باز به هوش آمد و گفت: ای خواجه، دانسته باشی که من آن پسر بی بختم که از چنان پدری به پس مانده ام.

بیت

همچو من آن نیز با حکم قدر مجبور شد

ای جفای اخترم با که شکایت می کنم

³⁰⁶ O: zapisano na lijevoj margini, u visini reda; B, E: jednako.

آنکه خواجه برخاست؛ چشم و جبینش^{۳۰۷} را بوسیدن گرفت و گفت: سبب دولت من توی! من در این ساعت هر آن چیزی را که مالکم، نیمش به تو باد. دیگر نمی مرا؛ تا به مرگ بس است. جوان گفت: ای خواجه، من نه از آن عرقم که داده پدرم باز می ستانم. اگر از دستم آمده بود^{۳۰۸}، من نیز دهمی همین^{۳۰۹}. تو اندک بشکیب که در گرمابه یک چیزم مانده است. شاید کسی برگردد. آن را می بیارم و آنکه با تو مشاوره می کنم. خواجه نیز دستور [fol. 47b] داد.
برفت و گم شد. کس ندانست که در کدام جانب رفت، و چه شد.

قطعه

اگر خیرالخلف پوری به پس می ماند از والد ندارد آن ضراری با پدر خیر دعا آرد
معاذ الله اگر پیش و گر پس ناخلف باشد همیشه بر روان والدینش <را> اذا آرد

خَاتِمَةُ ۳۱۰ الْكِتَابِ

التماس از خردبینان گلگشت معرفت، و از نکته دانان گلشن سرای منقبت، هر آنکه که نظر پاک ایشان در این ریاض افتد، قصور خدمت باغبانش را به عفو رسم قدیم بزرگان بپوشند.

قطعه

سپاس ذوالمنن را کین کتابم تمام می گشت به فیض عون و هَاب
قصورم را هر آنکه می کند عفو قصورش را کند عفو لطف توَاب

در آن وقتی که این یادگار پسمان تمام شده، تاریخ هجرت خواجه هر دو سرا.

بیت

به احباب این در آن باغ نوم بود هزار و صد به^{۳۱۱} پنجاه و دوم بود [fol. 48a]

³⁰⁷ O: grafem ش naknadno dopisan; A, B, C, D, E: jednako.

³⁰⁸ A, C, E: jednako; B: بود آمد; D: آمد بود.

³⁰⁹ A, C, D, E: jednako; B: همان.

³¹⁰ O: حاتمہ; C, D, E: خاتمة; ispravljeno.

³¹¹ A, B, C, D, E: jednako.

مثنوی

به انجام می رسد این بلبلستان
بسای خدمت گزارید^{۳۱۳} باغبانش
که اعنی حضرت شیخم نگاهی
شدم با همتش از پوست نشینان
سمی حضرت شیر خدا او است
سزد که تا به حشر او راستایم
مرا گفت هاتف غیبی به آواز
نباشد محرم رازت به هر گوش
که شد از همتش این بلبلستان

چو پر شد گلشن^{۳۱۲} دلها زالحان
بسای همت بر آورد پاسبان
رسید با من به او یک تاج شاهی
شدم با خدمتش جویان و پویان
چو همنام علی مرتضی او است
که در درگاه وی [یک]^{۳۱۴} خاکپایم
که ای فوزی خموش^{۳۱۵} به از این راز
بکن مدحش ز دل با اهل دل گوش
انیس بزم خاص نکتہ دانان [fol. 48b]

³¹² O, A: گلشن; B, C, D, E: گلشن; ispravljeno.

³¹³ A, B: گذارید; C, D, E: jednako.

³¹⁴ O: zapisano iznad reda; A, B, C, D, E: jednako.

³¹⁵ A, C, D: jednako; B, E: خموشی.

3. Prijevod i komentari

U ime Allaha Svemilosnog i Samilosnog!

Na početku srce poput slavuja – Hvaleći Boga svoga zapjeva

Pošto Boga raznoliko spominje³¹⁶ ono – Ružičnjaka ljubavi time je dostojno

Hiljadu kasida³¹⁷ zahvale i hvale [proloma se]³¹⁸ iz usta pjesnikâ perivoja slavujâ iskrenosti i odanosti; [pjesnikâ] koji s minberâ³¹⁹ jednoće Milosnoga Boga Dobročinitelja urešenim glasovima što na ushit navode neprestano³²⁰ pjevaju, i ušima onih upućenih u [duhovne] potankosti prisnih sijela promatrača³²¹ cvjetnoga dvorca Božanstvenosti, [o toj jednoći] i danju i noću kazuju.

³¹⁶ U izvorniku: ذڪر [zeker]. Imenica arapskog porijekla u značenjima “prisjećanje” i “spominjanje”. U tesavvufskom terminološkom registru naziv za posebnu vrstu duhovnog obreda, koja se sastoji od *ponavljanja* (tekrār) Božijeg imena/Božijih imena, *očitovanja* (eqrār) o Njegovoj jednoći, te u konačnici *osvjedočenja srcem* (šohūd) u postojanje Božijeg bića, odnosno prisutnosti iskre Njegovog bića u svim stvorenjima i stvarima.

Vidjeti: *Farhang-e estelāhāt wa ta'birāt-e 'erfānī*, Ta'lif: doktor Sayyed Ğa'far Saġġādī, Čāp-e šešom, Entešārāt-e Tahūrī, Tehrān, 1381. (2002), pp. 402-403 (dalje: Saġġādī); Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 262-262 (dalje: Nametak I).

³¹⁷ U izvorniku: قصاید [qasāyed]. Oblik *razlomljenog plurala* (ġam'-e mokassar) imenice arapskog porijekla قصيده [qasīde]. U književnosti orijentalno-islamskog kulturnog kruga naziv za monorimičnu pjesničku vrstu koja potječe iz arapske predislamske poezije. Kasida je duža pjesma koja sadrži od trideset do devedeset distiha. Lirski preludij kaside, poznat kao *nasīb*, vremenom je prerastao u samostalnu poetsku vrstu/formu *gazel*. U klasičnoj perzijskoj književnosti kaside su, u žanrovskom smislu, najčešće određene kao *panegirici* (madh) i *elegije* (marsiyeh).

Vidjeti: Bećir Džaka, *Historija perzijske književnosti*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 1997, str. 67–68 (dalje: Džaka); Esad Duraković, *Muallaqe: sedam zlatnih arabljskih oda*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2004, str. 14-20 (dalje: Duraković I).

Upotreba ovog oblika u tekstu obrađenog djela karakteristična je po tome što se iza glavnog broja هزار [hezār] u značenju “hiljada” javlja u množini, a ne u jednini, kako je uobičajeno slaganje *broja* ('adad) s *imenicom koja slijedi iza broja* (ma'dūd) u perzijskom jeziku.

³¹⁸ Lekseme za koje ne postoji ekvivalent u izvorniku na perzijskom jeziku, a procijenjeno je da su neophodne radi lakšeg razumijevanja teksta, u svim slučajevima navedene su u uglastim zagradama.

³¹⁹ U izvorniku: منابر [manāber]. Oblik *razlomljenog plurala* (ġam'-e mokassar) imenice *mjesta* (esm-e makān) arapskog porijekla منبر [menbar], u značenju “propovjedaonica”. U islamskoj tradiciji naziv za mjesto u džamiji, ili nekom drugom otvorenom ili zatvorenom prostoru s kojeg se vjerski dostojanstvenici obraćaju prisutnima.

³²⁰ U izvorniku: على الدوام [‘alā al-dawām]. Prijedložna fraza arapskog porijekla u značenju “neprestano, stalno”.

³²¹ U izvorniku: نگاهنده گان [negāhandegān]. Oblik množine *participa aktivnog* (sefat-e fā'elī) نگاهنده [negāhandeh], u značenju “promatrač”. Ovaj oblik karakterističan je u grafijskom smislu, pošto je grafem za oznaku *finalnog kratkog*

Kit'a³²²

Stvoritelj Koji sve što je na Zemlji – Od stvaranja je Njegova tek posuda

Ipak snagu daje skupinama raznim – Radi opskrbe Njegovih robova

Prečisto je Njegovo biće i uzvišen položaj Njegov od svega niskog i nečistog. Hiljadu pjesama – izvorišta radosti, i pozdrava – razloga milosti, s jezika slavujâ vičnih u melodičnosti rječitosti i cvrkutanju u bašči iskrenosti; [slavuja] koji navode na glavnu stazu ka cvjetnome dvorcu upute, i pjesme skladaju u domu nade u blagost i zagovor³²³.

Kit'a

Mjesecu sazviježđa poslanstva³²⁴ – Što mu je sjajno Sunce tek zračica

Razliveni nebeski svod ne postade – Iz knjižnice opisa njegovog ni stranica

[Blagoslov i spas neka su] njegovoj obitelji i prijateljima koji ga slijediše, po običajima [fol. 1b]³²⁵ njegovog tarikata³²⁶ i njegovog Šerijata³²⁷.

vokala “e” (he-ye ġeir-e malfūz) prilikom dodavanja *sufiksa za tvorbu množine* (paswand-e sāxt-e ġam‘) گان [gān] u grafiji sačuvan (a ne reduciran, kako je najčešći slučaj), dok je spomenuti sufiks zapisan samostalno.

³²² U izvorniku: قطعہ [qet‘e]. Naziv za monorimičnu poetsku formu pod kojim se podrazumijeva skupina distiha, tematski i smisaono međusobno povezanih, koji uz rimu imaju i istovjetan metar. Ovom formom klasični pjesnici orijentalno-islamskog kulturnog kruga najčešće su izražavali neku moralnu poruku, mada su se u njoj pisali i *panegirici* (madh), tužbalice (marsiyeh), *rugalice* (haġw), kao i pjesme drugih žanrova. Za razliku od *gazela* i *kaside*, dva polustiha prvog distiha kupleta međusobno se ne rimuju. Uobičajen broj distiha kupleta kreće se od dva do petnaest, mada su zabilježeni i kupleti od pedeset distiha.

Vidjeti: *Farhangnāme-ye adabī-ye fārsī* 2, Be sarparastī-ye Hasan Anūše, Sāzmān-e ċāp wa entešārāt, Ćāp-e yekom, Tehrān, 1376. (1997), p. 1130 (dalje: Anūše).

³²³ U izvorniku: شفاعت [šafā‘at]. Imenica arapskog porijekla u značenju “zagovor, zauzimanje, posredovanje”. Prema islamskom vjerovanju, poslanik Muhammed će se na Sudnjem danu kod Boga zauzimati za milost prema muslimana i njihov spas.

Vidjeti: *Kašf al-asrār wa ‘eddat al-abrār*, Ma‘rūf be Tafīr-e Xāġe ‘Abdollaḥ Ansārī, Ğeld-e dahom, Be sa‘y wa ehtemām-e ‘Alī Ašġar Hekmat, Mo‘assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1376. (1997), p. 524 (dalje: Ansārī).

Premda se u islamskom vjerovanju zagovor ne smatra isključivom privilegijom poslanika Muhammeda, kuplet koji slijedi potvrđuje da se ovdje misli upravo na njega i njegov zagovor za muslimane.

³²⁴ Tj. poslaniku Muhammedu.

³²⁵ Radi lakšeg praćenja i usporedbe sa izvornikom, stranice listova osnovnog rukopisa označene su, unutar uglastih zagrada, i u tekstu prijevoda na bosanski jezik. Treba naglasiti da, zbog različite sintaksičke strukture u bosanskom i perzijskom jeziku, oznake za stranice listova rukopisa u tekstu prijevoda ne stoje uvijek na istom mjestu kao u izvorniku. (Naprimjer zbog toga što se predikat, koji u perzijskom jeziku najčešće stoji na kraju rečenice, u prijevodu na bosanski jezik često javlja na njenu početku. U takvim i sličnim okolnostima, označavanje stranica listova rukopisa na istom mjestu, i u izvorniku i u prijevodu, nije bilo moguće.)

Jednog sam dana, hvaleći i diveći se, pročitao³²⁸ nekoliko listova knjige *Proljetni vrt*³²⁹, blagoslovljenog djela učitelja rječitih, odabranika spoznajućih, mulla Abdurrahmana Džamija³³⁰, Allah posvetio njegovu tajnu za sva vremena. Tada mi pade na pamet da je Šejh Sadi³³¹ napisao³³² *Vrt*³³³ i *Ružičnjak*³³⁴; Mulla Džami *Proljetni vrt*; Kemal-pašazade³³⁵ *Oslikani dvorac*³³⁶; a Šejh Šudža³³⁷, Svevišnji Allah posvetio njihove tajne!³³⁸, *Vrt*

³²⁶ U izvorniku (u rečenici na arapskom jeziku): طريقة [tarīq-at]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “put”. U islamskoj gnostičkoj tradiciji koristi se kao naziv za stazu čovjekovog unutarnjeg usavršavanja koja vodi ka duhovnoj istini.

Vidjeti: Henry Corbin, *Islam u Iranu*, Knjiga 3, Prijevod s francuskog jezika: Rešid Hafizović, Bemust, Sarajevo, 2000, str. X (dalje: Corbin).

³²⁷ U izvorniku (u rečenici na arapskom jeziku): شريعة [šarī‘-at]. Imenica arapskog porijekla u primarnom je značenju “zakon”. U islamskoj tradiciji koristi se kao naziv za islamski vjerski zakon.

³²⁸ U izvorniku: همی خواندمی [hamīxāndamī]. Ahaičan oblik prvog lica jednine imperfekta (māzī-ye estemrārī) glagola خواندن [xāndan], u primarnom značenju “(pro)čitati”. Na arhaičnost oblika upućuju njegove dvije morfološke karakteristike: 1. glagolski prefiks همی (hamī), kao arahaična varijanta prefiksa می (mī), frekventnog u savremenom jeziku; 2. *sufiksalni dugi vokal “i” za oznaku trajanja prošle glagolske radnje* (yā-ye estemrārī). Ovdje je upotreba navedenog vokala karakteristična iz dva razloga: 1. stoji uz oblik imperfekta, a uobičajeno je da se dodaje na oblik *preterita* (māzī-ye sāde); 2. stoji uz glagol u prvom licu jednine, a uobičajeno je da se dodaje na glagole u trećem licu jednine/množine.

S obzirom na kontekst rečenice, navedeni oblik ovdje je preveden svršenim vidom glagola “čitati”, a ne nesvršenim, kako bi odgovaralo značenju imperfekta u perzijskom jeziku.

³²⁹ U izvorniku: بهارستان [bahārestān].

³³⁰ Iranski pjesnik, prozaist, islamski učenjak i gnostički prvak iz XV stoljeća. Posljednji veliki književnik iz klasičnog razdoblja perzijske književnosti.

Vidjeti: Džaka, str. 421-442.

³³¹ Iranski pjesnik i prozaist iz XIII stoljeća. Najveći stilist i “majstor pera” i među autorima iz klasičnog razdoblja perzijske književnosti. Uz dva remek-djela koja se spominju u tekstu *Perivoja slavuja*, autor je najznačajnijeg *divana* (zbirke) ljubavne lirike u klasičnoj perzijskoj književnosti.

Vidjeti: Džaka, str. 361-378.

³³² U izvorniku: ساختند [sāxtand]. Oblik trećeg lica množine preterita glagola ساختن [sāxtan], u primarnom značenju “(iz)graditi”. Ovdje je upotrijebljen u arhaičnom značenju “(na)pisati”.

U skladu s pravilima perzijske sintakse, oblik je naveden na kraju složene rečenice i ima funkciju zajedničkog predikata za više subjekata. Primjereno sintaksi bosanskog jezika, u prijevodu je naveden u početnom dijelu složene rečenice i preveden u značenju oblika trećeg lica jednine.

³³³ U izvorniku: بوستان [būstān].

³³⁴ U izvorniku: گلستان [golestān].

³³⁵ Turski pjesnik, historičar i islamski učenjak iz druge polovine XV i prve polovine XVI stoljeća. Napisao veliki broj djela na osmanskome turskom, arapskom i perzijskom jeziku. Obavljao dužnosti *kaziaskera* (vrhovnog sudije) i *šejhul-islama* (vrhovnog vjerskog autoriteta).

Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 246-247, 265-269, 288 (dalje: Nametak II).

³³⁶ U izvorniku: نگارستان [negārestān].

*zumbula*³³⁹. Svaki je od njih posijao sjeme spoznaje na oranici dove. Vjerovanje i svijeta postojanje temelje se na šest [počela]; ovih pet prekrasnih knjiga, u svakom slučaju, trebaju *Perivoj slavuja*, jer svježina proljetnog doba, procvat ruže i zumbula, i [bujanje] potoka ovise o pjesmama slavuja.

Kit'a

Ne začu se bubanj kraljice ruža – Sve dok ne bi pjesama slavuja

Slavuji ne jecaju, nit' se na šta tuže – Sve dok ne spaze trnje oko ruže

[Nošen] pregnućem prethodnika, i ovaj je siromah na isti način napisao nekoliko listova, i priredio svezak-dva.

Kit'a

Završen, evo je, moj *Perivoj slavuja* - Al' ni od kog on ne dobi dragulja

Pohvala Asifa³⁴⁰ još više se ukrasi – Opisom dragulja mu dragocjenih

“Nema viteza nad Alijem” ime ponese³⁴¹ – Od lava³⁴²-predvodnika priskrbi znamenje

Da zulum učini niko snage nema – Nedužan u njegovu vremenu ne strada [fol. 2a]

³³⁷ Pjesnik i sufijski prvak iz XVI stoljeća. O njegovom životu nema mnogo pouzdanih podataka. Zna se da je jedno vrijeme živio u Istanbulu. Pečevija navodi da je nakon jednog uspješno protumačenog sna uživao naklonost osmanskog sultana Murada, sina Selima. No, kasnije je smaknut pod optužbom da se bavio nekim nezakonitim poslovima.

Vidjeti: Ibrahim Alajbegović Pečevija, *Historija*, II, Prijevod, uvod i bilješke: Prof. dr. Fehim Nametak, El-Kalem : Orijentalni institut u Sarajevu, 2000, str. 32-33 (dalje: Pečevija).

³³⁸ U izvorniku: قَدَسَ اللهُ تَعَالَى سِرَّهَم [qaddasa Allāhu Ta'ālā sirrahum]. Optativna rečenica kojom se zaziva Božija milost na umrle sufijske prvake.

³³⁹ U izvorniku: سَنبَلِسْتَان [sonboleštān].

³⁴⁰ U izvorniku: أَصْف [Āsif]. U judeo-kršćanskoj tradiciji, jedan od sinova poslanika Išmaela. Navodi se da mu je majka bila potomak poslanika Jakova. U islamskoj tradiciji smatra se ministrom i čovjekom od iznimnog povjerenja poslanika Sulejmana, u toj mjeri da je mogao kod Sulejmana ići u svako vrijeme, a Sulejmanove žene od njega nisu skrivale lice. Prema predajama, u jednom treptaju oka donio je Sulejmanu tron Belkise, kraljice od Sabe. Navodi se da je Asif znao *Najveće Božije ime* ('Ism 'A'zam).

Vidjeti: *Tarğome-ye tafsīr-e Tabarī*, Farāham'āmade dar saltanat-e Mansūr ebn Nūh Sāmānī, Be tashīh wa ehtemām-e Habīb Yağmāyī, Entešārāt-e dānešgāh-e Tehrān, 1339. (1960), vol. V, pp. 1241 i 1252 (dalje: Tabarī); Ebrāhīm ebn Mansūr Nīšābūrī, *Qesas al-anbiyā'*, Be ehtemām-e Habīb Yağmāyī, Bongāh-e tarğome wa našr-e ketāb, Tehrān, 1340. (1961), p. 300 (dalje: Nīšābūrī).

³⁴¹ Autor ukazuje na Hekimoglu Ali-pašu, osmanskog namjesnika u Bosni, kome je posvetio svoj *Perivoj slavuja*.

³⁴² U izvorniku: شِير [šīr]. Imenica u primarnom značenju “lav”. Aluzija na nadimak *Božiji lav* (Asad Allāh), koji je nosio 'Alī bin Abī Tālib, amidžić i zet poslanika Muhammeda, četvrti sunijski halifa i prvi šiitski imam.

Allah ga osnažio na oba svijeta, i sačuvao od tuge, stradanja i sjete; Allah poživio njega i njegove potomke, u okrilju Svoje ljubavi i brige; Allah ga zaštitio od onoga što bi ga dovelo do tugovanja i žaljenja.

Kit'a

Šudža', Sa'di i Džami u vremena minula – U ime odabranih završiša [svoja djela]

Perivoj slavuja od njih manje vrijedan nije – Jer od div-junaka dobi svoj ures i ime

Drugi Kit'a

Pogledaj ovaj moj *Perivoj slavuja* – Ne bi l' u njemu vidio mirisnih ruža

Vidi, izvorište života je slavuju – Što u mudrosti drveća nađe melodiju

Ovaj je *Perivoj slavuja* raspoređen u šest bašči³⁴³. Svaka bašča, poput Raja³⁴⁴, ispunjena je raznorodnim drvećem i zelenim lišćem, mladicama i granama, raznolikim beharima: svaki je poprimio prijatne boje, i ima ugodne mirise. Sa svake grane čuje se pjev slavuja umilnih glasova; behari im ne bivaju nagriženi zubom vremena, niti im lišće biva pokidano zulumom jesenjega vjetra, niti im granje biva skvrčeno od tegobe³⁴⁵ zimskoga snijega³⁴⁶.

Kit'a

Na sve strane izrasli trava i lale – Poredano sklad pronade drveće

Pupoljci se na vrhu grma otvorili - Slavuji se pjevom, melodijama javili

Mlada zelen puninu dosegnu – Rano voće priteklo na svaku granu [fol. 2b]

³⁴³ U izvorniku: خلد [xold]. Pridjev u značenju “hladan”. Iz iranskih jezika ušao je u evropske jezike (npr. eng. *cold*, njem. *kalt*, rus. *holodnij*). Kako je u različitim religijskim tradicijama porijeklom s Bliskog i Dalekog istoka, tj. s područja u kojima vlada topla, nerijetko i žarka klima, vladalo je uvjerenje da postoji dio Dženneta/Raja u kojem je zrak svjež i hladan (tj. ugodan), u islamskoj religijskoj tradiciji ovaj je pridjev poimeničen i postao je naziv za jednu od razina Dženneta. U perzijskom jeziku upotrebljava se sintagma هشت خلد [hašt xold] u značenju “osam bašči”, tj. “osam razina Dženneta”. Temeljem semantičkog sadržaja te sintagme, koji je blizak naslovu obrađenog djela, autor je ovdje razmatranu leksemu odabrao za naziv poglavlja.

³⁴⁴ U izvorniku: بهشت [Behešt]. Budući da je ova leksema perzijskog porijekla – za razliku od imenice arapskog porijekla جَنَّت [Ġannat], za koju je u tekstu prijevoda korišten ekvivalent u bosanskom jeziku “Džennet” – kao prijevodni ekvivalent za nju, izuzev u jednom slučaju za koji je predloženo objašnjenje, navođena je imenica “Raj”.

³⁴⁵ U izvorniku: تعب [ta'ab]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenjima “teškoća/tegoba”, “muka”, i “patnja”.

³⁴⁶ U izvorniku: برف شتا [barf-e šetā]. Kategorijalna/kvalifikativna genitivna veza (ezāfe-ye taxsīsi) u literalnom značenju “snijeg zime”. Karakteristična je po upotrebi arhaične imenice arapskog porijekla شتا [šetā] u značenju “zima”. Izvorni oblik ove imenice u arapskom jeziku glasi شتاء [šitā]. Prilikom njenog ulaska u perzijski jezik reducirana je glotalni ploziv *hemze* u finalnoj poziciji ispred dugog vokala “a”, kako je uobičajeno u takvoj fonetskoj poziciji.

Dok pupoljak i narcis uživaju – Čempres i jela čuvari im postaju

Bosiljak izvi skladan stas svoj – Iznikoše zumbul, metvica i šeboj

Ta čistota dvor je ljudi učenih – U vrt ovaj ne zalazi noga neukih

Zamolba onima što će u ovoj bašči blagoslovljenoj sjediti, i onima koji će ovaj vrt dopadljivi, od trnja zle namjere i mijene potpuno čisti, promatrati: kad god s odobravanjem pogled upute, neka baščovanu, koji je na njegu svake biljke život vrijedni utrošio³⁴⁷, i u njegovanju svakoga drveta krv iz srca lio, plodovima iz bašče Seb'ul-Mesani³⁴⁸ radost podare, i dovom ga se prisjete. Neka kažu:

Rob [Božiji] **Fevzija** ovo drveće odnjegova – Uvijek ga pratila obilna pomoć Njegova

Bašča prva

Cvjetanje zatvorenih pupoljaka plemenitosti, i širenje njihova uzvišenog miomirisa do osjetilâ crvkutanju vičnih slavujâ umeta, da bi baščovanu priskrbili kalem iz kojeg izrasta mladica, otvoriše prvu kapiju bašče velajeta³⁴⁹.

Keramet³⁵⁰ Dželaluddina Rumija Muhammeda el-Bekrija³⁵¹

³⁴⁷ U izvorniku: كاهيده [kāhīde]. *Particip preterita* (sefat-e maf'ūlī) glagola كاهيدان [kāhīdan], u primarnim značenjima “(s)umanjiti” i “(s)usmanjiti se”, te u sekundarnim značenjima “smršati” i “oslabiti”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “utrošiti”.

³⁴⁸ U izvorniku: سبع المثاني [sab' al-maṭānī]. Arapska sintagma u značenju “sedam ajeta”. U islamskoj religijskoj tradiciji jedan od naziva za početnu suru *Fatiha*, koja sadrži sedam ajeta.

Vidjeti: K. 15: 87.

³⁴⁹ U izvorniku: ولايت [walāyat]. Imenica arapskog porijekla u značenjima “prijateljstvo”, “pomoć”, “srodstvo”... U islamskoj gnostičkoj tradiciji pojam kojim se označava duhovno vodstvo i inicijacija.

Vidjeti: Seyyed Hossein Nasr, *Živi sufizam*, S engleskog preveli: Edin Kukavica i dr. Enes Karić, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2004, str. 154 (dalje: Nasr I).

³⁵⁰ U izvorniku: كرامت [karāmat]. Imenica arapskog porijekla u značenjima “uzvišenost”, “plemenitost” i “darežljivost”. U islamskoj gnostičkoj tradiciji termin za nadnaravnu moć/sposobnost/snagu koje Bog daruje odabranim duhovnim prvcima.

Vidjeti: Saḡḡādī, pp. 653-657; Nametak I, str. 149.

³⁵¹ Glasoviti iranski gnostik i pjesnik iz XIII stoljeća. Autor je čuvene *Mesneviye*, gnostičko-didaktičkog spjeva od 26 hiljada distiha. Njegovom fascinantom poetskom zbirkom, poznatom pod nazivima *Šemsovi gazeli* (Ġazaliyyāt-e Šams) i *Šemsov divan* (Dīwān-e Šams), *gnostički gazel* (ġazal-e ‘ārefāne) dostigao je vrhunac u klasičnoj perzijskoj poeziji.

Jednoga dana, mevlana³⁵², sveta bila njegova tajna!, bijaše u sema'u³⁵³. U proćelju skupa, svirači³⁵⁴ udarahu u defove. Jedan od njih u sebi pomisli: “Od jutra do mraka mi je ovako; nisam u stanju ženi i djeci osigurati sredstva za život³⁵⁵; baveći se ovim, [fol. 3a] zapadoh u siromaštvo i glad.”

Kit'a

Znaš kakvi su žene i djeca – Sem jela i pića ništa im ne treba

Nahrani ih i spašen si, inače – Imaš li il' nemaš, njih se ne tiče

Istog trena, mevlana, sveta bila njegova tajna!, pruži ruke prema istoku, a onda ih povuče natrag i [ono što je u njima bilo] istrese u def muzičara. Pogledaše: hiljadu zlatnika [bijaše], tek iznesenih iz kovnice³⁵⁶. Potom reče:

Stih

Ašici³⁵⁷, o ašici, zemlju u dragulj ću pretvoriti – Muzičari, muzičari, vaš def ću zlatom ispuniti

Kit'a

Ne trpi neimaštinu i neznanje na svijetu – Nauči o eliksiru što vodi savršenstvu

Bogatijim čini metenje trepavicama – Prašine iz predvorja Mulla Dželalija³⁵⁸

Vidjeti: Džaka, 315-329; Munir Drkić, *Diskusur višejezičnosti u “Mesneviji” Dželaluddina Rumija*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2013, str. 8-20 (dalje: Drkić I).

³⁵² U izvorniku: مولانا [moulānā]. Sintagma u značenju “naš vođa/predvodnik”. U gnostičkom terminološkom registru počasna titula sufijskih prvaka. Često se navodi uz ime Ćalāloddīna Rūmīja.

³⁵³ U izvorniku: [samāʿ]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “slušanje”. U sufijskom terminološkom registru naziv za obred pripadnika mevlevijskog reda, prožet muzikom i plesom.

Vidjeti: Nametak I, str. 219-220.

³⁵⁴ U izvorniku: مطربان [motrebān]. Oblik množine imenice arapskog porijekla (tj. participa aktivnog tzv. arapske IV glagolske vrste) مطرب [motreb] u značenjima “svirač”, “pjevač” i “plesać”. U tradiciji mevlevijskog derviškog reda naziv za svirače koji sviraju naj/udaraju u defove prilikom izvođenja različitih obreda, između ostalih i duhovnog plesa *sema* (samāʿ).

³⁵⁵ U izvorniku: تعيش [taʿayyoš]. Glagolska imenica arapskog porijekla (tj. *masdar* /infinitiv/ tzv. arapske V glagolske vrste) u primarnom značenju “življenje uz korištenje varki”. Sekundarno značenje ove glagolske imenice glasi “osiguravanje raskošnih uvjeta života/sredstava za život i težnja za njima”. Ovdje je upotrijebljena u znatno manje frekventnom, tercijarnom značenju “osiguravanje uvjeta/sredstava za život”.

³⁵⁶ U izvorniku: سكه خانه [sekkexāne]. Arhaična složena imenica u značenju “kovnica”.

³⁵⁷ U izvorniku: عاشقان [ʿāšeqān]. Oblik množine participa aktivnog arapskog porijekla عاشق [ʿāseq] u značenju “onaj koji voli”, tj. “zaljubljeni”. U gnostičkoj poeziji čest naziv za one koji se kreću stazom duhovnog usavršavanja i ljubavi prema Bogu.

Keramet

Jednoga dana, Džunejdu Bagdadiju³⁵⁹, sveta bila njegova tajna!, dođe neki čovjek i reče: “Selam alejkum.” Džunejd, sveta bila njegova tajna!, reče: “Alejkum selam, ako si musliman.” Muridi ga pogledaše: zelenu odoru odjenuo bio je, odjeću koju muslimani nose. Zapodjenuše priču³⁶⁰ jedni s drugima: “Ima već nekoliko godina kako ovog čovjeka svakog ramazana viđam u i’tikafu³⁶¹; šta bi onda trebalo značiti: ‘ako si musliman’?! Džunejd, sveta bila njegova tajna!, reče: “Nisam rekao da nije bio svakog ramazana u i’tikafu.”

Kit’a

Ako³⁶² mjesec vjere na nebu srca vidljiv nije – Ne vrijedi i’tikaf činiti u haremu Kabe [fol. 3b]

Ko god spozna svoga Boga, na putu je vjere – Ne smeta ni da k’o Zugar³⁶³ takav odjene se

Onaj čovjek reče: “Veliki šejhu, Pejgamber je rekao: ‘Čuvajte se proniciljivosti vjernika, on uistinu gleda Allahovim svjetlom.’” Džunejd, sveta bila njegova tajna!, reče: “Da, rekao je. Ako ti ne vjeruješ, u njega pogledaj.”

Stih

Ako ne vjeruješ hadisu³⁶⁴ Božije³⁶⁵ svjetlosti³⁶⁶ – Pogledaj u samo Sunce, da se naučiš proniciljivosti

³⁵⁸ Tj. Ġalāloddīna Rūmīja.

³⁵⁹ Arapski sufijski iranskog porijekla iz IX stoljeća. Prvi sufijski prvak koji je tesavvufski nauk učinio prihvatljivim pobornicima Šerijata. Odbacio je diskurs prepun pretjerivanja i preuveličavanja, karakterističan za pojedine sufije njegovog vremena, te zadržao osnove sufijskog učenja i pretočio ih u koherentan teorijski sistem. Zbog objektivnosti i umjerenosti bio je cijenjen čak i od tradicionalista-konzervativaca, kakav je npr. bio Ibn Tejmijja.

Vidjeti: ‘Attār Nišābūrī, *Tazkerat al-ouliyā*’, Bar asās-e nosxe-ye mosahhah-e Reneld Elīm Nīkelsen, Ćāp-e awwal, Enteshārāt-e ‘Elm, 1384. (2005), pp. 377- 414 (dalje: ‘Attār).

³⁶⁰ U izvorniku: حرف انداختند [harf andāxtand]. Treće lice množine preterita glagola حرف انداختن [harf andāxtan], u primarnom značenju “(u)padati nekome u riječ”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “zapodjenuti/započeti razgovor”.

³⁶¹ U izvorniku: اعتكاف [e’tekāf]. Arapski masdar tzv. VIII glagolske vrste u primarnom značenju “ostajanje u kući, ne izlaženje iz kuće”. U islamskom obredoslovlju to je termin kojim se označava neprestani boravak vjernika u džamiji tokom posljednjih deset dana mjeseca ramazana.

³⁶² U izvorniku: ار [ar]. Reducirani oblik pogodbenog veznika اگر [agar].

³⁶³ U izvorniku: زوگار [zūgar]. Ime jednog od velikih zoroastrijanskih svećenika.

³⁶⁴ U izvorniku: حديث [hadis]. Arhaičan pridjev arapskog porijekla u primarnom značenju “nov/a/o”. Kako u arapskom, tako i u perzijskom jeziku ovaj je pridjev poimeničen. Dva njegova imenska značenja jesu “(oba)vijest” i “govor,

Onaj čovjek obori glavu. Potom je podiže i reče: “Pravo si kazao. Svjedočim da nema nikakvog drugog boga osim Allaha, i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik.” Potom reče: “Sad sam se uvjerio da si pobornik istine, i da je istina uz tebe.”

Kit'a

Ti onaj si čiji dah kamen crni – Iz prve pretvori u biser dragocjeni

Odjednom, tvojom naredbom “Pogledaj ga!” – Naušnica mi postade pejgamberova poruka

“Od rođenja pa sve do danas, bio sam kršćanin. Jednom počinih grijeh; iz straha od njega postadoh musliman. Već je nekoliko godina kako sam svakog mjeseca posta išao u i'tikaf po³⁶⁷ džamijama; ali, u potaji svojoj klanjao sam se³⁶⁸ [pred] ikonama³⁶⁹.

Stihovi

Kako majka me rodi, trideset i tri³⁷⁰ su godine – U potaji obožavah kipove

Da nemoćni³⁷¹ su oni sada, shvatih – Pokajah se i od njih se uklonih

kazivanje”. Temeljem tih značenja, ova je leksema u islamskoj religijskoj tradiciji postala termin kojim se označavaju predanja o kazivanjima, postupcima i običajima poslanika Muhammeda.

³⁶⁵ U izvorniku: یزدان [yazdān]. Oblik množine imenice perzijskog porijekla یزد [yazd] u značenju “božanstvo, bog”. U novoiranskoj jezičkoj epohi, koja počinje nakon dolaska islama na perzijsko govorno područje, navedeni oblik množine upotrebljava se u značenju jednine, a pod njim se podrazumijeva Jedan/Jedini Bog.

³⁶⁶ “Božija svjetlost” metafora je za poslanika Muhammeda.

³⁶⁷ U izvorniku: به [be]. *Pravi prijedlog* (harf-e ezāfe-ye aslī) u primarnom značenju “ka, prema”. Imenicu ili zamjenicu ispred koje stoji stavlja u padež dativa. Ovdje upotrijebljen u rjedem, mjesnom značenju “u, po”.

³⁶⁸ U izvorniku: عبادت کردمى [‘ebādat kardamī]. Oblik trećeg lica jednine imperfekta glagola عبادت کردن [‘ebādat kardan] u primarnom značenju “obožavati”, izgrađenog dodavanjem sufiksalnog dugog vokala “i” za oznaku trajanja radnje u prošlosti na oblik prvog lica jednine preterita. Taj postupak je neuobičajen, s obzirom na to da se imperfekt na takav način tvori od oblikâ trećeg lica jednine i množine preterita. Navedeni oblik ovdje je upotrijebljen u manje frekventnom, sekundarnom značenju “klanjati se”. Na upotrebu u sekundarnom značenju ukazuje *indirektni objekat* (maf’ūl-e ġeir-e sarīh) u dativu, u formi prijedložne fraze به بنها [be bothā], u značenju “kipovima”. Upotreba u primarnom značenju zahtijevala bi *direktni objekat* (maf’ūl-e sarīh) u akuzativu.

³⁶⁹ U izvorniku: بنها [bothā]. Oblik množine imenice بت [bot] u značenju “idol”. Iz konteksta se može pretpostaviti da je autor ovu leksemu upotrebio u značenju “ikona”.

³⁷⁰ U izvorniku: سی و سه [se wo sī]. Glavni broj u značenju “trideset tri”. Neobičajen oblik glavnog broja, u kojem je desetica došla ispred jedinice. Uobičajen oblik glasi سی و سه [sī yo se].

³⁷¹ U izvorniku: عاجزان (‘āġezān). Oblik množine pridjeva arapskog porijekla عاجز [‘āġez], u značenju “nemoćan”. U perzijskom jeziku, pridjev u funkciji *atributa* (sefat) najčešće se ne koristi samostalno, a s *imenicom na koju se odnosi* (mousūf) ne kongruira u broju i ostaje u jednini bez obzira na broj imenice. Kada se, kao u ovom slučaju, u rečenici navede

Džunejd, sveta bila njegova tajna!, obrati se svojim muridima³⁷²: “Pogledajte – onima koji nose odoru muslimana i’*tikaf* kakve ima koristi kad u rukama nose krst³⁷³ [fol. 4a] nevjerništva³⁷⁴. Koliko li je ljudi koji su na vanjsku odoru svoju zvono i krst zašili, a u kući srca svoga svjetiljku darežljivosti Veličanstvenog su izvjesili.

Kit’a

Pošto je slika srca daleko od ljudskog vida svjetlosti – Durbin mora, dio po dio, tu sliku približiti.

Gorku tikvicu ne smatraj jednaku drugima – Ko god okusi zmijskog otrova, dobro ga zna

Keramet Ebu Imrana Vasitija³⁷⁵, sveta bila njegova tajna!

Neki čovjek pripovijeda: “Bijah na moru. Brod se slupao. Žena i ja spasismo se na jednom komadu daske. Žena mi je bila noseća; na onom komadu daske rodi djevojčicu. ‘Žedna sam’, reče. ‘Morska voda je slana. Nađi mi slatke vode.’ Rekoh: ‘Ženo, zar ne vidiš da ostadosmo na komadu daske?! Odakle da donesem³⁷⁶ slatke vode?!’”

Kit’a

Žensku pamet kratkom drže ljudi mudri – Mislila o sebi, il’ o svojoj vjeri.

bez imenice na koju se odnosi, atribut može tvoriti oblik množine; u takvim okolnostima, u perzijskoj sintaksi definiran je kao *atribut-zamjenik imenice na koju se odnosi* (sefat-e ġānešīn-e mousūf).

³⁷² U izvorniku: مریدان [morīdān]. Oblik množine arapskog participa aktivnog tzv. IV glagolske vrste u primarnom značenju “onaj koji želi”. U sufijskom terminološkom registru naziv je za duhovnog učenika, sljedbenika određenog duhovnog vodiča.

Vidjeti: Nametak I, str. 185.

³⁷³ U izvorniku: چلیپا [čalīpā]. Arhaična imenica u značenju “krst”.

³⁷⁴ U izvorniku: گبری [gabrī]. Apstraktna imenica u primarnom značenju “pripadnost zoroastrijskoj vjeri”. Nastala je dodavanjem *sufiksalnog dugog vokala “i” za tvorbu apstraktnih imenica* (yā-ye masdarī) na imenicu گبر [gabr] u primarnom značenju “zoroastrijanac”. Iz konteksta rečenice jasno je da je ovdje upotrijebljena u značenju “nevjerništvo”.

³⁷⁵ U dostupnim izvorima nije identificiran sufijski prvak pod ovim imenom. ‘Abdorrahmān Ġāmī u svom djelu *Dahovi bliskosti* (Nafahāt al-’ons) spominje sufiiju po imenu Abū ‘Emrān Kabīr, no nema dokaza da je to ličnost koja se spominje u obrađenom djelu. Moguće je da ovdje riječ od Abū Bakru Wasetīju, iranskom sufijskom prvaku iz X stoljeća.

Vidjeti: ‘Attār, pp. 680-699; Nūroddīn ‘Abdorrahmān Ġāmī, *Nafahāt al-’ons men hazarāt al-qods*, Moqaddeme, tashīh wa ta’līqāt: doktor Mahmūd ‘Ābedī, Čāp-e čahārom, Enteshārāt-e Ettelā’āt, Tehrān, 1382. (2003), p. 160 (dalje: Ġāmī).

³⁷⁶ U izvorniku: می آورم [mīāram]. Reducirani oblik prvog lica jednine *indikativa prezenta* (mozāre‘-e exbārī) glagola آوردن [āwordan] u značenju “donijeti”. Puni oblik glasi می آورم [mīāwaram]. U klasičnom jeziku čest je slučaj upotrebe indikativa prezenta u značenju *konjuktiva prezenta* (waġh-e exbārī).

Nađe li se između smrti i daščice jedne – Opet će od muža tražit' haljine svilene.

“Potom sam ugledao Ebu Imrana Vasitija, sveta bila njegova tajna! Pojavio se u zraku. Dade mi ćup od crvenog rubina, zlatnim lancem zavezan, i reče: ‘Uzmi, napijte se vode!’ Ćup uzesmo i vode se napismo; bijaše hladnija od snijega i slađa od meda. [fol. 4b] Rekoh mu: ‘Ebu Imrane, kako si stigao do ovog [duhovnog] stupnja?’ Reče: ‘Odrekao sam se svojih prohtjeva radi Njega, i [On] me je posjeo na zrak.’”

Stihovi

Želiš li letjeti bez perja i krila – Moraš se srcem odreći prohtjeva.

Odbaci sve ono što On nije – Tako se ide putem istine.

Keramet šejha Ebul-Abbasa³⁷⁷, sveta bila njegova tajna!

Dođe neki čovjek; zelenu odoru odjenuo, od svoga vijeka osamdeset-devedeset³⁷⁸ godina poživio; učtivo i skromno nazva selam. Šejh, sveta bila njegova tajna!, oklijevaše da mu uzvрати selam. Svi prisutni u čudu ostadoše: “Ovaj blagoslovljeni starac je tuđin; došao mu je u zijaret³⁷⁹, po pravilima i učtivo nazvao selam, pa zašto ovaj³⁸⁰ oklijeva da mu uzvрати selam?!” Neki u sebi pomisliše: “Šejh od starosti više nije pri pameti.”

Stih

Pamet je raskošan dvorac u mladosti – Uistinu smatraj ga srušenim u starosti

Šejh, sveta bila njegova tajna!, podiže glavu i reče: “Jehudijo³⁸¹, odakle dođe? Gdje ti se djenu pravičnost? Zašto srcem ne prihvatiš Ahmedovu³⁸² vjeru?” Muridi i ostali u

³⁷⁷ Ime ovog sufijskog prvaka nije navedeno u cijelosti, stoga nije jasno o kojoj se ličnosti radi, pošto su imena većeg broja sufijskih prvaka sadržavala *kunyu* (naziv po ocu/majci) “Abū al-‘Abbās”. Džemal Ćehajić pretpostavlja da je riječ o Abū al-‘Abbāsu Nahāwandīju, iranskom sufijskom šejhu iz druge polovine X stoljeća.

Vidjeti: Fevzi Mostarac, *Bulbulistan*, Prijevod s perzijskog: Džemal Ćehajić, Stilizacija: Džemaludin Latić, Kulturni Centar Ambasade IR Iran, Sarajevo, 2011, str. 71 (dalje: Ćehajić).

³⁷⁸ U izvorniku: هشتاد و نود [haštād o nawad]. Neuobičajen način iskazivanja približne brojne vrijednosti, tako što se između dva glavna broja, u ovom slučaju هشتاد [haštād] u značenju “osamdeset” i نود [nawad] u značenju “devedeset”, interpolira sastavni veznik و (wa) u značenju “i”. U perzijskom jeziku, kako klasičnom, tako i savremenom, uobičajeno je navođenje dva glavna broja jednog do drugog bez interpoliranja sastavnog veznika.

³⁷⁹ U izvorniku: زیارت [ziyārat]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “obilazak”. U islamskoj, a posebno sufijskoj tradiciji naziv je za posjetu sufijskim ili uopće vjerskim prvcima, te obilazak njihovih grobova.

³⁸⁰ Tj. šejh Ebul-Abbas.

³⁸¹ U izvorniku: ای یهودی [ei yahūdī]. Oblik vokativa imenice یهودی (yahūdī) u značenju “jehudija, jevrejin”, nastao navođenjem vokativne čestice ای [ei] u značenju “hej” ispred imenice.

dvaput većem čudu ostadoše; jedni drugima govorahu: “Ovaj je starac musliman. Juče sam [ga] vidio u džamiji.” Među njima jedan reče: “Prije četiri godine vidio sam ga u Meki. Činio je tavaf³⁸³.”

Kit'a [fol. 5a]

Očima Božijeg prijatelja³⁸⁴ običaji Mihrigana³⁸⁵ skriveni nisu – Odora islamska koristi nema, kada krst je u srcu

Mračnom, tegobnom čovjeku od tavafa kakva korist – Dok mu u kući srca ne zasja svjetiljka Sunca “Elest³⁸⁶”

Šejh, sveta bila njegova tajna!, po drugi put reče: “Kaži, ne stidi se! Prošlo je vrijeme stida, sada je vrijeme tevhide³⁸⁷.” Onaj starac, plačući i jecajući, oči i lice prašinom kajanja mažući, počeo da govori, i da izgovara “Nema nikakvog drugog boga osim Allaha, Muhammed je Allahov poslanik.”

Kit'a

Šta da kažem pred tobom kad devedeset godina – Od života mi prođe u krivovjerju i neposluhu

³⁸² “Ahmed” je jedno od imena poslanika Muhammeda.

³⁸³ U izvorniku: طواف [tawāf]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “kruženje (oko nekoga/nečega)”. U islamskom obredoslovlju naziv za obredno kruženje oko Crnog kamena u Meki, prilikom obavljanja hadža ili umre.

³⁸⁴ U izvorniku: ولي [walī]. Perzijskim ortografskim pravilima prilagođena imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “prijatelj”. U islamskoj gnostičkoj tradiciji njeno je semantičko polje prošireno do značenja “Božiji prijatelj”, odnosno “Božiji miljenik”.

Vidjeti: Nasr I, str. 154.

³⁸⁵ U izvorniku: مهرگان [mehregān]. Naziv drevnog iranskog praznika kojim je obilježavana jesenja ravnodnevnica. Na osnovu konteksta, jasno je da se pod tom leksemom ovdje podrazumijeva svaka vrsta politeističke običajnosti i prakse.

³⁸⁶ U izvorniku: الست [alast]. Ukazivanje na kur'anski opis susreta ljudskih duša s Bogom, prije stvaranja materijalnog svijeta. Prilikom tog susreta, Bog je zapitao duše: *Nisam li Ja vaš Gospodar* (a lastu birabbikum), a duše su odgovorile *Da, svjedočimo tome* (qālū balā šahidnā). Islamski gnostici ovaj događaj smatraju prvim očitovanjem čovjekove ljubavi prema Bogu.

Vidjeti: K. 7: 172; Taqī Pūrnamdāryān, *Gomšode-ye lab-e daryā*, Čāp-e noxost, Entesārāt-e Soxan, Tehrān, 1382. (2003), pp. 44-55 (dalje: Pūrnamdāryān).

³⁸⁷ U izvorniku: توحيد [tuhīd]. Arapski masdar tzv. II glagolske vrste “(ob, s)ujedinjavanje”. U islamskoj religijskoj tradiciji ova leksema poprimila je značenje pojma “Božija jednoća”, odnosno “vjerovanje u Božiju jednoću”.

Vidjeti: Seyyed Hossein Nasr, *Muhammed – čovjek Božiji*, S engleskog preveo: Prof. dr. Rešid Hafizović, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2007, str. 130 (dalje: Nasr II).

Međutim, niko ne otkri kakav sam – Svi mišljahu³⁸⁸ da sam musliman
U srcu ne vjerovah, već vanjštinom – Odijevah se da izgledam vjernikom
Danas mi dođe vjesnik upute – Zbog tog ružnog djela u srcu pokajah se
Od tvoga predvorja neću se udaljiti – Za života koji odsad Bog će dati
Šta zapovijedaš, prihvatam služiti – Spreman sam, zapovijed šta će biti

Keramet

Šejha Ahmeda Sarahsija³⁸⁹, sveta bila njegova tajna!, pitahu: “Šta si vidio od kerametâ Božijih prijatelja?” Reče: “Na početku svoga duhovnog učenja³⁹⁰ bijah otišao u poljanu da se očistim³⁹¹. Dugo sam tražio kamen; ne nađoh ga. Na kraju mi kamen iz zraka pade u ruke. Pogledah ga³⁹², bio je to dijamant, veći od golubijeg [fol. 5b] jajeta. Očistih se njime i bacih ga u poljanu.”

³⁸⁸ U izvorniku: پندار کردندی [pendār kardandī]. Oblik trećeg lica množine imperfekta glagola پندار کردن [pendār kardan] u značenjima “misliti” i “smatrati”; nastao je dodavanjem sufiksalnog dugog vokala “i” za označavanje trajanja radnje u prošlosti na oblik trećeg lica množine preterita navedenog glagola. Upotreba ovog glagola potvrđuje visok stupanj jezičke kompetencije autora; naime, njegovim semantičkim sadržajem obuhvaćeno je netačno mišljenje ili smatranje, tj. umišljaj i pogrešna predodžba o nečemu, kakav je upravo slučaj u polustihu u kojem je ovdje, krajnje umješno i promišljeno, upotrijebljen.

³⁸⁹ Iranski gnostik iz XI stoljeća. Blizak prijatelj ‘Alīja Hoǧwīrīja, autora glasovitog djela *Raskrivanje skrivenog* (Kašf al-mahǧūb). Zbog brojnih vrlina koje su ga krasile smatran je *duhovnim vitezom* (ǧawānmard).

Vidjeti: Ğāmī, pp. 322-323.

³⁹⁰ U izvorniku: ارادت [erādat]. Glagolska imenica arapskog porijekla (tj. *masdar* /infinitiv/ tzv. arapske IV glagolske vrste) u primarnom značenju “volja, želja”. Ulaskom u perzijski jezik, poprima i značenje “poštovanje, cijenjenje”, u kojem se upotrebljava i u savremenom jeziku. U gnostičkoj terminologiji naziv za primarni osnov, prvu stepenicu kretanja stazom duhovnog učenja i usavršavanja.

Vidjeti: Saǧǧādī, p. 74-77.

³⁹¹ U izvorniku: برای استنجا کردن [barā-ye estenǧā kardan]. Prijedložna fraza u značenju “radi čišćenja”. Sam oblik استنجا [estenǧā], *masdar* arapske X glagolske vrste, ima primarno leksičko značenje “spas(enje)”. Međutim, kao termin *islamskog prava* (fiqh) označava čišćenje stražnjeg dijela tijela nekom čvrstom tvari nakon obavljanja velike fiziološke potrebe.

Vidjeti: Emām Mohammad Ğazālī, *Kīmiyā-ye sa‘ādat*, Be tashīh-e Ahmad Ārām, Ğeld-e awwal, Čāp-e awwal, Entešārāt-e Sīrūs, Tehrān, 1379. (2000), pp. 160-161 (dalje: Ğazālī); Muhamed Seid Serdarević, *Fikh - ul - Ibadat*, Vrhovno islamsko starješinstvo u SFRJ, Sarajevo, 1968, str. 32-33 (dalje: Serdarević).

³⁹² U izvorniku: بدو [bedū]. Arhaičan oblik prijedložne fraze به او [be ū], u značenju “ka/prema njemu”. U staroiranskom *avestinskom jeziku* (zabān-e awestāyī), pravi prijedlog به [be] u primarnom značenju “ka, prema”, koji imenicu/zamjenicu ispred koje stoji stavlja u dativ, imao je oblik *paiti*. U srednjeiranskom *pahlevi jeziku* (zabān-e pahlawī) poprimio je oblik *pad*. U *novoperzijskom dari jeziku* (zabān-e fārsī-ye dari) javljao se u oblicima *be* i *bed*. Vremenom je oblik *bed* u upotrebi zadržan isključivo uz nekoliko leksema koje počinju vokalom, i to: uz ličnu zamjenicu trećeg lica jednine او [ū] u značenju

Kit'a

Ukrasi vremena, te starice, srca ljudima³⁹³ – Vrijedni su samo toga da se očiste njima

Ono za čije skupljanje valja podnijeti tuge mnogo – Dervišima, za njihovu nuždu, u halu je stavljeno

Keramet

Šejh Jusuf Širvani³⁹⁴, sveta bila njegova tajna!, kaže: “Na ovom prolaznom svijetu odrekao sam se svih strasti, no nisam se uspio osloboditi³⁹⁵ toga što volim jesti nar. Jednog dana bio sam se uspeo na vrh jedne planine. Vidjeh nekog čovjeka: na čelu mu je blistala svjetlost, ali morila ga je nekakva bolest od koje nije mogao stati na noge. Prišao sam mu i rekao: ‘Starino, milošću Božijom vjerujem da moje dove bivaju uslišene. Ako hoćeš, uputit ću dovu za tebe da ozdraviš.’ Reče: ‘Ako Bog tvoje dove prima, uputi dovu za sebe, da te oslobodi³⁹⁶ strasti za jedenjem nara.’”

Kit'a

Ne razmeći se odricanjem od strasti – Da bi je se odreklo, valja silno tugovati

“on/a/o”; ličnu zamjenicu trećeg lica množine ایشان [iṣhān] u značenju “oni/e/a”; pokaznu zamjenicu این [īn] u značenjima “ovaj/a/o” i “taj/a/o”; pokaznu zamjenicu آن [ān] u značenjima “taj/a/o” i “onaj/a/o”.

Vidjeti: Mohsen Abolqāsemī, *Tārīx-e zabān-e fārsī*, Sazmān-e motāle‘e wa tadrīs-e kotob-e ‘olūm-e ensānī-ye dānešgāhī (Samt), Čāp-e awwal, Tehrān, 1380. (2001), p. 188 (dalje: Abolqāsemī).

Osim arhaičnog oblika navedene prijedložne fraze ovaj oblik karakterističan je i po tome što je lična zamjenica trećeg lica jednine او [ū] upotrijebljena za stvar, a ne za lice, što je također jedna od odlika klasičnog perzijskog jezika.

Vidjeti: Mohammad Taqī Bahār (Malekoššo‘arā), *Sabkšenāsī*, Čāp-e haštom, Mo‘assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1375. (1996), vol. II, p. 59 (dalje: Bahār).

³⁹³ U izvorniku: اصحاب قلوب [ashāb-e qolūb]. Genitivna veza u literalnom značenjima “vlasnici srca” i “prijatelji srca”. U gnostičkoj terminologiji metafora je za ljude koji su doživjeli duhovno pročišćenje.

³⁹⁴ Identitet ove ličnosti nije jasan. Pozivajući se na al-Ziriklīja, Čehajić smatra kako je riječ o islamskom učenjaku Yūsufu Širwānīju, koji je živio u drugoj polovini XVII i prvoj polovini XVIII stoljeća. (Vidjeti: Čehajić, str. 73) Međutim, uzimajući u obzir da je spomenuti bio učenjak u oblasti islamskog prava, te da je živio znatno kasnije od svih ličnosti spomenutih u ovom djelu, čiji je identitet utvrđen, oko navedenog Čehajićevog stava postoje razložne rezerve.

³⁹⁵ U izvorniku: باز شدن [bāz šodan]. Oblik infinitiva glagola u primarnim značenjima “otvoriti se” i “odvezati se”. Ovdje je upotrijebljen u značenju “osloboditi se”. Premda bi se mogla smatrati rezultatom širenja semantičkog polja navedenog glagola, ovakva njegova upotreba nije zabilježena u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovim originalnim semantičkim variranjem tog glagola.

³⁹⁶ U izvorniku: باز کند [bāz konad]. Oblik trećeg lica jednine konjunktiva prezenta glagola باز کردن [bāz kardan] u primarnim značenjima “otvoriti” i “odvezati”. Ovdje je upotrijebljen u značenju “osloboditi”.

Vidjeti prethodnu bilješku.

Drvetu želja iz srca lahko nije – Išćupati korijen, plod i lišće

Keramet Ibrahima Havvasa³⁹⁷, sveta bila njegova tajna!

Jedan starac pripovijeda: “Bijah u Bagdadu. Sa skupinom siromaha sjedio sam u džamiji. [fol. 6a] Prođe nekoliko dana. Ne dopade nas ništa za jelo i piće. Glad nas iznuri i ostasmo³⁹⁸ bez snage.”

Stih

Podnošenje siromaštva teško pada srcu – A dvaput je teže nemoćnome starcu

“Na kraju odosmo kod Ibrahima Havvasa, sveta bila njegova tajna!, da³⁹⁹ nešto zatražimo. Kad na nas Ibrahim Havvas, sveta bila njegova tajna!, ugleda, reče: ‘Ono što ste došli da tražite, zna li Bog za to?’ ‘Da, zna’, rekosmo. Reče: ‘Štite! Stvorenjima [Njegovim] ne kazujte, i ni od kog osim od Njega ne tražite!’”

Stihovi

Ne brini za svoju nafaku – Stići će što je zapisano na čelu

Osim Boga ništa ne traži ni od koga – Ima li iko darežljiviji od Njega

Kit'a

Onom ko izdrži tegobu siromaštva – Brže stigne nafaka iz skrivenog ćoška

Što ti je zapisano, ne sumnjaj, stići će – U mladosti i starosti snaga ti od Boga je

³⁹⁷ Sufijski prvak iz IX stoljeća. Porijeklom Iranac, rođen je u Bagdadu, gdje mu je otac doselio iz grada Āmola (na sjeveru današnjeg Irana). Nadimak *Hawāṣ*, od arapske imenice *xūṣ* u značenju “palmin list”, dobio je zato što je pleo predmete od palminog lišća i tako zarađivao za život.

Vidjeti: ‘Attār, pp. 547-556; Ġāmī, pp. 138-140.

³⁹⁸ U izvorniku: باز شدیم [bāz šodīm]. Oblik trećeg lica množine preterita glagola باز شدن [bāz šodan] u primarnim značenjima “otvoriti se” i “odvezati se”. Ovdje je upotrijebljen u literalnom značenju “odvezati se (od)”, tj. “ostati (bez)”. Premda bi se mogla smatrati rezultatom širenja semantičkog polja navedenog glagola, ovakva njegova upotreba nije zabilježena u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovim originalnim semantičkim variranjem tog glagola.

³⁹⁹ U izvorniku: از برای [az barā-ye]. Značenje prijedloga برای [barā-ye], koje glasi “radi”, intenzivirano je prijedlogom از [az] u značenjima “od”, “iz” i “kroz”. Pošto infinitiv خواستن [xāstan] u značenju “(za)tražiti”, koji slijedi u nastavku rečenice, u duhu bosanskog jezika treba prevesti u odgovarajućem vremenu i licu, kongruentno s vremenom i licem prethodnog predikata, oblik از برای [az barā-ye] treba prevesti u značenju namjernog veznika “da”.

Nebeske su ptice ogledalo čovjekove nafake – Gledaj kako daje im nafaku što se kreće

“Od šejha, sveta bila njegova tajna!, odosmo; nekog čovjeka vidjesmo, koji nam, držeći u ruci kesu, reče: ‘Gdje ste se djenuli? Koliko sam lutao tražeći vas⁴⁰⁰!’ Svakome od nas dade pedeset zlatnika⁴⁰¹. U trenu kad završi s dijeljenjem, nestade ga.”

Kit’a

Čuvari Riznice nepotrošive skloni su Božijim prijateljima – Brzo bogati postat će oni što prisni su s njima

Onaj ko šta god podrugljivo kaže o ljudima Upute⁴⁰² [fol. 6b] – Brzo odbačen od Boga bit će i lišen upute

Keramet Zun-Nuna Misrija⁴⁰³, sveta bila njegova tajna!

Neki derviš zbog gladi pobježe iz Belha⁴⁰⁴ i dođe u Egipat, te ode Zun-Nunu, sveta bila njegova tajna!, na zijaret. Zun-Nun reče: “Odakle dolaziš?” “Iz Belha”, reče. “Radi čega?”, [Zun-Nun] upita. Reče: “Već nekoliko godina u mom se kraju teško živi. U svome selu imam ženu i djecu; došao sam da [osiguram] njihovu opskrbu⁴⁰⁵.” Zun-Nun reče:

⁴⁰⁰ U izvorniku: به یافتن شما [be yāftan-e šomā]. Fraza u literalnom značenju “u traženju vas”. Svojim semantičkim sadržajem odgovara glagolskom prilogu sadašnjem “tražeći”, dopunjenom akuzativom lične zamjenice drugog lica množine u funkciji direktnog objekta. Treba naglasiti da je prijedlog به [be], u primarnom značenju “ka, prema”, ovdje upotrijebljen u manje frekventnom značenju “u”; s druge strane, glagolska imenica یافتن [yāftan], u primarnom značenju “(pro)nalaženje”, ovdje je upotrijebljena u neuobičajenom značenju “traženje”.

⁴⁰¹ U izvorniku: زر مسکک [zar-e mosakkak]. Atributivna sintagma u literalnom značenju “kovano zlato”, iz kojeg je izvedeno imensko značenje “zlatnik”. Karakteristika ove sintagme jeste upotreba oblika مسکک [mosakkak], pridjeva arapskog porijekla (tj. participa pasiva tzv. arapske II glagolske vrste); naime, takav oblik, očito izveden iz arapskog korijena سَكَّ [skk], tj. glagola I vrste سَكَّ [sakka] u značenju “(is)kovati (novac)”, nije zabilježen u rječnicima arapskog jezika, niti u rječnicima i proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴⁰² U izvorniku: اصحاب هذا [ashāb-e hodā]. Genitivna veza u literalnim značenjima “vlasnici upute” i “prijatelji upute”. Aluzija na ljude koji su od Boga upućeni na Pravi put.

⁴⁰³ Sufijski prvak iz Egipta s kraja VIII i prve polovine IX stoljeća. Bio je pristalica *melametijskog* derviškog reda. Navodi se kako ga je abasijski halifa al-Mutawakkil, nakon niza spletki i ogovaranja od njegovih neprijatelja, četrdeset dana držao u pritvoru; no, nakon razgovora i rasprava koje su vodili, halifa se pokajao i ukazao mu velike počasti.

Vidjeti: ‘Attār, pp. 122-143; Ğāmī, pp. 28-31.

⁴⁰⁴ Grad u današnjem Afganistanu. Rodno mjesto Ğalāloddīna Rūmīja.

⁴⁰⁵ U izvorniku: نفقه شان [nafaqe-ye šān]. Neuobičajen morfološki i ortografski slučaj. Oblik *spojene lične zamjenice* (zamīr-e šaxsī-ye mottasel) trećeg lica množine vezan je za imenicu iza koju stoji *izafetskom kesrom* (kasre-ye ezāfi), tj. kratkim vokalom “e” koji povezuje dva člana genitivne konstrukcije. Između finalnog kratkog vokala “e” u imenici i same izafetske kesre, radi premošćivanja hijatusa između dva vokala, interpolirano je tzv. *intervokalno* “j”.

“Dervišu, tamo nisi stekao nikakvo znanje⁴⁰⁶ ili vještinu⁴⁰⁷ koji bi ti pomogli?” Reče: “Siromaštvo je moja mahana. Zbog njega ništa nimalo ne koristi⁴⁰⁸.”

Stihovi

U vrijeme siromaštva niko na svijetu – Ne posta moj drug iz pećine pravdom i blagošću

Ništa ne vrijedi kod nedostojnog čovjeka – Hiljadu znanja ako nemam zlatnika

Zun-Nun, sveta bila njegova tajna!, dade mu četiri zlatnika i reče: “Dervišu, s ova četiri zlatnika osiguraj opskrbu ženi i djeci, i vrati se u svoj kraj!” Uzeo je ona četiri zlatnika i vratio se u Belh. Trošio [ih] je do kraja svog života. Nije ih nestalo.

Kit’a

Kad podmiriš potrebu na gozbi vidovitih⁴⁰⁹ – Ne tuguj zbog siromaštva, od tada bogat si

Ako spreman služiti si u predvorju dervišâ [fol. 7a] – Postao si, bez sumnje, vladar Prijestolja Kraljevstva Imetka

Stih

[Čovjek] dalekovid postade ko u sazviježđu zadovoljstva blistavo Sunce – Stotine hiljada alhemija zna da dobije jedno njegovo zrnce

Keramet

Jednog dana nekoliko Poslanikovih ashaba⁴¹⁰ otišlo je kod Selmana Farsija⁴¹¹, sveta bila njegova tajna!, da ga posjete i oni sjedoše u njegovo društvo. Selman stavi [pred njih]

⁴⁰⁶ U izvorniku: معرفت [ma‘refat]. Imenica arapskog porijekla upotrijebljena u svom primarnom, ali arhaičnom značenju “znanje”. U klasičnom perzijskom jeziku mnogo je frekventnije bilo značenje “spoznaja”, koje je u savremenom perzijskom jeziku u potpunosti potisnulo značenje u kojem je imenica ovdje navedena.

⁴⁰⁷ U izvorniku: آشنایی [āšenāyī]. Imenica u primarnom značenju “poznavanje”. Ovdje upotrijebljena u značenju “vještina”, koje nije zabilježeno u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku.

⁴⁰⁸ U izvorniku: سو [sū]. Skraćeni oblik imenice سود [sūd] u značenju “korist”. Ne treba je mijješati s imenicom سو [sū] u značenjima “strana”, “pravac” i “smjer”.

⁴⁰⁹ U izvorniku: اولی الابصار [ulā al-absār]. Arapska genitivna konstrukcija u literalnim značenjima “vlasnici vida” i “vlasnici uma”. Ova konstrukcija navedena je u 2. ajetu sure *Izgon, al-Ḥašr*.

Vidjeti: K. 59: 2.

ćasu za pijenje vode. Ćasa poče spominjati Allaha, tako da svi prisutni [to] čuše, i u ćudu ostadoše.

Stihovi

Sve što vidiš s ljubavlju Ga spominje – Sve što postoji Njime⁴¹² općinjeno je
Sagori od ljubavi za Njega poput leptira⁴¹³ – Ako ti treba Njegovog dobroćinstva

Stih

Dah iz usta [duhovnih] vodića sve može promijeniti – Od jednog njihova pogleda
glinena ćasa dragulj će postati

Još jedan stih

Sićušna praška spominjući Njega se ukrašava – Odsjaj spominjanja Boga prijatelje
Njegove vaspitava

Keramet šejha Mahmuda Iskenderija⁴¹⁴, sveta bila njegova tajna!

Asma’i pripovijeda: “Šejh se razbolio. Otišao sam da ga obiđem. Na njemu vidjeh pokrivać ispleten od osušenog granja. Rekoh u sebi: ‘Srce, jesi li vidjelo čime su zadovoljni Allahovi bližnji?!’”

Stihovi

⁴¹⁰ U izvorniku: اصحاب [ashāb]. Oblik nepravilne arapske množine imenice arapskog porijekla u znaćenju “prijatelj”. U islamskoj religijskoj tradiciji naziv za skupinu najbližih drugova poslanika Muhammeda.

⁴¹¹ Jedan od *ashaba* (najbližih Poslanikovih drugova), Iranac, koga je poslanik Muhammed oslobodio iz ropstva. Jedan je od *drugova s klupe* (Aṣhāb al-ṣuffā), tj. skupine Poslanikovih pobornika koji su bili protagonisti ranog sufizma.

Vidjeti: *Tarğome-ye resāle-ye qošeiriyye*, Bā tashīhāt wa estedrākāt-e Badī’ozzamān Forūzānfār, Ćāp-e Ćahārom, Šerkat-e entešārāt-e ‘elmī wa farhangī, Tehrān, 1374. (1995), pp. 582 i 642 (dalje. Qošeirī); ‘Alī ben ‘Osmān Hoğwīrī, *Kašf al-mahğūb*, Moqaddeme, tashīh wa ta’līqāt: Doktor Mahmūd ‘Ābedī, Ćāp-e awwal, Sorūš, Tehrān, 1383 (2004), pp. 120, 507, 508 (dalje: Hoğwīrī).

⁴¹² U izvorniku: هو [Hū] Arapska lićna zamjenica trećeg lica jednine muškog roda. U gnostićkom terminološkom registru jedno od imena Božije *biti* (zāt).

Vidjeti: Sağğādī, p. 800.

⁴¹³ U izvorniku: پروانه [parwāne]. Imenica u primarnom znaćenju “leptir”. U gnostićkoj književnosti metafora za zaljubljenog gnostika, koji svome Voljenom teži kao što leptir teži svijeći i kruži oko nje.

Vidjeti: Nametak I, str. 202.

⁴¹⁴ O ovoj lićnosti nema podataka u dostupnim izvorima.

Mnogo li je ljudi istine⁴¹⁵ u prikrajku svijeta [fol. 7b] – Kojima je dovoljna dronjava ponjava

Kada spoznaše tajne imetka i djece – Srž svoju im pokaza neiskvareno srce

“U tom me trenu šejh, sveta bila njegova tajna!, pogleda; reče: ‘Asma’i, istjeraj iz srca tu nedostojnu misao! Bog, velik je i uzvišen!, mnoge milosti daruje. Ako si prijatelj s Njime, kakvu bi ti štetu mogla nanijeti raskoš, kao što nije ni Sulejmanu pejgamberu, mir njemu⁴¹⁶.”

Stihovi

Ljudi istine ne boje se raskoši – No, u ljubavi za Njega baš to ih muči

Kad velikaš na oba svijeta “Siromaštvo je moj ponos”, reče – Drugim poniznim obaveza posta njegov put da slijede

Keramet

Jedan šejh, sveta bila njegova tajna!, donese svojoj kući kamen s obale potoka. Taj kamen bijaše skladan, okrugao i lijep. Kad god bi spominjao Allaha, okretao bi taj kamen među prstima.

Tako prođe nekoliko godina. Šejh je imao kćer koja bijaše sazrela za udaju. Njena mati reče šejhu: “Eto, našoj je kćeri vrijeme za udaju; potrebno joj je ruho. Šta ti veliš o tome?” Reče: “Ženo, ti najbolje⁴¹⁷ znaš da četrdeset godina nisam radio ništa osim što sam govorio: ‘Nema nikakvog drugog boga osim Allaha’, [fol. 8a] i da već nekoliko godina nisam vidio ni dirhem ni dinar, pa otkud bih [onda] nabavio ruho?!”

⁴¹⁵ U izvorniku: مردان حق [mardān-e Haqq]. Aluzija na gnostike.

⁴¹⁶ Aluzija na stav da su Sulejmanu pejgamberu bili podareni takvo kraljevstvo i raskoš kakvi nikome ni prije ni poslije njega nisu bili dati. Taj stav izražen je u ovom ajetu:

﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾

“Vapio je: ‘Oprosti mi, moj Gospodaru, i daruj mi vlast da niko poslije mene neće imati takvu! Ti si Onaj Koji obilno dariva, uistinu!’”

Vidjeti: K. 38:35.

Usporediti sa:

«و أعطاه الله ملكا لم يعطه أحدا من قبله و لا ينبغي لأحد من بعده»

Vidjeti: Wahb ibn Munabbih, *Kitāb al-tiğān fī mulūk al-Himyar*, Dā’ira al-ma’ārif al-‘uṣmāniyya, Ḥaydar Ābād al-Dakan, 1347. (1928), p. 152 (dalje: Ibn Munabbih).

⁴¹⁷ U izvorniku: خوبتر [xūbtar]. Arhaičan oblik *komparativa* (sefat-e bartar) pridjeva خوب [xūb] u primarnom značenju “dobar”. Ovaj oblik ima i priloško značenje “bolje”. U skladu s kontekstom rečenice, ovdje upotrijebljen u priloškom značenju izvedenom iz značenja oblika *superlativa* (sefat-e bartarīn) navedenog pridjeva, tj. u značenju “najbolje”.

Stihovi

Mladenku, kćer i spremanje ruha – Od mene ne traži, idi, glavo luda

U ovome trošnom manastiru – Ne marim ni za šta, osim za Božiju jednoću

Kad palica naklonosti ljubav za Njega pogodi – Postah poput loptice, obrćem se, klizim

Tražiš li od mene dinara i dirhema – Bezvrijedni su za me kao crna zemlja

Pitaš li za ljubav prema svijetu nižnjem – Duša čista bila bi mi zbog nje sužnjem

Na svijetu ovom dadoše mi prijestolje – Trpljenje mu kruna, siromaštvo obilje

Žena mu reče: “Ugledniče, našu kćer niko neće uzeti praznih ruku.” Naposljetku reče: “Ženo, nemam ništa osim ovog riječnog kamena. Četrdeset godina bio je moj bližnji; kad god bih spominjao Allaha, okretao se među mojim prstima. Sad [ga] uzmi; ako će išta [za njega] dati, prodaj [ga].”

Žena uze onaj kamen; pogleda ga: od trenja i okretanja bio je poprimio sjaj. Odnijela ga je na bazar i stavila pred draguljara. Reče: “Gospodine, ako ti ovaj [kamen] treba, kupi ga; i pravo reci koliko vrijedi.” Draguljar ga pogleda; reče: “Ovo je dragulj kakav do sada nisam vidio. Pošto ga prodaješ?” Reče: “Imam kćer; hoću joj za njegovu vrijednost kupiti⁴¹⁸ [fol. 8b] ruho.” Reče: “Imam sve što tražiš, i jeftino i skupo. Sve što ti se dopadne, kupi.”

Kupila je sve [što je potrebno za] ruho. I još joj je dao hiljadu zlatnika.

Stihovi

Kamen crni u dragulj dragocjeni⁴¹⁹ pretvara – Darežljivost sa sijela pronicljivih, tako to biva

Nije čudo od evlija, tako pokazalo se – Ako dragulje požele, da svuda po zemlji ih bude

Keramet Sadrudina Konjevija⁴²⁰, sveta bila njegova tajna!

⁴¹⁸ U izvorniku: خرید [xarīd]. Skraćeni infinitiv (masadr-e moraxxam) glagola خریدن [xarīdan] u značenju “kupiti”. Ovaj oblik upotrijebljen je kao semantička dopuna modalnog glagola خواستن [xāstan] u značenju “htjeti”, i ne treba ga miješati s oblikom trećeg lica jednine preterita glagola خریدن [xarīdan].

⁴¹⁹ U izvorniku: آخشمند [āxešmand]. Arhaičan pridjev u značenju “dragocjen/a/o”.

Kralj Indije posla bizantijskom caru brojne poklone. Među njima bijaše i dragulj, kakvom [car ranije] ne vidje sličnog. Car reče: “Ako ovaj dragulj stavim u riznicu, ko će znati da sam ga dobio? [Carevi] bližnji rekoše: “Za ovaj ćemo dragulj napraviti⁴²¹ posudu od čistog zlata i objesiti ga na plafon tvoga divana, tako da ga svi vide.”

Stihovi

U vašemu dvoru dostojno je – Da obješen bude rubin k’o Plejade

Ko je od vas bolji na svijetu – Sjenom Veličanstvenog da ga zovu

Dovedoše jednog zlatara i dadoše mu uputstva. Zlatar stavi dragulj u jednu maramicu; uhvati joj tri čoška; treći čošak ne uhvati. Dragulj pade pred cara. [Car] naredi rizničaru da dragulj pohrani⁴²² u riznicu. Zlatar dođe svojoj kući. Spusti maramicu na zemlju, pogleda: u njoj nije bilo⁴²³ dragulja. [fol. 9a] Odmah je izletio napolje i dugo vremena ga tražio; ne nađe [ga].

Stihovi

Snađe me bol zbog koje na kraju – Očito nevinom odrubit će mi glavu

Niko ne vjeruje⁴²⁴ u jadno mi stanje – Božija milost jedino mi utočište

⁴²⁰ Gnostik, islamski pravnik, znalac o hadisima i *tefsiru* (egzegezi Kur’ana) iz XIV stoljeća. Nosio je nadimak *veliki šejh* (šayḥ kabīr). Jedan od učenika glasovitog Muḥy al-Dīna ‘Arabija.

Vidjeti: Ġāmī, pp. 554-556.

⁴²¹ U izvorniku: سازانيم (sāzānīm). Oblik prvog lica množine prezenta indikativa, u značenju futura, *kausativa* (fe‘l-e sababī) سازانیدن / سازانیدن [sāzāndan/sāzānīdan] u primarnim značenjima “(iz)graditi” i “(na)praviti”. Taj glagol nastao je dodavanjem sufiksa انیدن / انیدن [āndan/ānīdan] na prezentsku osnovu glagola ساختن [sāxtan] u istim značenjima, koja glasi ساز [sāz]. Navedeni glagol nije zabilježen u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku, te se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴²² U izvorniku: داشت [dāšt]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola داشتن [dāštan] u primarnom značenju “imati”. Njegovo sekundarno značenje je “čuvati/držati”. Iz njega je izvedeno značenje “pohraniti”, u kojem je ovdje upotrijebljen. Njegova upotreba karakteristična je i po tome što oblik preterita ima funkciju konjunktiva prezenta, što je jedna od stilskih osobnosti klasičnog perzijskog jezika.

⁴²³ U izvorniku: نیست [nīst]. Negirani oblik trećeg lica jednine prezenta glagola بودن [būdan], u značenju “biti”. Njegova upotreba karakteristična je po tome što oblik prezenta ima funkciju perfekta.

⁴²⁴ U izvorniku: باور نبخشد [bāwar nabaxšad]. Oblik trećeg lica jednine konjunktiva indikativa prezenta glagola باور بخشیدن [bāwar baxšīdan], u značenju “vjerovati” (literalno: “podariti/pokloniti vjerovanje”). Navedeni *složeni infinitiv* (masdar-e morakkab) nije zabilježen kako u rječnicima, tako ni u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka. Osim toga, njegova upotreba karakteristična je i po tome što oblik konjunktiva prezenta ima funkciju indikativa prezenta, što je jedna od stilskih osobnosti klasičnog perzijskog jezika.

Svojim poznanicima reče: “Zadesio me takav slučaj od kojeg nema spasa, osim bijega u tuđinu.”

Stihovi

Ranu⁴²⁵ zadobih od sablje sudbine – Za koju jedini lijek je umiranje

Mehlem mi na ranu niko neće priviti – Osim skrivenog Meleka mi smrti

Jedan među njima reče: “Sudbinom ojađeni, paćeniče uplašeni, svaka ti je riječ na mjestu, jer⁴²⁶ spasiti se od spletke vladarâ silno je teško. Avaj, takvog dragulja u ovim krajevima nema i ne može se naći⁴²⁷, a kad bi se⁴²⁸ i moglo, morao bi se skupo platiti.

Stihovi

Ako se od vladarskih spletki može spasiti – To moguće je samo po Božijoj milosti

Ništavilo šta je više neće znati – Kad dželat mačem za glavu ga skрати

Drugi jedan među njima reče: “Ti nemoćni [spram] nasilja sudbine, kazat ću ti lijek. Ako ima izlječenja, njime je moguće; a ako nije, ništa drugo [pomoći ne može]. Sada u našem kraju boravi vodič stazom u zemlji hidajeta,⁴²⁹ svijeća u haremu svjetiljke velajeta⁴³⁰, niko drugi do Sadrudin [fol. 9b] Konjevi. Idi i ispričaj mu u kakvom si stanju. Možda te nečemu podučī.

Kit'a

Ako ti je bol srca izlječiva – To moguće je utisnućem tajni velajeta

⁴²⁵ U izvorniku: گلوشه [galūše]. Arhaična imenica u značenju “rana”.

⁴²⁶ U izvorniku: ایرا [īrā]. Arhaični uzročni veznik u značenju “jer”.

⁴²⁷ U izvorniku: یافتن نتوان [yāftan natawān]. Zanimljiv oblik koji se sastoji od infinitiva glagola یافتن [yāftan] u značenju “(pro)naći”, te oblika توان [tawān], tj. bezličnog oblika modalnog glagola توانستن [tawānestan] u značenju “moći”. Ovdje su dva navedena oblika upotrijebljena kao složeni pridjev u značenju “nemoguć da se nađe, nemoguć za pronaći”. (U prijevodu je to značenje prilagođeno strukturi rečenice u izvorniku na perzijskom jeziku, kao i duhu bosanskog jezika.) Pošto takav složeni pridjev nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku, može se smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴²⁸ U izvorniku: بوده باشد [būde bāšad]. Oblik trećeg lica jednine *konjuktiva perfekta* (māzī-ye eltezāmī) glagola بودن [būdan] u značenju “biti”. Upotrijebljen kao predikat protaze potencijalne pogodbene rečenice, premda se u takvoj funkciji upotrebljava oblik imperfekta.

⁴²⁹ U izvorniku: هدایت [hedāyat]. Imenica arapskog porijekla u značenju “uputa”. U islamskoj religijskoj tradiciji pojam kojim se označava Božija uputa ljudima na Pravi put.

430

Božiji prijatelj iskusni ljekar je srcâ – Ako ima, kod njega ti ima lijeka

Onaj čovjek žalosni, onaj garib⁴³¹ tužni, ustade i Sadruddinu Konjeviju, sveta bila njegova tajna!, ode, te mu ispriča o rastrojenom stanju svome. Sadruddin, sveta bila njegova tajna!, reče: “Čovječe ojađeni, duhom ne kloni! Donesi mi šaku zemlje!” Onaj čovjek izvana donese šaku zemlje; stavi je pred njega. Sadruddin, sveta bila njegova tajna!, pljuvačkom načini glinu, uobličio je u kuglicu i reče: “Bio je ovoliki?⁴³²” “Da, toliki je bio“, reče. [Sadruddin] skupi prste; kratko ostade tako, a onda otvori šaku i [ono što je u njoj bilo] dade zlataru. [Zlatar] pogleda: bijaše to onaj dragulj što mu ga je car dao. Obuze ga radost, poljubi njegovu prečistu ruku i reče:

Kit'a

Čime da služim u predvorju tvome do smrti – Šta god kažeš, prihvatam; zapovjedi, sluga sam ti

Takva milost bez zazora ne dolazi ni od koga – Kakvim trudom, kojom službom mogu vratiti duga

Ako poživim u trudu i pregnuću hiljadu godina – Otkud bi ovakav dragulj došao za opskrbu siromaha

Sprva bijah nezatna praška, ali sada – Blistavo⁴³³ sam sunce od tvog milosnog pogleda

Radostan i nasmijan vrati se na sijelo svojih prijatelja. Rekoše: “Ti za trpezom svijeta uskraćeni, od groznice boli [fol. 10a] neizliječeni, čemu te je Sadruddin, sveta bila njegova tajna!, podučio, i šta ti je pokazao?” Reče: “Počastio me je s trpeze velajeta, oslobodio od groznice tuge i klonuća, spasio od srdžbe⁴³⁴ nepravednog cara.” Položio je onaj dragulj i rekao: “Evo onog što sam tražio.” Svi zapanjeni ostadoše i rekoše: “Ti što te pronicljivi pogledaše, koga iz riznica kerameta obilno darovaše, ovo li je onaj dragulj koji izgubio si, ili je neki drugi?” Reče: “Ovo je dragulj koji Sadruddin, sveta bila njegova

⁴³¹ U izvorniku: غريب [garīb]. Pridjev arapskog porijekla u značenjima “rijedak”, “čudan”, “udaljen od domovine/zavičaja”, “jadan, bijedan”. Ovdje upotrijebljen u imenskom značenju “jadnik, bijednik”. U takvom značenju frekventan je i u bosanskom jeziku.

⁴³² U izvorniku: این قدر هستی بود [īn qadr hastī būd]. Neuobičajena rečenična konstrukcija u literalnom značenju: “Bio je ovolikog postojanja?” Njeno značenje je u prijevodu prilagođeno duhu bosanskog jezika.

⁴³³ U izvorniku: تابش گستر [tābešgostar]. Složeni participij aktivni u literalnom značenju “onaj ko / ono što rasprostire bljesak”. Ovaj oblik nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na klasičnom perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴³⁴ U izvorniku: تند [tond]. Pridjev u primarnom značenju “brz/a/o”. Njegovo sekundarno značenje je “ljut/a/o, srdit/a/o”. Ovdje je upotrijebljen u značenju apstraktne imenice derivirane iz njegovog sekundarnog značenja, tj. u značenju “srdžba”. Upotreba apstraktnih imenica deriviranih iz pridjeva jedna je od stilskih osobnosti klasičnog perzijskog jezika.

tajna!, načini od ništavne gline.” Svi srcem potpunoma povjerovali da je Sadruddin, sveta bila njegova tajna!, stigao do [duhovnog] stupnja na kojem ništavnu glinu jednim pogledom pretvara u skupocjeni dragulj.

Kit'a

Šta čovjek istine⁴³⁵ poželi, a da je neostvarivo – Na ovome svijetu, i teško i lahko

Kad iz vatre “Budi! I to će biti”⁴³⁶ ukaže se – Razmisli, ako u sebi imaš snage

Svakog trena razmišljaj, i poput ogledala⁴³⁷ – Ukazat će se blijesak Njegova odraza

Zlatar za onaj dragulj⁴³⁸ načini posudu od čistog zlata, i odnese pred cara. Čim ugleda dragulj, car se u čudu nađe gdje ga je pronašao. Okupiše se i [caru] bliski, i pogledaše: bio je to onaj dragulj što je došao od kralja Indije. Car se ljutito obrati zlataru i reče: “Carskih riznica kradljivče, uresa na carskoj hazni šivaoče, [fol. 10b] drumskih razbojnika predvodniče, iz koje si hazne ovaj dragulj ukrao⁴³⁹ i donio? Ako pravo kažeš, možda se i spasiš⁴⁴⁰; ako ne, nećeš.” Reče: “Kralju što zemlje osvajaš, dostojanstveniče među bogobojažnima, ovo je dragulj koji si mi dao da [za njega] načinim posudu.” Car zapovjedi rizničaru da donese onaj dragulj koji bijaše pao pred cara. Reče: Otimaču, ovo je dragulj koji si ti izgubio.” Zlatar reče: “Kralju plemenitošću urešeni, ako istinu kažem, nećeš prihvatiti.” Reče: “Ne, ne; ako istinu kažeš, zašto ne bih prihvatio?” Reče: “Care u keramet upućeni, ugledniče onih što spoznaji su vični, ovaj je dragulj Sadruddin, sveta bila njegova tajna!, Božijom milošću od ništavne gline načinio.” Car nije mogao lagati; reče: “Pravo si rekao. Nema mnogo ovakvih kerameta.” Zlatara odjenu u počasnu odoru i dade mu dvije hiljade zlatnika.

Kit'a

⁴³⁵ U izvorniku: مرد حق [mard-e Haqq]. Alegorija na gnostika.

⁴³⁶ U izvorniku: کن فیکون [kun fayakūnu]. Dio 82. ajeta sure *Ja-Sin, Yā-Sin*.

Vidjeti: K. 36: 82.

⁴³⁷ U izvorniku: سجنال [sağānğal]. Arhaična imenica turskog porijekla u značenju “ogledalo”.

⁴³⁸ U izvorniku: آن گهر را [ān gouhar rā]. U ovoj frazi, *dativno-akuzativni sufiks* (‘alāmat-e maʿūl) را [rā] ima semantičku vrijednost namjernog prijedloga “za”.

⁴³⁹ U izvorniku: دزدی [dozdī]. Oblik drugog lica jednine indikativa prezenta glagola زدیدن [dozdīdan] u značenju “(u)krasti”. Upotrijebljen u značenju perfekta.

⁴⁴⁰ U izvorniku: راه یافته باشی [rāh yāfte bāšī]. Oblik drugog lica jednine konjunktiva perfekta glagola راه یافتن [rāh yāftan] u značenju “(pro)naći put”. Širenjem njegovog semantičkog sadržaja, ovdje navedeni oblik upotrijebljen je u neobičajenom značenju “spasiti se, izbaviti se”. Ovo značenje nije zabilježeno u rječnicima perzijskog jezika, niti u poetskim i proznim tekstovima na perzijskom jeziku.

Divno li je svojstvo daha ljudi Allahovih⁴⁴¹ – Njime glina postane almas blistavi

Ne zna za spletke i zlobu vladara, k'o ti – Niko od onih koje čovjek istine štiti

Keramet Haririja⁴⁴², sveta bila njegova tajna!

Neki kralj otpoče gradnju džamije. Mnogo je potrošio. Jednoga dana kralju doniješe vijest o završetku gradnje. Prisutnima na gozbi kralj reče: “Ta časna džamija ispade [fol. 11a] veoma dobro; ako Bog da, bit će mi zalog na ahiretu.” Svi rekoše: “Da, šta bi od toga moglo biti bolje na dunjaluku i ahiretu?”

Među njima se bijaše zadesio i šejh Hariri, sveta bila njegova tajna; ostao je nijem. Kralj vidje da šejh na njegove riječi ništa ne kaza; posebno se njemu obrati i reče: “Čestiti šejhu [duhovnih] siromaha, kako na to treba gledati? Šta ti kažeš?” Šejh, sveta bila njegova tajna!, ne progovori. Kralj [mu] se ponovo obrati. Šejh, sveta bila njegova tajna!, reče: “Kralju na zemlji, od Svevišnjeg Boga čvrst dokaz došao nam je: ‘[...] i neka nikoga, klanjajući se Gospodaru svome, Njemu ne pridružuje!’⁴⁴³”

Kit'a

Udariš li temelj zdanja iskreno – Od tog boljeg nema za Kijameta

Zamiješa li joj se malter dvoličnošću – Kakvu korist čini do muke melameta⁴⁴⁴

⁴⁴¹ U izvorniku: اهل الله [ahl-Allāh]. Genitivna konstrukcija arapskog porijekla u literalnom značenju “Allahova čeljad”.

⁴⁴² U rukopisima O, A, C i E prezime ovog sufijskog prvaka zapisano je u obliku صریری [Sarīrī], a u rukopisima B i D u obliku ضریری [Zarīrī]. U dostupnim biobibliografskim izvorima nije pronađen nijedan sufijski prvak pod tim prezimenom, niti je ono zabilježeno u perzijsko-perzijskom enciklopedijskom rječniku *Dehḫodā*. Stoga smatram da je prilikom prepisivanja, greškom prepisivača, umjesto grafema ح zapisan grafem ص, odnosno umjesto grafema خ grafem ض.

U islamskoj tradiciji mnogo je ličnosti koje imaju prezime Harīrī i teško je pouzdano utvrditi o kome je u ovom slučaju riječ. Kako se radi o sufijskom prvaku, moguće je da je posrijedi Ibn Ḥusayn b. Manšūr Ḥarīrī, sufijski šejh iz Damaska i vođa skupine *haririja*, koji je živio u XIII stoljeću.

Vidjeti: <http://www.loghatnaameh.org/dehkhodaworddetail-4cd861e759a849248ac64449c69b7ee0-fa.html>

Također je moguće da su oblici imena ove ličnosti, zapisani u rukopisnim izvorima obrađenog djela, ustvari iskrivljene varijante oblika جریری [Ġarīrī], te da je riječ o Abū Muḥammadu Ġarīrīju (umro 311/923), sufijskom prvaku i savremeniku Ġunayda Baġdādīja.

Vidjeti: *Ṭabaqāt al-šūfiyya wa yalīh dīkr al-niswa al-muta'abbidāt al-šūfiyyāt*, Kilāhumā ta'līf 'Abī 'Abd al-Raḥmān Muḥammad bin al-Ḥusayn al-Sulamī, Ḥaqqaqah wa 'allaqa 'alayh Muṣṭafā 'Abd al-Qādir 'Aṭā, al-Ṭab'a al-ṭāniya, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Bayrūt – Lubnān, 1424/2003, pp. 203-204 (dalje: al-Sulamī).

⁴⁴³ Dio 110. ajeta sure *Pećina, al-Kahf*.

Vidjeti: K. 18: 110.

⁴⁴⁴ U izvorniku: ملامت [malāmat]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “prijekor”. Premda ovdje nije upotrijebljena u takvom kontekstu, u gnostičkom terminološkom registru njome se označava prijekor kojem su se

Šejh, sveta bila njegova tajna!, ode s njegove gozbe. Kralj se silno razljuti; naredi svome veziru da ubije šejha. Vezir reče: “Kralju pravedni!⁴⁴⁵ Bez ikakve sumnje, šejh Hariri, sveta bila njegova tajna!, jedan je od Božijih prijatelja; kako da ga ubijem?! Takvo što ne priliči razboritim⁴⁴⁶.”

Kit'a

Vladara Kraljevstva Bliskosti⁴⁴⁷ poprijeko ne gledaj – Ako pameti imaš; nerazumni kralju, poslušaj

Propast, moć i sreću tvoju on ima u ustima – Šta god poželi bez smetnje učinit će, poslušaj [fol. 11b]

Kralj reče: “Razboriti i pronicljivi⁴⁴⁸ [vezire], ti tako misliš; ja, opet, mislim da u tom čovjeku nema ni traga od kerameta i velajeta.” Vezir reče: “Najbolji među okrunjenima, odabrani među vojskovođama, to je lahko provjeriti. Provjerimo jednom; ako ne bude kako ja mislim, na meni je da ga ubijem.”

Kit'a

Ako nećeš da se sramotiš, o onom što činiš promisli – Ko god svoj posao zbrza, taj će se kajati

Nema spasa osim djela nakon što se promisli – Ne plaši se razmišljanja ko god dokaz pribavi

Kralj reče: “Dostojanstveniće među dubokoumnima, čime ćemo [to] provjeriti?” Reče: “Umotat ćemo nekoga u kefin⁴⁴⁹, staviti ga u tabut⁴⁵⁰ i odnijeti na musallu⁴⁵¹; osim

pripadnici derviškog reda *melametija* svjesno izlagali, čineći u javnosti različite neprilične stvari, kako bi prijekorom kojim su bili izloženi u svojoj nutrini potrli svaki mogući vid oholosti i egoizma.

Vidjeti: Saġġādī, pp. 742-744.

⁴⁴⁵ U izvorniku: ذو الانصاف [zū al-ensāf]. Genitivna konstrukcija arapskog porijekla u literalnom značenju “vlasnik pravednosti”.

⁴⁴⁶ U izvorniku: اولى الالباب [ūlā al-albāb]. Genitivna veza arapskog porijekla u literalnom značenju “vlasnici pameti/razboritosti”. Javlja se u kur'anskom tekstu.

Vidjeti: K. 2: 179.

⁴⁴⁷ U izvorniku: پادشاه ملکت قریت [pādšāh-e molkat-e qorbat]. Aluzija na šejha Haririja.

⁴⁴⁸ U izvorniku: نحرير [nehrīr]. Arhaičan pridjev arapskog porijekla u značenjima “proncjljiv”, “iskusan” i “vješt”.

⁴⁴⁹ U izvorniku: کفن [kafan]. Platno bijele boje u koje se, prema islamskom obredoslovlju, prije ukopa umotava umrli.

⁴⁵⁰ U izvorniku: تابوت [tābūt]. Daščano korito zatvoreno s pet strana i otvoreno s gornje strane, u koje se, prema islamskom obredoslovlju, polaže umrli i potom ukopava.

tebe i mene, niko neće znati živ li je ili mrtav. Šejhu ćemo reći: ‘Klanjaj mu dženazu.’ Bude li znao da je živ, neće ostati [nikakve] sumnje; ne bude li znao, pred musallom ću mu odrubiti glavu.”

Baš tako pripremiše⁴⁵² jednog čovjeka i položiše ga na musalli. Šejhu, sveta bila njegova tajna!, kazaše: “Ovaj bijedni garib ostavio je oporuku da mu ti klanjaš dženazu.” Šejh, sveta bila njegova tajna!, reče: “Dobro, ali da nanijetim⁴⁵³ na živog ili mrtvog [čovjeka]?” Vezir reče: “Šta ti to govoriš? Ovaj [čovjek] je mrtav; kako⁴⁵⁴ bi se moglo nanijetiti [fol. 12a] na živog?!” “Vi bolje znate”, reče šejh, prođe naprijed i donese tekbir⁴⁵⁵. Prisutni se za njim povedoše⁴⁵⁶ i namaz mu⁴⁵⁷ otklanjaše.

Vezir reče: “Neznalico od šejha, smatrao sam te većim; čini se⁴⁵⁸ da nisi⁴⁵⁹.” Šejh, sveta bila njegova tajna!, reče: “Kakvim si me smatrao?” Reče: “Čovjek koji je u tabutu umotan u kefin nije umro, živ je.” Šejh, sveta bila njegova tajna!, reče: “Ne, pogriješio si. Onog trena kad sam donio prvi tekbir, Svevišnji Bog uzeo mu je dušu.” Ljudi se okupiše i razmotaše kefin; pogledaše: uistinu bijaše umro. Svi ostaše u čudu.

Kit’a

Ne okreći na nizak način halku⁴⁶⁰ ljudi pregnuća⁴⁶¹ – Boj se, hvalisavče, tog dobrog čovjeka, odletjet će ti glava

⁴⁵¹ U izvorniku: مصلّى [mosallā]. *Imenica mjesta* (esm-e makān) u značenju “mjesto obavljanja molitve”. Na musalli se obično obavljaju grupne molitve u kojima učestvuje već broj klanjača, poput bajram-namaza i sl.

⁴⁵² U izvorniku: ساختند [sāxtand]. Oblik trećeg lica množine preterita glagola ساختن [sāxtan] u primarnom značenju “(iz)graditi”. Ovdje je upotrijebljen u sekundarnom značenju “pripremiti”.

⁴⁵³ U izvorniku: نیت می کنم [niyyat mīkonam]. Oblik prvog lica jednine indikativa prezenta (upotrijebljenog u funkciji konjunktiva prezenta) glagola نیت کردن u primarnom značenju “namjeriti”. U islamskoj religijskoj tradiciji upotrebljava se i u značenju “namijeniti (nekome/nečemu)”.

⁴⁵⁴ U izvorniku: چون [čūn]. Arhaična upitna čestica u značenju “kako”.

⁴⁵⁵ U izvorniku: تکبیر کرد [takbīr kard]. Oblik preterita trećeg lica jednine glagola تکبیر کردن [takbīr kardan] u značenju “donijeti tekbir”, tj. “izgovoriti *La ilahe ilallah* (Allah je Najveći)”.

⁴⁵⁶ U izvorniku: اقتدا کردند [eqtedā kardand]. Oblik preterita trećeg lica množine glagola اقتدا کردن [eqtedā kardan] u primarnom značenju “slijediti nekoga, ići (za nekim)”. U islamskoj tradiciji ovaj glagol poprimio je specifično značenje “obaviti namaz/klanjati za *imamom* (predvodnikom grupne molitve)”.

⁴⁵⁷ Tj. “umrlom”.

⁴⁵⁸ U izvorniku: مگر [magar]. Arhaičan načinski veznik u značenju “kao da”. U tekstu prijevoda na bosanski jezik za njegov prijevodni ekvivalent odabran je odgovarajući frazni glagol.

⁴⁵⁹ U izvorniku: نبودی [nabūdī]. Oblik drugog lica jednine preterita glagola بودن [būdan] u značenju “biti”. Ovdje je upotrijebljen u funkciji prezenta.

⁴⁶⁰ U izvorniku: حلقه [halqe]. *Imenica* arapskog porijekla u različitim značenjima: “kolut”, “kotur”, “prsten”, “narukvica”, te “krug” i “kružok”. Na temelju posljednjeg navedenog značenja, u sufijskom terminološkom registru predstavlja naziv za

Ako jednom tegobno zbog tebe uzdahne⁴⁶² – Ni kamen na kamenu od tvoga dvora ne ostane

Vezir mu pade pred noge; reče: “Ti što sjediš u pročelju dvora velajeta, ti što stoluješ u dvorcu kerameta, mi zgriješismo; ti nemoj! Molimo te za oprost i velikodušnost. Šejh, sveta bila njegova tajna!, reče: “Čovječe koji oprost tražiš, idi reci svome kralju: “Postoji Božiji sud, a tim sudom upravlja smrt.”

I posla kralju ovaj terdži’-bend⁴⁶³, a ovo je njegova prva strofa:

Terdži’ koji šejh [fol. 12b] Hariri spjeva, sveta bila njegova tajna!

Prva strofa

O vladaru, čemu si se tako obradovao na ovom prolaznom svijetu – Kad bih samo znao šta si to ostvario, pa si tako bezbrižan

Kao da si Husrev⁴⁶⁴ svoga vremena, vladar svijeta – Il’ Iskender⁴⁶⁵ il’ Fagfur⁴⁶⁶ ili Hakan⁴⁶⁷ ili Rustem⁴⁶⁸

krug pripadnika istog duhovnog bratstva, odnosno krug sufija koji istovremeno na jednom mjestu obavljaju određeni obred.

⁴⁶¹ U izvorniku: ارباب همت [arbāb-e hemmat]. Genitivna konstrukcija u literalnom značenju “vlasnici krajnjeg (duhovnog) pregnuća”. Aluzija na gnostike.

⁴⁶² U izvorniku: هو همی گوید [hū hamīgūyad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola هو گفتن [hū goftan] u značenju “uzdahnuti”, upotrijebljenog u funkciji konjuktiva prezenta. Nepromjenjivi oblik navedenog složenog infinitiva, tj. leksema هو [hū], perzijska je imenica u značenju “uzdah” i ne treba je miješati s arapskom ličnom zamjenicom trećeg lica jednine u istom obliku, koja za islamske gnostike ima posebnu vrijednost i značaj. Navedeni složeni infinitiv nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴⁶³ Pjesnička vrsta u divanskoj poeziji koja se sastoji od više strofa u obliku *gazela*, te distiha koji se između njih ponavlja kao refren.

Vidjeti: Nametak I, str. 244.

⁴⁶⁴ U izvorniku: خسرو [Xosrou]. Sasanijski vladar Xosrou I. Poznat kao Xosrou Anūšīrwān i *Pravedni Anušīrvan* (Anūšīrwān-e Dādgar/’Ādel). Najpoznatiji iranski kralj iz dinastije Sasanija. Vladao je od 531. do 579. Arabizirani oblik njegovog imena, کسری/کسرا [kistrā], općeniti je naziv za iranske kraljeve u arapskom jeziku.

⁴⁶⁵ Tj. Aleksandar Veliki.

⁴⁶⁶ U izvorniku: فغفور [fağfūr]. Ime kralja iz Aškanijske/Parčanske dinastije, koji je vladao Iranom nakon Aleksandra Velikog. Također, općeniti naziv za kineskog cara. Kontekst polustiha dozvoljava dvojak prijevod ove lekseme.

⁴⁶⁷ U izvorniku: خاقان [xāqān]. Općeniti naziv za turske i kineske vladare.

⁴⁶⁸ Najveći iranski epski junak.

Il' si Dahhak⁴⁶⁹ i Feridun⁴⁷⁰ il' si Behmen⁴⁷¹ ili sam Džem⁴⁷² – Znaš da sve propada,
ti si u to najbolje upućen

Kako ćeš samo zašutjeti kada te na kraju stigne sudbina – Veličanstvenost pristaje
Bogu, a ti si ljudskog roda

O nemarni, shvati da je tvoje tijelo samo kaplja

Kad su ovi stihovi stigli kralju, on se silno pokaja. Šejh, sveta bila njegova tajna!,
nestade iz toga kraja. Niko ne saznade šta je s njim bilo i kuda je otišao. Ni kralj nije dugo
poživio; u ništavilu je završio.

Kit'a

Ne misli da je na svijetu sve onako kako vidiš – Mnogi su došli i mučeni sudbinom
kradom otišli

Mnogo kraljeva, prosjaka i učenih ljudi dođe, pa na kraju – Ne vide vječne blagosti
od Neba, i na groblju skončaju [fol. 13a]

Keramet Ebul-Hajra Tajnatija⁴⁷³, sveta bila njegova tajna!

Vidjeti: Doktor Zabīhollāh Safā, *Hamāsesorāyī dar Īrān*, Čāp-e sewom, Entešārāt-e Ferdūs, 1383. (2004), pp. 544-549
(dalje: Safā).

⁴⁶⁹ Prema drevnom indo-iranskom vjerovanju, zastrašujuće biće koje je Ahriman (božanstvo zla/tame, protivnik
Ahuramazde) stvorio kako bi uništilo materijalni svijet. Vladao je svijetom hiljadu godina.

Vidjeti: Safā, pp. 441-450. *Moğmal al-tawārīx wa al-qesas*, Be tashīh-e Maleko'sšo'arā Bahār, Kalāle-ye xāwar, Tehrān,
1318. (1939), pp. 25 i 40 (dalje: Moğmal).

⁴⁷⁰ Poslije Ğamšīda/Ğama, najveći vladar u iranskoj epskoj tradiciji. Jedan je od vladara iz loze *prvih kraljeva*
(Pīšdādiyān), vladara iz legendarno-mitološkog razdoblja iranske historije.

Vidjeti: Safā, pp. 450-456.

⁴⁷¹ Prvi vladar iz pisanog razdoblja iranske historije. Sin Esfandyāra i unuk Goštāspa.

Vidjeti: Safā, pp. 519-523.

⁴⁷² Najznačajniji vladar iz legendarno-mitološkog razdoblja iranske historije. Poznat po peharu u kojem je mogao vidjeti
događaje što su se zbivali na udaljenim mjestima. Taj pehar, poznat kao *Džemov pehar* (Ğām-e ğam) ili *Džemšidov pehar*
(Ğām-e Ğamšīd) u gnostičkoj je poeziji postao metafora za pročišćeno gnostikovo srce, ispunjeno spoznajom. U tom
kontekstu Džemšidov pehar spominje se kao *pehar koji pokazuje svijet* (Ğām-e ğahānnamā).

Vidjeti: Safā, pp. 417-441; Sağğādī, pp. 280-281; Džaka, str. 409.

⁴⁷³ Islamski gnostik iz X stoljeća. Rodom iz Egipta, porijeklom iz današnjeg Maroka.

‘Attār, pp. 488-489; Ğāmī, pp. 214-218; ‘Alī ben ‘Osmān Hoğwīrī, *Kašf al-mahğūb*, Moqaddeme, tashīh wa ta'liqāt:
Doktor Mahmūd ‘Ābedī, Čāp-e awwal, Sorūš, Tehrān, 1383 (2004), pp. 444 i 860 (dalje: Hoğwīrī).

Šejh Ebul-Husejn Karafi⁴⁷⁴, sveta bila njegova tajna!, pripovijeda: “Bijah otišao da zijaretim Ebul-Husejna Tinanija.” Kad dođe vrijeme rastanku, izađe sa mnom do džamijske kapije; reče: ‘Znam da ništa nisi jeo, uzmi ove dvije jabuke.’ Uzeo sam [ih] i zaputio se⁴⁷⁵ u svoj kraj.

Išao sam tri dana; ne osjetih glad. Četvrtog dana rekoh sebi: “Šejh mi je, sveta bila njegova tajna!, dao dvije jabuke; sad ću ih pojesti’, i izvadih [ih] iz džepa da ih pojedem. Ugledah derviša: obolio, u odjeći od vunene kostrijeti, viče: ‘Hoću jabuku!’ Dadoh mu one dvije jabuke.

Kit’a

Od tuđine ljudskom srcu nema stvari grde⁴⁷⁶ – U bijedi i bolesti još je dvaput teže

Al’ Svevišnji ljude u tuđini pomaže – Preživio u tuđini niko ne bi inače

Udaljio sam se od njega četrdeset⁴⁷⁷ pet koraka. Rekoh sebi: ‘Šejh mi je, sveta bila njegova tajna!, dao one jabuke za bolesnika.’

Stih

Sve što od čovjeka istine dođe, od njegova je kerameta – Jer misao prijestolje njegovih tajni ne obuhvata

Vratio sam se da onog derviša upitam ko je, i iz kojeg je kraja. Izbih na mjesto [gdje je on bio]; nisam ga našao.”

Kit’a

⁴⁷⁴ Islamski gnostik iz X stoljeća. Rođen i živio u Egiptu. Učenik Abū al-Ḥayra al-Taynātija.

Vidjeti: Ġāmī, pp. 233-234.

⁴⁷⁵ U izvorniku: روی... کردیم [rūy... kardīm]. Oblik preterita trećeg lica množine preterita glagola روی کردن [rūy kardan] u značenju “uputiti se”. Ovdje je upotrijebljen u funkciji trećeg lica jednine preterita.

⁴⁷⁶ U izvorniku: زورتر [zūrtar]. Oblik komparativa karakterističan je po tome što nije izveden od oblika pozitivna odgovarajućeg pridjeva, već od imenice زور [zūr] u značenju “snaga, sila, moć” i *sufiksa za tvorbu komparativa* (paswand-e sāxt-e sefat-e bartar) تر [tar]. Očito je ovdje imenici زور [zūr] pripisano odgovarajuće pridjevsko značenje “snažan, silan, moćan”, iz kojeg je pomjeranjem semantičkog sadržaja izvedeno značenje “težak”. Na taj način desio se proces suprotan uobičajenom u klasičnom perzijskom jeziku (tj. upotrebi pridjeva u značenju imenice; ovdje je imenica upotrijebljena u značenju pridjeva). Upotreba imenice زور [zūr] u pridjevskom značenju nije zabilježena u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se ona može smatrati autorovim semantičkim variranjem navedene lekseme. Isto tako, tvorba oblika komparativa navedenog u tekstu izvornika može se smatrati tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴⁷⁷ U izvorniku: چهل [čel]. Skraćeni oblik glavnog broja چهل [čehel], u značenju “četrdeset”.

Lijek za duhovne siromahe kod pronicljivih je ljekara [fol. 13b] – Među drugim sljedbama ga nema, to mudrost je stara

Do Staništa Bliskosti iz te osamljenosti stići ćeš – Ako kapiju mudrosti i pregnuća čelom svojim pometeš

Bašča druga

Od lijepog je lišća poprimila raskoš⁴⁷⁸ i ures; svaki je izvorište pouke za one koji posmatraju pametne. Baščovan u ružičnjaku usrdnosti otvori kapiju bašče mudrosti.

Mudrost

Neki kralj okupi učenjake i gnostike u svome kraljevstvu, koliko ih je bilo, pa im reče: “Znate li radi čega sam vas okupio?” “Ne znamo”, rekoše. Reče: “Okupio sam [vas] radi toga da me obavijestite: od sada pa nadalje, koliko ću godina na ovome svijetu poživjeti⁴⁷⁹? Rekoše: “Odabrani među mudrima, odabrani među učenima, kad bismo mi nešto takvo umjeli, prvo bismo o svojoj smrti vijest priskrbili, hoće li nam život dugačak ili kratak biti.”

Kit’a

Niko osim Boga ne zna kraj života živoga⁴⁸⁰ – Pa ni bolni što mu duša dođe do grla

Niti se život nakon smrti vrati⁴⁸¹, po Božijoj naredbi – Prođi se tih besposlica, srcem “Allah Hu” kaži

[Kralj] reče: “Ako me ne obavijestite, malo koji od vas spasit će se od moje kazne.” Među njima bijaše⁴⁸² nekoliko ljudi koji su bili astrolozi⁴⁸³; [fol. 14a] oni rekoše: “Kralju

⁴⁷⁸ U izvorniku: اورند [ourand]. Arhaična imenica u značenjima “raskoš, sjaj”, “ljepota”, “vrijednost”, i “kruna”.

⁴⁷⁹ U izvorniku: معمر باشم [mo‘ammar bāšam]. Oblik konjuktiva prezenta (upotrijebljenog u funkciji indikativa prezenta, odnosno futura) glagola معمر بودن [mo‘ammar būdan] u literalnom značenju “biti onaj koji je dugo poživio/dugovječan”. Ovdje je upotrijebljen u modificiranom značenju “poživjeti”. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴⁸⁰ U izvorniku: اهل روح [ahl-e rūh]. Kategorijalna/kvalifikativna genitivna konstrukcija u literalnom značenju “vlasnik duha”.

⁴⁸¹ U izvorniku: نه گشتی [na gaštī]. Negirani oblik trećeg lica jednine imperfekta glagola گشتن [gaštan] u primarnom značenju “kružiti, okretati se”. Ovdje je upotrijebljen u sekundarnom značenju “vratiti se”. Oblik je nastao dodavanjem sufiksalnog dugog vokala “i” za oznaku trajanja radnje u prošlosti na oblik trećeg lica jednine preterita navedenog glagola. Premda se radi o imperfektu, ovdje je navedeni oblik upotrijebljen u funkciji indikativa prezenta, koji je u klasičnom perzijskom jeziku upotrebljavan, između ostalog, i u funkciji *gnomskog* (svevremenskog) prezenta, kakav je ovdje slučaj.

pravedni, u [svom] vremenu napredni: ako se slažeš, prema [našem] znanju kazat ćemo pojedinosti o tebi.” “Kažite”, reče. “Šta god kažete, prihvatam.”

Orediše da se sretnu za nekoliko dana. [Tada] prema [svome] rekoše: “Kralju što na [svoj] kraj misliš, ne plaši se. Istinu zna Svevišnji Bog. Prema položaju zvijezda, imaš [još] dvadeset godina života. Reče⁴⁸⁴: “Godine u kojoj će doći kraj mog života, od kakve ću bolesti umrijeti? I to mi kažite.” Rekoše: “Posljednje⁴⁸⁵ godine, kad ti bude vrijeme umiranja, ugrist će te škorpija. Umrijet ćeš od te rane; ničim se neće moći zaliječiti.” Reče: “Na koji dan, i u koliko sati?” Rekoše: “Prvog mjeseca posljednje godine, u subotu u podne.” Time okončaše razgovor s njime. Kralj je brojao dan za danom, dok nije nastupila posljednja godina.

Kit’a

Začuo se bubanj smrti, zašto još spreman nisi – Od toga puta, zar ne znaš, spasa⁴⁸⁶ nema ti

Ako se i Lukman⁴⁸⁷ vrati, ništa ti neće pomoći – Onaj ko je edželom⁴⁸⁸ otrovan lijeka neće pronaći⁴⁸⁹

⁴⁸² U izvorniku: هستی [hastī]. Oblik trećeg lica jednine imperfekta glagola u značenju “biti”. Karakterističan je iz dva razloga: 1. izveden je iz infinitiva هستن [hastan], od kojeg se tvore oblici prezenta navedenog glagola (a ne tvore oblici prošlih glagolskih vremena), a ne iz infinitiva بودن [būdan], od kojeg je uobičajena tvorba prošlih vremena glagola “biti”; 2. oblik trećeg lica jednine ovdje je upotrijebljen u funkciji trećeg lica množine.

⁴⁸³ U izvorniku: ارباب تنجيم [arbāb-e tangīm]. Kategorijalna/kvalifikativna genitivna veza u literalnom značenju “vlasnici astronomije”.

⁴⁸⁴ U izvorniku: گفتا [goftā]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola u značenju “reći, kazati”. Na njega je dodan sufiksni dugi vokal “a”, u grafiji iskazan *elifom zasićenja* (alef-e ešbā’); taj dugi vokal upotrebljava se većinom u poetskim tekstovima, i to radi poštovanja silabičke strukture prozodijskog metra i veće stilske ekspresije. Navođenje tog sufiksa u proznim je tekstovima rijedak slučaj.

⁴⁸⁵ U izvorniku: پسین [pasīn]. Arahaičan pridjev u značenju “zadnji, posljednji”.

⁴⁸⁶ U izvorniku: رهايی [rahāyābī]. Složena apstraktna imenica, nastala od: participa prezenta رها [rahā] u značenju “onaj koj se spašava” (izvedenog od glagola رستن/رهیدن [rastan/rahīdan] u značenju “spasiti se”), ovdje, očito, upotrijebljenog u odgovarajućem imenskom značenju “spas”; oblika باب [yāb], tj. prezentske osnove glagola یافتن [yāftan] u značenju “(pro)naći”; *sufiksalnog dugog vokala “i” za tvorbu apstraktnih imenica* (yā-ye masdarī). Literalno značenje ove imenice glasi “(pro)nalazak spasa”, a prijevodu polustiha donekle je modificirano. Ova imenica nije zabilježena u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴⁸⁷ U islamskoj religijskoj tradiciji, mudrac koji je bio Abisinac, a po nekima Nubijac, i živio u vrijeme poslanika Davuda. Jedna sura nosi njegovo ime. Prenosi se da je Lukman bio prvi koji je presudio odsijecanje ruke kao kaznu za krađu. U Bibliji nema navoda o Lukmanu.

Vidjeti: K. 31: 12-13; Ibn Munabbih, pp. 76-77; Moğmal, p. 206.

⁴⁸⁸ U izvorniku: اجل [ağal]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “vrijeme” i sekundarnom značenju “smrt”. U islamskoj tradiciji, pojam kojim se označava predodređeno vrijeme čovjekove smrti.

Dođe i dan koji je bio naviješten. Kralj dovede konja; osedla ga i uzjaha. Blizu [fol. 14b] njegova dvora bijaše potok; pade mu na um da istog trenu prođe kroz vodu kako bi se spasio smrti, pošto u vodi nema škorpija. I staro i mlado bijaše se okupilo da vide šta će se desiti. Konj se pod njim okrenu u krug; frknu. Iz nosa mu iskoči škorpija i ugrize kralja. Ne prođe ni nekoliko trenutaka, a on se rastavi od duše.

Kit'a

Ko se nastojanjem spasî od edžela, da takav budeš i ti – Ako pogledaš, od ove nema bolje misli

Stoga, prikupi snagu za put, da na poprištu Kijameta – Dušu svoju ne mučiš patnjom srama

Mudrost

Neki čovjek obolje od gube. Sva mu kosa opade, koža mu istruhnu i izgubi ljudski lik. Na kraju se ljudi okupiše, te mu rekoše: “Bolesti zarobljeniče, siromašni jadniče, idi iz ovog grada jer se djeca i žene, iz straha od tebe, ne usuđuju⁴⁹⁰ izaći napolje.

Kad ču te riječi, naričući i jecajući, ode kod Lukmana i reče: “Među mudrim dostojanstveniče, među pametnim odabraniče, takva me teškoća zadesila. Nekog lijeka daj mi, izlječenje podari mi.” Lukman reče: [fol. 15a] “Pogođeni bolom teškoće, slabi siromašni čovječe, drugog ti lijeka osim smrti ne znam, jer obolio si od bolesti što se može zaliječiti samo lijekom smrti.” Reče: “Najbolji među mudrima, odabrani među ljekarima, zašto tako zboriš? Svevišnji Bog na ovome svijetu nije stvorio ništa što bi bilo lijek mojoj bolesti?!” Reče: “Ti uzdasima i jecajima⁴⁹¹ shrvani, ti čovječe napušteni i žalobni – da, Svevišnji je Bog za svaku bolest stvorio lijeka; no, on nije u tvojim i mojim rukama.”

Kit'a

Za svaku boljku što Bog je stvorio, i lijek stvoren je – Ali od očiju ljudi pronicljivih on sakriven je

⁴⁸⁹ U izvorniku: دوايابی [dawāyābī]. Složena apstraktna imenica, nastala od: imenice arapskog porijekla دوا [dawā] u značenju “lijek” (u kojoj je, prema pravilima perzijske grafije, reduciran glotalni ploziv hemze u finalnoj poziciji ispred dugog vokala “a”); oblika ياب [yāb], tj. prezentske osnove glagola یافتن [yāftan] u značenju “(pro)naći”; sufiksalnog dugog vokala “i” za tvorbu apstraktnih imenica. Literalno značenje ove imenice glasi “(pro)nalazak lijeka”, a prijevodu polustihia donekle je modificirano. Ova imenica nije zabilježena u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁴⁹⁰ U izvorniku: توان ندارند [tawān nadārand]. Negirani oblik trećeg lica množine inidiktiva prezenta glagola توان داشتن [tawān dāštan] u značenju “moći, biti u stanju”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “usuditi se”.

⁴⁹¹ U izvorniku: انین [anīn]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju “jecaj”. U prijevodu je navedena u obliku množine.

Da robovi Mu ne bi, osim Njega, nekog drugog išli moliti – Jer dozvoljeno nije od nekoga drugog lijeka tražiti

Onaj čovjek ojađeni, onaj bolni napaćeni, u beznađu ode na bazar. Kad ga ljudi vidješe, okupiše se oko njega i rekoše: “Čovječe bespomoćni, paćeniče smlaćeni, čuli smo da ti ni Lukman lijeka ne nađe.” “Da”, reče, “ne nađe.” Rekoše: “Tako ti Boga, idi iz ovoga mjesta, jer već je nekoliko dana da naša djeca od zapomaganja i gađenja ništa u usta nisu stavila. Mi ćemo se brinuti⁴⁹² o tvojoj ženi i djeci. Ako ozdraviš, vrati se; a ako ne, Bog neka ti podari zdravlje.”

Nemajući kud, onaj čovjek patnik, [fol. 15b] onaj snuždeni žalosnik, zapomažući, vrišteći i jecajući, suze tuge iz očiju lijući, sa ženom i djecom se oprostio pa se u pustinju zaputi, i reče:

Kit'a

Avaj, od blizine djece i žene – Grubo me odvoji ruka sudbine

Kome na zlu sreću da požalim se – Kome da plačem zbog zuluma sudbine

Snađe me kletva što patnju donosi – Jedini lijek joj je da se ukloni

Da lijek joj sprave nemoćni su – I Lukman i Platon, unatoč svu znanju

Nade u lijek nema, od lošeg i dobroga – Osim lijeka pomoći Velikoga Boga

Stih

Niko nije beznadan spram života svoga – Ali srce moje nema nade u njega

Onaj neizlječivi lijekom s ovoga svijeta, onaj čeznutljivi za mehlemom Susreta, lutao je; nekad u brdima, a nekad u poljanama. Ko god bi ga vidio⁴⁹³ [od njega] bi pobjegao⁴⁹⁴. Niko mira nije imao⁴⁹⁵. Prođe nekoliko dana, a da ništa nije pojeo ni popio. Žeđ i glad mu postaje još jedna bolest.

⁴⁹² U izvorniku: پرورانيم [parwarānīm]. Oblik prvog lica množine indikativa prezenta (u funkciji futura) glagola پروراندن [parwarāndan] u primarnim značenjima “odgajati” i “uzgajati”. Širenjem semantičkog polja ta dva značenja ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “brinuti se”.

⁴⁹³ U izvorniku: می بیند [mībīnad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola دیدن [dīdan] u primarnom značenju “vidjeti”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenoj funkciji trećeg lica jednine imperfekta.

⁴⁹⁴ U izvorniku: می گریزد [mīgorīzad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola گریختن [gorīxtan] u značenju “pobjeći”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenoj funkciji trećeg lica jednine imperfekta.

⁴⁹⁵ U izvorniku: قرار ندارد بود [qarār nadārad būd]. Neuobičajen, gramatički neverificiran oblik glagola قرار داشتن [qarār dāštan] u značenju “imati mira”, očigledno, u trećem licu jednine; oblikom se iskazuje glagolska radnja u prošlosti. Moguće je da je naveden umjesto odgovarajućeg oblika pluskvamperfekta, koji glasi قرار نداشته بود [qarār nadāšte būd],

Stih

S jedne strane bolest, s druge razdvojenost, tuga od želje, s treće – Pomiješaše se, ostah nemoćan, na sve strane nedaće

Na koncu, onaj boli i patnje zarobljenik, bez igdje ičega siromašni jadnik, dođe kod jednog čobana. Kad čoban vidje da su mu koža i meso istruhli [fol. 16a], te da je izgubio lik ljudski, reče mu: “Čovječe oboljeli, tako ti Boga, ne dolazi među stado, jer će ovce pobjeći od tebe. Ako želiš nešto pojesti i popiti, ovdje ću ostaviti; kad odem, dođi i uzmi.” I ovaj se složi.

Čoban namijeni na njegovu sreću i, oslanjajući se [na Boga], uhvati jednu ovcu čije je sve runo bilo žuto; druge boje nije bilo. Pomuzao ju je, stavio [mlijeko] na jedan kamen i rekao: “Ti što tražiš spasa od goleme boli, čovječe slabi i bolni, evo – pomuzoh ti mlijeka; dođi i popij ga.” I ode za stadom.

Onaj nemoćni čovjek krenu prema mlijeku. Još nije bio stigao do njega, a između kamenja iskoči zmija, popi ono mlijeko i stade⁴⁹⁶ navrh čase. Onaj nesretni čovjek vidje da se tako desi; reče sebi: “Nesretniče, to ti je veliki znak da je na ovome svijetu tabak tvoje sudbine presavijen.”

Kit'a

Upinj'o se il' ne, Božije presuda doći će ti, tako je – Baš onog dana što dana prvog određen ti je

Pošto nikom ne dolazi snaga što nije sudbinom određena – Šta tu mogu učiniti hiljade nastojanja i razmišljanja

Kit'a

Pošto je ajet “[...] Mi raspoređujemo [...]”⁴⁹⁷ tvoju sudbinu odredio [fol. 16b] – Neće ti doći ni više ni manje, Gospodar tako je rekao

Ako u Onog Koji opksrbu daje ne vjeruješ – Ti što Dokaz poričeš, od ljudi odbačen bit ćeš

premda je upotreba pluskvamperfekta ovog i svakog drugog glagola koji sadrži infinitiv داشتن [dāštan] u primarnom značenju “imati” veoma rijetka.

⁴⁹⁶ U izvorniku: استاد [estād]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola استادن [estādan] u primarnom značenju “stati”. Riječ je o arhaičnom obliku glagola kojeg je vremenom iz upotrebe potisnuo duži oblik ايستادن [īstādan], u istom značenju.

⁴⁹⁷ U izvorniku: نَحْنُ فَسَمْنَا [naḥnu qasamnā]. Dio 32. ajeta sure *Nakit*, *al-Zuḥruf*.

Vidjeti: K. 43: 32.

Ona zmija strahotna, ona guja ljuta, ne ode nikud s vrha ćase; potom povrati⁴⁹⁸ u ćasu i odgmiza među stijene. Onaj očajni čovjek, padajući i ustajući, dođe do ćase; vidje da je mlijeko u njenu stomaku drugačiju boju poprimilo, i modro postalo. Reče sebi: “I ovo je znak: popij otrovano mlijeko i umri. Od ovakvog života smrt je za me mnogo bolja.”

Uze onu ćasu; popi sve ono otrovano mlijeko, i izgubi svijest.

Stih

Kada srcu bolnom lijeka nema – Od ove rane na duši smrt je bolja

Neko vrijeme bio je bez svijesti, a onda dođe sebi i reče: “Zbog čega sam to ostao živ, kad sam iskapio otrovanu ćasu?! Možda [otrov] nije djelovao?”

Ustade i stisnu ruku. Koža mu se nakostriješi; pogleda: ispod nje je nova koža izrasla. Stisnu drugu ruku; i s njom se desi isto. Otišao je na rijeku i oprao se. Gubave se [fol. 17a] kože oslobodio, i ozdravio. Ti bi rek'o da je sad od majke rođen.

Kit'a

Svaka bolest čije izlječenje Bog želi – Ljekar joj vični otrov je iz zmijske čeljusti

U jednom trenu od muke teške oslobađa – Tako je svakom ko traži pomoć od Gospodara

Onaj čovjek izlječeni, onaj siromah u mudrost upućeni, zaputi se u svoje mjesto dođe na vrata Lukmanove kuće; reče: “Odličniče među onima koji lijekove poznaju, dostojanstveniče među onima što o mudrosti znaju, ne reče li: ‘Tebi osim smrti nema lijeka.’ Učinio si da izgubim nadu u izlječenje!” [Lukman] reče: “Od Boga počašćeni, u more dobročinstva uronjeni, da, sve što si kazao, rekao sam; no, o tvome lijeku objasniti ću ti kako priliči mudrosti, pa poslije toga prosudi.

Prije svega, morala je to biti ovca žutoga runa, koja nikakvo drugo runo nije imala, te da joj na taj dan bude sedam godina; otkud bih ja mogao pronaći takvu?! Pretpostavi⁴⁹⁹ i da sam je našao i pomuzao; gdje bih našao zmijurinu⁵⁰⁰ kojoj bi toga dana bilo sto godina?! Nema ja čopor zmija, pa da znam koliko je godina ovoj, a koliko onoj. Pretpostavi da sam i nju našao; kako bih je obučio da popije ono [fol. 17b] mlijeko i nakon nekog vremena ga

⁴⁹⁸ U izvorniku: هراشيد [harāšīd]. Oblik trećeg lica jednine preterita arhaičnog glagola هراشيدان [harāšīdan] u značenju “povratiti”.

⁴⁹⁹ U izvorniku: برگير [bargīr]. Oblik drugog lica jednine imperativa glagola برگرفتن [bar gereftan] u primarnim značenjima “uzeti”. Očito po analogiji na glagol گرفتن [gereftan] u istom primarnom značenju, ovdje je upotrijebljen u značenju “pretpostaviti”.

⁵⁰⁰ U izvorniku: اژدر [aždar]. Arhaična imenica u hipokorističnom značenju “velika zmija, zmijurina”.

povrati, da bi ga ti popio i ozdravio?! Čovječe što za istinu znaš, pravo kaži: ko bi osim Boga mogao nešto takvo učiniti?”

Reče: “Odabrani među onima što potrebe podmiruju, najbolji među onima što pravično prosuđuju, da, sve je baš onako kako si rekao. I ja sam znao da osim Boga niko drugi nije u stanju [to učiniti]. Od veselja sam došao da vidiš kako me je Svevišnji Bog izliječio.”

Mesnevija

Allahovom milošću, Njemu hvala – Pronađoh lijek što dugo tražih ga

Iz tjeskobe patnje tegobne – Darežljivost Onog Koji prašta izbavi me

Blizak sam ljepotici što duše mi je želja – Kralj sam radosni na prijestolju zdravlja

Što bih odsad tužan bio zbog zuluma nezalice – Kad mi pomoć Božija postade utočište

Mudrost

Lukman reče svome sinu: “Četiri [vrste] ljudi mogu se prepoznati samo po četiri stvari.

Prvo, strpljivog čovjeka može se prepoznati samo u vrijeme nedaće i teškoće.

Kit'a

Svaki čovjek “Strpljiv sam”, kaže – Al’ se kad patnja ga snađe, pokaže

Trpljenje samo u muci je vrijedno – Ako nema boli, tad je svejedno

Drugo, suzdržljivog čovjeka može se⁵⁰¹ prepoznati samo u vrijeme ljutnje.

Kit'a

Svojom se suzdržljivošću isprazno ne hvali – Oprobaj je u sebi kad si u ljutnji

Ako svoje hvalisanje potvrdiš i djelom [fol. 18a] – Nakon toga možeš razmetat’ se sobom

Treće, hrabrog čovjeka može se prepoznati samo u vrijeme rata i borbe.

⁵⁰¹ U izvorniku: نتوانست [natawānest]. Negirani oblik trećeg lica jednine preterita modalnog glagola نوانستن [tawānestan] u značenju “moći”. Ovdje je upotrijebljen u funkciji bezličnog oblika istog glagola, koji glasi توان [tawān] i znači “može se”. S obzirom na konstrukciju rečenice i upotrebu prijedloga مگر [magar], u značenju “osim”, u funkciji isključnog veznika “samo”, preveden je kao afirmativni oblik.

Kit'a

Nije hrabrost u tijelu krupnome – Već života odreći se na dan bitke

Zapitaš li, svako kaže: “Junak sam ja” – Al' na polju bojnom nijednog junaka

Četvrto, iskrenog čovjeka može se prepoznati samo u vrijeme potrebe.“

Kit'a

Kod god ti se svojom iskrenošću hvališ – Provjerit' ga molbom za pomoć može
se⁵⁰²

Ako takav tvoju želju ispuni – On je, bez sumnje, čovjek odani”

Mudrost

Neki mladić zaljubi se⁵⁰³ u svoju amidžičnu. I ona u njega. Jedno drugim bijahu zaneseni, [jedno s drugim] prijazni i ljubazni. Na kraju je od amidže tražio dozvolu da se oženi njome. Nije pristao, jer je mladić bio siromašan, a ona bogata. Pošto ispade tako, mladić je od plača i jecanja oslabio i smršao, da nije mogao stajati na nogama.

Stih

Zanese me kosa tvoja, lijek šta mi je – Od patnje za tvojim licem, zatočenik sam svoje jemenske⁵⁰⁴ postelje

Na kraju ga majka odvede na liječenje kod mudraca filozofa; reče: [fol. 18b] “Liječniče učeni, bez premca pametni, sin⁵⁰⁵ mi je zapao u bolesti patnju i tegobe pometnju. Vidi kakav bi lijek naložio.” Filozof mu opipa bilo i reče: Jadniče, ovaj je momak obolio od bolesti koja se može izliječiti samo strpljenjem, jer ljubav je nešto čemu je lijek bol, a njena bol je lijek.”

Stih

⁵⁰² U izvorniku: توانست [tawānest]. Oblik trećeg lica jednine preterita modalnog glagola توانستن [tawānestan] u značenju “moći”. Ovdje je upotrijebljen u funkciji bezličnog oblika istog glagola, koji glasi توان [tawān] i znači “može se”.

⁵⁰³ U izvorniku: مبتلا شد [mobtalā šoda]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola مبتلا شدن [mobtalā šodan] u primarnim značenjima “postati zaokupljen”, “postati izložen” i “postati ophrvan”. Ovdje je upotrijebljen u sekundarnom, arhaičnom, značenju “zaljubiti se”.

⁵⁰⁴ U izvorniku: غروان (garwān). Vrsta tkanine koja se proizvodi u Jemenu.

⁵⁰⁵ U izvorniku: پور [pūr]. Arhaična imenica u značenju “sin”. U avestinskom i staroperzijskom jeziku imala je oblik *pusra*, a u sanskrtu *putra*. U pahlevi jeziku upotrebljavana je u nekoliko oblika: *pūs*, *pūr*, *pūhr* i *pesar*.

I bolest i lijek su ljubav, a vični im ljekar draga – Ljubavna bol ne prima mehlem od nekog drugoga

I od filozofa dobiše beznadežnu vijest.

Jednog dana, po Božijoj naredbi, amidžu mu je smrt zadesila, i njegov život s ploče ovoga svijeta izbrisala. Šereti rekoše: “Nije stvoren niko kome se brže pripremila oprema za dženazu, i ko je brže umotan u kefin, od ovoga čovjeka.”

Onom mladiću onemoćalom donesoše radosnu vijest⁵⁰⁶: “Živ ti bio, amidža ti je otišao⁵⁰⁷ s ovoga svijeta.” Onaj zarobljenik podmakle bolesti, onaj patnjom i ranama obuzeti, kad ču tu radosnu vijest, poskoči na noge i reče:

Hvala neka je Bogu Milosnome – Što od spletke zlobnih izbavi me

Kako da zahvalim na Njegovoj nagradi – Što u meni ovoliku ljubav usadi

Kad suparnik ugleda lice mi drage – U trenu on prelista knjigu tuge [fol. 19a]

Najbolje⁵⁰⁸ je što odsad iskreno mogu – Iz duše do Kijameta zahvaljivat’ Bogu

Na kraju se oženi onom djevojkom. Prve noći reče djevojci: “Odabrana među ljepoticama, najbolja među ljubama, vidi kakvu nam je milost učinio, da je tebe meni, a mene tebi poklonio. Najbolje što sada možemo činiti jeste to da Bogu, velik je i uzvišen!, na svemu zahvalimo, što nas je iz tuge razdvojenosti izbavio i dostojnost braka nam podario. Ustani da Mu se pomolimo. Oboje ustadoše i do [sutrašnjeg] dana klanjaše, i na razne se načine zahvaljivaše. Druge noći učiniše jednako; treće isto tako. Na takav način prođe vrijeme neko.

Jednog dana, filozof znalac iznenada sreće onog čovjeka: ostario bijaše, objeljele brade. Od dana kad je radi liječenja bio došao kod filozofa znalca do vremena kad ga je filozof opet vidio – sedamdeset godina bijaše prošlo. Upita ga: “Nisi li ti onaj mladić koji je radi liječenja bio došao kod mene?” [Čovjek] reče: “Taj sam⁵⁰⁹.” Reče: “Pogođeni

⁵⁰⁶ U izvorniku: مژدکی [moždakī]. Oblik *deminutiva* (esm-e tasgīr) imenice مژده [možde] u značenju “radosna vijest, blagovijest”.

⁵⁰⁷ U izvorniku: بیرون شد [bīrūn šod]. Oblik trećeg lica preterita glagola بیرون شدن [bīrūn šodan] u primarnom značenju “izaći”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “otići”.

⁵⁰⁸ U izvorniku: بهین کاری [behīn kārī]. *Atributivna sintagma* (tarkīb-e wasfī) u literalnom značenju “najbolji posao”, koje je u prijevodu na bosanski jezik modificirano. Navedena sintagma karakteristična je zbog upotrebe arhaičnog oblika komparativa بهین [behīn] u značenju najbolji.

⁵⁰⁹ U izvorniku: اویم [ūyam]. *Elementarna imenska rečenica* (gōmle-ye esmī) u literalnom značenju “on sam”. Sastoji se od subjekta (nahād) u obliku lične zamjenice trećeg lica jednine او [ū] u značenju “on/a/o”, te oblika مَ, tj. eknlitičkog oblika prvog lica jednine prezenta glagola هستن [hasan] u značenju “biti”. Kako su se, prilikom spajanja ta dva oblika, jedan do

ljubavnom ranom, šta na kraju bi s tobom? A ona djevojka u koju si bio zaljubljen, šta bi s njom?” Reče: “Učitelju među ljekarima, pravedniče među vidarima [fol. 19b], djevojka za koju pitaš već je sedamdeset godina moja žena; no, i sada je nevina.” Reče: “Ti čovječe iskreni, pouzdani čuvaru tajni, zašto joj nisi prišao?! Ona je tebi dozvoljena!” Reče: “Ti što donosiš spas oboljelima, ti što dijeliš načela s umnima, da, znam da mi je dozvoljena; međutim sedamdeset godina svake noći Svevišnjem Bogu zajedno zahvaljujemo, i svakog dana radi Njegova zadovoljstva postimo; i kad bih onda bio u prilici⁵¹⁰ da joj pridem?!” Kad filozof to ču, ostade u čudu i reče:

Stihovi

Mnogo li je zahvalnih, robova iskrenih – Mnogo znalaca Velikodušnosti i Veličanstvenosti

Koji osim spominjanja Boga druge ljubavi nemaju – Osim Njegova zadovoljstva ne vide drugu ljepotu

Ne traže bića osim Svevišnjeg Boga – Zahvalu ne kazuju, osim za Njega

Kreću se samo putem Upućivača – U srcu im druge zanesenosti nema

Mudrost

Žena jednog rođaka nekog isposnika⁵¹¹ rodi djevojčicu. On ode da čestita i sjede pored bešike. Obuze ga san; na kraju zaspao⁵¹². U snu mu neko reče: “Isposniče što u Boga vjeruješ, ova će djevojčica s devedeset devet⁵¹³ ljudi grijeh počinuti, a onda će tvojom ženom postati. [fol. 20a] I veoma⁵¹⁴ lijepa će biti. Ti ćeš je mnogo voljeti⁵¹⁵, a ona će od ujeda škorpije umrijeti.”

drugog našli dugi vokal “u” i kratki vokal “a”, što je neodrživa fonetska pozicija u perzijskom jeziku, spojeni su tzv. *intervokalnim* “j”.

⁵¹⁰ U izvorniku: تهی [tohi]. Pridjev u primarnom značenju “prazan/a/o”. Širenjem njegovog semantičkog polja ovdje je izvedeno neuobičajeno značenje “slobodan”, koje je u prijevodu modificirano.

⁵¹¹ U izvorniku: زاهد [zāhed]. Arapski particip aktivni u primarnom značenju: “Onaj koji ostavlja ovaj svijet/ne uživa u ovome svijetu radi blagodatit onog svijeta”.

⁵¹² U izvorniku: خسبید [xosbīd]. Oblik trećeg lica jednine perfetkta arhaičnog glagola خسبیدن [xosbīdan] u značenju “zaspati”.

⁵¹³ U izvorniku: نه نود [noh nawad]. Neuobičajen oblik glavnog broja u značenju “devedeset devet”, u kojem je jedinica došla prije desetice, bez upotrebe sastavnog veznika و [wa].

⁵¹⁴ U izvorniku: سخت [saxt]. Pridjev u značenju “težak/a/o”. Upotrebljava se i u priloškom značenju “teško”. Ovdje je upotrijebljen u arhaičnom značenju priloga “veoma”, kojim se označava apstraktna količina/stepen svojstva.

⁵¹⁵ U izvorniku: محبت خواهی کرد [mahabbat xāhī kard]. Oblik drugog lica jednine futura (āyande) glagola محبت کردن [mahabbat kardan] u značenju “voljeti”. Ovaj glagol nije zabilježen u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na

Isposnik se probudi i sebi reče: “Kako da prihvatim ženu koja će s devedeset devet ljudi zgriješiti, a onda mojom ženom postati?! Ako bude lijepa kao Zulejha⁵¹⁶, neću je prihvatiti. Najbolje mi je da ovu djevojčicu [još dok je] u bešici ubijem⁵¹⁷, da se te stvari ne bi desile⁵¹⁸.”

Na kraju krenu da [je] ubije. Mati joj je radi nečega bila izašla napolje. On [u tome] vidje priliku; brzo joj prereza⁵¹⁹ vrat. Mislio je da je skončala; izađe i od straha od djevojčicine majke i oca pobježe iz tog kraja.

Majka joj se vrati; pogleda bešiku: kapala je krv. Vidje da je djevojčica umorena. Vrišteći⁵²⁰ ode⁵²¹ napolje. Obavijestila je komšije. Okupiše se; pogledaše: vrat [joj bijaše] prerezan, ali vene nisu. Dovedoše vidara. On je zaši i stavi [joj] mehlem.

perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka. U savremenom perzijskom jeziku navedeni je glagol frekventan u značenju “biti ljubazan”.

⁵¹⁶ Žena ministra egipatskog faraona. Među ženama svoga vremena bila je poznata po zanosnoj ljepoti. Kad je poslanik Jusuf kao dijete doveden u Egipat kao rob, naložila je njegovu kupovinu i podizala ga u svome domu. U Jusufovo mladalačko doba nije odoljela njegovoj ljepoti i zavoljela ga je. U gnostičkoj književnosti Zulejha je simbol duhovnog putnika koji je svim svojim bićem posvećen Voljenom.

Vidjeti: Saġġadī, p. 444.

⁵¹⁷ U izvorniku: بسمل کتم [besmel konam]. Oblik drugog lica jednine indikativa prezenta arhaičnog glagola بسمل کردن [besmel kardan] u značenju “ubiti”.

⁵¹⁸ U izvorniku: بر وجود نیاید [bar woġūd nayāyad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola بر وجود آمدن [bar woġūd āmadan] u primarnom značenju “postati, nastati”. Ovdje je upotrijebljen u značenju “desiti se”. Ovaj glagol nije zabilježen u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka. Očito je izveden po analogiji na glagole به | در | وجود آمدن [be/dar/woġūd āmadan] u značenju “postati, nastati”.

⁵¹⁹ U izvorniku: سطره کشید [satre kešīd]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola سطره کشیدن [satre kešīdan] u značenju “prerezati, presjeći”. Ovaj glagol nije zabilježen u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka. U rukopisima O, A i B nepromjenjivi dio ovog složenog infinitiva zapisan je u obliku ستره [sotre]. Riječ je o imenici arapskog porijekla u značenju “pokrov, pokrivač”. Međutim, navedena imenica svojim semantičkim sadržajem ne odgovara kontekstu rečenice. Stoga smatram da je sporni oblik izveden iz arapskog glagola سَطَرَ [ṣaṭara] u primarnom značenju “prerezati, presjeći”, te da ustvari predstavlja arapsko *ime jednodržavnosti* (ism al-marra). Temeljem takvog stava izvršena je i ispravka spornog oblika u izvorniku.

Vidjeti: dr. Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999, str. 179 (dalje: Muftić).

⁵²⁰ U izvorniku: بیانگ زدان [bebāngzadān]. Složeni *particip aktivni* (sefat-e fā‘elī) u funkciji glagolskog priloga sadašnjeg u značenju “vrišteći”. Karakterističan je iz dva razloga: I, zbog upotrebe prefiksa ب [be] za tvorbu složenih priloga za način, iako iza njega ne slijedi apstraktna imenica; II, zbog upotrebe *preteritske* (bon-e māzī) umjesto *prezentske osnove* (bon-e mozāre‘) glagola زدن [zadan] u primarnom značenju “udarati” prilikom tvorbe participa aktiva.

⁵²¹ U izvorniku: شد [šod]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola شدن [šodan] u primarnom značenju “postati”. Ovdje je upotrijebljen u arhaičnom značenju “(ot)ići”.

Na kraju, djevojčica ne umrije od one rane. Pod grlom joj, poput vlati kose, ostade ožiljak.

Kit'a

Neznalice⁵²², nitkove, kako to sprovodiš Božiju naredbu – Trudom i silom nećeš promijeniti odredbu [fol. 20b]

Kako god bilo, stići će te odredba zapisana – Nećeš je izbrisati⁵²³ ni da imaš um Platona

Kad je napunila⁵²⁴ četrnaest godina⁵²⁵, odala se bludu, pa je otjeraše iz onog grada. Nastanila se na obali mora. Kod god joj je sto zlatnika dao, s njom je blud počinio; sve dok to ne učini s devedeset devet ljudi.

Do toga vremena, i onaj je isposnik bio u tuđini. Jednog dana sjeti se svoga kraja; poželi da dođe⁵²⁶. Ukrcu se na jedan brod; Božijom odredbom stiže do luke u kojoj se se ona bludnica⁵²⁷ bijaše udomila. Isposnik se iskrcu s broda i vidje ženu: odabranu među ljepoticama, najbolju među krasoticama. Zadesi ga kob zanesenosti i pometnja osramoćenosti; poče oko njene kuće kružiti.

Jedna udovica bijaše drūga one žene. [Isposnik] udovicu upita: “Za koga je udata⁵²⁸ ova ljepotica⁵²⁹?” Reče: “Isposniče neporočni, ona nije za tebe, jer je bludnica. Ko god joj sto zlatnika dadne, jednom se s njome susretne i legne⁵³⁰.”

⁵²² U izvorniku: گول [gūl]. Arhaična imenica u primarnom značenju “neznalica”.

⁵²³ U izvorniku: شفتن [šeftan]. Arhaičan glagol u primarnom značenju “(iz)grebati”. Ovdje je upotrijebljen u značenju “(iz)brisati”.

⁵²⁴ U izvorniku: شد [šod]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola شدن [šodan] u primarnom značenju “postati”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “stići”, koje je u prijevodu modificirano.

⁵²⁵ U izvorniku: چهارده ساله [čahārdahsāle]. Složeni pridjev u značenju “četrnaestogodišnji/a/e”. Ovdje je upotrijebljen u značenju složene apstraktne imenice چهارده سالگی [čahārdahsālegī] u značenju “dob od četrnaest godina”. Upotreba pridjeva u značenju apstraktnih imenica jedna je od odlika klasičnog perzijskog jezika. U prijevodu je značenje navedenog oblika modificirano.

⁵²⁶ U izvorniku: آهنگ چیزی کردن [āhang-e āmadan kard]. Oblik trećeg lica jednine preterita okvirnog glagola آهنگ چیزی کردن [āhang-e čīzī kardan] u značenju “namjeriti nešto”, pri čemu je nepromjenjivi dio složenog infinitiva, tj. imenica آهنگ [āhang] u značenju “namjera”, prvi član genitivne konstrukcije čiji drugi član predstavlja objekat radnje okvirnog glagola. Širenjem semantičkog polja glagola, navedeni oblik ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “poželjeti nešto”.

⁵²⁷ U izvorniku: زن زانیه [zan-e zāniye]. Atributivna sintagma u literalnom značenju “bludna žena”. Pošto u perzijskom jeziku nema morfoloških oznaka za rod, ova sintagma karakteristična je po tome što je pridjev arapskog porijekla زانی [zānī] u značenju “bludan” upotrijebljen s arapskim sufiksom za oznaku ženskog roda ة_ [at], koji je u perzijskoj grafiji transformiran u grafem ة za oznaku kratkog vokala “e” u finalnoj poziciji.

⁵²⁸ U izvorniku: منکوحه [mankūhe]. Particip pasivni arapskog porijekla u značenju “udata”. Pošto u perzijskom jeziku nema morfoloških oznaka za rod, ovaj particip u funkciji pridjeva karakterističan je po tome što je izvorni participski oblik منکوحه

Reče: “Udovice u pohoti iskusna, skrivenim poslovima vična, a ako⁵³¹ nema [novaca]? [fol. 21a] Dat ću pedeset zlatnika, jer sam siromah. Meni se smilovati je obaveza.”

Reče: “Ti pohotni isposniče, misli grešnih bogoslužniče, tebi se treba smilovati u zekata⁵³² davanju, a ne u bludničenju.” Reče: “Ženo, može i u ovome. Dat ću pedeset zlatnika; ostalih pedeset u zekat ubrojite, jer više od toga nemam zlata. A tvoje je ionako prošlo, [nemaš ništa s tim].” Reče: “Isposniče glupi, živ bio, idi. Kad nemaš zlata, to ne radi.” Reče: “Udovice, zašto cicijašiš? Idi i jednom [joj] kaži. Ako pristane na pedeset zlatnika, dobro i jest; ako ne, ja idem.”

Na kraju se [udovica] nije uspjela izbaviti od isposnikova zapomaganja; obavijesti ženu. Reče: “Predvodnice ljepotica, jedinstvena od svih krasotica, napolju je neki isposnik koji se zaljubio u tebe. Zapomaže: ‘Imam pedeset zlatnika; drugih pedeset mi oprostite; da [je] samo jednom imam⁵³³.’”

Reče: “Udovice, ja sam se zbog ranijih djela pokajala, i od bluda tevbu⁵³⁴ učinila. Učiniti to za mene odsad nije moguće⁵³⁵, osim u braku. Ako se mnome grešnom, po Božijoj naredbi, oženi, imat će me; a ako ne, neće.”

[mankūh] upotrijebljen s arapskim sufiksom za oznaku ženskog roda ة_ [at], koji je u perzijskoj grafiji transformiran u grafem ة za oznaku kratkog vokala “e” u finalnoj poziciji.

⁵²⁹ U izvorniku: زن جميله [zan-e ġamīle]. Atributivna sintagma u literalnom značenju “lijepa žena”. Pošto u perzijskom jeziku nema morfoloških oznaka za rod, ova sintagma karakteristična je po tome što je pridjev arapskog porijekla جميل [ġamīl] u značenju “lijep” upotrijebljen s arapskim sufiksom za oznaku ženskog roda ة_ [at], koji je u perzijskoj grafiji transformiran u grafem ة za oznaku kratkog vokala “e” u finalnoj poziciji.

⁵³⁰ U izvorniku: کان کند [kān konad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola کان کردن [kān kardan] u literalnom značenju “analno spolno općiti”. U perzijskom jeziku, kako klasičnom, tako i savremenom, taj glagol ima pogrdno značenje; no, iz konteksta priče navedene u obrađenom djelu jasno je da ga autor ovdje ne upotrebljava u pogrdnom smislu.

⁵³¹ U izvorniku: یا [yā]. Veznik u primarnom značenju rastavnog veznika “ili”. Ovdje je upotrijebljen u rijetkom značenju pogodbenog veznika “ako”.

⁵³² U izvorniku: زکوة [zakāt]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “čišćenje”. U islamskoj religijskoj tradiciji naziv je za jedan od pet stupova islama, odnosno četvrti islamski *šart*. Pod njim se podrazumijeva izdvajanje iz svoga imetka (kako bi bio *očišćen*) jednom godišnje. Toj obavezi podliježu svi muslimani i muslimanke čiji imetak doseže određeni iznos.

⁵³³ U izvorniku: همین یک بار ملاقات باشد [hamīn yek bār molāqāt bāšad]. Rečenica je u literalnom značenju: “...da samo jedan ovaj put bude susret.” Iz nastavka priče jasno je da je imenica arapskog porijekla ملاقات [molāqāt], u primarnom značenju “susret”, ovdje upotrijebljena u značenju “snošaj, spolni odnos”. To značenje nije zabilježeno u rječnicima perzijskog jezika, niti u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Značenje navedene rečenice u prijevodu je modificirano.

⁵³⁴ U izvorniku: توبه [toubē]. Imenica arapskog porijekla u značenju “(po)kajanje”. U islamskoj religijskoj tradiciji pojam kojim se označava kajanje zbog činjenja grijeha.

Kit'a

Oprosti mi, "estagfirullah"⁵³⁶ po hiljadu puta – Bože, kajem se zbog grijeha i neposluha

Oprost moleć' okrećem se predvorju Tvome – Ti tako lahko⁵³⁷ pomažeš pokajnike [fol. 21b]

Bože, Ti Koji si Kralj Neprolazni⁵³⁸ – Milostivi⁵³⁹, Koji pokajanje primaš⁵⁴⁰, Samilosni⁵⁴¹

Udovica obavijesti isposnika; reče: "Prljavom dušom zarobljeni, nepokornim džinom ukroćeni, od sada je ova čestita⁵⁴² žena učinila tevbu od loših djela, i jedna je od pokajnica. Ne može se s njom leći na nedopušten način, već samo ako je se uzme za ženu. Uzmeš li je za ženu, sjedinjenje s njom ostvarit ćeš; a ako ne, nema drugog načina da je dobiješ." Kad isposnik ču te riječi o sretnom završetku, i tu radosnu poruku, od silne radosti⁵⁴³ u duši i srcu stotinu puta baci u zrak svoju kapu i reče:

Stih

Do čega god da dospijem, zahvaljujem dušom i srcem – Bilo dobro il' loše – prihvatam, šta će biti neka bude

⁵³⁵ U izvorniku: نتوانست [natawānest]. Negirani oblik trećeg lica jednine preterita modalnog glagola توانستن [tawānestan] u primarnom značenju "moći". Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenoj funkciji *imenskog predikata* (gozāre) u značenju "nije moguće".

⁵³⁶ U izvorniku: استغفر الله [astağfiru Allāh]. Rečenica na arapskom jeziku u značenju: "Molim Allaha za oprost."

⁵³⁷ U izvorniku: هين [hein]. Arhaičan pridjev arapskog porijekla u primarnom značenju "blag, miran". Ovdje je upotrijebljen u sekundarnom značenju "lahak". S obzirom na sintaksičku konstrukciju u kojoj je naveden u izvorniku, u prijevodu je, u duhu našeg jezika, iskazan u formi priloga za način u značenju "lahko".

⁵³⁸ U izvorniku: لا يزال [la yazāl].

⁵³⁹ U izvorniku: ارحم [Arham].

⁵⁴⁰ U izvorniku: تواب [Tawwāb].

⁵⁴¹ U izvorniku: رحمان [Rahmān].

⁵⁴² U izvorniku: صالحه [sālehe]. Particip aktivni arapskog porijekla u značenju "čestita". Pošto u perzijskom jeziku nema morfoloških oznaka za rod, ovaj particip u funkciji pridjeva karakterističan je po tome što je izvorni participski oblik صالح [sāleh] upotrijebljen s arapskim sufiksom za oznaku ženskog roda ة [at], koji je u perzijskoj grafiji transformiran u grafem ة za oznaku kratkog vokala "e" u finalnoj poziciji.

⁵⁴³ U izvorniku: بتر [batar]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju "silna radost".

Na kraju se oženio njome i uzeo je. Prođe neko vrijeme. Jednog dana pogleda joj ispod vrata: vidje⁵⁴⁴ onaj ožiljak od rane, ostao poput vlasu kose. Upita je: “Čestita ženo, od čega ti je taj ožiljak od rane ispod vrata?” Reče: “U djetinjstvu mome bijah u bešici. Dođe neki isposnik, jedan od majčinih rođaka. Majka je radi nečega bila izašla napolje. Niko ne zna šta je bilo isposniku; nedužnoj mi je prerezao vrat, i nakon toga pobjegao. Majka [fol. 22a] je ušla; vidjela me je u bešici, prerezana vrata. Povikala je: 'Komšije!' Svi se skupiše. Dovedoše vidara. Bit će da mi vratne vene nisu bile prerezane. Vidar je ušio onu ranu. Bogu hvala, do sada sam živa.”

Isposnik je znao da je to ona djevojčica kojoj je u bešici prerezao vrat. Shvatio je da Božijoj odredbi niko ne može izmaći, koliko god da se trudi i nastoji.

Kit'a

Naporom i trudom, zalaganjem krajnjim – Niko ne može izmaći odredbi

Ne pitaj ništa, prihvati, pametni čovječe – Jer s onim otrovom⁵⁴⁵ nema rasprave

Isposnik reče: “Čestita ženo, ja sam onaj isposnik koji te pokušao ubiti u bešici i pobjegao.” Reče: “Okrutniče, tek⁵⁴⁶ sam se bila rodila; kakvo sam ti zlo nanijela da sa mnom tako učiniš?” Reče: “Čestita ženo, u snu mi je rečeno: ‘Ta djevojčica počinut će blud s devedeset devet ljudi; onda će tvojom ženom postati, a ti ćeš je mnogo voljeti. Umrijet će od ujeda škorpije.’ Tegobno su mi pale [riječī:] ‘[...] počinut će blud sa devedeset devet ljudi; onda će tvojom ženom postati.’ Od te tegobe namjerio sam da te ubijem⁵⁴⁷.”

Iz dana u dan isposnikova ljubav je rasla. Iz straha od škorpije ženi je sagradio tvrđavu od klesanog kamena, kako škorpija ne bi imala priliku da je ujede. Danju i noću čuvao je⁵⁴⁸ ženu od škorpije, ne bi li [fol. 22b] izbjegla škorpijino zlo. – I to je znak gluposti; jer ko se zaštitom spasio od smrti, pa da se ona spasi?!

⁵⁴⁴ U izvorniku: بديد [bedīd]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola دیدن [dīdan] u značenju “vidjeti”, kojem je pridodat prefiks “be” za intenziviranje glagolske radnje (bā’-e ta’kīd).

⁵⁴⁵ Tj. odredbom.

⁵⁴⁶ U izvorniku: هنوز [hanūz]. Čestica u primarnom značenju “još”. Ovdje je upotrijebljena u neuobičajenom značenju vremenskog veznika “tek”.

⁵⁴⁷ U izvorniku: آغاز کشتنت کردم [āgāz-e koštānat kardam]. Oblik prvog lica jednine preterita okvirnog glagola آغاز چیزی کردن [āgāz-e čīzī kardan] u značenju “početi nešto”, pri čemu je nepromjenjivi dio složenog infinitiva, tj. imenica آغاز [āgāz] u značenju “početak”, prvi član genitivne konstrukcije čiji drugi član predstavlja objekat radnje okvirnog glagola. Navedeni glagol ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “odlučiti nešto”.

⁵⁴⁸ U izvorniku: پاسید [pāsīd]. Oblik trećeg lica jednine preterita arhaičnog glagola پاسیدن [pāsīdan] u značenju “čuvati, štiti”.

Jednoga dana, škorpija se uvuče kroz otvor na prozoriću. Oboje škorpiju vidješe i na noge skočiše. I škorpija poskoči, i ujede ženu za vrat. Za nekoliko trenutaka je umrla.

Kit'a

Vidje li iko hrvača da zgrabi smrt šakama – Ne vidje li da sa zemljom ravna jednog po jednog prvaka

Ako težiš onome najboljem, pripremi popudbinu – Jer na tom putu silni zamor⁵⁴⁹ i žeđ⁵⁵⁰ putnike čekaju

Mudrost

U Basri se nađe neka žena bludnica. Nekoliko je puta kazniše, pa je iz grada protjeraše. Ne prođe se bluda. Na kraju bi određeno da gradski upravitelj svakog mjeseca od nje uzima stotinu zlatnika.

Jednoga dana pokraj vrata njene kuće prođe neki isposnik, i pogleda unutra: jedna žena, obasuta grčkim draguljima⁵⁵¹ i biserima; po zidovima kuće, svuda naokolo, obješene šušarske⁵⁵² zavjese; tek izrasle djevojke, pred njom, s rukuma o pasu vezanim u redu stoje; na sredini harema postavljeno prijestolje, ukrašeno fikusima i draguljima; a na [fol. 23a] prijestolju, u zlatom izvezenoj odjeći, sjedi ona žena bludnica.

Kad isposnikov pogled pade na sve te ukrase i tu lijepu⁵⁵³ ženu, pometnja naklonosti i udar zanesenosti navališe na zemlju njegove zaljubljenosti, i u takvoj nemoći izgubi svijest. Temelj čvrstog isposništva se uruši.

Kad djevojke iznutra vidješe da se neko ispred predvorja srušio, izjuriše napolje, podigoše [ga] na noge i rekoše: “Ti isposniče sa čistom nutrinom, bogoslužniče što žudi za Džennetom⁵⁵⁴, šta ti bi?” Kad isposnik otvori oči, rana smetenosti se udvostruči, jer su sprva [djevojke] bile udaljene. Reče: “Odabrane među zavodnicama, najbolje među krasoticama,

⁵⁴⁹ U izvorniku: تعب [ta'ab]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju “umor”.

⁵⁵⁰ U izvorniku: عطاش [‘etāš]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju “žeđ”.

⁵⁵¹ U izvorniku: فيلوس [Feileqūs]. Iskrivljeni oblik grčkog imena Filip na perzijskom jeziku. Njegova upotreba u navedenoj rečenici nije potpuno jasna, te je prijevod naveden prema kontekstu.

⁵⁵² U izvorniku: شستری [šoštārī]. Pridjev u značenju “šuštarski”, tj. “onaj ko/ono što potječe iz Šuštara”, grada u provinciji Xūzestān na jugu Irana.

⁵⁵³ U izvorniku: حسنا [hosnā]. Arapski oblik ženskog roda pridjeva حسن [hasan] u primarnom značenju “dobar”. Ovdje je upotrijebljen u sekundarnom značenju “lijepa”.

⁵⁵⁴ U izvorniku: بهشت [behešt]. Imenica perzijskog porijekla u značenju “Raj/Džennet”. Umjesto prijevodnog ekvivalenta “Raj”, radi očuvanja ritmičnosti i rimovanosti rečenice, u ovom je slučaju iznimno odabran prijevodni ekvivalent “Džennet”.

pitat ću⁵⁵⁵ vas nešto: ona žena što sjedi na prijestolju – ko je ona?” Rekoše: “Neporočni isposniče, susreta⁵⁵⁶ dostojni bogoslužniče, kakva ti je korist da to pitaš? Ti si duhovni putnik na Božijem putu i slijediš [našeg] predvodnika⁵⁵⁷ stazu; zar ne znaš da posmatranje tijela nekog drugog duhovne putnike odvraća od bliskosti s Istinskim Traženim⁵⁵⁸?”

Kit'a

Od posmatranja Tebe iz Tvoje blizine – Želja za gledanjem drugog udaljava zaljubljene

Ne daj da za ijednim mjestom se javi ljubav u zemlji srca tvojega [fol. 23b] – Tek kad je ono ljubavju za Bogom⁵⁵⁹ ispunjeno, grijeh je proći kraj njega

Reče: “Vi djevojke časne, pronicljivice zanosne, obuzela me želja za njenim solufom, a moje jadno srce od boli zbog ljubavi za nju popustilo je pred ludilom. Od sada jedan sam od onih ljubavju pogođenih. Kakav isposnik?! Kakvo isposništvo i pokornost?! Ja sam van sebe; šta će biti, neka bude!”

Rekoše: “Isposniče opijeni, bogoslužniče onespokojeni, šta želiš s tom smetenošću?” Reče: “Ni sam ne znam šta hoću da tražim⁵⁶⁰, ali mislim da je želja srca to da jedanput s⁵⁶¹ onom ženom na prijestolju sjednem i zanosnu ljepotu njenu gledam, iz ružičnjaka njena lica nekoliko ruža da uberem.” Rekoše: “Ti od sudbine neimaštine odbačeni, s trpeze darežljivosti nepodmireni, želju duše i srca si rekao; ostvariti se može rasipanjem zlata i srebra, a ne siromaštvom i neimaštinom.” Reče: “Željene dostojanstvenice, među ljepoticama odličnice, da, neimaština mnome vlada, ali, sve što mogu dat ću vama!”

⁵⁵⁵ U izvorniku: خواهم پرسیدن [xāham porsīdan]. Oblik prvog lica jednine futura glagola پرسیدن [porsīdan] u značenju “pitati”. Prilikom tvorbe oblika futura spomenuti glagol naveden je u formi *punog infinitiva* (masdar-e kāmēl), što je jedna od odlika klasičnog perzijskog jezika.

⁵⁵⁶ U izvorniku: دیدار (dīdār). Imenica perzijskog porijekla u primarnom značenju “viđenje” i sekundarnom značenju “susret”. Ovdje je upotrijebljena u značenju susreta duhovnog putnika s Bogom.

⁵⁵⁷ Tj. poslanika Muhammeda.

⁵⁵⁸ U izvorniku: مطلوب حقیقی [matlūb-e haqīqī]. Aluzija na Boga, Koji je stvarni i konačni cilj pregnuća duhovnog putnika.

⁵⁵⁹ U osnovnom i svim pomoćnim rukopisima: شیرز [Šīraz]; pogrešno zapisana riječ شیر [Šīzar], što je izmijenjen i skraćeni oblik riječi هوشیدار [Hūšīdar], tj. imena prvog obećanog spasitelja u zoroastrovskoj tradiciji. U tekstovima na perzijskom jeziku nakon dolaska islama na perzijsko govorno područje, ime شیر [Šīzar] frekventno je kao jedno od Božijih imena.

⁵⁶⁰ U izvorniku: چه خواهم گوی [če xāham gūy]. Neubičajen način dopune modalnog glagola خواستن [xāstan] u značenju “tražiti” prezentskom osnovom glagola جستن [gōstan] u značenju “tražiti”, koja glasi جوی [gū(y)].

⁵⁶¹ U izvorniku: به [be]. *Prijedlog* (harf-e ezāfe) koji imenicu s kojom tvori prijedložnu frazu stavlja u dativ. Ovdje je upotrijebljen u funkciji instrumentalno-socijativnog prijedloga ب [bā] u značenju “s(a)”, što je jedna od odlika klasičnog perzijskog jezika.

Kit'a

Za tebe neka bude utrošeno sve moje blago – Osim da darujem na tvome putu, šta mogu drugo

Ko na putu voljene svoj život ne žrtvuje – Neće biti jedan onih što od nedaća ne bježe

Na kraju sve što je imao [fol. 24a] prodade, zaradu pred ženina vrata donese i reče: “Evo, donio sam vrijednost sveg svog imetka.” Žena reče svojim sluškinjama da uvedu isposnika. Rekoše: “Ti slabiću koji sreću tražiš, suparniče što silno se trudiš, evo, tvoja ti je voljena dala pristanak⁵⁶². Dođi da se s njome sastaneš.”

Kad isposnik ču vijest o susretu radosnome, riječi što pružaju lik željenome, od silne radosti, zbog želje za susretom i vijesti o viđenju [s dragom], noge mu, od veselja tresući se, izgubiše moć da koračaju. Na kraju ga odnesoše do ženina prijestolja. Reče: “Ti, lijepa lica bogoslužniče, za susretom što žudiš, isposniče – dođi, zapodjeni sa mnom razgovor prisni⁵⁶³. Učinit ću te jednim od svojih odabranih.”

Uhvatiše isposnika i posjedoše ga na prijestolje. Sjede uz ženina koljena, i počеше da uživaju jedno u drugom.

Kit'a

Ko god je u prilici s voljenom nasamo biti – Do Kijameta⁵⁶⁴ ga neće snaći patnja razdvojenosti

Misli o uživanju postaju utvrda snažna – Kad bi do njegova srca stigla razdvojenosti vojska okrutna?

U tom trenu vojskovođa upute izvan mjesta svakoga, pismonoša Kralja Vanvremenskoga, pismo [Božije] pomoći zapečati prstenom [ajeta] “ [...] **koga hoće On na** [fol. 24b] **Pravi put upućuje!**”⁵⁶⁵, i na vrhu pisma zapisa kome namijenjeno je: “**Jer** –

⁵⁶² U izvorniku: دستورى [dastūrī]. Arhaična imenica u primarnim značenjima “dozvola” i “naredba”. Ovdje je upotrijebljena u manje frekventnom, sekundarnom značenju “pristanak”.

⁵⁶³ U izvorniku: خاص الخاص [xāss al-xāss]. Genitivna konstrukcija arapskog porijekla u literalnom značenju “poseban od posebnog”, tj. “najposebniji”.

⁵⁶⁴ U izvorniku: محشر (mahšar). Arapska imenica mjesta u značenju “mjesto okupljanja”. U perzijskom jeziku upotrebljava se i u značenjima “Kijamet”, odnosno “Kijametski dan”.

⁵⁶⁵ Dio 142. ajeta sure *Krava, al-Baqara*.

Vidjeti: K. 2: 142.

bojte se Dana kad ćete Allahu vratiti se...⁵⁶⁶ S tim pismom što sretan kraj navješćuje, lahkonomi pismonoša Upute, donosilac Naklonosti poruke, stiže u zemlju srca nehajnoga isposnika. Istoga trena tijelo mu obužeše svakojake drhtavice; ustade i reče: “Ženo nehajna, dopusti mi da idem u svoju kolibu.” Reče⁵⁶⁷: “Uplašeni bogoslužniče, prestrašeni isposniče, kakav te nemir snađe? Koga si se prepaio i zbog čega te je takav strah obuzeo, da cijelim bićem drhtiš i s ovog se susreta sjedinjenja povlačiš?” Reče: “Ženo spram patnje bolne⁵⁶⁸ nehajna, o kazni na dnu Džahima⁵⁶⁹ neupućena, Svevišnjeg Boga se bojim, jer On je Onaj Kome će se položiti računi na Danu vjere⁵⁷⁰. Tako ti Boga, pusti me i otvori vrata. Sve što sam ti dao halal ti bilo!” Reče: “Bogobojazni isposniče, neporočni bogoslužniče, nikada nisi uradio nešto takvo?” “Ne”, reče.

I žena je znala da je od Vječnog stigla uputa. Sve što bijaše donio, njemu je vratila, i od toga ga još mnogo više nagradila. Padajući i podižući se, jecajući i jaučući, izgarajući i plačući, iz srca se kajući i samog sebe koreći, dođe do svoje kolibe kajanja, hudžere korenja; pade licem [na tle]; bujica njegovih suza [fol. 25a] poteče i [još] dugo teče, poput Nila i Eufrata.

Nakon njegova odlaska, i žena poče razmišljati o svojim različitim stanjima; kajući se i koreći, samoj sebi se obrati i reče: “Ti si spram kijametske patnje nehajna, u grijehu i nepokoru ustrajna, znaš li da će dan koji zovu Kijamet koliko za jedan dan nastupiti, i da će tada sud Jedinoga Stvoritelja biti; u kakvom ćeš stanju ti [tamo] otići?!” Onaj isposnik što je za cijelog svog života jednom namjerio počinuti blud, i nije ga počinio – vidje li kako se Svevišnjega Boga uplašio, i kako je zadrhtao?! Ti, kojoj je život u tome⁵⁷¹ prošao – šta će na kraju s tobom biti?”

Po blagodati straha onoga isposnika čiste nutrine, i ženi stiže pismonoša upute. Dušom i srcem se pokaja; sav svoj imetak prodade i siromasima u sadaku dade. Za

⁵⁶⁶ Dio 281. ajeta sure *Krava*, *al-Baqara*.

Vidjeti: K. 2: 281.

⁵⁶⁷ U izvorniku: *گفتند* [goftand]. Oblik trećeg lica množine preterita glagola *گفتن* [goftan] u primarnom značenju “reći, kazati”. Ovdje je upotrijebljen u funkciji trećeg lica jednine.

⁵⁶⁸ U izvorniku: *عذاب اليم* [‘azāb ‘alīm]. Atributivna sintagma arapskog porijekla u primarnom značenju “bolna patnja”. Više puta javlja se u kur’anskom tekstu, na šta se ovdje očito ukazuje.

Vidjeti: K. 24: 19, 61: 10.

⁵⁶⁹ U izvorniku: *جحيم* [ğahīm]. Drugi kat Dženneta/Pakla.

Vidjeti: Namir Karahalilović, *Kritičko izdanje djela Svjetiljka srcima (Serāğ al-qolūb) autora Qattāna Ğaznawīja*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2012, str. 192 (dalje: Karahalilović).

⁵⁷⁰ U izvorniku: *ديان يوم الدين* [Dayyān yawm al-dīn]. Arapska genitivna konstrukcija u literalnom značenju “Presudilac na Danu vjere (tj. Kijametskom danu)”. Pod njom se podrazumijeva Bog.

⁵⁷¹ Tj. u bludu.

isposnikom krenu i stiže pred njegovu kolibu. Isposniku javiše: “Traži te jedna čestita žena.” Kad isposnik izađe, pogleda: [bila] je to ona žena u čijoj je kući bio. Raniji grijeh vrati se u isposnikovu svijest. Iz straha od Onoga Kome će se položiti računi na Danu vjere, kriknu i svoju čestitu⁵⁷² dušu predade Svevišnjem Bogu.”

Žena se silno rastuži zbog njegove smrti. Reče: “Došla sam da na dopušten način [fol. 25b] budem njegovom ženom. Eto ti moje sreće – i on ode s prolaznoga svijeta. Ima li među njegovim rođacima iko ko bi me na dopušten način uzeo za ženu?” Rekoše: “Ima jedan njegov brat, ali on je siromah; ništa nema.” Reče: “Imam ja, dovoljno da ne umremo.”

Na kraju postade ženom isposnikova brata i s njime na svijet donese sedmericu sinova; svaki je u pobožnosti i bogobožnosti bio za primjer.

Kit'a

Za grešnike nema drugog spasa osim pokajanja – Kaži: “Kajem se Allahu”⁵⁷³, ti davljeniče u moru neposluha

Na poprištu Kijameta “Kakva sramota!”⁵⁷⁴, govorit ćeš – Nehajan spram toga budeš li, u neznanju nastradat ćeš⁵⁷⁵

Mudrost

Pitali su imama Gazalija⁵⁷⁶: “Ti što zboriš srcima onih dostojnih da pitaju⁵⁷⁷, raskrivaču tajni o stanju i kazivanju, zbog čega postoje dvije kategorije ljudi: jedna

⁵⁷² U izvorniku: شيرين [šīrīn]. Pridjev u primarnom značenju “sladak/a/o”. Ovdje upotrijebljen u rijetkom značenju “čestit/a/o”.

⁵⁷³ U izvorniku: تَبْتُ إِلَى اللَّهِ [tubtu 'ilā Allāh]. Rečenica na arapskom jeziku.

⁵⁷⁴ U izvorniku: واولبتا [wāweilatā]. *Složeni uzvik* (sout-e morakkab) arapskog porijekla.

⁵⁷⁵ U izvorniku: فوز أور [fouz āwar]. Oblik drugog lica jednine imperativa glagola فوز آوردن [fouz āwordan] u značenju “nastradati”, upotrijebljen u krajnje neuobičajenoj funkciji imperativa. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁵⁷⁶ Abū Hāmed Mohammad b. Mohammad Ġazālī Tūsī (450/1058-505/1111). Teolog, filozof i sufijski prvak. Jedan od najbriljantnijih umova u historiji islamskog svijeta. Rođen u Tūsu, u blizini grada Mašhada na sjeveroistoku današnjeg Irana. Iz Tūsa je otišao u Nišābūr, potom u Bagdad, Siriju, na Arabijsko poluostrvo i u Egipat. Osnivač čuvene *Medrese Nizamije*. Autor više desetina knjiga i traktata, od kojih je najpoznatije njegovo kapitalno djelo *Oživljavanje vjerskih znanosti* (Ihyā' 'ulūm al-dīn) na arapskom, te njegova skraćena verzija *Alkemija sreće* (Kīmīyā-ye sa'ādat) na perzijskom jeziku.

Preuzeto iz: al-Ziriklī.

⁵⁷⁷ U izvorniku: اهل سؤال [ahl-e so'āl]. Genitivna konstrukcija arapskog porijekla u literalnom značenju “oni koji su dostojni [da postave] pitanje”.

kategorija su [oni koji] teže nižnjem svijetu⁵⁷⁸ i žele [ga], a druga kategorija [su oni koji su spram njega] očvrtnuli i ne žele [ga]?” Reče: “Ako vidite da neki halvadžija, dok kuha halvu, pljune u nju, da li biste jeli tu napljuvanu halvu?” “Ne bismo”, rekoše. Reče: “Ako tu halvu odnesu onima koji ne znaju za pljuvačku, hoće li je jesti?” “Da”, rekoše, “halapljivo će je razgrabiti i pojesti, jer [fol. 26a] je halva slatka.” Reče: “I dunjaluk⁵⁷⁹ je isti takav. Ko god je svjestan toga da je dunjaluk pomiješan s nečisti, ne želi ga, a onaj ko nije spoznao da je suština njegove prirode zamiješana lešinom žderat će ga kao napljuvanu halvu.”

Stih

Kad bi Simorg⁵⁸⁰ kojem ništa ne treba poželio nečisti – On zna da je običaj lešinara crkotinu jesti

Mudrost

Pitahu Šiblija⁵⁸¹: “Koliko ima vrsta ljudi?” Reče: “Četiri.” Rekoše: “Koja je koja?” Reče: “**Prva** [vrsta] jesu oni koji znaju; [i] znaju da znaju; oni su učenjaci. Njihovi sljedbenici budite i od njih se ne udaljavajte⁵⁸², jer je velikaš na oba svijeta⁵⁸³ rekao: **Učenjaci su povjerenici poslanikâ kod robova Svevišnjeg Boga.**”

Stih

Učenjaci robovima Božijim – Vodiči postaše k vrlinama nebrojenim

⁵⁷⁸ U izvorniku: دنياى دون [donyā-ye dūn]. Atributivni sastav u značenju “niski/prezreni/nedostojni svijet”.

⁵⁷⁹ U izvorniku: دنيا [donyā]. Imenica arapskog porijekla u značenju “ovaj svijet”. Oblik “dunjaluk” frekventan je u bosanskom jeziku.

⁵⁸⁰ U izvorniku: سيمرغ [sīmorg]. Ptica iz iranske legendarno-mitološke tradicije. Prema predanjima, imala je gnijezdo na planin Alborz, gdje je odgojila Zāla, oca najvećeg iranskog epskog junaka Rostama. Samom je Rostamu pomogla u više navrata, kada se nalazio u okolnostima opasnim po život.

Vidjeti: Moğmal, p. 210; Safā, pp. 543-544.

⁵⁸¹ Čuveni arapski sufijski prvak iz druge polovine III i prve polovine IV stoljeća. Rodom je iz Egipta, živio u Bagdadu. Neko vrijeme radio je u administrativnom aparatu Abasijskog hilafeta, a onda se posvetio putu duhovnog usavršavanja. Bio je jedan od učenika Ğunayda Bağdādija. Zbog različitih, neobičnih i iznimno strogih duhovnih vježbi mnogi su ga smatrali ludim.

Vidjeti: ‘Attār, pp. 561-584; Ğāmī, pp. 183-187.

⁵⁸² دور مباديد [dūr mabādīd]. Negirani oblik drugog lica množine imperativa glagola دور بودن [dūr būdan] u primarnom značenju “biti daleko, biti udaljen”, koji je ovdje iz semantičkog polja glagola stanja transponiran u semantičko polje glagola radnje, u značenju “udaljiti se”. Navedeni oblik karakterističan je po tome što funkciju imperativa vrši negirani oblik *optativa* (wağh-e tamannāyī) glagola بودن [būdan] u značenju “biti”, tj. oblik مباد [mabād] na koji je dodat glagolski lični nastavak -[īd] za oznaku drugog lica množine.

⁵⁸³ U izvorniku: خواجه هر دو سرا (xāğe-ye har do sarā). Aluzija na poslanika Muhammeda, prema islamskom vjerovanju najodabranijeg predstavnika ljudskog roda i na ovom i na onom svijetu.

“**Druga vrsta** jesu oni koji znaju; [a] ne znaju da znaju; oni su usnuli. Probudite [ih]!”

Stih

Mnogo li je znalaca koji sebe – Neznalicama drže, o sebi nemaju znanje

“**Treća vrsta** jesu oni koji ne znaju; [i] znaju da ne znaju; oni su tragaoci. Podučite [ih] i na volju za znanjem potaknite.”

Stih

Neznalice su na svijetu poput slijepca sa štapom – Za loše i dobro⁵⁸⁴ ne znaju, samo idu tragom

“**Četvrta vrsta** jesu oni koji ne znaju; [a] ne znaju da ne znaju; oni su maštanju sklone neznalice. Držite se podalje od njih.”

Kit’a

Mnogo li je neznalica koji sebe smatraju [fol. 26b] – Jednakim znalcima po spoznaji i znanju

Ali kad se nađu na skupu učenih – Pogled ne dižu s nogu svojih

Mudrost

Ša’biju⁵⁸⁵ postaviše jedno pitanje. Reče: “Ne znam.” Rekoše: “Najbolji među učenjacima, odabrani među znalcima o [duhovnim] potankostima, nije te stid da kažeš: ‘Ne znam’?! Ta, ti si najučeniji⁵⁸⁶ Iračanin!” Reče: “Zašto meleke nije bilo stid da kažu: ‘Slavljen neka si, mi nikakva znanja nemamo osim onog čemu si nas Ti podučio?! Ako ja ne znam, je li mi to kakav nedostatak?’”

Kit’a

⁵⁸⁴ U izvorniku: كاش [kaš]. Arhaični pridjev u značenju “dobar/a/o”.

⁵⁸⁵ Islamski učenjak iz VII stoljeća. Rođen u Kūfi (Irak). Bio je učitelj glasovitog Abu Ḥanīfe.

Vidjeti: ‘Attār, pp. 217-218.

⁵⁸⁶ U izvorniku: فقيه تر [faqīhtar]. Oblik komparativa pridjeva arapskog porijekla faqīh [faqīh] u primarnom značenju “učen”. U islamskoj tradiciji frekventan kao naziv za poznavaoca islamskog prava. Ovdje je upotrijebljen u funkciji superlativa.

Znanje prvih i posljednjih kap je jedna mala – Iz onog Mora Širokog⁵⁸⁷ što mu nema kraja

Koga god učenjakom držiš, većim ili manjim – Svi ispriku traže pred znanjem Božijim

Mudrost

Kisra⁵⁸⁸ u jednoj indijskog knjizi pronade zapis [o tome] da u Indiji postoje planine s drvećem čije voćke oživljavaju mrtve. Okupio je⁵⁸⁹ sve ministre, mudrace i učenjake, i pitao ih [o tome]. Niko nije umio odgovoriti. Svi ostadoše u čudu.

Na kraju pronadoše čovjeka koji je bio pametan i vješt. Poslaše ga u Indiju da isproba one voćke, [pa] da [se vidi] šta će se desiti. Za to odrediše vrijeme od jedne godine.

Onaj čovjek je otišao u Indiju i godinu dana lutao po planinama. [fol. 27a] Probao je svaki list i plod; ne pronade takvu voćku koja oživljava mrtve. Vratio se i shvatio da je ta priča slikovita usporedba⁵⁹⁰.

Otišao je kod jednog indijskog učenjaka i pitao ga: “Na šta se odnosi ta slikovita usporedba?” Odgovorio je: “To je primjer koji su naveli indijski mudraci. Pod onim planinama misli se na učenjake; pod voćkama na njihovo znanje; a pod mrtvima se misli na srca neukih, koja oživljavaju znanjem učenih.”

Čovjek se vratio Kisri i obavijestio ga o toj slikovitoj usporedbi. Svi Kisrini mudraci pohvališe njegovo kazivanje i rekoše:

Kit'a

Tražiš li vodu života⁵⁹¹, u znanju i spoznaji traži je – Ko god jednu kap popije vječni život pronade

⁵⁸⁷ U izvorniku: وسعتمند [wos'atmand]. Složeni pridjev u značenju “širok”. Nastao dodavanjem sufiksa مند– [mand] za tvorbu pridjeva na imenicu arapskog porijekla وسعت [wos'at] u značenju “širina”. Ovaj pridjev nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁵⁸⁸ U izvorniku: كسرى [kesrā]. Vidjeti bilješku br. 463.

⁵⁸⁹ U izvorniku: در هم آورد [dar ham āword]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola در هم آوردن [dar ham āwordan] u značenju “okupiti”. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁵⁹⁰ U izvorniku: تمثيل [tamsīl]. Infinitiv tzv. arapske II glagolske vrste u primarnom značenju “uspoređivanje”. Kao stilistički termin, ova leksema ima značenje “alegorija”.

Spasi se tmine neznanja, stigne do ljudi upute – Ravan Hidru⁵⁹² postane, dušu iznova⁵⁹³ pronade

Mudrost

Među Israilcima bijaše neki mudrac koji je bio skupio osamdeset sanduka knjiga. Svevišnji Bog objavi pejgamberu tog vremena: “Onom mudracu kaži da ako skupi još mnoge [knjige], neće imati koristi ako ne učini tri stvari.

Prva je uklanjanje iz srca ljubavi prema dunjaluku, jer dunjaluk nižnji nije stanište pravovjernih. Riječi velikaša na oba svijeta [fol. 27b] tome su, bez sumnji, potvrda. [Poslanik], **mir njemu!**, **rekao je:** ‘Dunjaluk je pravovjerniku zatvor; kabur⁵⁹⁴ mu je utvrda; a Džennet mu je utočište. A nevjerniku je dunjaluk Džennet; kabur mu je zatvor; a Džehennem mu je utočište.’”

Kit’a

Kad bi ovom dunjaluku nižnjem – Srce poklonili obdareni umom

⁵⁹¹ U izvorniku: آب زندگی [āb-e zendegī]. Voda koja čovjeku daje besmrtnost. Prema predanjima, pronašli su je Božiji poslanik Ilijas i Hidr. U gnosticom terminološkom registru alegorija za izvorište ljubavi prema Bogu; svako ko se napije s tog izvorišta nikada neće nestati.

Ova genitivna konstrukcija frekventnija je u formi آب حیات [āb-e hayāt].

Vidjeti: Nametak, str. 17; Sağgādī, pp. 2-3.

⁵⁹² U izvorniku: خضر [Xeẓr]. Ličnost oko čijeg identiteta u islamskoj religijskoj tradiciji postoje različita mišljenja. Neki ga smatraju vjerovjesnikom iz roda Israilaca. Drugi drže da je Hidr bio pobožan i bogobožan, ali da nije bio vjerovjesnik. Prema nekim predanjima, Hidrov otac bio je kralj dobročinitelj, ali nije bio pobožan. Hidr je uzvjerovao u Boga i odrekao se zasnivanja porodice. Pronašao je vodu života i zbog toga će poživjeti do Kijametskog dana. Komentatori Kur’ana gotovo su jednoglasni u mišljenju da se u epizodi opisanoj u kur’anskoj suri *Pećina – al-Kahf* poslanik Musa sreo upravo s Hidrom. Gnostici ga smatraju *Božijim miljenikom* (waliyy) i baštinikom ezoterijskog znanja, “nauka o skrivenim uzrocima”.

Vidjeti: Nišābūrī, pp. 238-239; Enes Karić, “Hazreti Hidr”, *Dijalog*, Broj 3-4, Sarajevo, 1995, str. 131-141 (dalje: Karić); Wheeler M. Thackston, Jr, “Islamische Mythologie”, *Neues Handbuch der Literaturwissenschaft*, Band 5, AULA-Verlag, Wiesbaden, 1990, pp. 194-195 (dalje: Thackston).

⁵⁹³ U izvorniku: نون [nowīn]. *Pridjev relacije* (sefat-e nesbī) u značenju “nov”. Izveden je od pridjeva نو [nou] u istom značenju, dodavanjem sufiksa نون [īn] za tvorbu pridjeva relacije. Ovdje je upotrijebljen u funkciji vremenskog priloga “iznova”. Ovaj je oblik predmet spora među gramatičarima perzijskog jezika pošto se navedeni sufiks dodaje obično na imenice, čime nastaju pridjevi. Međutim, izuzetak od tog pravila jesu antonimni pridjevi, npr. زیرین [zīrīn] u značenju “donji” i زیرین [zebarīn] u značenju “gornji”. Među njih se ubraja i pridjev نو [nou] u značenju “novi”, koji ima antonimni parnjak کهنه [kohne] u značenju “stari”. Oblik naveden u tekstu obrađenog djela ne pojavljuje se u starijim klasičnim poetskim i proznim tekstovima na perzijskom jeziku, već samo u onima nastalim u posljednjih četiri do pet stoljeća, dakle u vrijeme kada je nastalo i obrađeno djelo.

⁵⁹⁴ U izvorniku (tekst na arapskom jeziku): القبر [al-qabr]. Imenica u primarnom značenju “grob”. U tom je značenju frekventna i u bosanskom jeziku.

Vjerniku kakvu sve bol i tugu nanese – Kad bi bilo radosti u tom zatvoru sramote

“**Druga** je družbovanje s kraljevima zulumćarima, jer oni nisu prijatelji učenjacima i duhovnim putnicima. Riječi kralja na prijestolju Njegova dva luka⁵⁹⁵ tome su najbliži dokaz. [Poslanik], **mir njemu!**, **rekao je**: ‘Učenjaci su povjerenici poslanikâ kod robova Svevišnjeg Boga, koji se ne druže s vladarem, niti se odaju dunjaluku, jer ako se odaju dunjaluku, izdali su poslanike; [u tom slučaju] klonite se od njih i izbjegavajte ih.’”

Stih

Prijatelj putnika na Božijem putu – Ne može biti kralj sklon zulumu

“**Treća** je laganje, [tako da se] nekome bol [nanese], jer mučenje i laganje nisu običaj pravovjernih, nego posao žiteljâ Pakla. I ovome su časne riječi hazreti⁵⁹⁶ Ebul-Kasima⁵⁹⁷ nedvojben dokaz. [Poslanik], **mir njemu!**, **rekao je**: ‘Nalaže vam se iskrenost, jer ona je uistinu jedna od kapija Dženneta. A čuvajte se laži, jer je ona uistinu jedna od kapija Vatre.’”

Kit’a

Putniku ka Bogu laž ne priliči – Jer ga s puta njegova može odvući

Ne uhvati čovjek lažac na oba svijeta – Niti jednu zraku čistog sunca smiraja [fol. 28a]

Mudrost

Ko god s vladarima sjeda, oholost mu se povećava; ko god s dervišima sjeda, povećavaju mu se zadovoljstvo i zahvala.

Kit’a

U blizini kralja gubi se skromnost – Ne dobija se ništa, tek zloba i oholost

Ali u blizini dervišâ svakog trena – Zahvala i zadovoljstvo srca se rađa

⁵⁹⁵ U izvorniku: شه‌نشا‌ه اورنگ قاب قوسین او [šahanšāh-e ourang-e qāb-e qousein-e Ū]. Aluzija na poslanika Muhammeda.

⁵⁹⁶ U izvorniku: حضرت [hazrat]. Imenica arapskog porijekla u značenjima “gospod(in)” i “visočanstvo”. Na perzijskom govornom području, nadimak je poslanika Muhammeda.

Vidjeti: <http://www.loghatnaameh.org/dehkhodaworddetail-4be970bd663e48fa8d4f10c2aff408e6-fa.html>

⁵⁹⁷ U izvorniku: ابو القاسم (Abū al-Qāsim). *Kunya* (ime po ocu/majci/sinu/kćerki) poslanika Muhammeda, u značenju “Kasimov otac”. Poslanik ga je dobio jer je imao sina po imenu al-Qāsim, koji je umro kao dijete.

Bašča treća

Puna [je] pjesama slavuja čistote i iskrenosti. Kako bi priskrbio zadovoljstvo mirisnih ruža, i radi⁵⁹⁸ pouke umnim promatračima, vrtlar, [taj] pronicljivi pisar, otvori vrata iskrenosti bašče upute.

Iskrenost

Ebu Omer⁵⁹⁹ pripovijeda: “Jednoga dana Osman Nasafi⁶⁰⁰ je s minbera⁶⁰¹ narodu držao vaz⁶⁰². Tokom vaza je rekao: ‘Ljudi, tražim od vas da mi podmirite jednu potrebu.’ ‘Kakvu potrebu?’, rekoše. Reče: ‘Ustrebalo mi je⁶⁰³ hiljadu dirhema⁶⁰⁴. Dajte mi ih.’ Niko ne prihvati. Drugi put reče: ‘Ljudi, među vama nema⁶⁰⁵ nijednog Božijeg prijatelja, koji bi radi Boga podmirio moju potrebu?!’ Ne rekoše ništa. Po treći⁶⁰⁶ put reče: ‘Ako ne može dati jedan čovjek, neka daju dvojica, trojica ili deseterica.’ Ne, odgovoriše. Side s minbera i ode svojoj kući.”

Ebu Omer kaže: “Uzeo sam hiljadu dirhema i otišao njegovoj kući. Pokucao sam na vrata. Izade robinja i reče: ‘Ko si ti? Šta [fol. 28b] hoćeš?’ Rekoh: ‘Kaži šejhu da ga neko traži napolju.’ I šejh izade. Dadoh mu hiljadu dirhema i rekoh: ‘Tako ti Boga, nikome nemoj reći: ‘Dao mi je Omer. Možda se, zbog pohvale ljudi, [u meni] javi⁶⁰⁷ dvoličnost. Ja ne

⁵⁹⁸ U izvorniku: لأجل [le’ağl-e]. Arhaični složeni prijedlog arapskog porijekla u značenju “radi, za”.

⁵⁹⁹ Na području orijentalno-islamskog kulturnog kruga veliki je broj znamenitih ličnosti u čijem je imenu sadržana *kunya* Abū ‘Umar. Stoga je teško ustvrditi o kojoj se ličnosti ovdje radi, tim prije što je sljedeća ličnost koja se spominje, a s kojom je ovdje navedeni Abū ‘Umar povezan, u potpunosti nepoznata.

Vidjeti: Čehajić, str. 121.

⁶⁰⁰ O ovoj ličnosti nema podataka u dostupnim izvorima.

⁶⁰¹ U izvorniku: كرسی [korsī]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “postolje”. Ovdje je upotrijebljena u neuobičajenom značenju “minber, propovjedaonica”.

⁶⁰² U izvorniku: وعظ [wa’z]. Imenica arapskog porijekla u značenju “propovijed”. U bosanskom jeziku leksema “vaz” je frekventna.

⁶⁰³ U izvorniku: اقتضا شد [extezā šod]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola اقتضا شدن [extezā šodan] u značenju “(us)trebati”. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁶⁰⁴ U izvorniku: درم [deram]. Reducirani oblik imenice درهم [derham], u značenju “dirhem, drahma” (vrsta kovanog novca).

⁶⁰⁵ U izvorniku: نیستی [nīstī]. Negirani oblik trećeg lica jednine prezenta glagola هستن [hastan] u značenju “biti, postojati”, na koji je dodat prefiksadni dugi vokal “i”.

⁶⁰⁶ U izvorniku: سیم [siyom]. Arhaičan oblik rednog broja u značenju “treći”.

⁶⁰⁷ U izvorniku: آمیزد [āmīzad]. Oblik trećeg lica jednine konjunktiva prezenta glagola آمیختن [āmīxtan] u primarnom značenju “(po)miješati (se)”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “(po)javiti se”.

težim za pohvalom ljudi, već za time da vidim ljepotu Milostivog i približim se zapovijedi Onog Kome će se položiti računi na Danu vjere, Koji kaže: ‘Ko želi susret sa svojim Gospodarom neka čini dobra djela i neka ne obožava nikoga osim svoga Gospodara.’⁶⁰⁸“

O prijetnji koju je ovim prečistim riječima⁶⁰⁹ Svevišnji Bog izrekao dvoličnjacima, Ebu Hurejre⁶¹⁰ – Allah njime zadovoljan bio! – kaže da je naš pejgamber – Allah mu se smilovao i spasio ga! – rekao: “Gospodar Veličanstvenosti kaže: ‘Ja sam Bog Kojem nije potrebno da Mu se pridruži bilo ko drugi. Ko god učini neko djelo radi nekog drugog, ja, Koji Bog sam, s tim djelom nemam ništa.’ Značenje tog hadisa je sljedeće: Svako djelo u kojem se javlja dvoličnost jeste pridruživanje [nekoga drugog Bogu]. Svevišnjem Bogu nije potrebno djelo [počinjeno] radi nekog drugog.

U drugom je hadisu navedeno da Svevišnji Bog prihvata djelo samo ako je iskreno; ako je radi zadovoljstva Svevišnjeg Boga učinjeno⁶¹¹. A ako u njemu nema iskrenosti, Svevišnji Bog to djelo ne prihvati. Na Ahiretu od njega neće biti nikakve koristi, a mjesto onog ko ga je počinio jeste u Paklu.

Kit’a

Milost svoju tako iskaži nekome – Da niko sem Boga ne zna o tome [fol. 29a]

Ko god nešto radi pohvale učini – Bog ga uklonio sa veselja dobrih

“Drugog dana bio je vaz. I ja sam otišao. Osman Nasafi počeo je da daje pouke, i usred vaza reče: ‘Prisutni, moje pravo vaša je obaveza. Od vas sam nešto tražio; niste

⁶⁰⁸ Dio 110. ajeta sure *Pećina*, *al-Kahf*.

Vidjeti: K. 18: 110.

⁶⁰⁹ U izvorniku: حديث قدسی [hadīṣ-e qodsī]. Atributivna sintagma arapskog porijekla u literalnom značenju “svete/prečiste riječi”. Ne treba je pomiješati s *kudsi-hadisom*, tj. izriječkom koji se prenosi od poslanika Muhammeda a sam ga Poslanik pripisuje Bogu, pošto je očito da se ovdje pod spomenutom sintagmom misli na kur’anski tekst.

Vidjeti prethodnu bilješku.

⁶¹⁰ Abd el-Rahman el-Sahr el-Dusi/‘Abd al-Raḥmān al-Šaḥr al-Dūsī (21. p.H–59/601–678). Jedan od Poslanikovih ashaba, koji je od svih ostalih znao napamet i prenio veći broj hadisa. Rođen je u predislamskom periodu i bio slabašno siroče. Godine 7/628. primio je islam. Rečeno je da se od njega, pozivanjem na više od 800 Poslanikovih ashaba i savremenika, prenosi 5374 hadisa. U vrijeme vladavine halife ‘Umara upravljao je provincijom Bahrein. Većinu života proveo je u Medini, gdje je i umro.

(Preuzeto iz: al-Ziriklī)

⁶¹¹ U izvorniku: کرده باشد [karde bāšad]. Oblik trećeg lica jednine konjunktiva perfekta glagola کردن [kardan] u značenju “(u)činiti, (u)raditi”. Glagolsko stanje aktiva upotrijebljeno je u funkciji pasiva.

Usporediti s: Karahalilović, str. 229.

ispunili. Međutim⁶¹², Svevišnji Bog mi je rukom jednog od Svojih prijatelja poslao onih hiljadu dirhema.’ Onda nastavi da vazi. Nakon nekog vremena⁶¹³ reče: ‘Prisutni, ima li štete ako kažem preko kojeg mi je prijatelja Svevišnji Bog poslao one dirheme? Stigli su mi preko Ebu Omera. Bog njime zadovoljan bio!’”

Ebu Omer kaže: “Silno mi je teško palo, jer sam one dirheme dao radi Božijeg zadovoljstva, i htio sam⁶¹⁴ da niko ne zna kako se iz toga ne bi dvoličnost izrodila; da bude isključivo radi Božijeg zadovoljstva. Kad je Osman Nasafi razotkrio [čitavu stvar], i ja ustadoh, ogrtač na glavu navukoh i počeh lažno plakati. Prišao sam minberu, uhvatio se za skut Osmana Nasafija i rekao: ‘One dirheme što sam ih ti jučer dao od oca sam ukrao⁶¹⁵! Sad zna da sam krađu počinio. Mnogo me je mučio. Tako ti Boga, daj mi one dirheme da mu ih vratim, i od njegove se zlobe i spletke izbavim!’

Reče: ‘Kradljivče, zato si rekao da nikome [fol. 29b] ne kažem! Rekoh: ‘Da, bojao sam se da će otac saznati⁶¹⁶, zato sam te preklinjao da nikome ne kažeš. On je već⁶¹⁷ saznao, sad će me prisiliti⁶¹⁸ da vratim dirheme kome god da sam ih dao.’ Reče: ‘Sačekaj da odem do kuće.’ Rekoh: ‘Tako mi Svevišnjeg Boga⁶¹⁹, tvoju skut neću ispustiti⁶²⁰ iz ruku dok mi

⁶¹² U izvorniku: لآکن [lāken]. Arhaičan suprotni veznik arapskog porijekla u značenju “međutim, no”. Ovdje je zabilježen u izmijenjenoj formi u odnosu na uobičajenu, pošto je iza grafema za oznaku inicijalnog konsonanta zabilježen *elif*, tj. grafem za oznaku dugog vokala “a” u arapskoj i perzijskoj grafiji. Moguće je da je prepisivač nesvjesno dodao navedeni grafem pošto se iza inicijalnog konsonanta izgovara dugi vokal “a”, premda je taj vokal obilježen samo *fethom*, tj. sekundarnim znakom arapske i perzijske grafije za oznaku kratkog vokala “a”.

⁶¹³ U izvorniku: ساعتي [sā‘atī]. Imenica arapskog porijekla ساعت [sā‘at] u značenju “neko/neodređeno kraće vrijeme”, na koju je dodat sufiksadni dugi vokal “i” za oznaku neodređenosti (yā-ye nakere). Navedenu imenicu treba razlikovati od imenice istog oblika u značenju “sat” (i kao mjerna jedinica vremena, i kao sprava za mjerenje vremena).

⁶¹⁴ U izvorniku: خواستمی [xāstamī]. Oblik prvog lica jednine imperfekta glagola خواستن [xāstan] u značenju “htjeti”. Dobijen je tako što je na oblik preterita navedenog glagola, tj. خواستم [xāstam], dodat sufiksadni dugi vokal “i” za oznaku trajanja glagolske radnje u prošlosti. Ovakav način tvorbe imperfekta karakterističan je za treće lice jednine i množine, dok je za treće lice jednine manje frekventan.

⁶¹⁵ U izvorniku: دزدکاری کرده ام [dozdkārī karde am]. Oblik prvog lica jednine *perfekta* (māzī-ye naqlī) glagola دزدکاری کردن [dozdkārī kardan] u značenju “ukrasti”. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁶¹⁶ U izvorniku: آگاهیدن [āgāhīdan]. Arhaična glagolska imenica u značenju “saznanje”. U tekst prijevoda unesena je u duhu bosanskog jezika.

⁶¹⁷ U izvorniku: نیز [nīz]. Čestica intenzifikator u primarnim značenjima “i” i “takoder”. Ovdje je upotrijebljena u arhaičnom značenju vremenskog priloga “već”.

⁶¹⁸ U izvorniku: زوری کند [zūrī konad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta, u funkciji futura, glagola زوری کردن [zūrī kardan] u značenju “prisiliti”. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁶¹⁹ U izvorniku: شیزار [Šīzar]. Vidjeti bilješku br. 558.

[ih] ne daš.’ Na kraju reče slugi: ‘Idi i iz kuće mi donesi dirheme ovog kradljivca.’ Meni prijekorno reče: ‘Sjedi, varalice. Bog zna: od onih dirhema nisam potrošio nijedan novčić⁶²¹.’ Sluga donese dirheme, pruži ih meni i reče: ‘Uzmi! Sramota te svuda pratila!’ Uzeo sam [dirheme] od njega i vratio se.

Prisutnima je silno teško pao takav bezobrazluk. Razljutili su se i okupili se oko mene: nebrojeno puta [me] prijekornom popljuvaše, prokleše me i rekoše: ‘Nitkove pogani, škrtice zlobni, proklet bio i ti i tvoji dirhemi i dinari! Mrcino, kad si sprva u potaji dao, sada si trebao u potaji tražiti! Nimalo te nije bilo stid Svevišnjeg Boga što si namjerio pred ljudima poniziti ovakvog učenjaka i savršenog⁶²² [čovjeka]?! Rekoh: ‘Ljudi, ja nisam vlasnik onih dirhema, ukrao sam [ih] od oca!’ Rekoše: ‘Idi, nesretniče! I otac ti je zbog tebe nesretnik, a ti si veći nesretnik od njega! Prokleti bili obojica!’ [fol. 30a]

Na kraju se razidoše, i svaki ode svojoj kući. Ja uzeh šest hiljada dirhema i odoh kući Osmana Nasafija; pokucah na njegova vrata. Izađe i reče: ‘Kradljivče, šta ti je kod mene ostalo, pa si došao da tražiš?’ Rekoh: ‘Ništa mi kod tebe nije ostalo. Evo, donio sam ti šest hiljada dirhema; uzmi ih, pod uvjetom da nikome ne kažeš. Donio sam ovo samo radi Božijeg zadovoljstva. Tako mi Njegove čiste biti, ako namjeriš nekome reći da ti je Ebu Omer nešto dao, opet ću [ih] uzeti.’ Reče: ‘Kradljivče, možda si ih opet ukrao od oca i majke; zbog toga ustrajavaš da nikome ne kažem!’ Rekoh: ‘Ne treba ti to. Ako nikome ne kažeš da su moji, tako mi Božijeg dostojanstva niko ti [ih] neće uzeti. A ako namjeriš kazati [nekome], [pa] ukrao sam ih od oca i majke; zasigurno će [ti] biti oduzeti.’

Reče: ‘Stavi tamo, da ništa ne uzmem iz tvojih ruku!’ Stavio sam [ih] kod njega i otišao. Nakon toga nikome nije namjerio kazati.”

Kit’a

Onima što traže Božijeg zadovoljstva – Ne treba pohvala ljudi iz njihova kraja

I živa i pohvala su poput vatre – Ne ostane ni trunka ako na njih iver padne

Iskrenost

⁶²⁰ U izvorniku: نَهْلَم [nahelam]. Negirani oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta, u funkciji futura, arhaičnog glagola هَلِيدَن [helīdan] u primarnom značenju “(po)staviti”. Ovdje je upotrijebljen u sekundarnom značenju “(is)pustiti”.

⁶²¹ U izvorniku: تَنْكِه [tanke]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju “novčić”.

⁶²² U izvorniku: كَامَل [kāmel]. Particip aktiva arapskog porijekla u značenju “savršen/a/o”. Ovdje očitoprijebljen u funkciji atributivne sintagme, u kontekstu gnostičkog koncepta *savršenog čovjeka* (ensān-e kāmel), tj. onoga u kojem se odvija savršeno očitovanje Božijih imena i svojstava.

O konceptu savršenog čovjeka vidjeti: *Ketāb al-Ensān al-kāmel*, Tasnif: ‘Azīzoddīn Nasafī, Bā pīšgoftār-e Hānri Korben, Bā tashīh wa moqaddeme-ye Māri Žān Mūle, Čāp-e panğom, Enteshārāt-e Tahūrī, Tehrān, 1379/2000, 556 p. (dalje: Nasafī).

Neki čovjek dođe kod [fol. 30b] Šakika bin Ibrahima⁶²³ i reče: “Velikašu između umnih, vojskovođa vojske čistih, ljudi me smatraju čestitim, i zovu čovjekom iskrenim; kako za samog sebe da znam jesam li jedan od iskrenih ili nisam?”

Šakik reče: “Idi i svoje tajne iznesi iskrenima; ako im se dopadnu, znaj da si jedan od iskrenih. Potom, svome srcu ponudi dunjalučke slasti; ako ih odbije, znaj da si jedan od iskrenih, a ako ih prihvati, znaj da si jedan od dvoličnih. Potom, svoje tijelo suoči sa smrću; ako [je] bude htjelo, znaj da si jedan od iskrenih; a ako [je] ne bude htjelo, znaj da si jedan od dunjaluku privrženih, a ne jedan od iskrenih.”

Kit’a

Iskren čovjek ne želi dunjalučke slasti – Jer iz njih se miris sramote do usta neporočnih širi

Ako imaš zlato iskrenosti, svoje djelo predoči – Mjeriteljima što prosuđuju o tajnama djela pravednih

Iskrenost

Hamid el-Keffaf⁶²⁴ kaže: “Kad Svevišnji Bog želi uništiti nekog roba, kazni ga s tri svojstva.

Prvo, znanje podari mu, a primjenu njegovu uskrati mu.“

Kit’a

Ko god da znanje primijeni ne ulaže truda – Poput vrbe u cvijetnjaku biva, bez ploda

Na kraju udarac sjekire dobiva [fol. 31a] – Odredište njegovo ognjište biva

„**Drugo** je to da mu podari druženje s dobrim [ljudima], a liši ga spoznaje o njihovim pravima.“

Kit’a

Ko god ljude dobre ne poštuje – Na oba svijeta poštovanje ne zadobije

⁶²³ Iranski sufijski prvak iz VIII stoljeća, poznat kao Šaqīq Balxī. Bio je sabesjednik i učenik čuvenog Ibrāhīma Adhama, a sam je bio učitelj Hātama Ašamma.

Vidjeti: Hoḡwīrī, pp. 170-171; ‘Attār, pp. 209-215; Ğāmī, pp. 46-47.

⁶²⁴ O ovoj ličnosti nema podataka u dostupnim izvorima. Moguće je da riječ o Hāmidu Lafāfu, koga, uzgred i bez navođenja konkretnih podataka o njemu, spominje ‘Attār.

Vidjeti: ‘Attār, p. 269.

Premda koji dan k'o jarebica šepuri se – Na kraju upadne u zamku tuge

„**Treće** je to da mu podari pokornost i bogoslužnost, a uskrati iskrenost.“

Kit'a

Ako prema Bogu iskren nisi u svom djelu – Zbog njega doživjet ćeš samo kaznu

Čuvaj se da ništa ne pobrkaš, pravovjerni – Dobra su djela nalik zlatu, a dvoličnost azotu

Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, mir njemu!, rekao: “Mnogo li je postača koji od svoga posta nemaju ništa osim žeđi i gladi; i mnogo li je noćnih klanjača koje ne zapadne ništa drugo osim nespavanja.”, tj. svaki onaj koji ne postupa iskreno, jer u hadisima stoji da Svevišnji Bog ne prihvata neiskreno djelo.

Iskrenost

Upitaše Džunejda bin Muhammeda⁶²⁵: “Koga si doživio kao najiskrenijeg čovjeka?” Reče: “Ranije sam nekoliko godina proveo u Meki. Silno me bijaše ophrvala neimaština, tako da nisam imao⁶²⁶ nijednog novčića. Od dužine kose spopala me glavobolja. Ne znajući šta bih, kružio sam s kraja na kraj bazara. Vidjeh jednog brijača: u dućančiću je šišao ljude. [fol. 31b] Pogledah ga mudro i pronicljivo, znao sam da spada među dobročinitelje. Prišao sam mu i rekao: ‘Porasla mi je kosa; skрати [je] radi Svevišnjeg Boga, siromah sam, ni pare nemam.’

Šišao je nekog bogataša. Njega otpravi; reče: ‘Bogatašu, strpi se malo⁶²⁷, jer tebe se uslužuje radi dunjaluka, a ovog se uslužuje radi Svevišnjeg Boga.’ Posjede me na bogataševo mjesto i ošiša [me]. Potom mi dade umotan papir, u njemu bijaše nekoliko zlatnika, i reče: ‘Uzmi ovo i troši.’ Uzeo sam ga od njega i otišao; sebi sam rekao: ‘Prvo što mi Svevišnji Bog da, njemu ću dati.’“

Kit'a

Ne prihvati ukrase svijeta ovoga – Zaljubljeni na putu Boga Veličanstvenoga

Odreći će se hiljadu bogataša – Ko traži Božije zadovoljstvo, za jednog sirotana

⁶²⁵ Tj. Ćunayda Baġdādīja, čiji se otac zvao Muḥammad.

⁶²⁶ U izvorniku: مالک نیستم بود [mālek nīstam būd]. Neubičajen negirani oblik prvog lica jednine glagola بودن [mālek būdan] u značenju “imati”, očito u prošloj vremenskoj sferi.

⁶²⁷ U izvorniku: یکبار [yekbār]. Količinski prilog u značenju “jedanput”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju količinskog priloga “malo”, koji u rečenici ima funkciju priloške odredbe za vrijeme.

„Kad sam stigao pred džamijska vrata, vidjeh jednog prijatelja kako me traži. Kad me je vidio, reče: ‘Gdje si, Džunejde? Tražim te od zore pa sve do sada.’ Rekoh: ‘Da bude hairli.’ Reče: ‘Iz Basre ti je došla ova kesa, uzmi!’ Ja uzeh, iz kese⁶²⁸ izvadih i prebrojah: stotinu zlatnika. Obradovah se i rekoh: ‘Hvala Allahu! Svevišnji Bog mi je ostvario želju, i nije dopustio da se sramim pred darežljivošću [fol. 32a] jednog brijača.’“

Kit’a

Hvala neka je dušom i srcem onom Bogu, Koji me, olakšavajući, dovede do željenog

Neću ostati pod teretom zahvalnosti nikome – Pomoći Njegovom, ni nesretan ni postiden

„Skočio sam i otišao u brijačevu radnju. Rekoh: ‘Selam alejkum, plemeniti⁶²⁹.’ Reče: ‘Alejkum selam. Nešto trebaš?’ ‘Da’, rekoh, i onu mu kesu dadoh. ‘Šta je ovo?’, reče. Rekoh: ‘Zavjetovao sam se Bogu da ću prvo što mi dopadne ruku tebi dati. I, evo – ovo je bilo prvo, uzmi!’ Reče: ‘Nije te stid Onog Kome će se položiti računi na Danu vjere?!’, tj. zar te nije stid Gospodara Kijameta? Zar mi nisi rekao da te ošišam radi Boga?!’ Rekoh: ‘Jesam.’ Reče: ‘S kakvim obrazom sad kažeš da uzem nagradu za to?!’

Baci onu kesu i reče: ‘Bog zna da ti ne spadaš među iskrene. Da si jedan od njih, ne bi me ovako osramotio. Ako sam ono učinio radi Boga, [i sad] za to uzmem nagradu, kako ću otići na Kijamet?!’

Začudih se tome i rekoh srcu svome: ‘Pohlepniče, vidje li šta je iskren čovjek, i kakav je onaj koji traži zadovoljstvo Svevišnjeg Boga?’”

Kit’a

Ako želiš biti čovjek iskreni [fol. 32b] – Prođi se želje za svim osim Boga, Božije zadovoljstvo traži

Ništa osim ljubavi što počast donosi ne želi – Svako ono biće koje srcem Boga traži

⁶²⁸ U izvorniku: هميان [hemyān]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju “kesa”.

⁶²⁹ U izvorniku: ذى الكرم [zī al-karam]. Arapska genitivna konstrukcija u literalnom značenju “posjednik plemenitosti”.

Ibn Abbas⁶³⁰, Allah njime zadovoljan bio!, prenosi da je Poslanik, mir njemu!, rekao: “Svevišnji je Bog Raj stvorio, i u njemu je različite stvari stvorio; nikada [ih nijedno] oko nije vidjelo, niti [ih] je ijedno uho čulo, niti je kroz ijednu svijest [saznanje o njima] prošlo. Potom je zapovjedio: ‘Govori!’ Onda Raj tri puta reče: ‘Spasili su se pravovjernici!’⁶³¹ A onda reče: ‘Zabranjen sam svim dvoličnjacima, i svim škrtima!’”

Kit’a

Dvoličnjaku silno teško će biti – Na Sudu pravde se spasiti

Dostojanstvo i sreća čekaju svakog onoga – Ko trudom posta jedan od duhovnih vitezova

Dvoličnjače⁶³², spas pripada pravovjernim – Radost tegobna je ljudima pokvarenim

Ako si obožavao nekog drugoga – Valja ti se mnogo stidjeti Boga

Fevzija, tevbu od toga učini – Od Velikodušnog pomoć i naklonost traži

Zapovjednik pravovjernih⁶³³, Ali Murteza⁶³⁴, Allah njime zadovoljan bio!, rekao je: “Tri su obilježja dvoličnjaka: prvo, kad je sam, bogoslužje obavlja bezvoljno, a kad je među ljudima, bogoslužje obavlja poletno; kad ga ljudi hvale, u djelima pretjeruje; a kad ga kude, djelo umanjuje. Ko god ima te tri [fol. 33a] osobine, udaljite se od njega, on je neprijatelj Boga.”

Kit’a

⁶³⁰ Ebu el-Abbas Abdullah ibn Abbas Abd el-Muttalib el-Kurejši el-Hašimi/Abū al-‘Abbās ‘Abdullāh ibn ‘Abbās ‘Abd al-Muttalib al-Qurašī al-Hāšimī (3. p.H–68/619–687). *Učenjak umeta* (Ḥabr al-umma). Bio je jedan od iznimno cijenjenih Poslanikovih ashaba. Premda je na dan Poslanikove smrti bio trinaestogodišnji dječak, od njega se prenosi veliki broj tačnih Poslanikovih iskaza. U bitkama al-Ġamal i al-Šifīn bio je u taboru ‘Alīja ibn Abī Tāliba. Pretkraj života je oslijepio i nastanio se u gradu Ṭā’if, gdje je i umro. Od njega se prenosi 660 hadisa.

(Preuzeto iz: al-Zirikī.)

⁶³¹ K. 23: 1.

⁶³² U izvorniku: مرایی [morāyī]. Oblik arapskog participa aktivnog III glagolske vrste u imenskom značenju “dvoličnjak, licemjer”. Njegov izvorni oblik u arapskom jeziku glasi مراء [murā’-in]. U skladu s fonetskim pravilima perzijskog jezika, ovdje je glotalni konsonant *hemze* u poziciji nakon dugog vokala “a” zamijenjen poluvokalom “j”, dok je finalni nastavak *-in*, tj. padežna oznaka genitiva neodređene imenice/pridjeva, zamijenjen dugim vokalom “i”. Navedene fonetske promjene dovele su i do promjena u grafiji oblika. Iz navedenog proizlazi da se oblici arapskog participa aktivnog III glagolske vrste tzv. nepravilnih *nāqis* glagola u perzijskoj grafiji bilježe onako kako se u arapskoj grafiji bilježe kada su određeni određenim članom ال [al].

⁶³³ U izvorniku: امير المؤمنين [amīr al-mo’menīn]. Arapska genitivna konstrukcija u značenju “zapovjednik pravovjernih”. Titula koju su nosile halife.

⁶³⁴ U izvorniku: مرتضى [mortaza]. Arapski particip pasivni tzv. VIII glagolske vrste u značenjima “dopadljiv” i “odabran”. Nadimak ‘Alī bin Abī Tāliba, Poslanikovog amidžića i zeta.

Pazi da budeš daleko od sijela dvoličnjaka – Jer to je opasno za ispravnog⁶³⁵ čovjeka
Svjetlost dara prihvatanja neće obasjati – Onog ko svoju pokornost dvoličnošću
oblati

Palmino drvo pokornosti dvoličnošću se osuši – Suha grana⁶³⁶ nikome ploda ne
podari

Iskrenost

Jedan je narod među Israilcima, šejtanovom obmanom, obožavao neko veliko stablo;
to su suho drvo bogom smatrali, i svako jutro i svaku noć pred njim ničice na tle padali.

Jednoga muslimana put je naveo do njih. Koga god je vidio, [taj se] klanjao drvetu i
smatrao ga božanstvom. Iz revnosti prema Božijoj vjeri, čovjek se razljuti i razbjesni.
Ustade radi Boga, uze sjekiru i htjede da posiječe⁶³⁷ ono stablo. Iblis se pred njim pojavi u
čovječijem obliku i reče: “Kuda ideš, Božiji robe?” Reče: “Idem da obožavam Boga, i da
pozivam na dobro⁶³⁸ tako što ću posjeći ono stablo.” Iblis reče: “Kakva ti je korist od [toga]
da posiječeš ono stablo? Strah me da će se nevjernici⁶³⁹ skupiti i na muke te staviti. Prođi
se⁶⁴⁰ toga! Podučit ću⁶⁴¹ te nečemu od čega ćeš zaraditi veću nagradu.” “Šta?”, reče
[čovjek]. [Iblis] reče: „Svakog jutra donijet ću zlato i staviti ga pod [fol. 33b] serdžadu, ti to
zlato uzmi i daji siromasima u sadaku, jer bolja se nagrada od toga ne može dobiti.” Čovjek
pristade i vrati se. Prodoše ga gorljivost i bijes.

⁶³⁵ U izvorniku: مستقيم [mostaqīm]. Oblik arapskog participa aktivnog X glagolske vrste, u primanom pridjevskom značenju “prav/a/o”. Ovdje je upotrijebljen u manje frekventnom prenesenom značenju “ispravan, neiskvaren, čestit”.

⁶³⁶ U izvorniku: غصن هشيم [ḡosn-e hašīm]. Atributivna sintagma arhaičnih leksema arapskog porijekla u literalnom značenju “suha grana”. U prijevodu je značenje sintagme modificirano.

⁶³⁷ U izvorniku: ببرد [beberrad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola بريد [borīdan], u značenjima “(od)rezati; posjeći”. Karakterističan po geminiranom drugom konsonantu *r*. I u klasičnom i u savremenom perzijskom jeziku navedeni je infinitiv frekventnij u obliku bez geminacije konsonanta *r*, tj. u obliku بریدن [borīdan].

⁶³⁸ U izvorniku: امر معروف ناميم [amr-e ma‘rūf namāyam]. Oblik prvog lica jednine konjunktiva prezenta okvirnog glagola امر معروف نمودن [amr-e ma‘rūf namūdan] u literalnom značenju “naređivati dobro”. U prijevodu je značenje glagola modificirano. Semantičkim poljem ovog glagola iskazana je polovina jednog od principa islamske vjere, definiranog kao *pozivanje na dobro i odvracanje od zla* (‘amr bi al-ma‘rūf wa nahy min al-munkar).

⁶³⁹ U izvorniku: گبران [gabrān]. Oblik množine imenice گبر [gabr] u primarnom značenju “vatropoklonik, zoroastrijanac”. U klasičnom perzijskom jeziku upotrebljavana je i u sekundarnom, općenitom značenju “nemusliman”. Ovdje je upotrijebljena u tercijarnom značenju “nevjernik”.

⁶⁴⁰ U izvorniku: باز شو [bāz šou]. Oblik drugog lica jednine imperativa glagola باز شدن [bāz šodan] u primarnom značenju “otvoriti se”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “proći se, okaniti se”.

⁶⁴¹ U izvorniku: دلالت كنم [dalālāt konam]. Oblik prvog lica jednine indikativa prezenta (u funkciji futura) glagola دلالت كردن [dalālāt kardan] u primarnom značenju “uputiti”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “podučiti”.

Dan-dva Iblis dođe i donese obećano zlato; poslije toga ne dođe i ne donese. Čovjek se opet razljuti i razbjესni. Ustade, stavi sjekiru na rame, ode prema⁶⁴² stablu, s namjerom da ga posiječe. Iblis mu ponovo dođe. Reče: “Čovječe, kuda ideš⁶⁴³ s tom sjekirou?” Reče: “Da posiječem ovo stablo.” Reče: “Kriuo si [to] zamislio. Onaj put, prekjučer, prošlo je⁶⁴⁴ s mirom, vrati se, inače ću te odalarniti [tako] da ćeš se sravniti sa zemljou!” Reče: “Zašto prekjuče nisi [to] učinio kad imas takvu moć?” Reče: “Tada je [tvoj] bijes bio iz revnosti prema vjeri i radi Svevišnjeg Boga, a tvoja namjera iskrena. U tom trenu Bog je bio tvoj pomagaa; šta god da si poželio, mogao si učiniti. Međutim, sada si se razbjესnio radi dunjaluka [pitajući se] zašto nisam donio [zlato]. Kako je te iskrenosti nestalo, ni ti ne možeš posjeći ono stablo.”

Čovjek je shvatio da ništa što nije iskreno nema koristi, niti se može ostvariti.

Stihovi

Do svega što se čini radi Boga – Stigne dar pomoći Milosnoga [fol. 34a]

Činiš li neko dobro radi pohvale – Rukama svojim kupuješ robu štete

Niko neće moći pomoći nikome – Na onaj što se Danom vage⁶⁴⁵ zove

Sve što radiš čini radi Boga, inače – Šta će ti od onih nitkova pohvale

Bože, Gospodaru, od Tebe Fevzija – Traži darežljivosti i oprosta

Iskrenost

Sufijan Sevri⁶⁴⁶ i Šejban Ra’i⁶⁴⁷ zaputiše se u Meku da zijarete Ibrahima Edhema⁶⁴⁸. U pustinji se pojavi lav i krenu prema njima. Sufijan reče: “Šejbane, vidiš li da se pojavio

⁶⁴² U izvorniku: سوى [sū-ye]. Sekundarni denominalni prijedlog u značenju “prema, ka”. Radi intenziviranja njegovog značenja ispred njega naveden je prijedlog در [dar], u primarnim značenjima “u” i “na”, koji je ovdje upotrijebljen u funkciji prijedloga به [be] u značenju “prema, ka”.

⁶⁴³ U izvorniku: خواهى رفت [xāhī raft]. Oblik prvog lica jednine futura glagola رفتن [raftan] u primarnom značenju “(ot)ići”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenoj funkciji indikativa prezenta.

⁶⁴⁴ U izvorniku: رفت [raft]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola رفتن [raftan] u primarnom značenju “(ot)ići”. Ovdje je upotrijebljen u manje frekventnom značenju “proći, završiti se”.

⁶⁴⁵ U izvorniku: يوم ميزان [youm-e mīzān]. Genitivna konstrukcija arapskog porijekla u literalnom značenju “dan vage”, aluzija na Sudnji dan.

⁶⁴⁶ Arapski islamski učenjak iz VIII stoljeća. Rođen je i živio u Kūfī. Autoritet u oblasti *islamskog prava* (fiqh) i Hadisa. Utemeljivač pravne škole *tawriyya*, koja je vremenom izgubila legitimitet.

Vidjeti: ‘Attār, pp. 200-208; Ğāmī, p. 27.

dušmanin i namjerio da nas ubije⁶⁴⁹; mi nemamo oružja, kako da se izbavimo?” Reče: “Predvodniče ljudi na Putu pravome, Viteže onih što na Pravi put navode, ne boj se, ja imam oružje.” Reče: “Kakvo je [ono]?” Reče: “Sablja iskrenosti. Ko god ne vrši bogoslužje da bi ga ljudi hvalili, nijednog se [Božijeg] stvorenja ne plaši, jer mu je pomagač Bog Svevišnji. I on⁶⁵⁰ je rob Boga, Čiji smo mi robovi. Pošto je naše bogoslužje radi Njega, On nam je i izbavilac od njega⁶⁵¹.”

Kit’a

Urlik⁶⁵² lava čini se poput zujanja ose – Čovjeku što za carstvo bliskosti s Bogom odabran je

Ako bliskosti težiš, iz srca odstrani sve što Bog nije [fol. 34b] – Posebna i probrana roba na bazaru iskrenosti je

Šejban Ra’i skoči prema lavu i uhvati ga za uši; natrlja ih gore-dolje. Sufijan u čudu ostade i reče: “Šejbane, kakvu to ludoriju⁶⁵³ činiš?! Još više ćeš razljutiti lava, da nas neće ostaviti na miru!” Reče: “Sufijane, ovo nije ludorija. Ludorija je kad čovjek obožava nekog drugog osim Boga. Na oba svijeta strahovat će od sramote.”

Za vrat lava zaveza konopac, i sve putne potrepštine koje imadoše sa sobom: prostirke, hrke⁶⁵⁴ i drugu poputbinu – sve natovariše na lava, a Šejban [ga] i uzjaha. Lav se

⁶⁴⁷ Arapski isposnik i gnostik iz VIII stoljeća. Ġalāloddīn Rūmī u *Mesneviji* pjeva o njegovim *kerametima* (natprirodnim svojstvima).

Vidjeti: Hoġwīrī, p. 711.

⁶⁴⁸ Iranski gnostik iz VIII stoljeća. Bio je upravitelj grada Balxa u Xorāsānu. Napustio je sve privilegije toga položaja i stupio na put duhovnog siromaštva (faqr). Devet godina proveo je u pećini, a potom je putovao širom Arapskog poluotoka.

Vidjeti: Hoġwīrī, pp. 158-160; al-Sulamī, pp. 35-44.

⁶⁴⁹ U izvorniku: آهنگ ما کرد [āhang-e mā kard]. Oblik trećeg lica jednine preterita arahaičnog okvirnog glagola آهنگ کسی کردن [āhang-e kasī kardan] u značenju “namjeriti ubiti nekoga”.

⁶⁵⁰ Tj. lav.

⁶⁵¹ Tj. lava.

⁶⁵² U izvorniku: نهیت [nahīt]. Arhaična glagolska imenica arapskog porijekla u značenju “urlik(anje)”.

⁶⁵³ U izvorniku: رسوایی [roswāyī]. Apstraktna imenica u primarnom značenju “sramota”. Ovdje je upotrijebljena u neuobičajenom značenju “ludorija”.

⁶⁵⁴ U izvorniku: خرقة [xerqe]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “ostarjela, iznošena košulja”. U sufijском terminološkom registru naziv za karakterističnu odjeću koju nose pripadnici derviških redova.

Vidjeti: Saġġādī, pp. 345-351.

nikako nije mogao oduprijeti. Jahao [ga] je do Meke. Kad su se približili mekanskim sokacima⁶⁵⁵, zbacije teret s lavovih leđa i pustiše ga. Otišao je u pustinju.

Stihovi

Lav slugom iskrenog čovjeka postane – Jer on nije prekršio Božije zakone

Ko god se iskreno kreće, u zemlju Bliskosti stigne – Iz oblasti prezrene putuje do vrline

Iskrenost

Svojevremeno u jednom gradu prode nekoliko mjeseci, a da ne pade ni kap kiše. [fol. 35a] Sve biljke se osušiše, a zemlja od žeđi i bezvodnosti popuca. Svi usjevi od sunčeve vreline izgorješe.

Na kraju izađoše [iz grada] da se mole za kišu i uputiše dovu. Pojavi se jedan oblak, tako da se čitav svijet zamračí. Mlado i staro, veliko i malo, svi se radosno vratiše⁶⁵⁶ u grad. U trenu se pojavi vjetar; rastjera oblake. Na zemlju ne pade ni kap. Kišnog oblaka⁶⁵⁷ sasvim nestade, i ljudi se rastužiše.

Nekog pira⁶⁵⁸, jednog od velikaša toga grada, put nanese do bolnice; vidje nekog mladića kako sjedi s okovima na nogama i pognute glave. Šejh reče: “Kad sam mu prišao, nazvao sam selam. Mladić podiže glavu i reče: ‘Alejkum selam, šejh. Gdje si bio? Možda na molitvi za kišu?’ Rekoh: ‘Da, otišao sam da uputim dovu.’ Reče: ‘Dvoličnjaci, dovu ste uputili bez iskrenosti; a Svevišnji Bog posla oblak bez kiše.’”

Kit’a

Kad će se želja ostvariti čovjeku dvoličnom – Vrata udovoljenja su zatvorena pred njegovom dovom

Prisutan na gozbi udovoljenja, s Njim prislan bit će – Ko od višeboštva skrivenog u srcu izbavi se [fol. 35b]

⁶⁵⁵ U izvorniku: سَكَاك [sekak]. Oblik arapskog nepravilnog plurala arhaične imenice arapskog porijekla سَكَاة [sekke] u značenju “sokak, uličica”.

⁶⁵⁶ U izvorniku: عَوَدَت كَرَدَن [‘oudat kardand]. Oblik trećeg lica množine preterita glagola عَوَدَت كَرَدَن [‘oudat kardan] u značenju “vratiti se”. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim djelima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁶⁵⁷ U izvorniku: سَحَاب [sahāb]. Arhaična imenica arapskog porijekla u sintagmatskom značenju “kišni oblak”.

⁶⁵⁸ U izvorniku: پِير [pīr]. Pridjev u primarnom značenju “star”. Poimeničen se upotrebljava u značenju “starac”. Temeljem tog značenja, u sufijskom terminološkom registru upotrebljava se u značenju “šejh, duhovni prvak”.

“Rekoh: ‘Mladiću, šta bi smetalo da ti uputiš dovu, pa da ljudi nađu smiraj, teška ih je nevolja snašla.’ Mladić ustade, uze abdest, podiže glavu, pogleda ka nebu i reče: ‘Diži se, velikašu, da ne bi pokisnuo!’⁶⁵⁹”

Šejh pripovijeda: “Ja se podigoh; još nisam bio ni izašao na bolnička vrata, kad poče padati kiša. Toliko je snažno padala da su niz oluk⁶⁶⁰ potekli potoci.”

Kit’a

Vrata udovoljenja otvoriše se dovom iskrenih – Odbijanjem Svevišnji Bog neće slomiti ih

Šta god od Boga traže, bez odlaganja se desi – Onima što dovu upućuju⁶⁶¹ oprašta prema iskrenosti

Bašča četvrta

Puna srcu ugodnih besjeda⁶⁶² slavujâ [koji koriste] riječi odmjerene, u pohvalu uzvišenih svojstava ljepote ružine, biserima nanizanim u nisku kazivanja⁶⁶³, draguljima blještavim na lučkom trgu [duhovnog] stanja, za prokušane promatrače⁶⁶⁴ bisera, upravitelj pera za brušenje dragulja, otvori kapiju bašče blagorodne i pune mladica, vrata cvijetnjaka savršenstva dvorca.

⁶⁵⁹ U izvorniku: نياغاری [nayāgārī]. Negirani oblik drugog lica jednine konjunktiva prezenta arhaičnog glagola آغاریدن [āgārīdan] u značenju “(po)kisnuti”.

⁶⁶⁰ U izvorniku: چکدبام [čekadbām /?/]. Po svemu sudeći, složenica nastala od oblika trećeg lica jednine prezenta – bez prefiksa می [mī] – glagola چکیدان [čekīdan] u značenju “kapati”, te imenice بام [bām] u značenju “krov”. Ova leksema nije zabilježena u klasičnim tekstovima na perzijskom jeziku, niti u perzijskim leksikografskim izvorima. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka, s tim da treba uočiti kako bi izbor preteritske osnove umjesto glagola u prezentu u potpunosti slijedio način tvorbe složenica u perzijskom jeziku. Značenje joj je određeno na osnovu semantičke vrijednosti njenih sastavnih dijelova.

⁶⁶¹ U izvorniku: دعاکردان [do‘ākardān]. Pluralni oblik složenog participa aktivnog دعاکرد [do‘akard] u značenju “onaj koji upućuje dovu”. Ovaj oblik karakterističan je po tome što je za tvorbu složenog participa aktiva, kao njegov drugi član, upotrijebljena preteritska osnova glagola کردن [kardān] u značenju “činiti, raditi”, tj. oblik کرد [kard]. Prema morfološkim pravilima perzijskog jezika, u takvim se slučajevima umjesto preteritske upotrebljava prezentska osnova (ovdje bi to bio oblik کن [kon]). Ovaj oblik nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

⁶⁶² U izvorniku: مقال [maqāl]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju “besjeda, govor”.

⁶⁶³ U izvorniku: قال [qāl]. Arapski glagol u značenju “reći, kazati”. U perzijskom jeziku je poimeničen i koristi se u značenju “kazivanje, govor(enje)”.

⁶⁶⁴ U izvorniku: تماشاایی [tamāšāyīyān]. Oblik množine arhaičnog poimeničenog pridjeva تماشاایی [tamāšāyī] u značenju “promatrač”. Ovaj je pridjev jedini slučaj dodavanja *prefiksalnog dugog vokala “i” za oznaku potrebe/mogućnosti/primjerenosti vršenja radnje* (yā-ye liyāqat) na infinitiv neperzijskog porijekla, budući da je oblik تماشا [tamāšā] infinitiv tzv. arapske VI glagolske vrste, u primarnom značenju “ići zajedno (pješice)”.

Bilješke o mevlani Dželaluddinu⁶⁶⁵, sveta bila njegova tajna!

Sve njegove pjesme su istančane, uzvišene i pročišćene, a značenja njegovih stihova sva su tajne Veličanstvenog [fol. 36a] i obilata nagrada ljepote Neprolaznog. On spjevao je:

Pjesma

Zaljubljeni, zaljubljeni, ja iskonski⁶⁶⁶ zaljubljeni sam – Iskreni, o iskreni, ja iskonski iskreni sam

U trenu kad se svjetlost zaljubljenih višnjim svijetom prođe – Tamo ne bi niko osim mene, ja iskonski zaljubljeni sam

Tamo gdje ljudi rekoše: “Kalu bela, Kalu bela⁶⁶⁷” – Tamo sam krunski svjedok, ja iskonski zaljubljeni sam

Svijeta ne bi, ja sam bio; Adema ne bi, ja sam bio – Ovog trenu ne bi, ja sam bio, ja iskonski zaljubljeni sam

S Nuhom⁶⁶⁸ sam na brodu⁶⁶⁹ bio, s Jusufom⁶⁷⁰ na dnu bunara⁶⁷¹ – S Merjeminim⁶⁷² Isaom⁶⁷³ sam bio, ja iskonski zaljubljeni sam

⁶⁶⁵ Tj. o Ćalāloddīnu Rūmīju.

⁶⁶⁶ U izvorniku: دیرینه [dīrīne]. Pridjev u značenju “davnashi”. Njime se aludira na praiskonski *zavjet Elest*. Vidjeti bilješku br. 385.

⁶⁶⁷ Vidjeti bilješku br. 385.

⁶⁶⁸ U islamskoj religijskoj tradiciji, jedan od peterice *poslanika Odluke* (Ūlū al-‘azm), među koje još spadaju Ibrahim, Musa, Isa i Muhammed. Otac Sama, Hama i Jafeta. Poslanstvo mu je podareno u četrdeset petoj godini. Živio je devetsto pedeset godina. Prema predanju zajedničkom za sve monoteističke religijske tradicije, nakon što Nuhov narod stoljećima nije prihvatao njegove pozive i upute, Bog ga je kaznio slanjem potopa, u kojem je, izuzev malobrojnih, čitav narod nestao. Spasio se samo Nuh, i samo mali broj ljudi i životinja ukrcanih na brod koji je po Božijoj naredbi sagrađio. (Predanje o Potopu veoma je slično vjerovanju Sumerana, izloženom u epu o Gilgamešu.) U judeo-kršćanskoj religijskoj tradiciji (*Knjiga Postanka*, 5-9) poznat je pod imenom Noa i smatra se Henokovim praunukom. Prema predanju, on je prvi čovjek koji je napravio vino.

Islamski gnostici smatraju ga duhovnim putnikom koji je dosegao stupanj *stamenosti* (istiqāma), tj. uspravnosti i ustrajnosti u izvršenju Božijih naloga.

Vidjeti: Aḥmad ibn Ishāq al-Ya‘qūbī, *Tārīḥ al-Ya‘qūbī*, Maṭba‘a al-Ġarā, al-Naġaf, 1358. (1939), vol. I, pp. 7-10 (dalje: al-Ya‘qūbī).

⁶⁶⁹ Vidjeti prethodnu bilješku.

⁶⁷⁰ Poslanik iz naroda Kan‘ān. Sin poslanika Ya‘qūba. Ljubomorni i zavidni zbog posebne pažnje koju mu je otac posvećivao, njegova starija braća su ga bacila u bunar, a ocu kazali da je Jusufa pojeo vuk. Kasnije su ga izvukli iz bunara i prodali trgovačkom karavanu koji je išao za Egipat. U Egiptu ga je kao roba kupio Putifar, faraonov upravitelj. Vremenom je zadobio Putifarovo povjerenje, te izrastao u tako lijepog muškaraca da su žene, ushićene njegovom vanjštinom, govorele da je melek a ne ljudsko biće. Usljed lažne optužbe Putifarove žene je zatočen, da bi kasnije zadobio visoki položaj nakon što je pravilno protumačio faraonov san, i time omogućio narodu Egipta da preživi sedmogodišnju sušu. Nakon dugo

Vrijeme je da zapjevam, ka Aršu⁶⁷⁴ da poletim – Nosiocima Arša⁶⁷⁵ kaži: „Ja iskonski zaljubljeni sam“

Zaljubljeni, zaljubljeni, Šems Tabrizi⁶⁷⁶: ko to bi – Šemse, Mustafina⁶⁷⁷ svjetlosti, ja iskonski zaljubljeni sam

vremena susreo se s ocem i braćom, koja su priznala svoj davnašnji zločin. U judeo-kršćanskoj tradiciji (*Knjiga Postanka*, 39: 1-23, 40: 1-23) poznat je pod imenom Josip.

Vidjeti: K. 12: 1-100; Tabarī, vol. III, p. 765; Moğmal, p. 195.

⁶⁷¹ Vidjeti prethodnu bilješku.

⁶⁷² Prema islamskoj religijskoj tradiciji, kći Imrana i majka poslanika Isaa, koja je zatrudnjela *bezgrešnim začetom*. Prema jednom hadisu, uz faranovu ženu Asiju, te Poslanikovu ženu Hatidžu i kćer Fatimu, spada u skupinu najodabranijih žena koje će imati ugledno mjesto u Džennetu. U kršćanskoj tradiciji (*Luka*, 1:28-55) poznata je pod imenom Marija.

Vidjeti: 19:16-29, Bal‘amī, vol. II, p. 736 i 876, Nišābūrī, p. 364 i dalje.

⁶⁷³ Prema islamskoj religijskoj tradiciji, preposljednji Božiji poslanik, peti od šest *poslanika Odluke*, primalac treće velike Božije objave, Indžila. Sin Merjeme, kćeri Imrana, jedine žene čije se ime spominje u Kur’anu. Prema Božijoj odredbi, rođen po majčinu bezgrešnom začeću. U njegove poslaničke mudžize spadaju: rođenje bez oca; govorenje u kolijevci; pretvaranje ptice od blata u živu pticu; spuštanje sofe s hranom s neba, na njegovu molbu; navještenje dolaska Muhammeda. U kršćanskoj tradiciji nosi ime Isus (pri čemu se misli na čovjeka), odnosno Krist (čime se naglašava kršćanska dogma o njemu kao Božijem sinu). Rođen je u Betlehemu za vrijeme vladavine kralja Heroda. Sva četiri kanonizirana evanđelja govore o Isusu. U njima su zabilježena i njegova čudesa: hranjenje pet hiljada ljudi, vraćanje vida slijepcu, proživljenje Lazara, liječenje bolesnih od gube... O kraju Isaova/Isusova života postoji spor unutar samoga kršćanstva, a pogotovu između islamske i kršćanske tradicije. Kur’an poriče kršćansku dogmu o njegovu raspeću i uskrsnuću, kao i dogmu o svetom trojstvu koja je vezana za njega, te naglašava da ga je Bog uzdigao i spasio od nevjernika.

S obzirom na jedinstvenu prirodu Isaova začeća, te, sljedstveno tome, njegovu suzdržanost spram različitih pojavnih oblika materijalnog svijeta, islamski gnostici Isaa smatraju duhovnim putnikom koji je dosegao stupanj *asketizma* (zuhd).

Vidjeti: K. 2:253, 3:50, 4:157, 163-164, 5:84-86; Nišābūrī, pp. 364 i dalje; Mohammad ben Mohammad Bal‘amī, *Tārīx-e Bal‘amī*, Tarğome wa takmele-ye tārīx-e Tabarī, Be tashīh-e Mohammad Taqī Bahār “Malekoššo‘arā”, Zawwār, Tehrān (s.a.), vol. II, p. 745 (dalje: Bal‘amī).

⁶⁷⁴ U izvorniku: عرش [‘Arš]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “prijestolje, tron”. U Kur’anu je upotrijebljena za oznaku Božijeg prijestolja. Prema islamskoj vjerovanju, Prijestolje je napravljeno od prozirnog crvenog rubina koji sija izložen Božijoj svjetlosti. Također se navodi da je Prijestolje tijelo koje obuhvata sve druge stvorene stvari, a poredi se s kraljevskim prijestoljem prema sljedećem zajedničkom svojstvu poređenja: kao što kralj sa svoga prijestolja donosi odluke i upravlja zemljom, tako se i s Prijestolja spuštaju Božije naredbe i odredbe (ovo stanovište donekle je blisko gnostičkoj koncepciji Prijestolja). Pojedina idejna strujanja unutar islamske religijske tradicije razvila su, u okviru vrlo komplicirane teološke rasprave, različita hermeneutička tumačenja značenja i simbolike Prijestolja.

Vidjeti: K. 20:5; Muḥammad ‘Ağīna, *Mawsū‘a asāṭīr al-‘Arab*, al-Ṭab‘a al-ūlā, Dār al-Fārābī, Bayrūt, 1994, vol. I, pp. 154-155 (dalje: ‘Ağīna); Ibn Kesir, *Tefsir*, Skraćeno izdanje, Grupa prevodilaca, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 1423/2002; str. 466 i 817 (dalje: Ibn Kesir).

⁶⁷⁵ Prema islamskoj tradiciji, meleki zaduženi za nošenje Božijeg prijestolja.

Vidjeti: Abū ‘Uğmān ‘Amr ibn Baḥr al-Ġāḥiẓ, *Kitāb al-ḥaywān*, Taḥqīq ‘Abd al-Salām Hārūn, (s.l.) 1988, vol. VI, p. 222 (dalje: al-Ġāḥiẓ); Hosein ebn ‘Alī Abolfotūh Rāzī, *Rouh al-ġenān wa rīh al-ġenān*, Tashīh wa hawāšī be qalam-e āqā-ye Hāğğ Mīrzā Abolhasan Ša‘rānī, Be tashīh-e ‘Alī Akbar Ġaffārī, VII vol, Ketābforūšī-ye eslāmiyye, Tehrān, 1352. (1973), vol. IV, pp. 431-434 (dalje: Rāzī).

Bilješke o sultanu Bajezidu⁶⁷⁸, sinu Sulejman-hana⁶⁷⁹, Allah se obojici smilovao!

Uistinu je kralj kazivanju vični, kralj spoznaji doličnih. Sve njegove pjesme snažne su [fol. 36b] i pune značenja, a svaki stih mu je pun radovanja. Ovaj je gazel spjevao kad je bio princ:

Pjesma

Uspijem li dosegnuti vladara svijeta krunu⁶⁸⁰ – Sabljom pobjednika čitav svijet osvojiti ću⁶⁸¹

Tahmasovu⁶⁸² glavu udarcem mača skinut ću – Samarkandom⁶⁸³ i Buharom⁶⁸⁴ zavladat ću

Ako me sreća posluži snagom da ovladam svijetom – Upravljat ću ljudima, džinima i na Kafu⁶⁸⁵ Ankom⁶⁸⁶

⁶⁷⁶ Gnostik iz XIII stoljeća. Prisni prijatelj i duhovni učitelj Ğalāloddīna Rūmīja, na koga je ostvario veliki utjecaj i imao velikog značaja u njegovom duhovnom prevratu.

Vidjeti: ‘Abdolhosein Zarrīnkūb, *Pelle pelle tā molāqāt-e Xodā*, Čāp-e bīstom, Enteshārāt-e ‘Elmī, Tehrān, 1381. (2002), pp. 103-134 (dalje: Zarrīnkūb I).

⁶⁷⁷ Tj. Muhammedova. “Mustafa” je jedno od imena poslanika Muhammeda.

⁶⁷⁸ Sin sultana Sulejmana Veličanstvenog. Nakon pobune protiv oca utočište je potražio kod safavijskog kralja Tahmāsba, koji ga je izručio ocu. Zadržan je zajedno sa svojih pet sinova.

Vidjeti: Ćehajić, str. 139.

⁶⁷⁹ Sulejman Veličanstveni, poznat i kao “Zakonodavac”. Jedan od najznačajnijih vladara Osmanskog carstva. Vladao je tokom prve polovine XVI stoljeća.

Vidjeti: *Historija osmanske države i civilizacije*, Priredio Ekmeleddin Ğhsanoĝlu, Orijentalni institut u Sarajevu – Ircica, Sarajevo, 2004, str. 25, 36, 38... (dalje: Ğhsanoĝlu).

⁶⁸⁰ U izvorniku: تاج جهاندارى [tāĝ-e ĝhāndārī]. Genitivna konstrukcija u literalnom značenju “kruna vladanja svijetom”.

⁶⁸¹ O motivu *spremnosti na darivanje nakon ispunjenja nekog uvjeta*, izgrađenom u ovom distihu, vidjeti: Alena Ćatović, Namir Karahalilović, “*Nazira*: poetska poveznica bošnjačkih divanskih pjesnika s književnošću orijentalno-islamskog kulturnog kruga”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 62/2012, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 163-175 (dalje: Ćatović-Karahalilović).

⁶⁸² U izvorniku: طهماسب [tahnās]. Skraćeni oblik vlastitog imena طهماسب [tahnās]. Ime iranskog vladara iz Safavijske dinastije u XVI stoljeću.

⁶⁸³ Grad u današnjem Uzbekistanu.

⁶⁸⁴ Grad u današnjem Uzbekistanu.

⁶⁸⁵ Prema islamskoj tradiciji, planina od zelenog topaza koja okružuje Zemlju.

Vidjeti: Muqātil bin Sulaymān bin Bašīr al-Uzdī, *Tafsīr Muqātil ibn Sulaymān*, Taḥqīq al-ductūr ‘Abdullāh Muḥammad Šaḥāta, al-Hay’a al-mišriyya al-‘amma li al-kitāb, (s.l.) 1988, vol. IV, p. 109 (dalje: Muqātil); Ibn Muzāḥim al-Balḥī al-

Postani poklonik četverice drugova⁶⁸⁷ i Muhammedovih ashaba⁶⁸⁸ – Hajde, rafidijo⁶⁸⁹, dušu svoju oslobodi od toga⁶⁹⁰

Nadam se kraljevstvu tome ako mi Bog pomogne – Sabljom osvajača svijeta osvojiti ću lice zemlje⁶⁹¹

Bilješke o Hilaliju⁶⁹², Allah mu se smilovao!

Jedan je od pjesnika Ruma⁶⁹³. Iznimno usavršen i učen. Sve su njegove pjesme istančane i višeznačne. Toliko je čuven da je u vrijeme sultana Mehmed-hana⁶⁹⁴ bin Ibrahim-hana⁶⁹⁵ bio jedan od uglednika divana⁶⁹⁶. Ovo je jedna od njegovih pjesama:

Gazel

Odras onih rumenih usana u vinu se ukaza [fol. 37a] – Smetenost obuze me što se ko vatra u vodi rasplamsala

Ḍaḥḥāk al-Ḥurāsānī, *Tafsīr al-Ḍaḥḥāk*, Ğam‘ wa dirāsa wa taḥqīq al-duktūr Muḥammad Šukrī al-Zāwīnī, al-Ṭab‘a al-ūlā, Dār al-salām, Qāhira, 1419/1999, vol. II, p. 781 (dalje: al-Ḍaḥḥāk)

⁶⁸⁶ Prema legendarno-mitološkom predanju, velika ptica koja živi na planini Qāf.

Vidjeti: Nametak I, str. 35.

⁶⁸⁷ U izvorniku: چار یار [čār yār]. Sintagma u literalnom značenju “četverica drugova”. Aluzija na prvu četvericu halifa: Ebu Bekra, Omera, Osmana i Aliju.

⁶⁸⁸ U islamskoj tradiciji, naziv za Poslanikove najbliže drugove.

⁶⁸⁹ Pogrdan naziv za šiitske muslimane.

Ćehajić (str. 139) navodi da je riječ o poetskom *pseudonimu* (taxallos) pjesnika; no, iz konteksta pjesme ne može se izvesti takav zaključak.

⁶⁹⁰ Tj. od privrženosti šiitskoj interpretaciji islama.

⁶⁹¹ U izvorniku: غبرا [ğabrā]. Arhaična imenica arapskog porijekla u značenju “zemlja”. Prilikom njenog ulaska u perzijski jezik, prema pravilima perzijske fonetike, reduciran je glotalni ploziv *hemze* u finalnoj poziciji iza dugog vokala “a”.

⁶⁹² Turski pjesnik iz XVI stoljeća.

Vidjeti: Ćehajić, str. 139; Nametak II, str. 264.

⁶⁹³ Područje Male Azije.

⁶⁹⁴ Sultan Mehmed IV Avdži. Vladao Osmanskim carstvom u drugoj polovini XVII stoljeća

Vidjeti: Ğhsanoğlu, str. 61-62, 171, 173, 175 ...

⁶⁹⁵ Sultan Ibrahim. Vladao Osmanskim carstvom u prvoj polovini XVII stoljeća.

Vidjeti: Ğhsanoğlu, str. 62, 171, 225...

⁶⁹⁶ U izvorniku: دیوان [dīwān]. U hijerarhiji Osmanskog carstva, naziv za Carsko vijeće – tj. državnu vladu – o odnosno za vrhovni sud.

Kroz predivne solufe lica tvoga vidi se – Usred sjene svjetlost sunca zasjala je

Kao ljekar zaljubljenih ponekad ovog nesretnika – Zapitaj kako je, bolesnog i paćenika

Slavuj zapomaže⁶⁹⁷ svakog trena s druge grane – Ružu vidio je, i nemir ga obuze

Kad Hilalija vidje u prašini predvorja drage, reče – Vidi ovog siromaha [na] kakvom se uzvišenom predvorju⁶⁹⁸ zateče

Bilješke o Baki-efendiji⁶⁹⁹, Allah mu se smilovao!

U [korištenju] poetskih ukrasa od svih je pjesnika pronicljiviji i vještiji. Nijedan mu stih nije lišen višeznačnosti⁷⁰⁰ i igre riječi⁷⁰¹. Njegova je zbirka poezije čuvena u Jazdu⁷⁰², Sarahsu⁷⁰³, Širazu i Kandaharu⁷⁰⁴; stihovi mu se [tamo] cijene i čitaju, kao što mi čitamo Hafiza⁷⁰⁵. Ovo je jedna od njegovih pjesama:

Gazel

⁶⁹⁷ U izvorniku: افغان می کند [afġān mīkonad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta arhaičnog glagola افغان کردن [afġān kardan] u značenju “zapomagati, jecati”.

⁶⁹⁸ U izvorniku: عالیجناب [‘ālīġenāb]. Složenica imenice i pridjeva arapskog porijekla, u sintagmatskom značenju “uzvišeno predvorje”. Ovaj se oblik upotrebljava i kao honorifička lična zamjenica drugog lica jednine, prilikom obraćanja nekom ugledniku ili osobi na višoj poziciji po određenoj hijerarhiji.

Vidjeti: Munir Drkić, *Pragmalingvistički i sociolingvistički aspekti izraza učtivosti u perzijskom jeziku*, Magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2007, str. 49-50 (dalje: Drkić II).

⁶⁹⁹ Turski pjesnik iz XVI stoljeća. Još za života stekao titulu *Sultan-pjesnika*.

Vidjeti: Nametak II, str. 258-262.

⁷⁰⁰ U izvorniku: ایهام [īhām]. U stilistici orijentalno-islamskog kulturnog kruga, naziv sa stilsku figuru *ambigvitet/simulacija*.

Vidjeti: Munir Mujić, *Tropi i figure u arapskoj stilistici*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2011. str. 156-161 (dalje: Mujić).

⁷⁰¹ U izvorniku: تڭنيس [taġnīs]. U stilistici orijentalno-islamskog kulturnog kruga, jedan od naziva za stilsku figuru *paronomazija*.

Vidjeti: Anuše, p. 321.

⁷⁰² Grad u Iranu.

⁷⁰³ U prošlosti grad i središte nauke i kulture. Danas područje na sjeveroistoku Irana.

⁷⁰⁴ Grad u Afganistanu.

⁷⁰⁵ Glasoviti iranski liričar iz XIV stoljeća.

Vidjeti: Džaka, str. 397-416.

Ljepotice rumena lica po travi da šeću namjeravaju – Ustreptaloga slavuja opijaju i očaravaju

Na ovakvoj suši pića lalama čudimo se [fol. 37b] – Gdje li taj rumeni pehar one pronalaze

Zbog nasilja muhtesiba⁷⁰⁶ danas veseljac i kao lala – U planini i dolini oko pehara vina krug prave

Ptice iz bašče ne gledaju šimšire i ruže – Za onim licem i stasom voljene⁷⁰⁷ žude

Baki, ne veži srce za šiške ljepotica kose valovite – Jer će do ludila dovesti i osramotiti te

Bilješke o Derviš-paši⁷⁰⁸, Allah mu se smilovao!

Jedan je od odabranih među umnima, i najbolji među odvažnima. Sve su njegove pjesme istančane, a tragovi njegova pera⁷⁰⁹ višeznačnost donose. Ima dvije zbruke [poezije]: jednu na perzijskom, i jednu na turskom. Obje su prefinjene i značenja pune, pročišćene i pjesnički istančane.

Dva puta je bio valija⁷¹⁰ u Bosni⁷¹¹, a nekoliko godina bio je muhafiz⁷¹² u Egri⁷¹³.

⁷⁰⁶ U izvorniku: محتسب [mohtaseb]. Arapski particip aktivni tzv. VIII glagolske vrste u značenjima “kontrolor mjera i utega” i “tržišni inspektor”. U perzijskom jeziku ova leksema poprimila je značenje “čuvar javnog reda”.

⁷⁰⁷ U izvorniku: دلارا [delārā]. Oblik složenog participa aktivnog u značenju “onaj ko/ono što ukrašava/raduje srce”. Ovdje je upotrijebljen u poimeničenom pridjevskom značenju “draga, voljena”.

⁷⁰⁸ Derviš-paša Bajezidagić. Čuveni mostarski pjesnik, učenjak i sufijski prvak iz druge polovine XVI i prve polovine XVII stoljeća.

Vidjeti: Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Matični odbor Bošnjačke zajednice kulture “Preporod”, Sarajevo, 2007, str. 132-155 (dalje: Bašagić); Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, str. 116-129 (dalje: Šabanović); *Život, djelo i vrijeme Derviš-paše Bajezidagića*, BZK Preporod, Mostar, 2005

⁷⁰⁹ U izvorniku: رشحات کلکش [rašahāt-e kelkaš]. Genitivna konstrukcija u literalnom značenju “tragovi njegovog pera”. Metafora za Derviš-pašine tekstove.

⁷¹⁰ Tj. namjesnik.

Vidjeti: Čehajić, str. 141.

⁷¹¹ U izvorniku: بوسنه [būsne]. Na perzijskom govornom području uobičajen je oblik بوسنی [bosnī].

⁷¹² Tj. guverner.

Vidjeti: Čehajić, str. 141.

⁷¹³ U izvorniku: اگری [agre (?)]. Erlau. Grad u Mađarskoj koji je osvojio osmanski sultan Mehmed III.

Čuveno je da je bio jedan od odabranih Allahovih evlija⁷¹⁴. U sjećanje na hazreti Mevlanu⁷¹⁵ bio je počeo pisati naziru⁷¹⁶ na “Mesneviju”; spjevao je⁷¹⁷ svezak ili dva. Jedne noći u snu vidio je Mevlanu; [on] mu je rekao: “Dervišu, na moju se knjigu nikada neće moći napisati nazira; prođi se te puste želje!” Tada je prestao, a ona dva sveska [fol. 38a] koja je napisao, ja sam vidio. Bila su silno značenjima bogata i profinjena. Mislim da među vezirima nije bilo niti jednog tako usavršenog i učenog. Ovo je jedna od njegovih pjesama:

Gazel

Ako ona ljepotica čempresova staza dolaskom počasti moju kuću – U čast njezina dolaska i ovaj i onaj svijet žrtvovat ću

Žeđ ljubavi neće ugastiti se u srcu žednoga – Ako nadušak popije i vodu sedam mora

Jednim migom oko ti lijepo sto hiljada srdaca porobi – Na svijetu nikad ne vidje niko takve grabeži

Ako mi je mila ljepota zavodljivicâ, nije čudo – Kakav je čovjek što za lijepo lice život ne bi dao

Pogledaj Derviševo srce i smiluj se, kraljice ljepotica – Poslušaj pouku i ne pogazi savjet znalca

Bilješke o Derviš-pašazadeu⁷¹⁸, Allah se obojici smilovao!

Vidjeti: Čehajić, str. 141.

⁷¹⁴ U izvorniku: اوليا [ouliyā]. Perzijskim ortografskim pravilima prilagođen oblik množine imenice arapskog porijekla ولي [waliyy], u primarnom značenju “prijatelj”, koja je u islamskoj religijskoj tradiciji proširila svoje semantičko polje do značenja “Božiji prijatelj”, odnosno “Božiji miljenik”. U islamskoj religijskoj tradiciji u Bosni i Hercegovini imenica *evlija* (tj. oblik množine) upotrebljava se u značenju jednine, tj. u značenju “Božiji prijatelj/miljenik”.

⁷¹⁵ Tj. Ğalāloddīna Rūmīja.

⁷¹⁶ U izvorniku: آغاز تنظير كرد [āgāz-e tanzīr kard]. Oblik trećeg lica jednine preterita okvirnog glagola آغاز تنظير كرد [āgāz-e tanzīr kardan] u literalnom značenju “početi pisanje *nazire* (paralele)”. Ovaj glagol nije zabilježen u rječnicima perzijskog jezika, niti u klasičnim proznim i poetskim tekstovima na perzijskom jeziku. Stoga se može smatrati autorovom tvorbom nove lekseme na osnovu postojećeg morfološkog uzorka.

O *naziri* kao specifičnoj poetskoj vrsti u okviru orijentalno-islamskog kulturnog kruga, koja podrazumijeva pisanje po uzoru na pjesmu drugog autora, vidjeti:

Esad Duraković, “Mostarska *nazira* kao svijest o zrelosti poetske tradicije”, u: *Prolegomena za historiju književnosti orijentalno-islamskoga kruga*, Connectum, Sarajevo, 2005, str. 147-155 (dalje: Duraković II);

⁷¹⁷ U izvorniku: ساخت [sāxt]. Oblik trećeg lica jednine preterita glagola ساختن [sāxtan] u primarnim značenjima “graditi” i “praviti”. Ovdje upotrijebljen u manje frekventnom, arhaičnom značenju “(na)pisati”, koje je u prijevodu modificirano.

⁷¹⁸ Sin Derviš-paše Bajezidagića. O njemu nema pouzdanih podataka. Šabanović, pozivajući se na Feviziju Mostarca, navodi da je pisao pjesme pod poetskim pseudonimom *Sabuhi*, no to se iz ovdje navedene pjesme ne može zaključiti.

U pisanju poezije i proze od svoga je oca bio pronicljiviji i istančaniji. Sve su njegove pjesme na turskom i perzijskom višeznačne, snažne i lijepe. Bez sumnje, tajne [poslovice] “Dijete je tajna svoga oca” u njemu su se ukazale. [fol. 38b] Ovo su neki od njegovih stihova.

Pjesma

Dođi jer prolazak harabatom⁷¹⁹ svijet je za sebe – Kakav li lijep zrak ima, i zemlju bez tuge

Ne spuštaj čašu jer spram klimavog temelja svijeta – Mejhana čvrstu podlogu i temelj ima

Zar bez doba tugovanja iz srca može izaći – Ona što rumeni biljeg na dušu zaljubljenog ostavi

Da se priredi jutarnja pijanka proljeće života, dob je prava, – Ima li za to bolje prilike nego kad ruža rascvjetava

Bilješke o Husrev-paši⁷²⁰, Allah mu se smilovao!

Usavršen i dostojanstven; tvorbi značenjâ vičan, pametan i umješan. Po svome biću vrstan poeta, znalac tesavvufa: u svim je njegovim stihovima igra riječi zastupljena. U svakom pogledu, učitelj rječitih u Maloj Aziji.

U nekim zbirkama [poezije] vidio sam da je ovaj gazel pripisan Husrevu Perzijancu⁷²¹. Vidio sam [ga i] u Husrev-pašinu divanu, i mislim da pripada njemu. Šta je tačno, Svevišnji Bog zna.

Pjesma

Vidjeti: Šabanović, str. 126; Čehajić, str. 142.

⁷¹⁹ U izvorniku: خرابات [xarābāt]. Oblik množine imenice arapskog porijekla خرابه [xarābe], u primarnom značenju “ruševina”. U klasično doba orijentalno-islamskog kruga, kad su važili striktni šerijatski propisi, između ostalih i zabrana prodaje i pijenja alkoholnih pića, prodavači vina i vinopije okupljali su se izvan gradskih središta, obično u ruševinama na periferiji gradova. U gnostičkom terminološkom registru navedena je leksema naziv za mjesto okupljališta gnostika, na kojem ostvaruju susret s Voljenim.

Vidjeti: Saġġādī, pp. 343-445;

⁷²⁰ Osmanski vojskovođa iz XVII stoljeća, porijeklom iz Bosne. Učestvovao je u brojnim osvajačkim pohodima i bitkama. Ubijen je kao žrtva spletke.

Vidjeti: Pečevija, II, str. 409-420; Bašagić, str. 496-497.

⁷²¹ Amīr Xosrou Dehlawī. Indijac iranskog porijekla iz druge polovine XIII i prve polovine XIV stoljeća. Najznačajniji pjesnik s Indijskog potkontinenta koji je pisao na perzijskom jeziku. Njegovo stvaralaštvo jedan je od temelja za kasniji nastanak tzv. *indijskog književnog stila* (sabk-e hendī).

Srce mi je u zaljubljenost prognano, još prognanije bilo – Tijelo mi od poniženosti jadno, još jasnije bilo

Kolike prijetvornosti u snažnom nasrtaju tvog valovitog solufa – Lijući krv neznanih oko tvoje još pretvornije bilo

Srce mi od tuge na sto komada iskida se, i to tako da nikad ne povratu se – Ako je draga zbog toga radosna, Gospodaru, još iskidanije bilo

Pošto je Husrev s dva vlažna oka na krivnju navikao [fol. 39a] – Okrilje njegovo od suza čistih ljudi uvijek vlažno bilo

Bilješke o Hajali-efendiji⁷²², Allah mu se smilovao!

Jedan je od odabranih Božijih prijatelja; i vanjšina i nutrina su mu obilnim darom znanjâ o Bogu sazdane, i podučen je svakoj vještini.

Čuveno je sljedeće: u trenu kada je s prolaznog svijeta otišao na svijet darežljivosti i savršenstva, u džepu su mu našli tarih⁷²³ njegove smrti; napisao je:

Stih

Hajali je o svome preseljenju izrekao tarih - Krv mu je ostala na jeziku, a život u očima

Pjesme na perzijskom su mu bolje od [onih] na turskom. Ovo je jedna od njegovih pjesama:

Gazel

Srce zaljubljenih je strijeli tuge zbog Tebe meta – Ljudi Tobom zaokupljeni, a Tebe nigdje nema

Nekad sam zatvoren u samostanu, nekad stanovnik džamije – To jest: za Tobom tragam, od kuće do kuće

Moj cilj na Kabi i u hramu idola Ti si bio – Cilj Ti si, Kaba i hram su izgovor

⁷²² Turski pjesnik iz XVI stoljeća. Rodom iz Makednije.

Vidjeti: Nametak II, str. 250-251.

⁷²³ U izvorniku: تاریخ [tārīx]. Imenica arapskog porijekla u značenjima “vrijeme”, “datum” “historija”. Ovdje je naziv za karakterističnu pjesničku vrstu prigodnog karaktera. Najčešće ima opseg jednog distiha, pri čemu zbir brojnih vrijednosti slova arapskog alfabeta u drugom polustihu predstavlja godinu nekog događaja (završetka gradnje neke građevine, rođenja, smrti...).

Vidjeti: Nametak I, str. 239-240.

Hadžija je na putu za Kabu, a Susretu težim ja – On traži kuću, a ja Kućnog Domaćina⁷²⁴

Srce je očarano pričom o ljubavi, mada – Osim Tvoje ljepote sve je vradžbina i bajka

O ljubavi prema Tebi svako zbori na jeziku svom – Zaljubljeni pjesmom tugaljivom, a svirač teranom⁷²⁵

Hajalijeva krivnja je nada u Tvoju plemenitost – To jest, za grijeh ne postoji bolji⁷²⁶ od toga izgovor

Bilješke o Futuhiju⁷²⁷, Allah mu se smilovao!

Jedan je od plemenitih⁷²⁸ šejhova, i mnogo zna o tesavvufu. Čuveno je, da je u vrijeme sultana Mehmeda⁷²⁹ bio je jedan od postnešinâ⁷³⁰ [fol. 39b] Istanbula. Ovo su njegovi stihovi:

Gazel

Bazar ljepotica zbog onog stasa i hoda zanijem – Latica ruže njenog lica ljepotu ružičnjaka zasjeni

Avaj, taj njen zanosni pogled pijani – Odjednom bogobojaznost i suzdržljivost razori

⁷²⁴ Tj. Boga.

⁷²⁵ U izvorniku: ترانه [tarāne]. Imenica perzijskog porijekla u značenju “pjesma” u muzičkom smislu, tj. pjesma koja se vokalno interpretira. Takvo je značenje imala još u jezicima staroiranske i srednjoiranske jezičke epohe. U novoiranskoj jezičkoj epohi, uz navedeno značenje, postala je sinonim za termin *rubaija*, kao naziv za jednu od izvorno iranskih poetskih formi.

Vidjeti: Džaka, str. 70.

⁷²⁶ U izvorniku: به [beh]. Oblik pozitiva pridjeva u primarnom značenju “dobar/a/o”. Ovdje je upotrijebljen u funkciji komparativa.

⁷²⁷ Futuhi Husein Čelebi. Turski pjesnik iz XVI stoljeća. Savremenik sultana Sulejmana Veličanstvenog, čije je vojne pohode opjevao.

Vidjeti: Čehajić, str. 145; Nametak II, str. 231 i 269.

⁷²⁸ U izvorniku: کرام [kerām]. Oblik arapske nepravilne množine pridjeva arapskog porijekla كريم [karīm] u primarnom značenju “plemenit/a/o”. Upotreba ovog oblika je neuobičajena pošto u perzijskom jeziku atribut ne kongurira u rodu s imenicom na koju se odnosi.

⁷²⁹ Sultan Mehmed III. Vladao Osamanskim carstvom krajem XVI i početkom XVII stoljeća.

Vidjeti: Ĩhsanoğlu, str. 52, 58, 171, 174...

⁷³⁰ U izvorniku: پوست نشینان [pūstnešinān], oblik množine složenog participa aktivnog u literalnom značenju “onaj koji sjedi na pustećiji”. U sufijskom terminološkom registru, naziv/titula za osobu koja je ovlašćena da upravlja tekijom i prilikom obavljanja derviških obreda sjedi u njenom pročelju.

Srce što temelj mu je od tuge zbog ljubavi za tebe – Kad bi zbog objeda nedostojnih slomilo se

Radostan sam jer od bujice mojih suza – Skršiše se vrata i zidovi tužne kuće bitka

Futuhi pijan je od pehara ljubavi – Od vrča želje slomljenog o glave nedostojnih

Bilješke o Rušdiju⁷³¹, Allah mu se smilovao!

Iznimno usavršen i učen, uman i pjesništvu vičan; u svakoj je vještini učitelj jedinstveni i velikan besprimjerni; i u svim pjesničkim umijećima najvispreniji. Na perzijskom su mu sve pjesme nazire⁷³² na [poeziju] Urfija⁷³³, a na turskom na [poeziju] Bakija. Ovo je jedna od njegovih pjesama:

Gazel

Od čaše vina ja nemam boljega druga – Od kćeri vinove loze nemam nikog prisnijega [fol. 40a]

Drugovanje lijek nije za sudbine ranu – Drugi mehlem, o nebo jutarnje, treba mome srcu

Malje [lica] joj izbiše, neka ti je mubarek zaludenost – Tebi, srce, opet se javi nova tuga i ojađenost

S tvoga lica krvave svoje neću podići oči – Vidim, cvijetu rumenog ti lica druga rosa ne priliči

Rušdi, u nebeskoj čaši stotinu svjetova može se vidjet' - Al' digni čašu vina, pogledaj, vidjet ćeš neki drugi svijet

Bilješke o Azeriju⁷³⁴, Allah mu se smilovao!

⁷³¹ Mostarski pjesnik iz XVII stoljeća. Sačuvan je njegov divan na turskom jeziku, u okviru kojeg su sadržana i tri izvanredna gazela na perzijskom jeziku.

Vidjeti: Bašagić, str. 277-283; Šabanović, str. 385-389.

⁷³² U izvorniku: نظيره [nazīre].

Vidjeti bilješku br. 715.

⁷³³ 'Orfi Šīrāzī. Perzijski pjesnik iz XVI stoljeća. Jedan od rodonačelnika *indijskog književnog stila*.

⁷³⁴ Turski pjesnik iz XVI stoljeća.

Vidjeti: Čehajić, str. 146.

Pisao je stihove veoma istančano. Ima dvije zbirke [poezije] na turskom: jednu [s riječima od slova] bez tačaka⁷³⁵, a drugu [s riječima od slova] s tačkama⁷³⁶. O tome [ništa] drugo nisam čuo.

Živio je u Rušdijevo vrijeme. Napisali su mnogo stihova kao nazire na [stihove] onog drugog. Razum nalaže⁷³⁷ da jedan od drugog nisu manje [vrijedni]. Ovo je jedna od njegovih pjesama:

Gazel

O srce, gorko li je piće strpljenja, i dušu uzima – No, gorčina dana rastanka od toga je veća

Rastanak od prijatelja znamenje je Pakla – Ne daj, Bože, krivo rekoh, Pakao je znamenje rastanka“ [fol. 40b]

Dokle ćeš me plašiti strahotom Kijametskog dana – Kijamet za mene je dan rastanka od jarana

U dostatnosti susreta ne smatraj se sigurnim od rastanka – Jer ako sudbina i dâ jedan gutljaj, u njemu ima i otrova

Azerijev kijamet s dragom od Dženneta veća čast je – Kad je drug od drûge daleko, onda kijamet je

Bašča peta

Pun šarâ [od] dosjetki na ploči neporočnosti, s jezika ptica [iz] vrta krasnorječivosti; od kojih je svaka izvorište pronicljivosti, a dubini srdaca donose radost umješnosti. Kako bi se pronijela kazivanja pobornika pročišćenosti, baščovan pera [u] vrtu rječitosti otvori kapiju bašče prefinjenosti.

Dosjetka

Jednoga dana, kod velikaša na oba svijeta, Muhammeda, mir njemu!, dođe neka starica kojoj koža lica bijaše smežurana, zubi joj poispadali, a ljepota i ljudski lik od nje pobjegli. [Samo] Svevišnji Bog zna koliko je godina svoga života bila poživjela. Stas joj, od

⁷³⁵ U izvorniku: بی نقط [bī noqat].

⁷³⁶ U izvorniku: منقوط [manqūt].

⁷³⁷ U izgovoru: پذیرد [pazīrad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola پذیرفتن [pazīroftan] u primarnom značenju “prihvatiti”. Ovdje je upotrijebljen u neuobičajenom značenju “nalagati”.

tereta života, bijaše se pognuo, a kosa se splela poput bijelih palminih vlakana; ako bi je neko zapitao⁷³⁸ nešto o beskrajnom svijetu, govorila bi⁷³⁹ samo o Mardži⁷⁴⁰ plemenu.

[Starica] reče: “Odabrani⁷⁴¹ među poslanicima, konačni među prečistima, [fol. 41a] hoću li ja na Ustanuću otići⁷⁴² u Raj?” Reče: “Sestro kćeri dunjaluka, turbobna udovice neuka⁷⁴³, nijedna oronula starica kao [što si] ti u Raj neće otići.”

Kad starica od Poslanika, mir njemu!, ču takvu vijest, poče plakati i reče: “Allahov Poslaniče, je li o meni objavljen ajet da neću otići u Raj? Ili – gdje [bi se moglo] desiti da mene, koja sam te vidjela i s tobom besjedila, na poprištu Ustanuća, po blagodati zauzimanja⁷⁴⁴, ne učiniš jednom od žitelja Raja?!”

Pjesma

Ne učiniš li milost i ne zauzmeš se za me – Ostaje mi samo: “Teško meni!”, da kažem

Osim tebe niko pomoći mi neće – Dušu i glavu, Mustafa, dat ću za tebe

Kad ti si postao Božija milost svijetu – Tvoj narod⁷⁴⁵ od plemenitosti ti traži nagradu

Svjedočim ti da si na svijetu – Svjedok istine i kralj svemu

Kada je oboljelo od grijeha, liječnice – Srcu Fevzijinu od tebe lijek doći će

⁷³⁸ U izvorniku: پرسد [porsad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola پرسیدن [porsīdan] u primarnom značenju “(u)pitati”. Ovdje je upotrijebljen u funkciji imperfekta.

⁷³⁹ U izvorniku: خبر دهد [xabar dehad]. Oblik trećeg lica jednine indikativa prezenta glagola خبر دادن [xabar dādan] u primarnom značenju “obavijestiti”. Ovdje je upotrijebljen u značenju “govoriti”, i to u funkciji imperfekta.

⁷⁴⁰ U izvorniku: مارچی [Mārgī]. U dostupnim izvorima nisu pronađeni podaci o plemenu pod tim imenom; no, iz konteksta je jasno da je riječ o konstataciji, nalik poslovcima, o skučenosti i ograničenosti staričinog svijeta.

⁷⁴¹ U izvorniku: مصطفا [mostafā]. Particip pasivni tzv. arapske VIII glagolske vrste u primarnom značenju “odabrani”. Njegova je upotreba u ovom slučaju svojevrсна *simulacija* (īhām), pošto je navedeni oblik jedan od imena poslanika Muhammeda. Umjesto *kratkog elifa* (alef-e maqsūr), za oznaku dugog vokala “a” u finalnoj poziciji upotrijebljen je *dugi elif* (alef-e mamdūd).

⁷⁴² U izvorniku: می رومی [mīrawamī]. Oblik prvog lica jednine prezenta (u funkciji futura) glagola رفتن [raftan] u primarnom značenju “(ot)ići”. Ovaj oblik karakterističnim čini upotreba sufiksalnog dugog vokala “i”, koja nije uobičajena.

⁷⁴³ U izvorniku: کالیوه [kālīwe]. Arhaičan pridjev u primarnom značenju “neuk/a/o”.

⁷⁴⁴ Vidjeti bilješku br. 323.

⁷⁴⁵ U izvorniku: امت [ommat]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “skupina, mnoštvo”. U islamskoj religijskoj tradiciji koristi se kao naziv za cjelokupnu muslimansku zajednicu, sve pripadnike islamske vjere, bez obzira na njihovu nacionalnost ili državljanstvo.

Zaštitnik ojađenih i kralj obzirnih tada s osmijehom reče: “Nesretnice [opečena] sudbine [žarom], ti što vapiš za Darul-kararom⁷⁴⁶, zar nisi čula da će Svevišnji Bog starice pretvoriti u trinaestogodišnje djevojčice, a starce u tridesettrogodišnje⁷⁴⁷ muškarce? Sve će stanovnike Raja na takav način preobratiti, i onda ih u Darus-selam⁷⁴⁸ smjestiti.”

Kad starica od Pejgambere, mir njemu!, ču te blagovijesti [fol. 41b], razveseli se i poče mu ljubiti skut.

Kit'a

Kakve li Božije milosti, starce čini mladima – Blagodati Svoje čini ih dostojnima

U koga je tolika snaga da zahvalnošću zbaci – Teret zahvale na Njegovoj silnoj milosti

Dosjetka

Neki derviš ode da zijareti Ahmeda bin Asamma⁷⁴⁹ kako bi pribavio jednodnevnu opskrbu. Ahmed bin Asamm reče: “Dervišu, ako mi nabrojiš pejgambere, jednog po jednog, bogato ću te nagraditi i jednim od svojih bližnjih učiniti.” Derviš poče nabrajati i reče: “Prvi pejgamber je Adem⁷⁵⁰, mir njemu!, koji je naš čestiti otac; drugi je hazreti Nuh, mir njemu!,

⁷⁴⁶ Jedna od razina Dženneta/Raja.

Vidjeti: Karahalilović, str. 191.

⁷⁴⁷ U izvorniku: سه سی ساله [sesīsāle]. Složeni pridjev u značenju “tridesettrogodišnji”. Karakterističan je po tome što je jedinica navedena prije desetice, i to bez sastavnog veznika.

⁷⁴⁸ Jedna od razina Dženneta/Raja.

Vidjeti: Karahalilović, str. 191.

⁷⁴⁹ O ličnosti pod ovim imenom nema podataka u dostupnim izvorima. Čehajić (str. 150) navodi da je posrijedi “Šayh Ahmad b. Esammi iz Belha” i upućuje na Ğāmīja, no Ğāmī ne spominje ličnost pod tim imenom. Moguće je da je riječ o Hātamu ben ‘Onwānu Asammu, iranskom gnostiku i islamskom učenjaku iz X stoljeća, također porijeklom iz Balxa.

Vidjeti: al-Sulamī, pp. 86-90; Attār, pp. 265-272; Ğāmī, pp. 63-64.

⁷⁵⁰ Prema islamskoj tradiciji, prvi čovjek koga je Bog stvorio, ujedno i prvi vjerovjesnik, budući da je primio prvu Objavu. Prema predanju, stvoren je od zemlje. U judeo-kršćanskoj tradiciji (*Knjiga Postanka*, 4:25, 5:1-5) poznat je pod imenom Adam. Premda je pripovijest o Ademovu/Adamovu progonstvu iz Dženneta/Raja na Zemlju, zajedno s njegovom ženom Havvom/Evom, zajednička za sve monoteističke religijske tradicije, postoji bitna razlika u njenim verzijama: dok Kur'an obavještava da su oboje od šejtana navedeni na grijeh, prema Bibliji (*Knjiga Postanka*, 3:1-8) Eva je Adama navela da pojede voće sa *zabranjenog drveta*, čime su počinili tzv. *istočni grijeh*.

Islamski gnostici Ademov izgon iz Dženneta i spuštanje na Zemlju smatraju najočitijim primjerom duhovnog kretanja *silaznom putanjom* (qous-e nozūl). U perzijskoj gnostičkoj književnosti i djelima gnostičko-didaktičkog karaktera, Adem se smatra duhovnim putnikom, u početku smetenim zbog okolnosti u kojima se nakon kazne našao, koji je vremenom dosegnuo duhovni stupanj *pokajanja* (tawba) i postao iskreni zaljubljenik u Boga.

Vidjeti: K. 2: 30-34, 7: 11 i 22, 32: 7-9, 35: 11; Moğmal, p. 181; Tabarī, vol. I, p. 44, vol. III, p. 561.

koji je [naš] drugi otac; treći je hazreti Ibrahim, mir njemu!, koji je predak našeg Poslanika, Allah mu se smilovao i spasio ga; četvrti je hazreti Musa⁷⁵¹, mir njemu!, koji je Božiji sabesjednik; peti je faraon, koji je uvis podigao Nil.“

Ahmed bin Asamm reče: “Dervišu, kakvu to ludoriju činiš?! Božijeg neprijatelja pejgamberom držiš!?” Reče: “Kralju, [on] se nije zadovoljio time da bude pejgamber; tvrdio je da je bog!”

Kralju se dopala ta dosjetka. Znao je da je taj čovjek [fol. 42a] proniciljiv i duhovit. Kako je ranije rekao, obilato ga je nagradio i jednim od svojih bližnjih učinio.

Kit'a

Kako god bilo, čovjek lijepih riječi – Pod teretom zahvale škrtima ne ječi

Desi se da opskrbu pribavi iz neimaštine – Takvi su običaji znanja i spoznaje

Dosjetka

Neki je čovjek imao kravu; izgubila se. [Čovjek] unajmi telala⁷⁵² i on [to] razglaši. Ne nađe je. Na kraju izgubi nadu, i poče da plače.

Jedan njegov prijatelj ode da ga obiđe i reče: “Davnašnji prijatelju odani⁷⁵³, dokad ćeš plakati? Zar se krava nije izgubila u ovom gradu?” Reče: “Da, u ovom se gradu izgubila.” “Ne plači”, reče, “ko god ju je ukrao, čuo je povike telala i nije [je] vratio; vratit ćeš je, nema sumnje, na Kijamet.” Reče: “Brate, ne plačem ja zbog toga. Strah me toga da

⁷⁵¹ Prema islamskoj tradiciji, četvrti od šest velikih Božijih *poslanika Odluke* (Ūl al-‘azm). Prvi Božiji poslanik koji je primio veliku Objavu u obliku Knjige. Spomenut je u Kur’anu u mnogo navrata. U njegove poslaničke *mudžize* (čuda) ubrajaju se: *Tevrat* (Thora), kao prva velika Objava; Štap koji se po Božijoj naredbi pretvara u aždahu; Musaova blijeda ruka; direktno razgovaranje s Bogom, zbog čega u islamskoj religijskoj tradiciji ima nadimak *Kalīmullāh* (Božiji sagovornik). U judeo-kršćanskoj religijskoj tradiciji poznat pod imenom Mojsije. O njemu govori srazmjerno veliki dio Biblije (*Knjiga Izlaska, Levitski zakonik, Knjiga brojeva, Ponovljeni zakoni, Psalmi, Proročke knjige, Novi zavjet i Poslanice apostola Pavla*). Prema predanju, Mojsije je oslobodilac jevrejskog naroda od egipatskog jarma i njegov vođa koji ga je doveo do *Obećane zemlje*.

Islamski gnostici Musaa smatraju duhovnim putnikom koga je ljubav prema Bogu, što je prožela čitavo njegovo biće kad je čuo Božiji glas, dovela do stupnja *prisne bliskosti* (uns).

Vidjeti: K. 2:53, 5:32-33, 7:107-108 i 133, 20:37-40, 28:7-13; Tabarī, vol. II, pp. 19, 383; vol. IV, p. 946; vol. V, pp. 177, 1276; vol. VII, p. 1863; Moğmal, p. 198.

⁷⁵² U rukopisu: دلال [dallāl]. Intenzivni oblik arapskog participa aktivnog u primarnom značenju “telal, izvikivač”. U tom se značenju upotrebljava u bosanskom, ali ne i u perzijskom jeziku.

⁷⁵³ U izvorniku بار غار دیرینه [yār-e ġār-e dīrīne]. Genitivno-atributivna sintagma u literalnom značenju “davnašnji prijatelj (iz) Pećine. Aluzija na *Prijatelje iz Pećine* (Ashāb al-kaḥf), odnosno vjernost i odanost koju su jedni prema drugima pokazali.

je dopala u ruke nekom učenjaku; on će [čitavu stvar] smjestiti u [okvir] načela Šerijata i pojesti [je]. I ja je na Kijametu neću moći vratiti.”

Kit'a

Ako neki mudrac izgubljeno nađe – S objašnjenjem i bez straha to iskoristit će

To da vrati vlasniku, on volje nema – Makar bilo jasno da je krava Musaova

Dosjetka

Neki derviš koji je jahao na magarcu stiže u goste u kuću nekog čovjeka, i to u vrijeme kad je objed⁷⁵⁴ bio završen [fol. 42b]. Prošlo je bilo već nekoliko dana da derviš nije ni vidio štrucu hljeba. U pustinji gladi bio je jedan [od onih] u krivudavom lancu strpljivih. Krčanje njegovog stomaka potreslo je kuću kao zvuk [udara] groma⁷⁵⁵.

U takvom je stanju neko vrijeme iščekivao gostinsku trpezu; na kraju je uvidio da je, ako ne zatraži, neće ni biti. Tada je počeo da govori. Reče: “Domaćine gostoprимljivi, darovaoče trpeze gladnim pronicljivim, od jednoga uglednika sam čuo da ljude od dvije stvari obuzima zijevanje: od gladi i nesanice. Meni se još ne spava; ne znam zašto mi se zijeva.” Reče: “Otkud ja znam zašto? Ljudske su čudi različite.”

Stih

Šta znaju siti i napojeni – U osami tuge kako je gladnim

Derviš uvidje da ovaj domaćin neće ništa dati ako bude govorio takve stvari. Na kraju otvoreno reče: “Domaćine velikodušni, sretniče vrlji, kad jedem, gdje ću spavati?” Reče: “Dervišu, mi smo večerali. Bogu hvala, moja je kuća prostrana; gdje god poželiš, spavaj; gdje god ti se dopadne, odmaraj.”

Stih

Smiraja pronađu gladni ljudi – Samo ako Bog daruje strpljenja i skromnosti [fol. 43a]

Derviš na kraju izgubi nadu da će [nešto] pojesti i popiti. Ustade i ode u štalu. S magarca skide samar i poče [ga] udarati. Od tog mučenja magarac prodornim glasom zareva, tako da sva djeca u mahali iz straha od njegova revanja zaplakaše u beşikama.

⁷⁵⁴ U izvorniku: آبشخور [ābešxor]. Imenica u primarnom značenju “pojilište”. Ovdje je upotrijebljena u neuobičajenom značenju “objed”.

⁷⁵⁵ U izvorniku: بخنو [baxnū]. Arhaična imenica u značenju “grom”.

Ljudi se sa svih strana oko njega okupiše i rekoše: “Dervišu što za istinu znaš, šta je zgriješio pa je zaslužio da ga tako udaraš?” Reče: “U bisagama sam imao kruh; pojeo ga je. Zato ga udaram.” Domaćin reče: “Dervišu, tako ti Boga ne udaraj [ga]! Sad ću ti donijeti kruha.” Reče: “Znam da bi mi donio i sira, ali ovaj sporo uči, opet će pojesti.” Domaćin naredi svome slugi: “Idite i donesite trpezu, da se spasimo od ovog strašnog revanja.” Sluge brzo donesoše trpezu. I derviš prestade udarati, i magarca otpravi.

Kit’a

U slučaju svakom čovjek će mudri – Od neukog škrtog izvući koristi

Šta god na svijetu kazali o tome – Gladnoga ljudi uvijek nahrane

Dosjetka

Hijali⁷⁵⁶, Allah mu se smilovao!, ode Razijevoj⁷⁵⁷ kući. Sjedio je neko vrijeme. Dođe vrijeme za jelo. Dugo je iščekivao, međutim ništa ne [fol. 43b] iznoseše. Kroz prozor kuće provirio je napolje: vidio je da nekog umrlog nose na groblje. Hijali ustade i reče: “Prijatelju po boli, od kakve li te bolesti smrt zadesi?” Malo zastade, a onda reče: “Idi, prijatelju stari. I ja bolujem od te bolesti; neće dugo proći, a i ja ću za tobom pristići.”

Razi reče: “Brate, Bog Svevišnji zna da te je snašlo ludilo; inače kako bi razuman čovjek mrtvacu bez duše govorio takve stvari?” Reče: “Nije mene snašlo ludilo, nego mi je Svevišnji Bog, pregnućem⁷⁵⁸ [duhovnih] velikana, podario jezik [duhovnog] stanja. Ovaj je umrli bio jedan od mojih prijatelja; zato sam ga pitao za uzrok njegove smrti.” Reče: “Brate, pošto znaš jezik [duhovnog] stanja, od kakve je bolesti umro?” Reče: “Kao i ja, bio je gost u nečijoj kući; dugo je iščekivao trpezu s hranom; nije došla. To je bio uzrok njegove smrti. Rekoh da sam i ja obolio od iste bolesti; neće dugo proći, a i moja će smrt stići.”

Razi je shvatio o čemu je riječ. Istoga trena iznese bogatu trpezu.

Stih

⁷⁵⁶ Nije jasno o kojoj je ličnosti riječ. Čehajić (str. 153) navodi da je posrijedi Badroddīn Astarābādī Helālī, iranski pjesnik iz druge polovine IX i prve polovine X stoljeća. No, u rukopisnim izvorima jasno je zapisan oblik خیالی [xayālī]. Po svemu sudeći riječ je o osmanskome pjesniku Hajāliju iz XVI stoljeća.

Vidjeti: Nametak, II, 243, 245-246, 250, 258, 275.

⁷⁵⁷ Iranski sufijski prvak iz X stoljeća. Bogataš koji je sav svoj imetak podario sufijskima i dervišima.

Vidjeti: Čamī, pp. 124-125.

⁷⁵⁸ U izvorniku: هَمَّت [hemmat]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenjima “volja”, “želja”, “molba” i “odlučka”. U gnostičkom terminološkom registru izraz je kojim se označava vrhunsko, do krajnjih granica učinjeno, duhovno pregnuće.

Vidjeti: Sağğādī, p. 800.

Škrti komad kruha drže vrijednim svog života – Kiselo lice zbog njeg' pokazat će očima gosta [fol. 44a]

Dosjetka

Jednog kralja obuze velika tuga, tako da se nigdje nije mogao smiriti. Reče svom veziru: “Napravite mi nešto da mi se srce time malo rasonodi.”

Vezir od čistoga zlata napravi jabuku poput nojeva jajeta; donese je pred kralja i reče: “Kralju plemenitosti širioče, vanjštine lijepe vladaru, evo – napravio sam jednu rasonodu tvoga srca, kakvu nijedan vladar nije imao.” Kralj reče: “Ti što od kruga si umnih udaljen, ti što gledanjem srebra i zlata bivaš razveseljen, stotinu hiljada puta hvala Bogu što sam, po Njegovoj velikodušnoj milosti, postao kraljem u ovakvoj zemlji! Kako će mi srebro i zlato rasonoditi srce?! Osim tebe gladnih očiju, niko je ne bio pogledao, niti [joj] vrijednosti pridao.”

Stih

Srebro i zlato kad bi pogledali ljudi bez potreba – Jer oni su varljiva zamka vremena i ukras žena

Vezir reče: “Sretni kralju, spoznajući vladare, nisam je napravio da bi je gledao, već da bi lažljivce posmatrao. Kaži ljudima: ‘Ko god izrekne neviđenu i nečuvenu laž, dat ću mu [je],’ pa vidi kako je posmatrati lažljivce, i rasonoda srca šta je.”

Kralj oglasi: [fol. 44b] “Ko god izrekne neviđenu i nečuvenu laž, darovat ću mu ovo zlato.” Kad se ta vijest proču po bazarima, lažljivci se, jedan za drugim, okupiše na kraljevu dvoru; svaki je smislio neku laž novu. Kako ne bi dao zlato, kralj je sve njihove laži oglasio istinom. Isto tako, svakome ko je izrekao laž, kralj je rekao: “Kazao si istinu, to nije laž.”

Na kraju neki čovjek zaveza za leđa jedan vrč i ode na kraljev dvor. Stražari rekoše: “Čovječe, kuda ideš s tim vrčem?” Reče: “Jedan sam od lažljivaca; idem kod kralja.” Rekoše: “Čovječe, nisi li ti onaj koji je jučer u kraljevom prisustvu izrekao laž, a kralj je tvoje [riječi] nazvao istinitim?” Reče: “Da, taj sam, ali toga dana uza se nisam imao mnogo laži; sada sam ih donio u vrču. Koja god vam se laž dopadne, uzмите [je]; a koja god vam se ne dopadne, vratite [je].”

Na kraju ga odvedoše pred [kralja]. Reče: “Istinoljubivi kralju, pravični vladare, otac mi je bio jedan od imućnih trgovaca. Tvom je ocu mnoge usluge učinio. Kad je tvome ocu trebalo blaga, od moga je oca sedam puta ovim vrčem uzeo u zajam. Sada sam ja jedan onih u potrebi [fol. 45a]. Daj mi ono što mi pripada, da tvoj otac u grobu ne ostane pod dugom.”

Kad kralj to ču, duša mu do grla dođe, a srce mu bi ranjeno. U takvoj osupnutosti reče: “Kakvu ti to laž govoriš?! Moj otac ni od koga nije uzeo zajam!” Reče: “Kralju, ako

moje riječi potvrđuješ, napuni vrčeve; a ako poričeš, odmah mi daj tu zlatnu jabuku jer sam siromašan.”

Kralj je shvatio da [on] želi ono drugo. Položi mu jabuku u ruku i reče: “Čovječe, [tako ti] Boga, nikada više ne kaži takvu laž, jer ranjava srce.”

Kit'a

Čovječe umješni, ne kaži nikome – Laž što srce biva ranjeno njome

Prijateljima kazuj profinjene dosjetke – Kojima u duši i srcu radost rađa se

A ako nisi vičan ispričati dosjetku – Ne govori, to može donijeti glavobolju

Bašča šesta

Puna mirisa cvjetova u bokoru ruža gospodstvenosti, miomirisa ustâ zumbulâ u bašči velikodušnosti, blagomirisa behara u vrtu čestitosti, te zvuka čupanja trnja neljudskosti i plijevljenja korova uniženosti.

Kako bi se počistila trijeska niskosti i podlosti, pero baščovana u ružičnjaku ozelenjelosti otvori vrata cvjetnoga dvorca velikodušnosti.

Velikodušnost

Fazlu Bermekiju⁷⁵⁹ na svijet dođe sin. Svi pronicljivi [fol. 45b] i rječiti ljudi vični kazivanju tariha⁷⁶⁰ odoše da mu čestitaju. Međutim, među njima je bio jedan čovjek, vičan u svim umijećima i oprobao u svim znanjima; no od nevjerne sudbine trpio je zulum siromaštva, a od kruženja neba podnosio je muku neimaštine. I on, jednoga dana, ode na sijelo Bermekija⁷⁶¹ i sjede u zadnji red⁷⁶².

⁷⁵⁹ Pripadnik iranske loze *Bermekija* (Barmakiyān) porijeklom iz Balxa, čiji su članovi službovali u državnom aparatu Abasija. Vezir halife Hārūna al-Rašīda.

Vidjeti: Doktor ‘Abdolhosein Zarrīnkūb, *Tārīx-e mardom-e Īrān*, Ğeld-e dowom, Ćāp-e sewom, Mo’assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1371. (1992), pp. 78-81 (dalje: Zarrīnkūb II).

⁷⁶⁰ U izvorniku: بنو تاریخی [banū tārixī]. Genitivna konstrukcija arapskog porijekla u literalnom značenju “sinovi tariha”, tj. “oni koji pišu/su vični pisanju tariha”.

⁷⁶¹ Vidjeti bilješku br. 758.

⁷⁶² U izvorniku: صفّ نعال [saff-e ne‘āl]. Posljednji red okupljenih na nekom skupu/sijelu, najbliži mjestu gdje prisutni odlaze izuvenu obuću.

Kit'a

Ne znam šta se to zbiva na svijetu – Da je vrlom mjesto u posljednjem redu

Ljudi niska duha ovako misle: – Darovati ljude srca loše je

Ne znaju da je srce pronicljivoga – Ogledalo Veličanstvenoga Boga

Onda su sina, odjevenog u šušarsku odoru⁷⁶³, iznijeli i svakome ga u ruke dali. Svaki je uputio dovu i na njega spustio tarih, jedan za drugim, dok svi ljudi na sijelu to ne učiniše.

Tada sina unutra unesoše, i sve tarihe pred Fazla Bermekija položiše. On je svaki pročitao i pohvalio, ali, tarih onog ugnjetenog čovjeka je drugima pretpostavio i naširoko ga nahvalio. Zatim naredi da svakom ko je bio prisutan, svakom pojedinačno, daju četiri hiljade zlatnika, a da u trenutku kad budu izlazili na njegova vrata, kroz prozore na balkonu po njima pospu još deset hiljada zlatnika. Tako i učiniše.

Kit'a [fol. 46a]

Ako čestit čovjek vidi umijeće od nekoga – Po glavi mu zlato sipa, hiljadu puta pohvali ga

Darežljivost plemenitog kad bi dopustila siromašnima – Da s njegovih vrata očajni odu, za takvog sreće nema

Bermeki reče jednom slugi: “Vrati mi opet onog čovjeka koji je sjedio u zadnjem redu.” Sluga ode za njim i vrati ga. Ponovo mu dade dvanaest hiljada zlatnika, i odjenu ga u svečanu odoru.

Ali, odredbom sudbine koja se preokrenu, ne prođe ni nekoliko mjeseci a Harun el-Rešid⁷⁶⁴ rasrdi se na Bermekije i pobi ih, a na mjestu njihove kuće zasija ječam⁷⁶⁵. [Tu] je izvodio konje na ispašu.

Nestade loze Bermekija na ovome svijetu. Niko nije znao zbog kakvog li ih grijeha pogodi takav zulum.

Stih

⁷⁶³ U izvorniku: شستری [šoštārī]. Pridjev u značenju “šuštarski, porijekom iz Šuštara”. Kako je bio čest slučaj u klasičnom perzijskom jeziku, ovdje je upotrijebljen u imenskom deskriptivnom značenju “odjeća od skupocjene šušarske svile”.

⁷⁶⁴ Čuveni abasijski halifa iz druge polovine VIII stoljeća.

⁷⁶⁵ O uništenju loze Barmakīda vidjeti: Zarrīnkūb II, pp. 79-80.

U milost vladarâ kad bi se pouzdao čovjek umni – Pomiješani su milost i bijes, jedno s drugim vezani

Međutim, onaj se čovjek, obilnom darežljivošću Fazla Bermekija, obogati; kupio je brojna kupatila i mlinove, i stekao brojne radionice. Okupio je brojnu svitu i veliku poslugu. Postao je jedan od uglednika u Bagdadu. Neko je vrijeme proveo u takvome stanju.

Jednoga dana [fol. 46b] zapovjedi upravniku kupatila da ga isprazni; da ne bude nikog osim dallaka⁷⁶⁶ i vratara. Upravnik kupatila tako i učini. Bio je jedan mladić, od svih vještiji u poslu dallaka. U službi je bio primjerniji od svih. Obavijestili su ga da je kupatilo ispražnjeno. Ušao je; mladić počeo s vršenjem službe. Gospodaru se njegov rad dopade; istovremeno kaza nekoliko stihova iz tariha sina Fazla Bermekija. Kad ču te stihove, mladić klonu. Izgubi svijest i pade na zemlju.

Kad gospodar to vidje, u jednom skoku pobježe napolje. Obruši se na upravnika kupatila: “[Sigurno] si znao si da je ovaj mladić padavičar! Zašto si njega odredio da me služi?!” Reče: “Svevišnji Bog zna, pet je godina kako taj mladić kupatilu radi posao dallaka; nikad ga nisam vidio u takvom stanju, niti sam i od koga čuo da ima takvu nevolju.”

Mladić se povrati iz onoga stanja. Gospodar [ga] odvede svojoj kući i reče: “Mladiću, zbog čega te onakvo stanje spopade? Jeli ti se [to] ikada ranije desilo?” Reče: “Nije.” Reče: “Zbog čega te je sada takvo stanje obuzelo?” Reče: “Gospodaru, znaš li šta si kazao u kupatilu?” Reče: “Znam.” Reče: “Jesi li vidio kuću [fol. 47a] u kojoj su Bermekije obitavali?” Reče: “Da, vidio sam. Neka Svevišnji Bog dušu Bermekija obraduje Džennetom i ljepotom; sav ovaj moj imetak koji vidiš – od njih je.” Reče: “Jesi li vidio i dječaka za koga si napisao tarih?” Reče: “Da, bio je [to] sin Fazla Bermekija.” Mladić opet izgubi svijest i pade.

Lice mu poprskase vodom. Opet dođe sebi i reče: “Gospodaru, znaj da sam ja onaj nesretni dječak, koji je ostao iza takvog oca.”

Stih

Kome da se žalim nad nesrećom svojom – Kad je, kao i ja, određena sudbinom

Tada gospodar ustade; stade mu ljubiti oči i čelo i reče: “Ti si uzrok moje sreće! Ovoga trena pola od svega što imam neka bude tvoje; a druga polovina moja je. Do smrti [mi] je dovoljno.” Mladić reče: “Gospodaru, ja nisam od takve loze da uzmem ono što je moj otac dao. Kad bih bio u prilici, i ja bih jednako dao. [Nego,] sačekaj malo, nešto mi je u

⁷⁶⁶ U izvorniku: دلالك [dallāk]. Arapski intenzivni oblik participa aktivnog u značenju “onaj koji masira (u javnom kupatilu).”

kupatilu ostalo; možda će neko uzeti. To ću donijeti, i onda ću se s tobom posavjetovati.”
Gospodar [mu to] i [fol. 47b] dopusti.

Ode i nestade. Niko nije saznao na koju je stranu otišao i šta je [s njime] bilo.

Kit'a

Ostane li dobro iza oca dijete – Hajr-dovu mu čini, od njegov' nema štete

Ne daj, Bože, kad se dijete na zla oca baci – Takvo uvijek dušu mori i ocu i majci

Završetak knjige

Molim oštroumne iz vrta spoznaje, i pronicljive iz cvjetnoga dvorca vrline – kad god njihov prečisti pogled padne na ovu bašču, neka oprostom prekriju manjkavosti u službi baščovana, po davnom običaju velikanâ.

Kit'a

Zahvala neka je Dobročinitelju, što ova moja knjiga – Završi se uz obilatu pomoć
Darežljivoga

Ko god mi oprostí na manjkavostima – Oprostio mu Bog, Koji pokajanje prima

Ovaj spomen iza mene bî završen na **datum** preseljenja⁷⁶⁷ velikana oba svijeta⁷⁶⁸.

Stih

Prijateljima toga Dvora⁷⁶⁹, moj novi perivoj namijenjen je – Hiljadu sto pedeset i
druge⁷⁷⁰ godine to bijaše [fol. 48a]

Mesnevija

⁷⁶⁷ U izvorniku: هجرت [heğrat]. Imenica arapskog porijekla u značenju “selidba, seoba”. U islamskoj religijskoj tradiciji upotrebljava se umjesto imenica “umiranje” ili “smrt”, temeljem vjerovanja da čovjek ne umire, već prelazi/seli iz jednog u drugi svijet.

⁷⁶⁸ Iz kratkog poetskog fragmenta u formi mesnevije koji slijedi u nastavku teksta, očito je riječ o Fevzijevom šejhu/duhovnom vodiču po imenu Ali, o kojem u dostupnim izvorima nema podataka.

⁷⁶⁹ U izvorniku در [dar]. Imenica u značenju “dvor”. U ovom slučaju, pod njom se podrazumijeva mjesto okupljanja sufija i gnostika.

⁷⁷⁰ 1152. god. po H. odgovara 1739. godini nove ere. Riječ je o godini preseljenja Fevzijevog šejha Alija.

Završava se ovaj *Perivoj slavuja* – Kad ružičnjak srcâ posta pun melodija
Veliku službu njegov baščovan učini – Mnogo truda njegov čuvar uloži
Dok veliki šejh ne baci pogled na me – Carska kruna stiže mi s njime
Njegovim pregnućem postnešin⁷⁷¹ postah – Služeć’ njemu tragalac [za istinom]
postadoh
Nadimak njegov Božiji lav⁷⁷² je – Jer istog imena k’o Ali Murteza⁷⁷³ je
Priliči da hvalim ga sve do Okupljanja⁷⁷⁴ – Na predvorju mu ugažena ja sam zemlja
Glasnik iz onostranog vijest donese za mene – Šutnja je bolja, Fevzija, od ove tajne
Svako uho neće znati da ti tajnu čuva – Iz srca ga hvali, slušaj ljude srca⁷⁷⁵
Jer pregnućem njegovim *Perivoj slavuja* nastâ – Blizak društvu biranom pronicljivih
posta [fol. 48b]

⁷⁷¹ Vidjeti bilješku br. 729.

⁷⁷² U izvorniku: شیر خدا [šīr-e Xodā]. Vidjeti bilješku br. 342.

⁷⁷³ Vidjeti bilješku br. 633.

⁷⁷⁴ U izvorniku: حشر [hašr]. Imenica arapskog porijekla u primarnom značenju “okupljanje”. Aluzija na Sudnji dan. Ime jedne od kur’anskih sura.

Vidjeti: K. 59.

⁷⁷⁵ U izvorniku: اهل دل [ahl-e del]. Genitivna konstrukcija u literalnom značenju “ljudi/vlasnici srca”. Alegorija za sufije i gnostike.

4. Rezime

Djelo *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca jedno je od najznačajnijih djela bošnjačke i bosanskohercegovačke književne baštine na orijentalnim jezicima. Premda je nastalo u prvoj polovini XVIII stoljeća, do prije tri godine bilo je dostupno isključivo u formi rukopisnih primjeraka koji se čuvaju u bibliotekama u nekoliko zemalja. Takvo stanje umnogome je otežavalo pristup djelu i njegovo korištenje, te su ga mogli konsultirati isključivo iranisti koji posjeduju potreban nivo jezičke i paleografske kompetencije. Od 2011. objavljena su dva kritička izdanja djela. Uvidom u ta izdanja utvrđeno je da su ona opterećena brojnim nedomicama i nejasnoćama, kao i propustima i pogreškama metodološke naravi. Iz navedenih razloga odlučio sam se na pripremu novog kritičkog izdanja djela *Perivoj slavuja*.

Na početku *Uvoda* ovog kritičkog izdanja izneseni su najbitniji podaci o životu Fevzija Mostarca. U tom su smislu korišteni radovi ranijih istraživača. Naglašen je podatak koji se u izvorima rjeđe susreće – a zasnovan je na jednom rukopisnom izvoru – prema kojem je Fevzi jedno vrijeme obavljao dužnost mostarskog muftije.

U nastavku *Uvoda* raspravljano je o samom djelu, prije svega o njegovoj strukturi i sadržaju, te utjecaju koji su u tom pogledu na Fevzija imali autori ranije nastalih djela istog žanra. Analiza je pokazala da je *Proljetni vrt* (Bahārestān) ‘Abdorrahmāna Ğāmīja i na strukturnom i na sadržajnom planu bio ključni Fevzijevo uzor prilikom pisanja *Perivoja slavuja*; s druge strane, Sa‘dijev *Ružičnjak* (Golestān), Gūrānījev *Vrt zumbula* (Sonboleštān) i Kamāl-pāšā zādeov *Oslikani dvorac* (Negārestān), koje Fevzi u invokaciji *Perivoja slavuja* također označava kao svoje uzore i inspiraciju, sadržajno i strukturno bliži su međusobno, nego Fevzijevo i Ğāmījevom djelu. Nastavak rasprave o obrađenom djelu posvećen je njegovim mogućim ishodištima; prvo su navedeni stavovi ranijih istraživača, koji su povremeno kritički valorizirani, a zatim su na njih dodani moji nalazi o mogućim ishodištima pojedinih poglavlja i priča zastupljenih u *Perivoju slavuja*, koja se u ranijim studijama o ovom djelu ne spominju. Pred kraj dijela *Uvoda* posvećenog obrađenom djelu, analizirane su njegove jezičko-stilske karakteristike; zaključeno je da te karakteristike odgovaraju tendencijama ka *jednostavnom pisanju* (sādenewīsī), zastupljenim u proznim djelima na perzijskom jeziku upravo u vrijeme kada je nastajao *Perivoj slavuja*. Na samom kraju ovog dijela *Uvoda* naznačene su vrijednosti obrađenog djela.

Posljednji dio *Uvoda* posvećen je pripremi kritičkog izdanja djela. Na početku su ukratko analizirana dva prethodna kritička izdanja, pri čemu je ukazano na njihove nedostatke. Time su pojašnjeni razlozi i podastri dokazi o naučnom opravdanju za pripremu novog kritičkog izdanja. U nastavku ovog dijela *Uvoda* predstavljeni su rukopisni izvori koji su korišteni prilikom pripreme kritičkog izdanja djela. Pri tome su identificirana dva

rukopisna primjerka *Perivoja slavuja*, koja u ranijim istraživanjima o rukopisnim izvorima obrađenog djela nisu spominjana. Potom je izložen historijski okvir o potrebi pripreme kritičkih izdanja djela na području orijentalno-islamskog kulturnog kruga, te je objašnjena metodologija pripreme kritičkih izdanja djela u savremenoj iranistici. U nastavku je objašnjen metod primijenjen prilikom pripreme kritičkog izdanja djela. Pred kraj *Uvoda* objašnjene su ortografske karakteristike teksta obrađenog djela u osnovnom rukopisu, te promjene koje su izvršene na ortografskom planu. Na samom kraju *Uvoda* navedeni su i objašnjeni korišteni znakovi i skraćenice.

Središnji dio knjige zaprema *Kritičko izdanje* izvornika djela *Perivoj slavuja* na perzijskom jeziku. Ono je priređeno na osnovu šest najznačajnijih rukopisnih primjeraka djela, koji se čuvaju u bibliotekama u Zagrebu, Bratislavi i Istanbulu, a opremljeno je odgovarajućom naučnom aparaturom. U njemu su otklonjene uočene greške iz prethodna dva kritička izdanja, kao i nepravilnosti uočene u rukopisnim izvorima koji su korišteni za pripremu kritičkog izdanja.

U završnom dijelu knjige predočeni su *Prijevod* i *Komentari*. U *Prijevodu* obrađenog djela na bosanski jezik nastojao sam sačuvati pojedine bitne karakteristike teksta izvornika, prije svega odlike *rimovane* i *ritimizirane proze* (nasr-e mouzūn wa mosaġa‘), koje su izrazito naglašene u invokaciji djela, kao i na počecima svakog od njegovih šest poglavlja. Cilj *Komentara*, navedenih u podnožnim bilješkama uz *Prijevod*, bio je to da se čitaocu omogući lakše razumijevanje teksta, te da se u tom smislu otkloni potreba za konsultiranjem drugih izvora. U okviru *Komentara* objašnjene su gramatičke kategorije karakteristične za klasični perzijski jezik, koje su zastupljene u tekstu obrađenog djela. Isto tako, predočena su i filološka objašnjenja o upotrijebljenim arhaizmima i neologizmima, te korištenju pojedinih leksema u za njih neuobičajenom značenju. Također su podastrrta objašnjenja o terminima i pojmovima imanentnim orijentalno-islamskom kulturnom krugu, kao i različitim događajima, ličnostima i toponimima iz povijesti i hijeropovijesti, koji se spominju u djelu. U komentarima posvećenim događajima i ličnostima, gdje god je za to bilo osnova, ti događaji i ličnosti izvedeni su iz primarno islamskog i uvedeni u širi zajednički monoteistički abrahamovski/ibrahimovski, kulturni, povijesni kontekst i hijeropovijesni kontekst. Motiv za takav postupak bila je želja da se tekst semantički i kulturalno dodatno “otvori”, tj. približi i potencijalnim recipijentima koji po svom duhovnom i kulturnom habitusu ne baštine vrijednosti i osobnosti orijentalno-islamskog kulturnog kruga, kao i svima onima koji o njemu nemaju dovoljno saznanja.

Premda su tokom ovog istraživanja ispravljene sve uočene pogreške iz prethodnih kritičkih izdanja, kao i nepravilnosti zatečene u rukopisnim izvorima, i nakon pripreme ovog kritičkog izdanja ostalo je nerazjašnjeno nekoliko spornih mjesta. Tu prije svega mislim na:

– Semantičku vrijednost u kojoj je upotrijebljeno vlastito ime فيلقوس [Fīlqūs], koje u tekstu obrađenog djela očito nije upotrijebljeno u funkciji vlastitog imena;

– Pravilan oblik lekseme مارجى [Mārgī/?/], koja je u tekstu obrađenog djela navedena kao ime jednog od arapskih plemena.

O oba navedena slučaja u *Komentarima* su izražene rezerve.

Osim toga, treba naglasiti da ishodišta većine priča navedenih u djelu *Perivoj slavuja*, kako u ovom tako i u radovima ranijih istraživača, još uvijek nisu identificirana. Na osnovu istraživanja provedenog u tom smislu, koje je obuhvatilo sva bitna klasična djela na perzijskom jeziku za koja se moglo pretpostaviti da jesu ishodišta tih priča (a ispostavilo da nisu), smatram kako se traganje o mogućim, dosad neidentificiranim ishodištima znatnog broja priča i predanja sadržanih u *Perivoju slavuja* treba proširiti i na djela na arapskom i, posebno, osmanskome turskom jeziku. Takvo istraživanje bit će provedeno tokom pripreme printanog izdanja ove knjige.

Literatura

1. Abolqāsemī, Mohsen, *Tārix-e zabān-e fārsī*, Ćāp-e sewom, Sāzmān-e motāle‘e wa tadwīn-e kotob-e ‘olūm-e ensānī-ye dānešgāhhā (Samt), Tehrān, 1380. (2001)
2. ‘Aḡīna, Muḥammad *Mawsū‘a asāṭīr al-‘Arab*, al-Ĝuz’ al-awwal, al-Ṭab‘a al-ūlā, Dār al-Fārābī, Bayrūt, 1994.
3. *Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava*. Unter der Redaktion Jozef Blaškovičs bearbeiteten: Die arabischen Handschriften Karel Petráček; Jozef Blaškovič; Die türkischen Handschriften Jozef Blaškovič; Die persischen Handschriften Rudolf Veselý, Bratislava, 1961.
4. ‘Attār, Nīšābūrī, *Tazkerat al-ouliyā*’, Bar asās-e nosxe-ye mosahhah-e Reneld Elīn Nīkelsen, Ćāp-e awwal, Entesārāt-e ‘Elm, 1384. (2005)
5. *Atlas islamskoga svijeta*, Udruženje ilmijje IZ-e u BiH, Sarajevo, 2004.
6. Bahār, Mohammad Taqī *Sabkšenāsī*, Ĝeld-e awwal, Ćāp-e haštom, Mo’assese-ye entesārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1375. (1995)
7. Bahār, Mohammad Taqī *Sabkšenāsī*, Ĝeld-e dowom, Ćāp-e haštom, Mo’assese-ye entesārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1375. (1995)
8. *Bahārestān wa rasā‘el-e Ĝāmī*, Ta’līf: Nūroddīn ‘Abdorrahmān Ĝāmī, Moqaddeme wa tashīh: A‘lā Xān Afsahzād, Mohammad Ĝān ‘Omarof, Abū Bakr Zohūroddīn, Ćāp-e awwal, Mīrās-e maktūb, Tehrān, 1379. (2000)
9. Bakir ibn Ali, Ebul Hasan Muhamed, *Sirertu’š-Šahi Nakšibend*, Prijevod s perzijskog na bosanski jezik: Muamer Kodrić, Nakšibendijska tekija ‘Mejtaš’, Sarajevo, 2011.
10. Bal‘amī, Mohammad ben Mohammad, *Tārīx-e Bal‘amī*, Tarḡome wa takmele-ye tārīx-e Tabarī, Ĝeld-e dowom, Be tashīh-e Mohammad Taqī Bahār “Malekoššo‘arā”, Zawwār, Tehrān (s.a.).
11. Bašagić, Safvet-beg, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Preporod, Sarajevo, 2007.
12. *Beharistan*, specijalni broj, broj 12, Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Iran – Sarajevo, Sarajevo, April 2004.
13. “Bolbolestān (bar asās-e nosxe-ye mowarrax-e 1163. h. q. Zāgreb)”, Newīsande: Šeix Fouzī Mostārī, Be kūšeš-e Ahmad Behnāmī, *Payām-e Bahārestān*, Doure-ye

- dowom, Sāl-e čahārom, Šomāre-ye pānzdahom, Tehrān, Bahār-e 1391. (2012), pp. 262-318.
14. Corbin, Henry, *Islam u Iranu*, Knjiga 3, Prijevod s francuskog jezika: Rešid Hafizović, Bemust, Sarajevo, 2000.
 15. Čatović, Alena; Karahalilović, Namir, “*Nazira*: poetska poveznica bošnjačkih divanskih pjesnika s književnošću orijentalno-islamskog kulturnog kruga”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 62/2012, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013, 163-175.
 16. Čehajić, Džemal, “Fevzi Mostarac: Život i djelo”, u: Fevzi Mostarac, *Bulbulistan*, Prijevod s perzijskog: Džemal Čehajić, stilizacija: Džemaludin Latić, Kulturni centar Ambasade IR Iran, Sarajevo, 2011, str. 20-59.
 17. Čehajić, Džemal, “Pjesme Fevzije Mostarca na turskom”, *Prilozi Orijentalnog instituta*, XVIII–XIX, Sarajevo, 1973, str. 285-314.
 18. Drkić, Munir, *Diskusija višejezičnosti u “Mesnevi” Dželaluddina Rumija*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2013.
 19. Drkić, Munir, *Pragmatolingvistički i sociolingvistički aspekti izraza učtivosti u perzijskom jeziku*, Magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2007.
 20. Dīzdārewīč, Sedād, *Az Golestān-e Sa’dī tā Bolbolestān-e Fouzī, Čāp-e awwal, Enteshārāt-e beinolmelālī-ye al-Hodā*, Tehrān, 1384. (2005)
 21. Duraković, Esad, “Mostarska *nazira* kao svijest o prezrelosti poetske tradicije”, u: *Prolegomena za historiju književnosti orijentalno-islamskoga kruga*, Connectum, Sarajevo, 2005, str. 147-155.
 22. Duraković, Esad, *Muallaqe: sedam zlatnih arabljanskih oda*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2004.
 23. al-Ḍaḥḥāk, Ibn Muzāḥim al-Balḥī al-Ḥurāsānī, *Tafsīr al-Ḍaḥḥāk*, al-Ġuz’ al-tānī, Ġam’ wa dirāsa wa taḥqīq al-duktūr Muḥammad Šukrī al-Zāwīnī, al-Ṭab’a al-ūlā, Dār al-salām, Qāhira, 1419/1999.
 24. Džaka, Bećir, *Historija perzijske književnosti*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 1997.
 25. al-Esfarāyenī, Šāhfūr Abū al-Mozaffar Tāher b. Mohammad, *Tāğ al-tarāğim fī tafsīr al-Qur’ān li al-a’āğim*, GHB–389, 211 fol.
 26. *Farhang-e estelāhāt wa ta’bīrāt-e ‘erfānī*, Ta’līf: doktor Sayyed Ġa’far Sağğādī, Čāp-e šešom, Enteshārāt-e Tahūrī, Tehrān, 1381. (2002)
 27. *Farhangnāme-ye adabī-ye fārsī 2*, Be sarparastī-ye Hasan Anūše, Sāzmān-e čāp wa enteshārāt, Čāp-e yekom, Tehrān, 1376. (1997)
 28. *Fehrest-e nosxehā-ye xattī-ye fārsī-ye ketābxāne-ye Dānešgāh-e Estānbūl*, Gerdāwarān: Toufīq Hāšem Sobhānī, Hosāmuddīn Āqsū, Čāp-e noxost, Pažūhešgāh-e ‘olūm-e ensānī wa motāle’āt-e farhangī, Tehrān, 1374. (1995)
 29. *Golestān-e Sa’dī*, Be kūšeš-e doktor Xalīl Xatīb Rahbar, Čāp-e dahom, Enteshārāt-e Safī ‘Alīšāh, Tehrān, 1374. (1995).

30. Gūrānī, Šoḡā'oddīn, *Sonbolestān*, Tashīh: doktor Mohammad Mehdīpūr, Ćāp-e awwal, Enteshārāt-e Dānešgāh-e Tabrīz, 1383. (2004)
31. Ğāmī, Nūroddīn 'Abdorrahmān, *Nafahāt al-'ons men hazarāt al-qods*, Moqaddeme, tashīh wa ta'liqāt: doktor Mahmūd 'Ābedī, Ćāp-e čahārom, Enteshārāt-e Ettlā'āt, Tehrān, 1382. (2003).
32. al-Ġāhīz, Abū 'Utmān 'Amr ibn Baḥr, *Kitāb al-ḥaywān*, al-Ġuz' al-sādis, Taḥqīq 'Abd al-Salām Hārūn, (s.l.) 1988.
33. Ğāhānbaxš, Ğūyā, *Rāhnamā-ye tashīh-e motūn*, Ćāp-e awwal, Mīrās-e maktūb, Tehrān, 1378. (1999)
34. Ğazālī, Emām Mohammad, *Kīmiyā-ye sa'ādat*, Be tashīh-e Ahmad Ārām, Do ğeld, Ćāp-e awwal, Enteshārāt-e Sīrūs, Tehrān, 1379. (2000)
35. Handžić, Mehmed, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, 1934.
36. Haqqšenās, Mohammad 'Alī, "Hamz-e dar zabān wa xatt-e fārsī", *Maḡalle-ye Dāneškade-ye zabān wa adabiyāt-e fārsī-ye Dānešgāh-e Xārazmī*, Tābestān, Pāyīz wa Zemestān-e 1374, Šomāre-ye 9, 10 wa 11, Tehrān, 1374. (1995), pp. 23–36.
37. Harawī, Naḡīb Māyel, *Naqd wa tashīh-e motūn (marāhel-e nosxešenāsī wa šīwehā-ye tashīh-e nosxehā-ye xattī-ye fārsī)*, Bonyād-e pažūhešhā-ye eslāmī-ye Āstān-e qods-e razawī, Mašhad, 1369. (1990).
38. Hasandedić, Hivzija, "Mostarske muftije: prilog kulturnoj povijesti Mostara", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji*, XXXVIII, broj 9–10, septembar – oktobar 1975, Sarajevo, str. 432-451.
39. Haverić, Đenita, *Jezik i stil djela Bulbulistan Fevzija Mostarca*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2014.
40. 'Hoḡwīrī, Alī ben 'Osmān, *Kašf al-mahḡūb*, Moqaddeme, tashīh wa ta'liqāt: Doktor Mahmūd 'Ābedī, Ćāp-e awwal, Sorūs, Tehrān, 1383 (2004).
41. *Historija osmanske države i civilizacije*, Priredio: Ekmeleddin Ĥsanoḡlu, Orijentalni institut u sarajevu – Ircica, Sarajevo, 2004.
42. Ibn Kesir, *Tefsir*, Skraćeno izdanje, Grupa prevodilaca, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 1423/2002.
43. 'Īsā, Abdul-Kādir, *Istine o tesavvufu*, S arapskog izvornika preveo Ahmed Mešić, Odbor Islamske zajednice, Tuzla, 1998.
44. Kadić-Žutić, Fatima, "Počeci štampe kod muslimana i najstarije štampane knjige u Biblioteci Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu", *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu*, 14/2010, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 273–287.
45. Karahalilović, Namir, *Kritičko izdanje djela Svjetiljka srcima* (Serāḡ al-qolūb) autora *Qattāna Ġaznawīja*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2012.
46. Karahalilović, Namir, "Prilog rješenju problema transkripcije za perzijski jezik", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 54/2004, Sarajevo, 2005, str. 199–213.

47. Karahalilović, Namir, “Prilog tumačenju jednog perzijskog gazela Derviš-paše Bajezidagića”, *Život, djelo i vrijeme Derviš-paše Bajezidagića*, BZK Preporod, Mostar, 2005, str. 55-68.
48. Karić, Enes, “Hazreti Hidr”, *Dijalog*, Broj 3-4, Sarajevo, 1995, str. 131-141.
49. *Kašf al-asrār wa ‘eddat al-abrār*, Ma‘rūf be Tafsīr-e Xāḡe ‘Abdollaḥ Ansārī, Ğeld-e dowom, Be sa‘y wa ehtemām-e ‘Alī Asḡar Hekmat, Mo’assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1376. (1997)
50. *Kašf al-asrār wa ‘eddat al-abrār*, Ma‘rūf be Tafsīr-e Xāḡe ‘Abdollaḥ Ansārī, Ğeld-e dahom, Be sa‘y wa ehtemām-e ‘Alī Asḡar Hekmat, Mo’assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1376. (1997)
51. *Ketāb al-Ensān al-kāmel*, Tasnīf: ‘Azīzoddīn Nasafī, Bā pīšgoftār-e Hānrī Korben, Bā tashīh wa moqaddeme-ye Mārī Žān Mūle, Ćāp-e paḡom, Entešārāt-e Tahūrī, Tehrān, 1379/2000.
52. *Kur’an s prijevodom na bosanski jezik*, Preveo s arapskog jezika Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004.
53. Lešić, Zdenko, *Teorija književnosti*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005.
54. Ljubović, Amir, *Nad Bašagićevom zaostavštinom*, Arhiv Hercegovine, Mostar, 1998.
55. Malić, Milivoj, *Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar, poète herzégozinien de langue persane*, Librairie L. Rodstein, Paris, 1935.
56. *Masnawī-ye Ma‘nawī*, Bar asās-e nosxe-ye Qūnye, Ğeld-e awwal, Be tashīh wa pīšgoftār-e ‘Abdolkarīm Sorūš, Šerkat-e entešārāt-e ‘elmī wa farhangī, Tehrān, 1378. (1999)
57. *Matn-e enteḡādī-ye Ğawāme‘ al-hekāyāt wa lawāme‘ al-rewāyāt-e Sadīdoddīn Mohammad ‘Oufī*, Bā moqābele wa tashīh-e doktor Amīrbānū Mosaffā (Karīmī), Ğoz’-e dowom az qesm-e awwal, Ćāp-e awwal, Pažūhešḡāh-e ‘olūm-e ensānī wa motāle‘āt-e farhangī, Tehrān, 1387. (2008)
58. Mohaqeq, Mahdī, “Raweš-e tashīh wa našr-e motūn”, *Maḡmū‘e-ye maḡālāt-e anḡomanwāre-ye barresī-ye masā‘el-e īrānšenāsī*, Be kūšeš-e ‘Alī Mūsawī Garmārūdī, Mo’assese-ye Ćāp wa entešārāt-e wezārat-e omūr-e xāreḡe, Tehrān, 1371. (1992), pp. 323–331.
59. Moker, Mubina, “Tajna jekina u svjetlu gnostičkoga nauka šejha Bošnjaka”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 60/2010, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 209–220.
60. Mostārī, Fouzī, *Bolbolestān*, Be tashīh-e doktor ‘Esmat Xo‘einī, Rāyzanī-ye farhangī-ye Ğomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān dar Sārāyewo, Sārāyewo, 1390/2011.
61. Mostarac, Fevzi, *Bulbulistan*, Prijevod s perzijskog: Džemal Ćehajić, Stilizacija: Džemaludin Latić, Kulturni Centar Ambasade IR Iran, Sarajevo, 2011.
62. Mostarac, Fevzi, *Bulbulistan*, Prijevod s perzijskog: Džemal Ćehajić, Stilizacija: Džemaludin Latić, Kulturni centar I. R. Iran u BiH, Sarajevo, 2003.
63. Muftić, Teufik, *Arapsko pismo*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1982.

64. Muftić, Teufik, *Gramatika arapskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1999.
65. Muftić, Teufik, *Klasična arapska stilistika*, El-Kalem, Sarajevo, 1995.
66. Mujić, Munir, *Tropi i figure u arapskoj stilistici*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2011.
67. Muqātil bin Sulaymān, Ibn Bašīr al-Uzdī, *Tafsīr Muqātil ibn Sulaymān*, al-Ġuz' al-rābi', Taḥqīq al-duktūr 'Abdullāh Muḥammad Šahāta, al-Hay'a al-mišriyya al-āmma li al-kitāb, (s.l.) 1988.
68. Nametak, Fehim, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2013.
69. Nametak, Fehim, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
70. Seyyed Hossein Nasr, *Muhammed – čovjek Božiji*, S engleskog preveo: Prof. dr. Rešid Hafizović, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2007.
71. Nasr, Seyyed Hossein, *Živi sufizam*, S engleskog preveli: Edin Kukavica i dr. Enes Karić, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2004.
72. *Nosxešenāxt*, Pažūheš wa ta'lif: 'Alī Safarī Āq Qal'e, Bā moqaddeme-ye Īrağ Afšār, Mīrās-e maktūb, Ćāp-e awwal, Tehrān, 1390. (2011)
73. Nīšābūrī, Ebrāhīm ebn Mansūr *Qesas al-anbiyā'*, Be ehtemām-e Habīb Yağmāyī, Bongāh-e tarğome wa našr-e ketāb, Tehrān, 1340. (1961)
74. Paić-Vukić, Tatjana, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, Srednja Europa, Zagreb, 2007.
75. Pečevića, Ibrahim Alajbegović, *Historija*, II, Prijevod, uvod i bilješke: Prof. dr. Fehim Nametak, El-Kalem : Orijentalni institut u Sarajevu, 2000.
76. Pūrnāmdāryān, Taqī, *Gomšode-ye lab-e daryā*, Ćāp-e noxost, Entesārāt-e Soxan, Tehrān, 1382. (2003).
77. Qalīcxānī, Hamīdrezā, "Xatt wa xošnewīsī dar gozar-e zamān", *Ketāb-e māh-e honar*, Xordād wa tīr 1383, Šomāre-ye 69 wa 70, Tehrān, 1383. (2004), pp. 60–70.
78. Rāzī, Hosein ben 'Alī Abolfotūh, *Rouh al-ğanān wa rūh al-ğanān*, Ġeld-e čahārom, Tashīh wa hawāšī be qalam-e āqā-ye Hāğğ Mīrzā Abolhasan Ša'rānī, Be tashīh-e 'Alī Akbar Ġaffārī, VII vol, Ketābförūšī-ye eslāmiyye, Tehrān, 1352. (1973)
79. Ramazānī, Wahīde, "Barresī-ye waz'iyat-e xatt-e fārsī dar Īrān", *Tārīxpāžūhī*, Zemestān-e 1383, Šomāre-ye 21, Tehrān, 1383. (2004), pp. 23–48.
80. Rezāyī Bāğbīdī, Hasan, "Kohantarīn motūn-e fārsī be xotūt-e ġeir-e 'arabī ('ebrī, soryānī, mānawī)", *Nāme-ye Farhangestān*, Tābestān-e 1385, Šomāre-ye 30, Tehrān, 1385. (2006), pp. 9–31.
81. Rīter, Helmūt, *Daryā-ye ġān*, Tarğome: doktor 'Abbās Zaryābxūyī; doktor Mehrāfāq Bāybūrdī, Ġeld-e awwal, Ćāp-e dowom, Entesārāt-e beinolmelalī-ye al-Hodā, Tehrān, 1377. (1998)
82. Safā, Zabīhollāh, *Hamāsesorāyī dar Īrān*, Ćāp-e sewom, Entesārāt-e Ferdūs, 1383. (2004).

83. Serdarević, Muhamed Seid, *Fikh - ul - Ibadat*, Vrhovno islamsko starješinstvo u SFRJ, Sarajevo, 1968.
84. Šabanović, Hazim, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973.
85. Šamīsā, Sīrus, *Sabkšenāsī-ye nasr*, Ćāp-e yāzdahom, Našr-e Mītrā, Tehrān, 1387. (2008)
86. *Tarğome-ye resāle-ye qošeiriyye*, Bā tashīhāt wa estedrākāt-e Badī‘ozzamān Forūzānfar, Ćāp-e ĉahārom, Šerkat-e entešārāt-e ‘elmī wa farhangī, Tehrān, 1374. (1995)
87. *Tarğome-ye tafsīr-e Tabarī*, Farāham’āmade dar saltanat-e Mansūr ebn Nūh Sāmānī, Be tashīh wa ehtemām-e Habīb Yağmāyī, Entešārāt-e dānešgāh-e Tehrān, 1339. (1960)
88. *Ṭabaqāt al-šūfiyya wa yalīh dīkr al-niswa al-muta‘abbidāt al-šūfiyyāt*, Kilāhumā ta’līf ‘Abī ‘Abd al-Raḥmān Muḥammad bin al-Ḥusayn al-Sulamī, Ḥaqqaqah wa ‘allaqa ‘alayh Muštafā ‘Abd al-Qādir ‘Aṭā, al-Ṭab‘a al-tāniya, Dār al-kutub al-‘ilmiyya, Bayrūt – Lubnān, 1424/2003.
89. Thackston, Jr, Wheeler M., “Islamische Mythologie”, *Neues Handbuch der Literaturwissenschaft*, Band 5, AULA-Verlag, Wiesbaden, 1990, pp. 186-201.
90. Wahb ibn Munabbih, *Kitāb al-tīğān fī mulūk al-Ḥimyar*, Dā’ira al-ma‘ārif al-‘uṭmāniyya, Ḥaydar Ābād al-Dakan, 1347. (1928)
91. Xānlarī, Parwīz Nātel, *Tārīx-e zabān-e fārsī*, Ğeld-e awwal, Ćāp-e šešom, Entešārāt-e Ferdūsī, Tehrān, 1377. (1998)
92. Xatībī, Hosein, *Fann-e nasr dar adab-e pārsī*, Ćāp-e dowom, Zawwār, Tehrān, 1375. (1996)
93. Xodābande, Nasrīn, “Moqalledān-e Golestān”, *Rošd-e āmūzeš-e zabān wa adab-e fārsī*, Šomāre-ye 83, Pāyīz-e 1386. (2007), pp. 4-11.
94. al-Ya‘qūbī, Aḥmad ibn Ishāq, *Tārīh al-Ya‘qūbī*, vol. I, Maṭba‘a al-Ġarā, al-Nağaf, 1358. (1939).
95. Zarrīnkūb, ‘Abdolhosein, *Pelle pelle tā molāqāt-e Xodā*, Ćāp-e bīstom, Entešārāt-e ‘Elmī, Tehrān, 1381. (2002)
96. Zarrīnkūb, ‘Abdolhosein, *Tārīx-e mardom-e Īrān*, Ğeld-e dowom, Ćāp-e sewom, Mo’assese-ye entešārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1371. (1992)
97. al-Ziriklī, Ḥayr al-Din, *Qāmūs tarāğim li ašhar al-riğāl wa al-nisā’ min al-‘Arab wa al-musta‘ribīn wa al-mustašriqīn*, VIII vol, Dār al-‘ilm li al-malāyīn, Bayrūt, 1984.
98. Ždralović, Muhamed, “Rukopisi ‘Bulbulistana’ u OZHA i Univerzitetskoj biblioteci u Bratislavi”, *Beharistan*, broj 12, Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Iran – Sarajevo, Sarajevo, 2004, str. 16–30.
99. *Život, djelo i vrijeme Derviš-paše Bajezidagića*, BZK Preporod, Mostar, 2005.

Izvori

- [1] Ibn Kamāl, Ahmad b. Sulaymān, *Negārestān*, NUB–Rs 618
- [2] Mostārī, Fouzī, *Bolbolestān*, IÜK. FÜ. 41
- [3] Mostārī, Fouzī, *Bolbolestān*, OZHA, OZ–6
- [4] Mostārī, Fouzī, *Bolbolestān*, OZHA, OZ–1232
- [5] Mostārī, Fouzī, *Bolbolestān*, OZHA, OZ–1502
- [6] Mostārī, Fouzī, *Bolbolestān*, OZHA, OZ–1531
- [7] Mostārī, Fouzī, *Bolbolestān*, 595–TG 14

Internet izvori

- [1] <http://encyclopaediaislamica.com/madkhal2.php?sid=5338>
- [2] <http://www.loghatnaameh.org/home-fa.html>

Prilozi

چو کنگ هزار ازل ز آغازه	بمدح ایزدش ابد به آوازها
چو باوی ذکر انوار شفقت	از ان شایسته کلام شفقت
<p>هزار قصاید مدح و ثنا از دستان شاعر بلبستان صدق و وفا که از منابر توحید یزدان ذوالفضل و احسان به آرایش اصوات وجد آور علی الذوام خوانند و بکوششهای نکته شناسان محال قربت و نگاهند کان روزن کلشن سرای علویت در همه</p>	
صبح و مساء عرصه دارند قطع	خالقی را که همه سخن زمین
شده از عرصه صنعتش طبعی	یا از آفتاب قدرت گشته
بهر ازاق نباشد فرقی	قدس زان و تنگ شاعر کن
<p>مذموم و مدخول و هزاران سرود سرایه بهجت و درود سبب از زبان ببلان نوستیجان بلاغت و ترجم شناسان با آنچه صد اقت که رهنمونان سبیل کلشن سرای هدایت و لغز سازان امید</p>	
خالطه شفا عیند قطع	برمه برج رسالت که هست
مهر خشن ز رویش شفقی	شده نه لوح سپهر منحل
از کتب خانه و سفر و رقی	و علی آله و صحبه المقدرین الی یوم

کلشن سرای
تبرستان

بسم الله الرحمن الرحیم
در بیان مدح و ثناء
شاعر بلبستان
که در هزاران
قصاید مدح و ثنا
از دستان او
بگفته اند
و در روزگار
بسیار
از او
سخن
گفته اند
و در روزگار
بسیار
از او
سخن
گفته اند

لله

را بهر که دادی باز بسنا گفت صبر کن تا بخانه روم کفتم بچی شیر زنده که
 دامت را از دست نهلم تا بمن ندهی آخر کار بخادمش گفت برو از خانه
 درم این دزد بیاور مرا بعتاب گفت بنشین ای حایره اکنون می آید خدا
 داند من از آن درم تنگه نیز صرف نکرده ام خادم درم را بیاورد و بمن
 داد و گفت بکیر خوری و همه کار بر تو باد از دی کستیدم و باز شدم مجلسی از
 اینچنین باده بسا دشوار آمد و دل تنگ شدند و بسر من گرد آمدند
 بے شمار نفوی طعنه دادند و بر من لعنت کردند و گفتند ای لئیم بدکار
 و ای خیسر بد افکار لعنت بر تو و بر درم تو و بر تو و دینار تو باد ای مردار
 چون سخت در سینه ها دادی اکنون نیز در سینه ها بجوی هیچ از خدای تعالی شرم
 نداشته که چنین دانشمند و کامل را در میان خلق اهمیت و زالت کردی
 کفتم ای ناسوس من مالک آن درم نیستم از بیدر دزدی هم گفتم برو ای
 مخونس بدرت از تو مخونس تو از آن مخونس لعنت بر هر دو بیت باد آخر
 برینا که کشند و هر کس بخانه خود رفت من نیز شش هزار درم بر گرفتم
 و بخانه اعمام سفی رفتم و بدر سرش زدم بیرون آمد و گفت ای دزد چه
 چیزت در من باز مانده است که برای خواستش آمده کفتم در تو هیچ چیزم

آخر مردمان با سسفا بیرون رفتند عاگردند
ابری بید آمد چنانکه همه عالم تاریک شد چون
و پیر و کودک و بزرگ همه شادی کنان بشهر
عودت کردند در حال باوی پیدا شد همه هار
کرد قطره نیز نیز بین نیفتاد و سر پا سجا با گشت
و مردمان عکین شدند پیری از بزرگان آن
شهر را کز بیسهارستان افتاد جوانی را دیده گشت
بر پای نهاد و سر پریش فکنده می نشیند شیخ گفت
چون نزدیکی و رفتم سلام دادم چون سر بر آورد
و گفت و علیک السلام باشیخ در کجا بودی شاد
در استسفا بوده گفت آری ببری و عارفته بودیم
گفت ای کاران و عاگرد بیدنی اخلص خدی
تعالی نیز ابری فرستادنی باران

دین کفنگان خود هلاک
دست می با هم خود هلاک
شما بر فرزند میشو با او این
هکله زشکن خدی در دل برست
گفت ای جوان چه اگر تمام عایی

ایزدتعالی را بشکوی کنیم در دهم روزها رهایی در روز
 داریم و در کد این هنگام نهی ما نم که او را تو یکی باشد فیست
 چون این سخن را بشنید در توجیه ما ندو گفت **نظم**
 زهی نشت گزار عبد مخلص • زهی دانای جو در زجلالی
 که ذکر خدا مهری نوارد • بنیند جز رضای حق جالی
 بنوید جز صاع غیرت حسن • نکوید جز سپاس وی مقالی
 بنوید جز ظم بر قرب هادی • نکنج در دلش غیر خیالی
 زاهد از زن خویشو ندان خود یکی دختر
 نداده بود تینش رفت و در نزد کهواره نشست
 ویر خواب غلبیم که در آخر فسید در میان خواب کسی در گشت
 ای زاهد حق پرست این دختر که ما بنه نمود کس نماند و انگلی

اینکلام صحت ندارد
 اینکلام صحت ندارد
 اینکلام صحت ندارد

۱۲

مسافرت در آن وقتی که فوجی از لشکر حضور داده و
 نوز ریده بود در ویش نیز روزی چند گذشته بود که شاهد
 فرستادن ملاقات نشده و در همان کوسنگی
 سلسله چنان جبار بود و تندیدن شکست هم چو صدای
 مجنوی خانه را لرزه کار کرد بچنین حال مساعی چند
 انتظار خون مخوانی کرد آخو دیدی طلب نخواهد شد آنکه آغاز
 تکلم کرد و گفت ای میزبان مهمان نوز و ای بازل خون
 چو جان نکته انداز من از بزرگواران شنیده که مردم را بدو فتر
 خلیازه غلبه میکنند یکی از کوسنه کی و یکی از بنجربی هفتونو نام
 نیست نمی دانم که از چه مر اغلبه کرد گفت من چه دانم از چیست
 طبایع مردمان بایکدیگر مخالفند **بیت** چه دانند مردمان سیر و
 زبان که چون خالست جیاع در کبج اضران در ویش دیدیکه
 این میزبان از چندیان نکته ها گفتن چیزی نخواهد آفرید **بیت** گفت
 ای خانوان

بهین زهت سرای اهل فضل است درین روضه نیاید مای نادان
 انگهس از جالسان این باغچه فرج انجام و از تمام شایان این
 روضه خوش اندام که از خار غرض و عوفض پاک تبرات هرندگی
 به نگاه اعتبار بنگرد باغچه بان که تبریت هر گیاهی عمر کران مایه
 کاهیده و پرورش هر درختی خون او باریده از انهار باغچه
 سبب المثنای شادی بخشایند و بدعیای یادگردانند گویند که بنده
 فوزی پرورده این درخشان در همه دم بوی باد عود عفتا دیان
 خلد اول تکفین غنچه های سر بسته کرامت و کمیت
 بویای عالیشان شان را بستانم بیجان ترنم تناسان
 امت برای رسانیدن با جان خانه نهال پرور باب
 نخستین باغچه ولایت را باز کرد کرامت جلال الدین
 رومی محمد البکری مولانا قدس سره روزی در سماع بود
 و در بالای مفضل مطربان بقدم تدوین نامور بود یکی را از
 این ساق در دل آمد که در همه روز تا شب درین حال نغمه ای
 نواز نقش فرزند زین باز شد هم در این کار خضر و کرکشی

چو برت کلین در لاهز الحان
 چو برت کلین در لاهز الحان
 بسا خدمت کردی بر ما فیشنا
 بسا خدمت کردی بر ما فیشنا
 که معنی حضرت شیخ نماهی
 رسید با من باو یک تاج سقا
 ندوم با منتش از پوست زینا
 ندوم با خدمتش جویا و پویا
 ستمی حضرت شیخ خداوست
 چو منم علی تو تفسی اوست
 سز در باجی تا اوزا ستایم
 که در درگاه وی حکما پایم
 مرا گفت باق غیبی باوازا
 که ای فوزی خوشتر ازین براز
 نباشد محرم رازت بهر کوشش
 بکن منجش دل با این دلگوشی
 که شد از خدمت این بلبشتا

انیس بزم خاص نکتہ دانان

فتحة محمد علی الافتاح و الاجتسام قد و قوع الغرائغ عن بزرگوار
 المذنب کما ج الی رحمة ربه و شفاعة بنته صطی بن صالح الناصی
 للمسناری عفتها الباری فی غنث و سنین
 و ماہ اولف

کتابخانه
 دانشگاه تهران
 1153 =

عفا الله عن
 امر حور و لکن لفقیر

Ismet Bušatlić

Fakultet islamskih nauka u Sarajevu

Sarajevo, 19. 05. 2014.

Recenzija rukopisa: **Namir Karahalilović, Kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca.**

Rukopis koji sam dobio na recenziju sastoji se iz tri cjeline koje se mogu posmatrati izdvojeno i posložiti skladno. Prvu čini studija ispisana na 59 strana sa 92 podnožne napomene u kojoj autor najprije sumira dosadašnje tekstove i bio-bibliografske podatke o autoru Fevziji Mostarcu, a potom slijedi opširno izlaganje o njegovom djelu *Bulbulistan*.

Strukturu Fevzijeva djela autor poredi sa sličnim djelima istoga žanra i zaključuje da je *Perivoj slavuja* bliži Džamijevom *Proletnom vrtu* nego Sa'dijevom *Ružičnjaku*, Guranijevom *Vrtu zumbula* ili Kemal-paša zadeovom *Oslikanom dvorcu*. U nastavku autor se opširno osvrće na sadržaj i ishodišta Fevzijevo djela, detaljno izlaže njegove jezičko-stilske karakteristike i ocjenjuje njegovu vrijednost.

Posebnu pažnju Namir Karahalilović je posvetio pripremi kritičkog izdanja; detaljno je istražio ortografske karakteristike osnovnog rukopisa i obilno koristio brojne metode kod pripreme kritičkog izdanja.

Kritičko izdanje izvornika

Osnivanje Odjeka za orijentalistiku na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i Orijentalnog instituta u Sarajevu probudili su nadu da će bar neka djela bosanskohercegovačkih autora koji su pisali na arapskom turskom i perzijskom jeziku doživjeti kritička izdanja i naučnu valorizaciju. Nešto takvo najavljeno u programskim dokumentima ovih ustanova ostalo je više od pola stoljeća samo pusta želja.

Pokušaj Džemala Čehajića sedamdesetih godina u Sarajevu da objavi kritičko izdanje *Bulbulistana* Fevzije Mostarca završio je neuspjehom isto kao i napor Mirze Abdurahmana Malića u Parizu tri i pol decenije ranije. Ideja je bila ista, a razlika je samo u tome što je u Malićevom slučaju presudila neimaština u tuđini, a u Čehajićevom politička bijeda u domovini.

Napokon, kada se činilo da više nikome ni na um ne pada da se bavi zahtjevnim i mukotrpnim radom pronalaženja i upoređivanja više rukopisa jednog te istoga djela, Namir Karahalilović se osmjelio da se okuša na istome putu na kojem su prethodnici već padali. Koristeći šest od devet poznatih rukopisa (četiri iz Zagreba i po jedan iz Bratislave i Istanbula) provjeravao je i propitivao izvornik i tako pripremio njegovo kritičko izdanje na 60 nepaginiranih strana sa 205 podnožnih napomena. Sasvim opravdano zanemario je po jedan bratislavski, istanbulski i mostarski.

Nadati se da će imati više sreće sa izdavačima nego što su je imali Malić i Čehajić.

Prijevod sa perzijskog

Do sada su objavljena četiri prijevoda *Bulbulistana* Fevzije Mostarca: prijevod Mirze Abdurahmana Malića na francuski (Pariz, 1935), prijevod Džemala Čehajića na srpskohrvatski (Sarajevo, 1973), stilizacija Džemala Latića prethodnog Čehajićevog prijevoda na bosanski i fototipsko izdanje rukopisa OZHAZU-6 (Sarajevo, 2003) i Čehajićev prijevod u Latićevoj stilizaciji, ali bez kopije spomenutog rukopisa (Sarajevo, 2011). Svako od navedenih izdanja pokazalo je određene slabosti i nedostatke koje je trebalo otkloniti. To se moglo učiniti na dva načina: korekcijom i dopunjavanjem spomenutih izdanja ili sasvim novim prijevodom.

Namir Karahalilović se opredijelio za drugu soluciju i pokazao da je bio u pravu. Njegovim prijevodom *Bulbulistan* Fevzije Mostarca postaje istinski *Perivoj slavuja* bez Čehajićeva trnja i Latićevih makaza. Na 95 nepaginiranih strana sa 465 podnožnih napomena sve je dovedeno na svoje mjesto. Fevzijin pjev se čuje i čuti kroz svih šest bašči.

Izdavačima najtoplije preporučujem štampanje ovoga djela, čime bi naša iranistika napravila snažan iskorak u naučnoj prezentaciji bošnjačke književne tradicije.

Recenzija rukopisa „Kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca“

(dr. sc. Namir Karahalilović)

Knjiga dr. sc. Namira Karahalilovića „Kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca“ predstavlja novo kritičko izdanje jednog od ukupno dva prozna djela bošnjačke književne baštine pisane na perzijskom jeziku. Ova knjiga sadrži iscrpnu uvodnu studiju u kojoj je predstavljena jezičko-stilska analiza *Perivoja slavuja* i to sa stanovišta stilistike klasične perzijske proze, izvorno djelo na perzijskom jeziku, njegov prijevod na bosanski, priloge sa nekoliko faksimila rukopisa, kao i impozantan popis korištene literature i izvora, a njen se značaj dvostruko ogleda kako u važnosti polaznog djela tako i u naučnim pomacima koje je autor ostvario prilikom njegove obrade.

Naime, autor se odlučio na nimalo lagan pothvat da nam ponudi knjigu o veoma značajnom moralno-didaktičkom djelu, snažno nadahnutom sufijskim učenjem koje spada u bošnjačku književnu tradiciju pisanu na perzijskom jeziku i čiji je autor Fevzi Mostarac (umro oko 1747. godine). Njegovu važnost potkrepljuje i sama činjenica da je na ovom jeziku u sklopu naše baštine napisano još samo jedno djelo, tačnije rečeno, kratki traktat koji je napisao Abdullah Bošnjak. Djelo Fevzije Mostarca, kako naglašava dr.sc. Namir Karahalilović, bitno je i zbog toga što pokazuje poznavanje različitih žanrovskih tendencija i kretanja u matičnoj perzijskoj književnoj tradiciji nastaloj na perzijskom govornom području i što navodi vrijedne informacije o nekolicini perzijskih, osmanskih i bošnjačkih pjesnika koji su pisali na perzijskom jeziku. Ono je ujedno neprocjenjiv izvor podataka o tome kako su nenativni govornici koristili perzijski jezik a nezaobilazno je i za analizu utjecaja maternjeg jezika autora na perzijski jezik kojim su oni pisali.

O veličini pothvata govori i činjenica da nijedan od rukopisnih primjeraka obrađenog djela nije autograf. Nužno je naglasiti da je autor, prilikom istraživanja o rukopisnim izvorima djela, identificirao još dva, našoj naučnoj javnosti dosada nepoznata rukopisa te minucioznim i, zašto ne reći, forenzičkim radom uspio rekonstruirati tekst koji bi najpribližnije odgovarao nepostojećem originalu. Tako smo dobili novo kritičko izdanje u kojem su otklonjeni svi uočeni nedostaci ranijih kritičkih izdanja, kao i nedostaci iz rukopisa koji je poslužio za njegovu pripremu. Taj tegoban rad analize prethodnih kritičkih izdanja rezultirao je vrlo temeljitim objašnjenjima njihovih nedostataka, pružajući neoboriv argument o potrebi za novim kritičkim izdanjem koje je pred nama. Povrh toga, ovdje se po prvi put kritički razmatraju i preispituju gledišta i stavovi Milivoja Malića o *Bulbulistanu*. Isto tako, ranijim nalazima Malića i Čehajića pridodati su još neki novootkriveni podaci o izvorima pojedinih priča iz *Bulbulistana*.

„Kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca“ predstavlja nastavak autorovog bavljenja kodikologijom i filološkom obradom tekstova na perzijskom jeziku. No, ova je knjiga ujedno i neprocjenjivo vrijedna smjernica za sve buduće naraštaje koji se odluče baviti ovim neizmjerljivo teškim i nezahvalnim poslom. U tom smislu je dio Uvoda koji govori o metodama pripreme kritičkih izdanja djela kao i samo navođenje primjera korekcije djela vrlo značajna uputa koja baca toliko potrebno svjetlo na mukotrpan put obrade rukopisa i naše kulturne baštine pisane na orijentalnim jezicima.

Na temelju izloženog, svesrdno preporučujem štampanje knjige „Kritičko izdanje djela *Perivoj slavuja* (Bolboleštān) autora Fevzija Mostarca“.

Prof. dr. Sabina Bakšić

Biografija

Namir Karahalilović rođen je 05. 03. 1967. u Banjoj Luci. U rodnom gradu završio je osnovnu i srednju školu. 1987. upisao je studij orijentalne filologije (studijska grupa: arapski jezik i književnost – perzijski jezik i književnost) na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, i okončao ga 1991. Od 1996. angažiran je u radnom odnosu na Odsjeku za orijentalnu filologiju. 1999. završio je postdiplomski studij perzijskog jezika i književnosti na Univerzitetu Teheran, a 2002. na istom je Univerzitetu odbranio doktorsku disertaciju u oblasti filoloških nauka. 2003. izabran je u zvanje docenta, a 2008. u zvanje vanrednog profesora za oblast *perzijska književnost* na matičnom Odsjeku. Bavi se perzijskom paleografijom i bošnjačkom književnom baštinom na perzijskom jeziku. Objavio je dvije autorske knjige, nekoliko desetina naučnih i stručnih radova, te tri knjige prijevoda. Učestvovao na više domaćih i međunarodnih naučnih skupova.